

ERDÉLYI JOGÉLET

III. FOLYAM | IV. ÉVFOLYAM | 2023 | 02.

KIADJA:

SCIENTIA KIADÓ

Szerkesztőbizottság

Dr. Csák Csilla egyetemi tanár (ME ÁJK)

Dr. Mezey Barna egyetemi tanár (ELTE ÁJK)

Dr. Nagy Csongor István egyetemi tanár (SZTE ÁJK)

Dr. Nótári Tamás egyetemi tanár (Sapientia EMTE JTI)

Dr. Papp Tekla egyetemi tanár (NKE)

Dr. Szabó István egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Dr. Szalayné Sándor Erzsébet egyetemi tanár (PTE ÁJK)

Dr. Szikora Veronika egyetemi tanár (DE ÁJK)

Dr. Veress Emőd egyetemi tanár, kutatóprofesszor (Sapientia EMTE JTI és Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet)

Dr. Vékás Lajos akadémikus, professor emeritus (ELTE ÁJK)

Szakterületi felelős szerkesztők:

Dr. Fazakas Zoltán József (kisebbségi jog, jogtörténet), egyetemi docens (KRE ÁJK)

Dr. Fegyveresi Zsolt (kereskedelmi jog, jogtörténet), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Kádár Hunor (büntetőjog, büntető eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Kokoly Zsolt (európai jog, médiajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Székely János (polgári jog, polgári eljárásjog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Sztranyiczki Szilárd (polgári jog), egyetemi docens (Sapientia EMTE)

Dr. Vallasek Magdolna (munkajog), egyetemi adjunktus (Sapientia EMTE)

Dr. Varga Attila (alkotmányjog, közigazgatási jog, kisebbségi jog), Románia Alkotmánybíróságának bírāja, egyetemi docens (Sapientia EMTE)

A lapszám szerkesztője:

Dr. Kádár Hunor

www.jogelet.ro

ISSN 2734 – 6226
ISSN-L 2734 – 6226

TARTALOM

Ambrus István 7

Konfliktusok Angyal Pál és Finkey Ferenc büntetőjogi felfogásában – korabeli jogesetek tükrében

Bató Szilvia 19

Változatok bűnösségi alakzatokra: a „véletlen” Csanád vármegye törvényszékének reformkori gyakorlatában

Domokos Andrea 39

A „ne ölj” parancsa erős parancs

Dulai Péter 47

Női halálraítélt egy kettős darabolásos emberölés ügyében

Elek Balázs 55

A Csemegi-kódex alkalmazása napjainkban

Fenyvesi Csaba 65

Az 1988-as pécsi vagyon elleni bűncselekmény-sorozat nyomozása, különös tekintettel a tettesi motivációra

Fidler Lúdvít 79

A szlovákiai szervezett bűnözés történetéből

Hautzinger Zoltán 95

A bűnügyi rendészet mibenléte és történeti fejlődése

Herke-Fábos Barbara Katalin 107

Virtuális szcenárió egy bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett fiatalkorúról, avagy a megelőző pártfogás gyámhatósági gyakorlata

Herke Csongor 125

A pécsi kézigránátos ügy büntető eljárásjogi és kriminalisztikai tanulságai

Kádár Hunor 143

„Rîmaru” – egy sorozatgyilkos család

Kelemen Roland 155

Az első világháborús posztócsalási ügy

Lehotay Veronika 171

A népi írók elleni eljárások a Horthy-korszakban

Lippai Zsolt, Kardos Sándor 185

Becsületbeli ügyek bírósága

Nagy Szabolcs 203

A „hóhér” felelősségre vonása – A Wolmuth Ferenc plébános kivégzése miatt
indult kései büntetőeljárás

Sallai János 217

Rendőrtisztviselő szaktanfolyamok és tisztképzés tankönyvei

Solt Ágnes 227

A tényleges életfogytiglan – a tényleges bűnhődés

Sörös László 245

Arzénes asszonyok

Szabó András 265

A „Viszkis rabló” megítélése a közvéleményben és a médiában

E lapszám szerzői 277

CONTENTS

István Ambrus 7

Konfliktusok Angyal Pál és Finkey Ferenc büntetőjogi felfogásában – korabeli jogesetek tükrében

Szilvia Bató 19

Variations of Culpability Patterns: “Accident” in the Tribunal Practice of Csanád County during the Hungarian Reform Era

Andrea Domokos 39

The Command “to Not Kill” Is a Strong Commands

Péter Dulai 47

Female Death Row Inmate in the Case of a Double Dismemberment Murder

Balázs Elek 55

Application of the Csemegi Code Today

Csaba Fenyvesi 65

Investigation of the Serial Theft Case in Pécs in 1988, with Special Focus on the Perpetrator’s Motivation

Ludovít Fidler 79

From the History of Organized Crime in Slovakia

Zoltán Hautzinger 95

The Essence and the Historical Development of the Law Enforcement

Barbara Katalin Herke-Fábos 107

A Virtual Scenario about a Juvenile at Risk from a Crime Prevention Point of View, or the Guardianship Practice of Preventive Patronage

Csongor Herke 125

Criminal Procedural and Forensic Science Edifications from the Hand Grenade Case in Pécs

Hunor Kádár 143

“Rímaru” – A Family of Serial Killers

Roland Kelemen 155

The First World War Baize Fraud Case

Veronika Lehotay 171

Proceedings against Folk Writers in the Horthy Era

Zsolt Lippai, Sándor Kardos 185

About the Court of Honour

Szabolcs Nagy 203

Prosecution of the “Executioner” – A Late Criminal Proceeding Was Initiated Due to the Execution of Parish Priest Ferenc Wolmuth

János Sallai 217

Textbooks for Police Officers’ Courses and Commissioned Officer Training

Ágnes Solt 227

Long Life Sentence – Effective Atonement

László Sörös 245

Women Using Arsenic

András Szabó 265

The Perception of the “Whiskey Robber” in the Public Opinion and the Media

About the authors **277**

AMBRUS ISTVÁN

Konfliktusok Angyal Pál és Finkey Ferenc büntetőjogi felfogásában – korabeli jogesetek tükrében

Conflicts in Pál Angyal's and Ferenc Finkey's Views of Criminal Law – In the Light of Contemporary Cases

Abstract: In my article, I compare the views of two of the most famous Hungarian criminal lawyers, Pál Angyal and Ferenc Finkey, in the light of contemporary cases. Thus, I will review the problem of the so-called *aberratio ictus*, where although Finkey followed the practice of the court at the time, the early 20th century, today's practice still adopts the viewpoint expressed by Angyal in relation to this case of mistake in facts. The next topic examined is that of continued offence, where Pál Angyal agreed with the practice of the courts both of that time and of the present day and saw this legal concept as being applicable only to offences committed intentionally. Finkey, on the other hand, in 1895, still saw it as an offence committed by negligence; however, by 1914 he had changed his mind and joined Angyal in this issue. An interesting problem is the subject of impossible attempts, which, however, had not yet been explicitly regulated by law in the lifetime of the two professors. Lastly, the two great scholars were of the same opinion on the way of treating the concurrence of offences committed by one or more acts.

Keywords: concurrence of offences, *aberratio ictus*, continued offence, legal dogmatics, attempt offences

Összefoglaló: Írásomban a két leghíresebb magyar büntetőjogász, Angyal Pál és Finkey Ferenc egyes nézeteit vetem össze, korabeli jogesetek tükrében. Így sor kerül az ún. *aberratio ictus* problémájának áttekintésére, ahol Finkey ugyan követte a korabeli bírósági gyakorlatot, de végül napjaink gyakorlata már az Angyal által kifejtett nézőpontot fogadja el ezen tévedési esetkör kapcsán. A következő vizsgált témakör a folytatólagos bűncselekmény témaköre, amely kapcsán Angyal Pál, a korabeli és mai bírósági gyakorlattal egyetértve, e jogintézményt csak szándékos bűncselekmények kapcsán látta megállapíthatónak. Finkey 1895-ben még gondatlan, majd 1914-ben már csak szándékos bűncselekmények kapcsán. Érdekes problémakör az alkalmatlan kísérlet témaköre, amelyet ugyanakkor a két jogtudós életében kifejezetten még nem szabályozott a törvény. Végül az alaki és az anyagi bűnhalmazat mikénti kezelése kapcsán azonos állásponton volt a két nagy jogtudós.

Kulcsszavak: bűnhalmazat, elvétés, folytatólagosság, jogdogmatika, kísérlet

1. Bevezetés

Ahogy annak idején a közelmúltban sajnós elhunyt Nagy Ferenc professzor úr – a legnagyobb magyar költőről, József Attiláról elnevezett, majd az egyes karok fúziója nyomán a 2000-es évek elején Szegedi Tudományegyetemnek átkeresztelt, vezető felsőoktatási intézmény Állam- és Jogtudományi Kara Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszékének iskolateremtő oktatója, mestere, évtizedeken át tanszékvezetője – fogalmazott: a dualizmus időszaka (elsősorban a kiegyezéstől az első világháborúig) „*a büntetőjog nagyjainak és óriásainak*” időszaka volt. Nagy professzor természetesen – ahogy megítélésem szerint csaknem semmiben – ebben a kérdésben sem tévedett. Angyal Pál és Finkey Ferenc – neveiket szigorúan az ábécésorrendnek megfelelően említve, hiszen kimagasló munkásságuk egyenrangú a hazai büntetőjog-tudományban – a magyar büntetőjog legnagyobb tudósai voltak. Ma már talán közhely, de akkoriban nem volt elkoptatott kifejezés rájuk mint „polihisztorra” utalni. Mind Angyal, mind Finkey nemcsak a büntető anyagi jog témakörét dolgozták fel példaértékűen, de a büntetőeljárás jogot, valamint a lényegében Finkey által kimunkált büntetés-végrehajtási jogot (a korabeli szóhasználatban: „börtönügyet”) is teljességgel kutatták.

Emellett szintén lényeges párhuzam, hogy mind Angyal, mind Finkey jelentősen fogékonyak voltak a jogbölcselet (akkoriban: „jogbölcészet”) kérdéseire, így büntetőjogi munkáik mellett jogelméleti kérdésekkel is foglalkoztak.

Mindketten a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjai voltak, egyes székfoglaló értekezéseiket pedig hasonló témaköröknek, így például a jogtalanság kategóriája mikénti értelmezésének szentelték.¹

Végül sajnálatosan közös bennük a második világháborút követő mellőzöttségük, majd az, hogy mindketten 1949-ben – mindössze öt nap különbséggel – hunytak el.

Jelen tanulmányban néhány gyakorlati példán keresztül kívánom bemutatni, hogy a két nagyszerű jogtudós, noha sok büntetőjogi kérdésben egyetértett, bizonyos kérdések kapcsán eltérő álláspontra is helyezkedtek.

2. Az *aberratio ictus* (elvétés) és a Magyar Királyi Kúria 60. számú Döntvénye

Ahogy azt a közelmúltban Gubis Philip is bemutatta,² a Magyar Királyi Kúria 60. számú Döntvényében a Deák Ferenc nevéhez fűződő 1843. évi büntető törvényjavaslat

1 Ld. ANGYAL Pál: *A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése*, MTA, Budapest, 1931. és FINKEY FERENC: *A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve*, Székfoglaló értekezés, MTA, Budapest, 1909.

2 GUBIS PHILIP: *A büntetőjogi tévedés nevesített eseteiről = Válogatott tanulmányok az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos diákköreinek az XXXIV. OTDK-ra nevezett dolgozataiból*, szerk. NAGY MARIANNA, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019, 97–101.

talaján állt, amikor kimondta, hogy „közben jött véletlen folytán [...] csak a bűnös cselekmény alanyi eredménye változott, nem pedig annak természete”, és „oly esetben, midőn a tettes mást sértett, mint akit sértelni akart, a bűnhalmazat szabályai alkalmazást nem nyernek, hanem a tettes felelőssége akként állapítandó meg, mintha a büntetendő cselekményt azon személy ellenében követte volna el, akit megölni vagy megsérteni akart”.

E vonatkozásban Finkey kifejti, hogy „[a]z elvétel megítélésére nézve már nemcsak a régebbi, de a mai irodalom sincs egy véleményen. Az egyik nézet szerint az elvétel épen úgy ítélendő meg, mint az *error in objecto*, vagyis az itt előjövő tévedés is végeredményében lényegtelen s a szándékos cselekmény felvételét nem akadályozza [...]. A másik nézet az *aberratiót* egészen másképpen tartja elbírálandónak, mint az *error in objecto*t s a tettes cselekményét a fenti példa esetében A-val szemben szándékos emberölés kísérletének, B-vel szemben pedig gondatlan emberölésnek tekinti, tehát két cselekményt állapít meg halmazatban. E nézet szerint ugyanis, miután a tettes a sérteni szándékolt tárgyat nem ismerte félre, sőt egyenesen az ellen irányozza cselekvését, *fictio* lenne egy befejezett szándékos cselekményt állapítani meg, mert a cselekvő akarata nem a megölt B., hanem az érintetlenül maradt A. ellen volt irányozva. A B. halála itt pusztán gondatlanságnak számítható be. [...] Részemről az első megoldást s a Curia döntvényét és gyakorlatát tartóm helyesnek, mert ha az *error in objecto* esetében a tettes tévedése nem zárta ki a szándék felvételét, épügy nem zárja ki azt az a véletlen mozzanat, hogy a cselekvés nem azt a tárgyat éri, amit a tettes célba vett. Az *aberrationál* is megvan az ölés, illetőleg a testi sértés képzete, tudata, megvan az arra irányzott akarat s a tettes cselekvése az illető törvényes tényálladékat betölti, a szándék elemei és a tényálladék közt tehát megvan a szükséges összhang. Amint nem *fictio* az *error in objecto* esetében a szándékos cselekmény felvétele, épügy nem *fictio* itt sem. Ami a józan közfelfogással találkozik, az nem lehet *fictio*, a büntetőjognak sem kell pusztá jogi distinctiók kedvéért az élettől eltérnie. Elismerem, hogy betű szerint a tettes itt nem akarta a megölet, pl. B-t megöli s A-ra irányozván a halált okozó tevékenységet, jogászi pontossággal A-val szemben kísérlet, B-re nézve pedig gondatlan ölés lenne megállapítható, de ez a 'jogászi' szabatosság, hogy ne mondjuk szórszálhasogatás, azt eredményezné, hogy a tettes az akaratán kívül fekvő véletlen miatt enyhébb büntetést kapna, mint amit egy emberi élet akaratos kioltásáért valósággal megérdemel. Ha a tettes az egymás mellett fekvő két gyermek közül a fiúcskát akarja megölni s elvétésből a leányt öli meg, vájjon az ölés szándékosságára fontos s a cselekmény minősítésére lényeges az, hogy ő a fiút akarta eltenni láb alól (mert ennek a halála állott érdekében)? Ha az 1843-iki javaslat és az olasz törvény igazságosnak tartották, hogy a tettesnek ez a 'véletlen' ne szolgáljon javára, azt hisszük, ez az eldöntés felel meg jobban az életnek.”³

Angyal szerint „*ictus* esete létrejön, midőn a tettes szintén más tárgyon valósítja meg az eredményt, de nem tévedésből, hanem azért, mert tevékenysége, mely a tudatában letükröződőtt tárgyra B-t, *raceloz* s el is süti fegyverét, de nem B-t, hanem a közelben álló C-t találja; A be akarja dobni ellenségének egy bizonyos ház második emeletén levő ablakait, dobását azonban elhibázza s az első emeleti ablakokat dobja be. Többen az elvétést az *error in objecto*val azonosan bírálják el; [...] Ezzel szemben a másik nézet azon tárgy irányában, melyre a tevékenység irányozva volt, a szándékos büntetendő cselekmény kísérletét állapítja meg, a másik tárgyon elvétel következtében létrejött eredményt pedig vagy *ad culpam* számítja be, vagy *casus*nak

3 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve. Negyedik, átdolgozott kiadás*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914, 271–272.

*minősíti. Részünkről ezt az álláspontot követjük, mert az aberratio esete egészen más mint a tévedése. Az error in objecto esetén ugyanis a tettes valóban az előtte álló egyént akarta megölni, tudatában is az előtte álló egyén előidézendő halálának képzete volt meg és tényleg az előtte álló egyént ölte is meg; itt az, amit a törvény a szándékos ölés törvényes fogalmához megkíván: a tudat és akarat által takarva volt. Nem így az aberrationál, hol a tettes nem is téved, amennyiben valósággal azon személy vagy tárgy ellen irányozta tevékenységét, amely ellen akarta.*⁴

Az idő és a későbbi joggyakorlat – módosítva a magyar Királyi Kúria felfogásán – e kérdésben Angyalt igazolta. Egy, az 1980-as években történt történeti tényállás szerint a „*vádlott egész napos italozás után amiatt bántalmazta feleségét, mert az nem fogott hozzá haladéktalanul a vacsora főzéséhez. Az asszony védekezése közben a vádlott szájába kapott, ekkor az indulatos vádlott kiszaladt a lakásból, magához vett egy vasvillát, hogy azzal megverje a feleségét. Távolléte alatt a felesége az egy hónapos csecsemőt szoptatás végett a karjára vette. A vádlottnak a szobába visszaérkezésekor a felesége az ágynak az ajtóhoz közeli szélén ült. A vádlott a két kézre fogott vasvillát az alacsony mennyezetű szobában oldalirányba megemelte, hogy a villa lapjával feleségét hátra vágja. A sértett elhajlással védte ki az ütést, a vasvilla azonban a csecsemő fejét érte. A közepes erejű ütés következtében a kisgyermek keményburok alatti vérzéssel és agyrázkódással járó koponyaacsonttörést szenvedett.*” Az akkori Legfelsőbb Bíróság érvelése szerint „*Téves az az álláspont, hogy a vádlott büntetőjogilag nem felelős a kisgyermeknek okozott sérülésért. A vádlott a házastársa karján ülő gyermeket látva a szándékolt bántalmazás lehetséges következményét felismerte, könnyelműen bízott azonban ennek elmaradásában, vagyis a tudatos gondatlanság (luxuria) megállapítása törvényes volt.*” Erre figyelemben a döntés rendelkező részében kimondta, hogy „*Céltévesztés esetén a szándékos testi sértés kísérletének és a gondatlanságból elkövetett, életveszélyt okozó testi sértés vétségének bűnhalmazatban megállapítása*”.⁵ Ugyanezen álláspont olvasható ki azon döntésből, amelynek tényállása szerint „*A vádbeli napon a kissé ittas vádlott az említett okból újból szóváltásba került a nővérével, aki erősen ittas állapotban volt, élettársa pedig a másik szobában részegen aludt. A vádlott nővére a szóváltásra durván reagált, mire a vádlott arcul ütötte őt. Ezt kifogásolta a nővérenek a fia, aki ellen ugyancsak tettelesen lépett fel a vádlott, majd amikor a vádlott édesanyja békítőleg beavatkozott a tettelegességbe, a vádlott őt is arcul ütötte. A vádlott a tettelegesség során az ágyra esett, amikor a nővére a szobában levő kisbaltát megragadva, annak élével több esetben a vádlott nyakára és a derekára vágott, ezáltal vérző sérülést okozott. A vádlott a történetek miatt erősen felindult állapotba került, és átment a saját szobájába, itt kezébe került a 21 cm hosszúságú tőrke, majd azzal átment az előbbi tettelegesség színhelyére, de már nem találta ott a nővérét, mert az a saját lakrészükbe ment, és annak ajtaját bezárta. A vádlott – kezében a tőrkéssel – a nővére és annak családtagjai által lakott szobába erőszakkal, az ajtót berúgva behatolt, miközben nővérét megöléssel fenyegette. A szobában alvó sértett felébredt, a fekvőhelyéről felkelt, és az ajtó felé indult. Ekkor élettársa félig eltakarva átölelte őt, hogy megakadályozza a szobából való kimenetelét. Ebben az időpontban lépett be a feldúlt állapotban levő vádlott a helyiségbe, és a késsel a nővére felé szúrta. Ennek során mellbe szúrta a sértettet, akinek a szúrás a szívet érte, és néhány perc alatt meghalt.*” A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy ebben az esetben „*nem személyben való tévedésről,*

4 ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. A büntetőjogi előadások átdolgozott és rövidített második kiadása*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1909, 345.

5 BH 1981. 344.

hanem elvétésről van szó. Téves e körben az elsőfokú ítéletnek az a megállapítása, hogy feltétlenül valamilyen külső oknak kell lennie annak, ami az elvétést eredményezi. A személyben való tévedés esetén az elkövető összetéveszti a passzív előnyt az általa eredetileg megölni szándékolt személlyel; céltévesztés esetében azonban látja mind a két személyt, támadása a célba vett személy ellen irányul, de valamely ok folytán – a gondatlanság folytán – a mellette álló, eredetileg megtámadni nem szándékolt személyt éri az elkövetési magatartás. Az adott esetben ez utóbbi eset áll fenn.” Jogi okfejtése szerint pedig „Az elvétéssel kapcsolatban kialakult ítélkezési gyakorlat szerint a célba vett személyt illetően szándékos bűncselekmény kísérletét, a céltévesztés folytán sértett személlyel kapcsolatban pedig gondatlanságból elkövetett bűncselekményt kell halmazatban megállapítani. Az adott esetben az elvétés fennállását nem befolyásolta az a körülmény sem, hogy az emberölési kísérlet erős felindulásban elkövetettként minősül”. Végző konklúziója szerint „Ha más személy jogellenes magatartása váltja ki az ölési cselekményt megvalósító elkövető erős felindulását, de céltévesztés folytán a mellette álló személyt öli meg: az erős felindulásban elkövetett emberölés büntetvényének kísérletét és ezzel bűnhalmazatban a gondatlanságból elkövetett emberölés vétségét kell megállapítani”.⁶

Mindezt részünkről azzal egészítjük ki, hogy – Angyallal jórészt egyetértve – nem lehet eltekinteni attól, hogy az elkövető eredeti szándéka mire irányult, a Finkey-féle felfogás tehát túlzottan objektivizálja a büntetőjogi felelősséget, ami kevésbé látszik szerencsésnek. Az ugyanakkor vitatható lehet, hogy a nem célzott, de eltalált személy viszonylatában minden esetben csakis gondatlan *deliktum* lenne megállapítható, ez ugyanis meglehetősen leegyszerűsítő álláspont. Egyrészt előfordulhat, hogy míg a célba vett személy kapcsán egyenes szándékkal megvalósuló kísérletet, addig az eltalált viszonylatában eshetőleges szándékot szükséges megállapítani. Erre példa lehet, ha az elkövető viszonylag nagy távolságból tüzel fegyverével a célba vett személyre úgy, hogy szorosan mellette áll a céltévesztés folytán végül eltalált személy. Miután ilyen esetben az elkövetőnek előre kellett látnia annak lehetőségét, hogy a megcélzott mellett álló személyt találja el, és ebbe belenyugodva tüzelt, eshetőleges szándékot kell terhére az eltalált viszonylatában megállapítani. De ugyanígy elképzelhető a másik véglet is. Tétélezzük fel, hogy 'A' – annak érdekében, hogy 'B' és 'C' beszélgetését kihallgassa – 'B' lakásának egy szekrényében elrejtőzik. Miután 'B' és 'C' a lakásba érkezik, közöttük vita alakul ki, amely során 'C' a zsebéből elővett revolverrel 'B' irányába lő. A golyóval azonban célt téveszt, és az a szekrényt találja el, s annak falán átfúródva 'A'-nak halálos sérülést okoz. Terheli-e ilyenkor felelősség 'C'-t 'A' halála miatt? Valójában nem, figyelemmel arra, hogy a legnagyobb körütekintés mellett sem kellett volna tudnia arról, hogy 'A' a szekrényben rejtőzködik, ezért 'A' halála kapcsán vétketlennek kell tekinteni, felelősségét pedig csupán a célba vett, ám el nem talált 'B' vonatkozásában, a szándékos emberölés kísérlete miatt szabad megállapítani.

Végül utalni szükséges az elvétés kapcsán arra, hogy az eltalált személy vonatkozásában a gondatlan *deliktum* megállapításának a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 4. § (1) bekezdésére figyelemmel az is feltétele, hogy az adott bűncselekménynek a törvény büntetni rendelje a gondatlan alakzatát. Így például, ha a kocsmai verekedés során az elkövető a sörösüveggel fejbe

6 BH 1992. 618. II.

kívánja vágni verekedőpartnerét, azonban nem őt, hanem a mellette álló személyt találja el, akinek ezáltal 8 napon belül gyógyuló sérülést okoz, utóbbi vonatkozásában nem büntethető, lévén a könnyű testi sértésnek a törvény csak a szándékos alakzatát rendeli büntetni [Btk. 164. § (2) bek.].⁷

3. Folytatólagos bűncselekmény és a Magyar Királyi Kúria 59. sz. Döntvénye

A folytatólagos bűncselekmény – mint jelenleg a törvényi egység egyik válfaja – hazánkban a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény terméke. Ezt megelőzően e bűncselekményegységi kategória törvényi definiálásra nem került, a bíróságok joggyakorlatában ugyanakkor – mint bírói vagy jogi egység – a XIX. század óta folyamatosan jelen volt. Az 1878. évi V. törvénycikk (a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről; a továbbiakban: Csemegi-kódex) ugyan nem definiálta a folytatólagosságot, Anyaggyűjteménye azonban kimondta, hogy „*a folytatott büntett a bűnhalmazat esetei közé épen nem tartozik*”.⁸ Ekkoriban írta Baumgarten Izidor, hogy a folytatólagosság esetében „*a bíró gyakorlott szeme, habár őt erre a törvény kifejezetten föl nem hatalmazza, a bűnösség, a ténykedés, az eredmény egyneműsége folytán, nem halmazatot, hanem csak egy megszakított ténykedési mozzanatokban lefolyó delictumot lát*”.⁹

A jogintézmény alapvetően az 1532-es Constitutio Criminalis Carolina idejére nyúlik vissza. E jogkönyv 162. §-ában foglalt krudélis rendelkezés ugyanis – amelynek értelmében a harmadízben elkövetett lopást halállal kellett büntetni – olyan jogtechnikai megoldás kidolgozására sarkallta a jogalkalmazókat, amely folytán a háromszoros tolvaj vétkeit egynek tekinthették, ezáltal elkerülve a legsúlyosabb szankció alkalmazásának kötelességét. Ezt követően a gyakorlat a lopás mellett mind több bűncselekmény viszonylatában ismerte el, hogy az elkövető cselekménysorozata – bizonyos feltételek együttes fennállása esetén – halmazat helyett egy bűncselekményt képezhet. Első kifejezett törvényi definiálására az 1813. évi Feuerbach-féle bajor büntetőtörvényben került sor, amelynek 110. §-a szerint „*ha egy büntett ugyanazon személyen vagy tárgyon többször lett elkövetve*”, folytatólagos bűncselekmény megállapításának volt helye.¹⁰

Régi vitakérdés volt – és talán jelenleg is annak tekinthető –, hogy a folytatólagos bűncselekmény megállapításához megkövetelt „egységes elhatározás” kritériuma

7 GELLÉR Balázs, AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I. 2. kiadás*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019, 314–315.

8 LÖW Tobiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet*, Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880, 546.

9 BAUMGARTEN Izidor: *A bűnhalmazat = Büntetőjogi tanulmányok 1882–1906. Első kötet*, szerk. BAUMGARTEN Izidor, Grill, Budapest, 1907, 218.

10 Az első törvényi definícióról tehát megállapítható, hogy – a feuerbach-i tanoknak megfelelően – még tisztán objektív alapokon állt. Ld. Paul Johann Anselm VON FEUERBACH: *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*, Mittermaier, Giessen, 1847, 218.

lehetővé teszi-e gondatlan deliktumok folytatólagos egységbe foglalását, avagy erre kizárólag szándékos elkövetés esetén kerülhet sor.

Finkey *Az egység és a többség tana* című korai művében még helyeselte a gondatlan deliktumok folytatólagos egységbe foglalását, ezt azonban csakis arra figyelemmel találta lehetségesnek, mert az egységes elhatározást nem követelte meg feltétlenül a folytatólagosság kritériumaként.¹¹ A korábban már idézett tankönyvében azonban már megváltoztatta véleményét, és kizárólag a szándékosan elkövetett bűncselekmények viszonylatában tartotta lehetségesnek a folytatólagosság megállapítását.¹² Ugyanakkor a korszak egyik legkiemelkedőbb fiatal, ám az első világháborúban sajnálatosan hősi halált halt büntetőjogásza, Degré Lajos azért tartotta lehetségesnek a folytatólagosság megállapítását gondatlan bűncselekmények kapcsán, mert szerinte „*judicaturánk ténylegesen nem kíván subjectiv összefüggéseket a folytatólagos egységhez*”, ezért „*nincsen akadálya annak, hogy adott esetben a folytatólagossági egység gondatlan cselekményekre alkalmaztassék*”.¹³ Szellemes, bár a szándékosság-gondatlanság problematikáját részben megkerülő választ adott a kérdésre Angyal, aki szerint „*Ha azután a jogtárgy vagy önmagában, vagy bár több tevékenységi tárgyban megjelenve oly természetű, hogy alaposan következtethető, miszerint a bűntevőt a rövid időközökben egymásután következő hasonlóemű cselekmények tekintetében azonos gyökérről fakadó elhatározások vezették*”.¹⁴ A megfogalmazást részünkről mégis úgy véljük, hogy Angyal, nem a fiatalabb, hanem az idősebb Finkey-vel egyetértve, alapvetően szándékos deliktumokra tartotta volna fenn a folytatólagosság kategóriáját. Nézetünk szerint ugyanakkor – az idézett szerzők és a jelenlegi bírói gyakorlat álláspontjától is eltérően¹⁵ – úgy gondoljuk, hogy a gondatlanság által is érintett deliktumokat a folytatólagosság köréből kirekeszteni *de lege lata, ab ovo* nem lehet. Ennek legszembeötlőbb indoka magából a Btk. 6. § (2) bekezdéséből következik, a folytatólagosság törvényi fogalmában a jogalkotó ugyanis nem követeli meg *kifejezett kritériumként* a szándékosságot. Az olyan általános részi törvényi definíciók esetében, ahol a törvényhozó az adott jogintézmény alkalmazási köréből a gondatlan bűncselekményeket ki kívánta zárni, ott ezt a jogszabály szövegezésekor megtette. Erre például szolgálhat a kísérlet definíciója [Btk. 10. § (1) bek.], vagy a Btk. 13. § (3) bekezdésében foglalt társtettség fogalma.

Mindezekre figyelemmel a szándékos elkövetési magatartású ún. *vegyes bűnösséggel* megvalósuló bűncselekmények kapcsán a folytatólagosság aggálytalanul megállapítható. Például szolgálhat a jelenleg a Btk. 268. § (5) bekezdésében büntetni rendelt *gondatlan hamis vád* vétsége, amely az elkövetőnek a tényállítás valótlan, illetve a bizonyíték hamis voltában való tévedésétől eltekintve mindenben megegyezik a szándékos hamis vád tényállásával, tehát az elkövetési magatartás ez esetben is

11 FINKEY FERENC: *Az egység és a többség tana a büntetőjogban. Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat*, Steinfeld Jenő, Sárospatak, 1895, 89.

12 FINKEY: *A magyar büntetőjog...*, i. m., 252.

13 DEGRÉ LAJOS: *Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*, Politzer, Budapest, 2012, 268.

14 ANGYAL: *A magyar büntetőjog*, i. m., 490.

15 BH 1979. 105., BH 2004. 174. III.

szándékos.¹⁶ Szintén vegyes bűnösséggel valósul meg a Btk. 415. § (4) bekezdésében szabályozott, gondatlanságból elkövetett *rossz minőségű termék forgalomba hozatala*. Ezt a bűncselekményt gyakran követik el oly módon, hogy az elkövető tud arról, hogy például az általa értékesített termék feltehetőleg rossz minőségű, mégis könnyelműen bizakodik abban, hogy a termék hibás volta nem okoz majd problémát, ezért azt jó minőségű terméként tünteti fel (*luxuria*). Úgyszintén úgy is, hogy az elkövető a termék rossz minőségű voltával azért nincs tisztában, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta (*negligentia*). Ilyenkor az elkövetési magatartás (pl. az értékesítés) szándékosnak minősül, az elkövető gondatlansága kizárólag a termék minősége tekintetében áll fenn. A folytatóságosabb további feltételeinek fennforgása esetén annak megállapítása e bűncselekmény tekintetében feltétlenül indokolt, a több ilyen termék értékesítésére, használatba adására, illetve forgalomba hozatalára vonatkozó elhatározás ugyanis sok esetben egységes, az egyes magatartások realizálása tudatos, csak a lehetséges következményekkel kapcsolatos tudati oldal fogyatékos.

4. Lényegi egyetértés? De megváltozott jogszabályi környezet: az alkalmatlan kísérlet

A hatályos Btk. 10. § (3) A büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet, ha a kísérletet alkalmatlan tárgyon, alkalmatlan eszközzel vagy alkalmatlan módon követik el. Ez a szabály ugyanakkor csak 1950 – tehát a Büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény 18. § (2) bekezdésében létezett először, vagyis akkor, amikor már sem Angyal, sem Finkey nem élt. Pont ezért lényegében érthetetlen, hogy a mai Kúria miért hivatkozik műveikre az alkalmatlan kísérlet kiiktatásakor.

Való igaz, hogy annak idején Finkey kifejtette, hogy *„Teljesen ártalmatlan eszközzel, pl. cukorral, megbabonázással, nem lehet ölési kísérletet elkövetni, épügy, ha jogtárgy vagy elkövetési tárgy nem létezik, pl. hullán, halvaszületett gyermekek ölési kísérlet, nem terhes nő magzatelhajtási kísérlet fogalmilag ki van zárva”*.¹⁷ A korabeli szabályozás dacára is némileg progresszívebb megközelítést alkalmazott Angyal, amikor már anno rögzítette, hogy *„Ha a tárgy egyáltalán 'hiányzik', nem lévén sem objektív absztrakt, sem szubjektív konkrét veszély, büntetendő kísérlet nem forog fenn (pl. elterjed az a kósa hír, hogy egy tényleg elhalt, de többek által csak eltűntnek hitt egyén hazakerült; valaki – ki akarván tölteni régi bosszúját – abban a hitben, hogy a visszatértnak gondolt egyén ágyában fekszik, lövést intéz az ágyra); más a megoldás akkor, ha a tárgy létezett, de véletlenül nem volt ott, hol a tettes hitte; itt már megvolt az eredmény bekövetkezésének lehetősége (absztrakt objektív veszély) s*

16 Viski László szerint elsőként Tokaji mutatott rá arra, hogy – az addig uralkodó felfogással szemben – a gondatlanságból elkövetett hamis vád (az 1961. évi Btk. hatálybalépését megelőzően „*hatóság előtti gondatlan rágalmozás*”) nem tisztán gondatlan, hanem valójában vegyes bűnösséggel megvalósuló deliktum. Ld. VISKI László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség*, KJK, Budapest, 1959, 262.

17 FINKEY: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 299.

az utólagos prognózis is felébreszti a veszélyesség érzetét (szubjektív konkrét veszély). Újabban a bírói gyakorlat is ezt az álláspontot foglalja el.¹⁸ Ő tehát már, megítélésem szerint, figyelemmel volt azokra a szubjektív kritériumokra, amelyeket csak a későbbi jogalkotás és -gyakorlat léptetett előtérbe.

Nyilvánvaló, hogy az objektivista kiindulópont szerint az alkalmatlan kísérlet sehogyan sem lehet önmagában veszélyes a társadalomra. A szubjektivista megközelítés szerint minden megkezdett bűncselekmény kísérletnek minősül, így elkövetője büntetést érdemel. Megítélésünk szerint e kérdést a jogalkotó eldöntötte. A két elméleti megközelítés közötti kompromisszumot az ún. szubjektív-objektív irányzat kialakulása jelenti, amely szerint az alkalmatlan kísérlet csak akkor büntetendő, ha az objektív veszélyesség minimumát mutatja. Ez praktikus szempontból akkor hiányzik, ha egy átlagos tudású ember, aki a cselekmény tervét ismeri, a cselekményt nem veheti komolyan. E teória alapján tehát büntetlen marad az irreális (babonás) kísérlet, mivel annak az arról tudomást szerző személyeknél nincsen a jogrendet megingató hatása, hanem inkább csak szánalmat ébreszt a „tettes” iránt.

A Btk. 10. § (3) bekezdése ugyanakkor jelenleg külön szabályozást tartalmaz az alkalmatlan tárgyon, alkalmatlan eszközzel vagy alkalmatlan módon elkövetett kísérletre, amely alapján ilyenkor a „büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet”. Az alkalmatlan kísérlet egyik törvényileg nevesített esete az alkalmatlan tárgyon elkövetés. Alkalmatlan tárgyon (passzív alanyon) elkövetett emberölés kísérletét állapított meg korábban a Legfelsőbb Bíróság a holttesten megkísérelt ölési cselekmény esetében. Mint fogalmaztak: „[a]lkalmatlan tárgyon véghezvitt emberölés büntettének kísérlete valósul meg, ha az anya az ún. álhalál állapotában világra jött újszülöttjével szemben akkor hajtja végre az ölési cselekményt, amikor annak halála már bekövetkezett”.¹⁹ Kiemelendő azonban, hogy a közelmúltban az idézett bírói gyakorlat megváltozott. Egy hasonló történeti tényállású esetben ugyanis már az került megállapításra, hogy: „[a] halál beálltát követően, passzív alany hiányában – az elkövető akaratától függetlenül – emberölés nem követhető el. A halva született gyermek ellátatlanul hagyása ezért alkalmatlan kísérletet nem valósít meg. Passzív alany hiányában nem az alkalmatlan kísérlet jogkövetkezményeit kell alkalmazni, hanem – bűncselekmény hiányában – felmentő ítéletet kell hozni”.²⁰

Ez a – nézetünk szerint túlzottan is objektivista – döntés tehát úgy foglalt állást, hogy passzív alany hiányában alkalmatlan kísérletről nem lehet beszélni. Kérdés ugyanakkor, hogy ha ez az esetkör nem tartozik az alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérlet fogalmkörébe, akkor melyek lehetnek azok az esetek, amelyeket a joggyakorlat ide utal. Amennyiben pedig ilyen nem, vagy csak elenyésző számban mutatható ki, az lehet a gyanúnk, hogy a gyakorlat mesterségesen kiüresített egy olyan jogintézményt, amelyet a jogalkotó kifejezetten a törvénybe iktatott, miként tette ezt az alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérlet viszonylatában. A törvényhozói szándék ilyen formában történő kikapcsolására azonban a bírói gyakorlat nincsen feljogosítva. Ezért véleményünk szerint helyesebb volt a korábbi felfogás, amely az ilyen és a hasonló eseteket az alkalmatlan kísérlet körében értékelte. Ami pedig a leginkább visszatetszőnek mondható,

18 ANGYAL: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 425.

19 BH 1978. 266.

20 EBH 2012. B.4.

hogy a Kúria úgy hivatkozott Angyal és Finkey vonatkozó nézeteire álláspontjának megfogalmazásakor, hogy az érintett szerzők addigra, mire az alkalmatlan kísérlet *de jure* is a törvénybe került, már elhunytak (lásd fentebb). Ha megélték volna, feltehető, hogy a korábitól eltérő álláspontot alakítottak volna ki a témakör kapcsán. Különös figyelemmel arra a Németországban megtörtént esetre, ahol az elkövető, az örökhatározó halálát kívánva, őt „álmában” leszúrta, és csak a boncolásnál derült ki, hogy az illető a szűrés időpontjában már nem élt. Az ilyen cselekmény véleményünk szerint jogtárgyvédelmi szempontból is feltétlenül büntetést érdemlő, és nem lehet bűncselekmény hiányában felmentő ítéletet hozni (ami egyébként a törvénnyel is ellentétes lenne jelenleg, hiszen a jogalkotó ismeri és megjelenti az alkalmatlan kísérlet esetkörét).

5. Végül: abszolút egyetértés: az alaki (eszmei) halmazat száműzése

Ahogy Angyal írja, „*Büntetőtörvénykönyvünk (95. §.), meghajolva a korbéli uralkodó felfogás előtt, mint sajátos bűnösségi alakzatot felveszi intézkedései körébe az eszmei vagy alaki, illetve – mint az Indokolás nevezi – az ú. n. eszményi bűnhalmazatot. 'A törvény egy cselekmény általi több törvényszegést követel az eszményi bűnhalmazat feltételül, ennek folytán teljesen jogos, hogy csak az egyik a legsúlyosabb sértés büntetését rendel alkalmazandónak [...] jogos és logikailag igazolt is, hogy az akarat egy irányának megfelelő tett által előidézett, habár különböző eredmények ne tekintessenek több büntetendő cselekménynek.'* (Ind.) Szóval: egy cselekvés – több eredmény többség ugyan, de nem valóságos, mert lényegileg nem jön létre több büntetendő cselekmény; e forma tehát középhelyet foglal el az egység s az anyagi halmazat között. Példák: A. nővérel erőszakos nemi közöszlést követ el (btk. 232. §. és 244. §.); B. egy lövéssel egy embert megöl, a másikon meg testi sértést ejt (btk. 279. §. és 301. §.); C. felgyújtja biztosított épületét, hogy a biztosítási összeget felvehesse (btk. 382. §. és 422. §.) stb., ezek az ú. n. concursus ideális heterogenus (különböző cselekmények eszmei halmazata) esetei.” Mint utána írja: „Az uralkodó elmélet álláspontja tarthatatlan, mert megoldhatatlan problémát tűz ki maga elé, midőn azt akarja bizonyítani, hogy az alaki halmazat se nem egység, se nem többség, hanem a kettő között a középen álló fantasztikus valami” (és itt utal Finkey-re).²¹ Finkey pedig úgy fogalmazott, hogy „A b. jogban fictióknak nincs helyük, mert itt mindig az anyagi, a valóságos igazságot keressük, ezt pedig nem érhetjük el, ha nem tudunk valamire határozott választ adni. Az alaki és anyagi bűnhalmazat között lényeges különbség nincs. Mindkét csoport lényegileg több büntetendő cselekményt, tehát többséget alkot s így azok elkülönítése és elbírálása igazolatlan.”²²

Jómagam hosszú ideig egyetértettem a két nagy jogtudós fenti nézetével²³ – ahogy azt 2014-es monográfiámban is jeleztem²⁴ –, de ma már bizonyos esetekben szkeptikus

21 ANGYAL: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 491.

22 FINKEY: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 359.

23 Ld. AMBRUS István: *A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről = Az első magyar bűnügy-történeti konferencia előadásai*, szerk. KÁDÁR Hunor, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020, 39–50.

24 AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE-ÁJK, Szeged, 2014, 13.

vagyok. Miért tartották fent például a németek a StGB 52–53. §-aiban az alaki és az anyagi halmazat közötti különbségtételt, ha valóban teljesen közömbös, hogy az elkövető egy vagy több cselekményével valósított meg több bűncselekményt? A kérdésre jelen tanulmány keretei között nem adható egzakt válasz, mindössze arra törekedtem, hogy a két „óriás”, Angyal Pál és Finkey Ferenc néhány gondolatát összevessem. Ha ez sikerült, a mű már elérte a célját.

Irodalomjegyzék

1. AMBRUS István: *A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről = Az első magyar bűnügy-történeti konferencia előadásai*, szerk. KÁDÁR Hunor, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020.
2. AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE-ÁJK, Szeged, 2014.
3. ANGYAL Pál: *A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése*, MTA, Budapest, 1931. és FINKEY Ferenc: *A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve*, Székfoglaló értekezés, MTA, Budapest, 1909.
4. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. A büntetőjogi előadások átdolgozott és rövidített második kiadása*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1909.
5. BAUMGARTEN Izidor: *A bűnhalmazat = Büntetőjogi tanulmányok 1882–1906. Első kötet*, szerk. BAUMGARTEN Izidor, Grill, Budapest, 1907.
6. DEGRÉ Lajos: *Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*, Politzer, Budapest, 2012.
7. GELLÉR Balázs, AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I. 2. kiadás*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.
8. GUBIS Philip: *A büntetőjogi tévedés nevesített eseteiről = Válogatott tanulmányok az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos diákköreinek az XXXIV. OTDK-ra nevezett dolgozataiból*, szerk. NAGY Marianna, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.
9. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve. Negyedik, átdolgozott kiadás*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914.
10. FINKEY Ferenc: *Az egység és a többség tana a büntetőjogban. Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat*, Steinfeld Jenő, Sárospatak, 1895.
11. LÖW Tobiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet*, Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880.
12. VISKI László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség*, KJK, Budapest, 1959.
13. Paul Johann Anselm VON FEUERBACH: *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*, Mittermaier, Giessen, 1847.

BATÓ SZILVIA

Változatok bűnösségi alakzatokra: a „véletlen” Csanád vármegye törvényszékének reformkori gyakorlatában

Variations of Culpability Patterns: “Accident” in the Tribunal Practice of Csanád County during the Hungarian Reform Era

Abstract: Given that Hungarian criminal law before 1848 can be described as typically customary law, it requires the exploration of court practices (the examination of documents in the archives) for one to become acquainted with the criminal law applied by them. This period is the first attempt in Hungary to create legal terminology. From 1806 onwards, the language of first-tier jurisdiction gradually became Hungarian in several counties (e.g. Csanád County), and the previous, relatively uniform Latin system of terms “disintegrated”. Counties began to write their own dictionaries (1806–1807) and create new Hungarian words to replace the Latin terms. Court records named crimes with excessive diversity, which is even more conspicuous in the categories of legal dogmatics. During the 1810s, *culpa dolo determinata* also appears in the legal science of the era. Several Hungarian terms can be observed replacing *dolus* and *culpa*; one such term is “accident”. The analysis of three legal cases (1808, 1811, 1821) leads to the conclusion that the tribunal treated “accident” as the opposite of wilful intent. In one case, it features in the sentence given for prater-intentional manslaughter, and therefore it was presumably used as the Hungarian equivalent of *culpa*.

Keywords: customary law, Csanád County, Reform-Era, culpability, accident, culpa, legal terminology

Összefoglaló: Az 1848 előtti magyar büntetőjog szokásjogi jellege miatt az alkalmazott büntetőjog megismerése a bírósági praxis (levéltári iratok) feltáráásával történhet. Ez az időszak a magyar jogi szaknyelv megteremtésének első kísérlete. Az elsőfokú jogszolgáltatás nyelve 1806-tól több vármegyében (pl. Csanád vármegye) magyarrá vált, a korábbi relatív egységes latin fogalomrendszer „szétesett”. A vármegyék önállóan elkezdtek szótárakat írni (1806–1807) és a latin terminusok helyett új magyar szavakat „csinálni”. A bírósági jegyzőkönyvek nagyon változatosan nevezték a bűncselekményeket is, a dogmatikai kategóriáknál ez még jobban látszik. Az 1810-es években pedig megjelenik a jogtudományban a *culpa dolo determinata* is. A *dolus* és a *culpa* helyett számos magyar elnevezés megfigyelhető, ilyen a „véletlen”. Három jogeset (1808, 1811, 1821) elemzéséből megállapítható, hogy a törvényszék a „véletlent” a szándékosság ellentétéként kezelte. Egyszer gondatlan emberölés, egyszer praterintencionális emberölés ítéletében szerepel, így feltételezhetően a *culpa* magyar megfelelőjeként alkalmazták.

Kulcsszavak: szokásjog, Csanád vármegye, reformkor, bűnösség, véletlen, culpa, jogi szaknyelv

Az 1848 előtti magyar büntetőjog szokásjogi jellege miatt az alkalmazott büntetőjog összes elemének hozzávetőlegesen pontos megismerése kizárólag az egyes bíróságok ítélezési gyakorlatán keresztül történhet.¹ A vonatkozó írott jogi jogforrások és az egykorú szakirodalom csak egy elnagyolt általános képet adhat, a szerzők legfeljebb a saját praxisukban előforduló jogeseteket tudtak bemutatni. A helyzetet bonyolítja, hogy az elsőfokú jogszolgáltatás nyelve 1806-tól magyarrá vált,² így a korábbi relatíve egységes latin fogalomrendszer is „szétesett”. A vármegyei bírósági jegyzőkönyvek a lehető legváltozatosabb megjelöléseket alkalmazták a bűncselekmények megnevezésére is (pl. haramiás megtámadás, lovak lappangtatása). A dogmatikai kategóriákra pedig fokozottan igaz ez a megállapítás, a *dolus* és a *culpa* helyett számos – akár egymást kizáró – magyar elnevezés megfigyelhető. A XIX. század első felében ráadásul a praeterintencionális ölési cselekmények megítélésében a hazai szakirodalomban is paradigmaváltás történt, megjelent a *culpa dolo determinata*.³

Ennek a kusza fogalomrendszernek az egyik eleme a bűnösségi kategóriaként is alkalmazott „véletlen”. A tanulmány három élet és testi épség elleni bűncselekményt mutat be Csanád vármegye törvényszékének 1790–1848 közötti iratanyagából, amelyben feltűnik ez a kifejezés.

1. Jogesetek

A büntető sedria gyakorlatáról eddig szisztematikus jogtörténeti feldolgozás nem jelent meg, a szándékon túli ölési cselekmények és a női bűnözés kapcsán állnak rendelkezésre információk.⁴

1 BATÓ Szilvia: „...a bírói önkény, vagy is a szokás...”. *Jogtörténeti megjegyzések a szokásjog büntetőjogi értelmezéséhez = Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, KARSAI Krisztina, FANTOLY Zsanett, JUHÁSZ Zsuzsanna, SZOMORA Zsolt, GÁL Andor, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018, 101–114.

2 A magyar nyelv használatáról szóló 1805. év 4. törvénycikk 3. §-a lehetővé tette a bíraskodásban a törvényhatóságoknak a magyar nyelv használatát. BAKOS Gábor: *A magyar jogi műnyelv kérdése*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1880, 11; TERESTYÉNI Ferenc: *Az állami élet nyelve = Nyelvünk a reformkorban*, szerk. PAIS Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955, 83–164, 118; GÁLDI László: *A magyar szótárirodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957, 226; KOVÁCS Mária: *A magyar jogi szaknyelv a XVIII-XIX. század fordulóján*, Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc, 1995, 32; KOVÁCS Mária: *A magyar jogi terminológia egységsülése a XVIII-XIX. század fordulóján*, Acta Hungarica, 2007, 145–150, 146; JUTAI Péter: *Nehézségek a magyar jogi műnyelv megalkotása körül*, Jogtörténeti Szemle, 2008/2, 22–30, 22, 28; SZÉP Beáta: *Adalékok a magyar jogi szaknyelv kialakulása történetéhez*, Magyar Nyelvőr, 2009/3, 310–322, 314; KOVÁCS Mária: *Kísérletek a jogi szaknyelv megújítására Kazinczy korában = Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 80. születésnapjára*, Ungvár, 2010, 275–282, 276; SZABADFALVI József: *A magyar jogi nyelv fejlődése a 19. század elejétől az elmúlt századfordulóig*, Jogtudományi Közlöny, 2020/3, 112–121, 112; SZABADFALVI József: *Adalékok a magyar jogi terminológia eredettörténetéhez*, Magyar Jogi Szaknyelv, 2021/2, 1–7, 3; SZABADFALVI József: *A „lingua latiná”-tól a magyar jogi lexikon megjelenéséig. A magyar nyelvű jogi terminológia kialakulásának története*, Forum, 2021/4, 293–322, 306.

3 BATÓ Szilvia: *Változatok culpára – szakirodalom és praxis a reformkorban = Szokásjog és jogszokás I–II.*, szerk. NAGY Janka Teodóra, PTE, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2016, 38–59, 52–53.

4 BATÓ: *Változatok...*, i. m., 38–59; BATÓ Szilvia: *Tudomány – oktatás – praxis: a bűnösség megítélése a kodifikálatlan büntetőjog korában = A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudománytörténeti*

A vármegyei törvényszék ítélkezésének megismerésére rendelkezésre álló négy forráscsoport (polgári és fenyítő törvényszéki lajstrom 1790–1822, bűnügyi perek jegyzőkönyvei 1818–1847, bűnügyi peres iratok, rabtabellák) mindegyike szükséges az egyes jogesetek komplex elemzéséhez. A bűnösségi alakzatokról azonban elsősorban a törvényszéki jegyzőkönyv, az ítélet és – amennyiben így bírálták el – a formális perben a vád és a védelem álláspontja szolgáltat érdemi információkat. A tanúk vallomásai és egyéb csatolt iratok inkább csak színesítik a képet.⁵

Az eddig folytatott levéltári kutatás rámutat Csanád vármegye törvényszéke ítélkezési gyakorlatának egyébként archaikus vonásaira. Az istenkáromlás miatti eljárásokban az 1800-as évek elején visszatértek a halálbüntetést alkalmazó 1785 előtti gyakorlathoz, amelyet a Királyi Tábla korrigált minden esetben. Később már csak az ítélet indokolásában van nyoma, hogy a bírák a pallost tartották volna szükségesnek. Az „*élők sorából elevenen való meg égettetéssel ki törültetni*” büntetést egy halálos eredménnyel nem járó gyújtogatásnál (Frizik Julianna) a fellebbezés során változtatták szabadságvesztésre. A korabeli büntetőjogi gondolkodástól eltérve ünneptörésért is állítottak bíróság elé vádlottat.⁶

1.1. A „megszaladt” Barb Nikola

A per vádlottja egy nagylaki lakos, Barb Nikola (Nikolae, Miklós, Nyikora) 48 éves, „oláh”, óhitű, feleséges, négy „*neveletlen*” gyermek apja. A helység bírái szerint születésétől a faluban él, józan életű és jámbor magaviseletű. Nem számított szegénynek, hiszen a vagyonához egy fertály föld, egy ház és négy tehén tartozott. Az ügyben kérelmezőként szerepet kapott a felesége is. A vád tárgyává tett bűncselekmény sértettje Borsos (Borsós) Mihály hódmezővásárhelyi lakos, akinek felesége (Pap Anna) és öt neveletlen gyermeke volt. Bolkis Jánosnál, Barb Nikola szállásszomszédjánál nyomtartott a kérdéses időben Borsos, valamint a szintén vásárhelyi Tóth János és Sándor Pál. Felmerült még Bolkis három fiának (Ignác, Miklós és Filep) érintettsége is.⁷

Nagylak határában 1805 nyarán, egy pontosabban meg nem határozott napon alkonyat után, sötét és ködös időben Barb Nikola szállásföldjén a szomszédban (Bolkis János tanyáján) „*életet*” nyomtató Borsos Mihály a még rakásba hordott, nyomtatatlan zab kazalját lovakkal „*diboltatta*”. Barb a korábban okozott károk miatt ment ki a földre, és a szokásnak megfelelően a kárban talált lovakat el akarta vezetni. Borsos azonban

és tudományelméleti írások, szerk. BÓDIG Mátyás, ZÓDI Zsolt, OPTEN Informatikai Kft., MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016, 197–218; BATÓ Szilvia: „...mint Férje meg gyűlkoltatója 's Alperes ellen...”: A reformkori erőszakos női bűnözés jellegzetességei, Délvideki Szemle 2022/1–2, 14–40.

5 A források összegyűjtésére az OTKA PD 78211 (2009–2012) – *Élet és testi épség elleni cselekmények a 19. század első felében* c. kutatási projekt és a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj (2012–2015) – *A szokásjog működési mechanizmusai és a büntetőjogi modernizáció: a vegyes bűnösség a 19. század első felében* támogatásával került sor.

6 BATÓ: *mint Férje...*, i. m., 200.

7 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Fióklevéltára (a továbbiakban: MNL CSML), Csanád vármegye törvényszékének iratai (a továbbiakban: Csvmti.), Bűnügyi peres iratok (a továbbiakban: Bpi.) IV.A.11.g/27. 21/1808. (jkv. 1808. január 26.), 22/1808. (jkv. 1808. január 26.), 48/1808. (jkv. 1808. május 4.), 48/1808. (formális per és csatolt iratok: Borsos Mihály özvegyének levele – A, Teőreök László jelentése – B, Barb Nikola feleségének levele – C, Barb Nikolae esedezése – D, Teőreök László jelentése – E, Barb Nikola vallása – F, Barb Nikola erkölcsei bizonyítvány – G).

a lovakat letartóztatni nem engedve bottal megtámadta a gazdát. Barb a két ütés után a lovait vezető férfit – a tőle elvett bottal mellbe taszította – tehát „szerencsétlenül úgy ütött vissza”, hogy Borsos lerogyott. Társai (Tóth János, Sándor Pál) kevés idő múlva leltek rá. A vásárhelyiek az elkövetővel beszéltek, az a segítségét ajánlotta, de végül megszökött. Tóthék visszamenve már holtan találták a sértettet, de a testen nem volt seb, csak a mellkasán egy kék folt.

Az elkövetés idején (1805 nyara) nem indult a törvényszékhez becsatolt iratok szerint semmilyen eljárás. Nincs nyoma annak, hogy a holttestet hivatalosan megvizsgálták volna, annak sem, hogy hol és hogyan temették el Borsos Mihályt. A vármegye közegei először az özvegye (Pap Anna) 1806. április 15-én kelt esedező leveléből értesültek az esetről. Azonban ezt követően sem egy szabályos büntetőeljárás keretében történtek a hivatalos intézkedések. Az esedező levelet felolvasták a vármegye kisgyűlésén (1806. április 22., 240. szám), és kiadták vizsgálatra Teöreök László alszolgabírónak, aki nyomozási cselekményeket végzett, de sem szabályos tanúkihallgatási jegyzőkönyvet nem vett fel, sem *species factit* nem állított össze. A „Tudósítás”-ból (1806. május 18.) kiderül, hogy meghallgatta Borsos szintén vásárhelyi nyomtató társait (Tóth János, Sándor Pál), akik Bolkis János fiait (Ignác, Miklós és Filep) jelölték meg még tanúnak. Tóth és Sándor csak a hangját hallották Borsosnak, mire odaértek, már a földön feküdt, ekkor utánamentek a „megszaladt” Barbnak, aki jószántából bement velük Bolkis szállására, ahol a fiúkra bízták. Visszamentek az áldozathoz, aki már meghalt. A fiúk ezt tagadták, lármát nem hallottak, nem vették át „számba a Gyilkost”. Az alszolgabíró a megszökött gyilkos vagyonát zár alá vette, a személyes leírását bekérte. A jelentést felolvasták a közgyűlésen (1806. május 28., 305. szám), és utasították az alszolgabírót, hogy Borsos özvegyének fizessék ki a meghalt díját, a személyleírást továbbítsák a Helytartótanácsnak országos körözés céljából, és rendeljék be Bolkis fiait a törvényszékre tanúvallomást tenni. Teöreök – ahogy az 1806. augusztus 3-án kelt jelentésében szerepel – teljesítette is a feladatokat: a személyleírást a Helytartótanácsnak megküldte, Pap Anna 1806. június 15-én megkapta a holtdíjat, a Bolkis testvérek az idézésre megjelentek, de nem volt idő felvenni a vallomásukat. Ez a jelentés 1806. augusztus 26-án szerepelt a közgyűlésen 502. szám alatt.

A fordulat 1808 elején történt, Barb Nikola felesége január 7-én kelt esedező levélben kérte, hogy az önmagát feladó férjét ne büntessék meg. Következésképpen szerencsétlen történetnek nevezte a történeteket, szerinte „szerencsétlenül bosszúságból” ütötte meg az áldozatot. Hivatkozott négy „éhezo apros gyermekei”-re, pusztulásnak indult vagyonára és a férje kifogástalan előéletére, amelyet Nagylak helység bíráinak két nappal korábban kelt bizonyítványával támasztott alá. Barb Nikola esedező levele 1808. január 28-án kelt, előadta az esetet és azt, hogy a gyermekei és a gondviselő nélkül pusztuló vagyona miatt adta fel magát. Az áldozat szerinte azonnal megtámadta, amikor el akarta vezetni a lovakat, és zálogot követelt, és még akkor is rájött, amikor Barb már elvette a botot. A beadványok az 1808. január 26-án kezdődött sedrián kerültek felolvasásra, itt kiadták ns. Szilesy Pál „fő fiscalisnak” a vizsgálat lefolytatása céljából a leveleket. A törvényszéki jegyzőkönyvben szerepel először a „bosszuszuságból véletlenül agyon ütvén” és a „véletlenül agyon ütvén” kifejezés.

Ekkortól már büntetőeljárás keretein belül zajlottak az események, Barb Nikola önvallomását március 4-én jegyzőkönyvezték. A terhelt a „*szerencsétlenül általam [...] megüttesért s haláláért*” fordulattal határozta meg a fogva tartásának okát. Az áldozat szíriente kétszer ütötte meg bottal, majd „*én is tehát, hogy életemet mentsem a kezéből a botot ki vettem s azzal ötet egyszer mellybe ütöttem*”. Barb tehát, a kifejezést nem használva, jogos védelmi helyzetre hivatkozott. Emellett azt állította, hogy Borsos elesett, de felállt, és csak később – már 5 fertály föld távolságra haladva – rogyott le ismét. Ekkor ajánlotta az odaért vásárhelyi nyomtatóknak, hogy kocsival beviszi Bolkis tanyájára, de ehelyett elmenekült a helyszínről. Részletesen elmesélte a bujkálását: az elkövetés utáni éjszaka a kukoricásban lappangott, utána kocsijával Aradra ment, eladta a kocsit és a lovat, egész télen ott dolgozott, majd pedig az erdélyi söt szállító hajóknál vállalt munkát. Kérdésre határozottan tagadta, hogy a nála lévő kapával ütött, mert csak egy kis ostora volt. Tóth Jánossal március 9-én szembesítették, ekkor jegyezték fel Teöreök első jelentésére Tóth vallomásának kiegészítését és meghitelesítését. Ebben már az is szerepel, hogy Borsoson nem volt semmiféle seb, csak a „*mellyén láttzott valami kevés kékség*”.

A formális pert 1808. május 4-én vették fel, a vádat ns. Szilésy Pál főügyész képviselte Barb Nikola „*Gyilkos mint Alperes*” ellen. A vád szerint Barb kapával ütötte mellbe az áldozatot, aki azonnal lerogyott, így a cimborái nem sokkal később halva találták. Ezért az 1486. évi 51. törvénycikk („*Math. D.G. art. 51.*”), az 1492. évi 82. törvénycikk („*Vld. D.1. art. 82.*”) és az 1563. évi 38. törvénycikk alapján halálbüntetés (pallos) kiszabását kérte, hiszen a vádlott a „*Gyilkosság vétkével világosan terheltetve*” van.

Ns. ifj. Vertics József „*assistens fiscalis*” a védelmet a bizonyítottság hiányára alapozta. Csak egy tanú vallomása tartalmazta, hogy a vádlottnál kapa volt, így az elkövetés eszköze az áldozattól elvett bot. Barb csak egyszer viszonzta az ütések, a sértett azonban nem rogyott le, csak később találták holtan. Hangsúlyozta, hogy sötét éjszaka, homályban történt az eset, ahogy homályban maradt most is a történet. Ezek alapján a vádlott „*a meg halálozott valóságos gyilkosságának nem ítéltethetik*”, az egyenességére hivatkozva a halálbüntetés helyett kegyes büntetés kiszabását javasolta.

A sedria 1808. május 4-én hozott ítéletet, amelyben megállapította, hogy józan élete és jámbor magaviselete miatt „*távolról sem lehetne gyanítani, hogy ő ezen gyilkosságot szánt szándékkal elkövetni magában eltökéllette volna*”. A felperes által kért halálos büntetés alól felmentették, az eddig szenvedett rabságát, tetemes költségeit büntetésül betudták, és szabadon bocsátották.

1.2. Jenei Péter „véletlenül esett” lövése

A büntetőeljárás Jenei (Jeney) Péter makói lakos, persecutor ellen indult. A sértett ifj. Kádár János 30 éves, házasság nélküli lakos volt. Tanúként szerepelt Németh András (makói lakos), Papp György (53 éves, református, feleséges, makói lakos), Szeles Pál (25 éves, római katolikus, feleséges, palotai lakos), Jó Mária Paku Józsefné (Jenei Péter szomszédja), Kádár János (ifj. Kádár János apja), Szakál Judit (ifj. Kádár János anyja), Czirbus Katalin (ifj. Kádár János özvegye), valamint özvegy Paku Péterné (ifj. Kádár János szomszédja).⁸

8 MNL CSML, Csvm. t., Bpi. IV.A.11.g/29. 34/1811. (j.kv. 1811. május 16.), 34/1811. (iratok: tanúvallomások, *visum repertum*, esküdtek jelentése, történetleírás).

Jenei Péter megyei persecutor a makói házában 1811. január 17-én reggel 10 óra körül puskákat és pisztolyokat tisztított ifj. Kádár János, Németh András és Szeles Pál társaságában, jelen volt még Papp György. A töltést kivették mindegyik puskából és pisztolyból, úgy próbálgatták, de az egyik nem sült el. Jenei kiment a szobából, addig Kádár puskaport tett a pisztoly serpenyőjébe, de erről Jenei nem tudott, hiszen korábban meggyőződött arról, hogy nincs benne. Megpróbálta a pisztolyt, és az éppen előtte álló Kádárt jobb ágyékon lőtte. A sértettet aznap 4-5 óra tájban még meghallgatta egy esküdt és egy csendbiztos, de másnap reggel (24 óra múlva) meghalt.

Az első – csak 1811. május 11-én írásba foglalt – eljárási cselekmény a sértett meghallgatása volt január 17-én késő délután. Ifj. Kádár János úgy mesélte, hogy ő tett puskaport a pisztolyba és fogta a pisztoly csövét, amikor Jenei kipróbálta. A lövés egyenesen az ágyékába ment. Kijelentette, hogy „szerencsétlenségemnek magam vagyok az oka”. Elmondta, hogy Jenei Péterrel jó barátságban és szomszédságban volt mindig. A visum repertum alapján a holttestet Degré Péter megyei seborvos vizsgálta meg január 19-én, és a sebet „*absolute lethalis*”-nak minősítette. A szóba jöhető tanúkat csak május 11-én hallgatták ki, Jó Mária Paku Józsefné, Kádár János, Szakál Judit, Czirbus Katalin és özvegy Paku Péterné csak az elkövető és a sértett jó viszonyáról, valamint az esküdt és a csendbiztos látogatásáról tudott beszámolni. Hallomás tanúként az eseményt „*történetből*”, „*véletlen történetből, és nem akarathól esett a lövés*”, „*véletlenül esett az egész lövés*” és „*nem akarathól és történetből esett a lövés*” kifejezésekkel írták le. Szeles vallomásaiban a „*történetes szerencsétlenség*” és a „*véletlen szerencsétlenség*” kifejezéseket használta, úgy adta elő, hogy Jenei tudtán kívül tett ifj. Kádár puskaport a pisztolyba. Papp a jegyzőkönyv szerint ugyanezt vallotta, de ő nem vett részt a pisztolyok tisztításában, csak jelen volt a szobában. Németh nem tett említést ifj. Kádár szerepéről a „*történetes szerencsétlenség*nél”, szerinte minden pisztolyt kitisztogattak, majd Jenei próbálgatta azokat. A történetleírást Dániel János esküdt május 15-én vette fel. Az iratok közül hiányzik a gyanúsított vallomása, nincs nyoma annak, hogy Jenei Pétert kihallgatták volna. Annak ellenére, hogy haláleset történt, nem formális perben bíralták el, az eljárás szóbeli volt.

A sedria 1811. május 16-án hozott ítéletet („*El végeztetett*”), amelyben az iratok alapján megállapította, hogy ifj. Kádár meglövése „*koránt sem eltökélt akaratból, hanem csak véletlenül történt legyen*”. Az iratokból kiderült Jeneinek „*abbéli vétkes vigyázatlansága*”, hogy nem tudta bizonyosan, mely pisztolyok vannak töltve, ráadásul a házban próbálgatta. A vádlottat „*ezen vétkes vigyázatlanságáért*” a meglőtt díjának (200 Ft) megfizetésére és 40 palca ütésre büntették.

1.3. Pálinkás János és Való Mihály „*vétkes*” tette

A vád tárgyává tett verekedésnek összesen nyolc résztvevője volt. Megvádolták Pálinkás Jánost (20 éves, „*tót*”, evangélikus, nagylaki kanászbojttár, rajta levő ruháján kívül jószága nincsen, sem fogva, sem büntetve nem volt) és Való (Való) Mihályt (39 éves, „*tót*”, lutheránus, 39 esztendő, feleséges, 4 és ¼ évet szolgált obsitos katonára, Nagylak egyik számadó kanásza, nem volt fogva vagy büntetve). Az áldozat Kolompár Krajtzár (Krajczár) 52 éves, „*czigány*” óhitű, elnyomorodott, özvegy obsitos katonára. Tanúként hallgatták meg Urbány Mártont (Mártony) (54 éves, „*tót*”, lutheránus,

feleséges, gyermekes, Keblovski András nagylaki nótárius tanyása, rajta levő ruhán kívül jószága nincs, sem fogva, sem büntetve nem volt) és Gömöri Jánost (42 éves, „tót”, lutheránus, feleséges, gyerekes, három nagylaki gazdának esztendő s juhásza, Nagylakon zselléres házzal bír, sem fogva, sem büntetve nem volt). Tanúvallomást tett még Opauszky Kata, Sohajda (Suhajda) Pál fogadós felesége, de sem Rézműves János „*czigány*”-t, sem a két ismeretlen „*czigány asszony*”-t nem hallgatták ki.⁹

Nagylakon Sohajda Pál „*ser korcsmájában*” 1820. szeptember 30-án délután 2 óra után „*totok*” (Pálinkás János, Való Mihály, Urbány Márton, Gömöri János) söröztek, majd az asztalos kocsmából pálinkát hozattak. Ekkor négy részeg „*czigány*” jött a kocsmába, Kolompár Krajtzár, Rézműves János és két ismeretlen asszony. Rézműves elkezdett alkudni Pálinkás ócska bundájára, eközben Való egy pálcával Krajtzár kezére ütött, aki ezért „*hunczfut*”-nak nevezte. Való obsitosként kikérte magának, összeszólalkoztak, majd a „*czigányok*” hazaindulva kimentek a kocsmából, de Krajtzár magával vitte Való pásztorbotját. A kocsmáros felesége (Opauszky Kata) szerint mindannyian nagyon részegek voltak. Való megpróbálta a botot a kocsmá előtt visszaszerezni, eközben megkarmolták a kezén és a szája is felhasadt. A bot miatt a négy ivócimbora Krajtzárék után ment, Pálinkás futás közben kétszer bottal hátulról megütötte a sértettet. Gömöri Krajtzár háza előtt visszavette a botot és Valónak adta. Való erre a bal szeme felett homlokra ütötte Krajtzárt, aki lerogyott. Pálinkás kettőt ütött a fejére, és még meg akarta ütni, de Gömöri megakadályozta, így visszamentek a kocsmába, ahonnan a helység házához kísérték őket a helység szolgálói. Krajtzár nyolcadnapra (október 7.) „*életét a halállal feltérteni kéntelenített legyen*”.

Krajtzár holttestét 1820. október 8-án Szanka Ferenc szolgabíró rendeletéből Gaál Mihály *territorialis comissarius* (csendbiztos) jelenlétében Jezovits József megyebeli seborvos vizsgálta meg. A visum repertum szerint a falcsont jobb oldalán az 1 „*czolnyi*” felületi sérülést bottal okozták, a homlokra lévő 2 „*czolnyi*” seb azonban csonttörést okozott és vérzést, amely az agyvelőre szivárgott. Ezt a sérülést „*absolute lethalis*”-nak, tehát elháríthatatlanul halálosnak minősítette a seborvos. Aznap Valót és Gömörit Nagylakon kihallgatták, Valót szembesítették a három társával, akik egyöntetűen állították, hogy ő ütötte homlokra az áldozatot. Való azt mondta, hogy elképzelhető, de részeg volt és fájtak a sérülései is. Ekkor hallgatták ki a kocsmáros feleségét, aki azonban csak a kocsmái civakodásról tudott beszámolni. Urbányt október 11-én és Pálinkást október 12-én már Battonyán hallgatták ki, Pálinkás elismerte a két fejre mért ütést. Az 1820. október 12-én Battonyán kelt történetleírásban Gaál Mihály megjegyezte, hogy „*8ber 7kén a fatalis napoknak el folyása előtt*” halt meg az áldozat.

A vallomásokat *Authenticans Deputatio* előtt 1821. március 30-án hitelesítették meg.

A pert Pálinkás és Való „*gyilkosok*” ellen 1821. április 3-án vették fel. A vádat ns. Szilesy Pál „*fő fiscalis*” képviselte, az 1486. évi 51. törvénycikkre („*Math. D.G. 51*”) és az 1563. évi 38. törvénycikkre hivatkozva halálbüntetést kért a vádlottakra. A védelmet Széplaki Szabó János védelmező tisztü ügyész képviselte, aki három fontos

9 MNL CSML, Csvm. t., Bpi. IV.A.11.g/38. 52/1821. (formális per, csatolt iratok: történetleírás – A, *visum repertum* – B, Való Mihály vallomása – C, Pálinkás János vallomása – D, Urbány Mártony vallomása – E, Gömöri János vallomása – F, Ónosy János jelentése).

körülményre építette fel az 1821. március 31-ei dátummal ellátott (!) beadványát. Szerinte a cselekményt „*olyannak kell esmérni, mely előre eltökéllett szándékból és akaratból, avagy közös megegyezésből, nem történt*”, tehát kizárta a gyilkosság egyik fogalmi elemét. Itt szerepel először az eljárás irataiban a véletlen kifejezés, a történeti tényállást „*a jelenvaló véletlen esetet*” fordulattal jelölte. Széplaki a cselekményt „*viSSZAVONÁS, és sokaság között*” történetnek minősítette, kölcsönös verekedésnek írta le. Ennek alapján meghatározta a büntetőjogi felelősség megállapításának alapvető szabályait is. Ha megállapítható, hogy a halálos sebet ki ütötte, akkor az elkövető halálbüntetést érdemel, ha többek ütése együtt okozták a halált, akkor „*együtt felosztva szenvedik annak büntetését is*”. Amennyiben nem állapítható meg a halálos sérülés okozója, akkor a halálos büntetés alól felmentés, de „*a Test Sérelmének büntetését egyformán hordozzák*”. A második eleme a védekezésnek, hogy minden jelenlévő részeg volt, pártatlan tanú nincs, mert a három egybehangzó vallomást a verekedés résztvevői a saját felelőségük csökkentése érdekében is tették. Emellett a „*Seborvosi Látás Találás*” alapján a megnyomorodott, erőtlén obsitosnak halálát nem a seb, hanem az orvosi ellátás hiánya okozta.

A vádlottak halálos büntetés alóli felmentését kérte.

A vád szerint a gyilkosság nem volt előre eltökélt, de ha „*halált hozható eszközzel történik*”, akkor halállal kell büntetni. A három bűntárs összebeszélését cáfolta, szerinte Való beismerte a szembesítés során az elkövetést. A védelem nem válaszolt erre, hiányzik a második replika.

Ekkor (1821. április 4.) kelt Ónosy János rendszerinti megyei orvos jelentése a perhez becsatolt visum repertumról. Az orvos leírta, hogy Szílesy Pál „*fő fiscalis*” közölte vele az orvosi szakvéleményt, amelyet felülvizsgálva megállapította, hogy a homloksérülés nem *abszolute lethalis*, hanem „*veszedelmes nagyon volt légyen*”. A borogatás és a vér elosztatása nem használt ugyan, de „*Instrumentummal mégis segíthetni lett volna*”, tehát szakszerű orvosi beavatkozás (műtét) hiányában apoplexia okozta a halálát. A másik sérülés agyrázkódást okozhatott és vérzést az agyban, de erre a visum repertum nem tért ki. A halál a sérülésnek tulajdonítható, de az oka a nem használt gyógykezelés. Ónosy kijelentette, hogy „*a bontolás módját pedig, melly a Felsőbb Rendeléseknek parantsolt Formalival éppen meg nem egyez, a hol, ha tsak lehet a Physikusnak, vagy más Orvos Doctornak jelen kellene lenni, egészen kárhoztatom*”.

Az ítéletet 1821. április 5-én hozta meg a sedria. A bíróság megállapította, hogy „*az agyon verettetettnek véletlenül történt halála nem egyedül és annyira az Alpereseknek, mint*” az orvosi szakvélemény szerint a nyolc napig orvosi ellátás nélkül hagyásának tulajdonítható. A vádlottakat a halálbüntetés alól felmentették, de a „*vétkes, és Törvényes büntetésre méltó tettekért*” Pálinkást, testbeli hibája és szembetűnő nyomorult állapotja miatt, testi büntetés nélkül fél év rabságra ítélték. Való cselekményét súlyosabbnak tekintették, így a mai naptól számítandó, vasban közönséges munkában töltendő egy esztendő rabságra, háromszor elverendő 30, összesen 90 pálcára büntették. Gömörít és Urbányt, mivel nem volt részük a „*kérdéses Gyilkosság el követésében*”, szabadon bocsátották. Nem került sor fellebbezésre.

2. Eljárási és büntetéskiszabási sajátosságok

A három jogeset jól láthatóan eltér a korszakban elfogadott eljárási standardoktól, amelyeket az élet elleni bűncselekmények esetében egy vármegyei törvényszék követni szokott. A gyanúsítottak és a tanúk kihallgatásáról minden esetben jegyzőkönyvet kellett felvenni a legfontosabb adatokkal (életkor, vallás, „sors”, lakhely, gyanúsítottaknál vagyon és előélet). Ezek a vallomások csak akkor voltak felhasználhatók, ha a törvényszék vagy kiküldött deputáció előtt meghitelesítették.¹⁰ A nyomozás lezárásaként minden esetben történetleírást (*species facti*) állítottak össze, amelyet az eljárás irataihoz kellett csatolni.¹¹ Az élet és testi épség elleni cselekmények esetében a sérülésnek és az okának a megállapításához szükséges orvosi szakvéleményt 1788-ban és 1800-ban is szabályozták, de külön helytartótanácsi rendelet született arról 1803-ban, hogy a büntetőeljárásban az aktához kell szerelni a visum repertumot.¹² A sedria rendszerint a legalább két feleletváltást tartalmazó formális perben hozott ítéletet az emberölés miatt indult ügyekben, 1796-tól pedig az 1791. évi 43. törvénycikk és a Helytartótanács rendelkezései szerint a vádat képviselő tisztí ügyész kötelezően fellebbezett a Királyi Táblához.¹³

2.1. A formális per szabályainak laza kezelése

A csanádi törvényszék a vizsgált jogesetek egyikében sem tartotta be a formális per szabályait. Jenei Péter persecutor ügyében szóbeli perre került sor. Barb Nikola esetében a vád és a védelem között csak egy feleletváltás történt, az ügyész pedig – annak ellenére, hogy a vád gyilkosságról szólt és halálbüntetést kért a vádlottra – nem fellebbezett. Pálinkás János és Való Mihály perében a védelem nem is élhetett a második replika lehetőségével, az ítéletet megelőző utolsó megnyilatkozás a felperesé. Furcsa a perfelvétel előtti időpontra keltezett védekezés is, talán külön vádlevélre utal, de ennek a törvényszéki iratok között nincs nyoma. A tisztí ügyész a védő felvetésére válaszulva fenntartotta az eredeti gyilkossági vádat, mégsem nyújtott be fellebbezést.

2.2. A bizonyítás hiányosságai

A gyanúsított vallomásának hiánya Jenei Péter perében teljesen nyilvánvaló, de problémás az eljárási cselekmények késedelmes elvégzése (tanúvallomások) vagy késői írásbeli rögzítése (esküdt és csendbiztos jelentése). Mindezek ellenére ez az 1811-ben meghozott ítélet a leginkább megalapozott.

10 MEZNERICS IVÁN: *A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században*, Budapest, 1933, 55–65; VARGA Endre: *Késő és hanyatló feudalizmus korszaka (1526–1848)* = BÓNIS György, VARGA Endre, DEGRÉ Alajos: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Zala Megyei Bíróság, Zalaegerszeg, 1996, 82–189, 176–177.

11 MEZNERICS: *i. m.*, 66–67; VARGA: *i. m.*, 177.

12 LINZBAUER Franz Xaver: *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariae III/1.*, Typis Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae, Buda, 1853, 245–249, 424–432, 443–459, 506, 840–841; LINZBAUER Franz Xaver: *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariae III/2.*, Typis Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae, Buda, 1855, 47.

13 BATÓ Szilvia: *A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18-19. század fordulóján*, Forum, 2011/1, 55–88, 80.

Barb Nikola ügyében az áldozat holttestét 1805-ben nem vizsgálták, később pedig már erre nem volt lehetőség. Orvosi szakvélemény nélkül azonban lehetetlen az ütés és a halálos eredmény közötti okozati összefüggés megállapítása, nem véletlenül emlegette a védő a homályt. Az ügyben 1806-ban csak közigazgatási úton történtek lépések, a vármegyei közgyűlés és az alszolgabíró intézkedett. Ennek következtében nem álltak rendelkezésre szabályos tanúvallomások, csupán a közigazgatási iratokra feljegyzett adatokra hivatkoztak a későbbi büntetőeljárásban. Csak a vádlott és az egyik tanú vallomására épült a vád és az ítélet, ez lehet az oka az enyhe büntetésnek.

A verekedő „*totok*” esetében nem hallgattak ki feltételezhető tanúkat, Rézműves Jánost és a két asszonyt, de ez érdemben nem befolyásolta a döntést. Lényegesen fontosabb, hogy az elvégzett boncolás Ónosy János megyei főorvos szerint nem felelt meg a szakmai szabályoknak, és az okozati összefüggés vonatkozásában tévedésre alapult.

2.3. Meglepő jogkövetkezmények

A halálos eredménnyel járó bűncselekmények esetében az elkövetőre nemcsak büntetést szabtak ki és a károk megtérítésére kötelezték, hanem az elhunyt vérdíjának (homagium) megfizetését is előírták. Lényeges, hogy ez csak a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén történhetett. Ennek ellenére Borsos Mihály halála ügyében a közgyűlés döntése alapján a szökésben lévő feltételezett elkövető vagyonából fizették meg az özvegynek az elhunyt díját. Barb Nikola büntetésének meghatározásakor a bíróság meg sem említette a homagiumot, helyette a „*tetemes költségei*” kifejezés szerepelt.

3. Minősítési, okozati és bűnösségi kérdések

A vizsgált jogesetek hat korabeli büntető anyagi jogi problémakör megvilágításához szolgáltatnak adalékokat. A legszembetűnőbb az ítéletben megállapított bűncselekmény elnevezése, emellett nagyon érdekes a verekedés során okozott sérülések és halálos eredmények esetén a verekedők felelősségének kérdése. Az okozati összefüggést a közbejövő egyéb ok, valamint a sérülés után bekövetkező halálos eredmény közötti eltelt időre vonatkozó megállapítások érintik. A bűnösségi kategóriákhoz pedig a vétkes vigyázatlanság és a véletlen kifejezések jelentéstartalma visz közelebb.

3.1. A gyilkosság

Az élet elleni cselekmények egy jól körülhatárolható csoportját alkotják a minősített emberölések (gyilkosságok), amelyek az elkövetés eszközére, módjára, motívumára, célzatára vagy csupán a szándékosság erősségére tekintettel súlyosabb büntetést, a XVIII. század végéig minősített halálbüntetést vonnak maguk után. A XVIII–XIX. századi magyar jogi gondolkodásban megfigyelhető terminológiai bizonytalanság miatt a szándékos emberölést és a gyilkosságot még nem lehet egyértelműen elhatárolni egymástól. A gyilkosság a három elemből álló emberölés-konceptió (alap eset, minősített eset, privilegizált eset) alapján a minősített emberölések egyike, az egyszerű szándékos

emberöléstől a szándék kialakulásában mutat eltérést. A többi minősített emberölés (pl. rokongyilkosság, rablógyilkosság) pedig egy szinten helyezkedik el vele, nem a gyilkosság minősül tovább még egy minősítő körülménnyel, hanem az alapeset emberölés. Ezzel szemben a két elemre épülő emberölés-felfogásban (Mord, Todschlag) a gyilkosság az alapeset, és a szándékos emberölés az előre megfontoltság hiányában, hirtelen kialakult szándékkal ölést jelent. A minősített esetek ennek megfelelően hol a gyilkossághoz, hol az emberöléshez kapcsolódhatnak. A reformkorban ezek az elemek keveredtek, az előre megfontolt emberölés nem határolható el egyértelműen az egyszerű emberöléstől. A korabeli álláspont szerint a gyilkosságot az emberöléstől egyetlen minősítő körülmény különbözteti meg: az előre megfontolt szándék. A gyilkosság bűncselekményének kulcsa az előre elhatározottság és a megfontoltság, tehát a szándék kialakulásának relatíve hosszú folyamata, ugyanis erre tekintettel lesz minősített emberölés. A gondatlan elkövetés lehetősége fel sem merülhet, a motívum vagy célzat megléte pedig más minősített emberölést jelentene.¹⁴

A gyilkosság megjelölés két vizsgált jogesetben fordult elő. Barb Nikolát Teöreök alszolgabíró 1806. május 18-án kelt tudósítása következetesen gyilkosnak nevezte. Vádat is gyilkosság miatt emelt ellene a tisztí ügyész, a hivatkozott jogforrások is erre vonatkoztak. A védő a „*valóságos gyilkossának nem ítéltethetik*” fordulatot használta, amikor enyhébb büntetés kiszabását kérte. Az ítélet megfogalmazása azonban kétértelmű, az előre megfontoltságot kizárta, azonban mégis az „*ezen gyilkosságot*” kifejezéssel jelölte az elkövetett bűncselekményt.

A Pálinkás János és Való Mihály ellen 1820 őszén indult eljárásban a visum re pertum és annak felülvéleményezése az *absolute lethalis* sérülés megjelöléssel megalapozza a gyilkosság vádját. A felperes gyilkosság miatt emelt vádat, és halálbüntetés kiszabását kérte. A védő viszont az előre megfontoltságot kizárta, szerinte sem az előre eltökéltség, sem a közös elkövetésben való megállapodás nem állapítható meg az összegyűjtött adatokból. Továbbá a főorvos által adott szakvélemény is azt igazolja, hogy a vádlottak által okozott seb nem oka a sértett halálának. Szilesy *fiscalis* az eltökéltség bizonyíthatatlanságát elismerte, de úgy foglalt állást, hogy a halálos eszközzel okozott halálos eredmény esetén is halálbüntetést kell kiszabni. Az ítélet érdekesen fogalmaz, a vádlottak esetén nem használta a gyilkosság kifejezést, viszont a két eljárás alá nem vont verekedő vonatkozásában a „*kérdéses Gyilkosság*” szerepel a döntésben.

A tisztí ügyész elkövetési eszköz kapcsán kifejtett álláspontja az egyszerű emberölés elhatárolási szempontjaira vezethető vissza. A korabeli hazai jogi gondolkodás azonban a botot nem sorolta az abszolúte halálos eszközök (pl. pisztoly, kard) közé, így a szándékos emberölés kizárólag erre alapozva nem volt megállapítható.¹⁵ A két ítélet szövegezése arra utal, hogy az emberölés nem szerepelt a bírák fogalomtárában. A gyilkosságot a XVIII. század utolsó évtizedében is tágan értelmezte a csanádi sedria, minden halálos eredményű cselekményt idesoroltak.¹⁶

14 BATÓ Szilvia: *Mert az Ördög velem volt. Élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében*, L'Harmattan, Budapest, 2012, 186–190, 260–263.

15 BATÓ: *Mert..., i. m.*, 133–136.

16 BATÓ: *Változatok..., i. m.*, 56.

3.2. A csoportban elkövetett emberölés

A XVIII–XIX. századi magyar büntetőjogi gondolkodás jellegzetes – a korabeli kriminalitáshoz és bizonyítási lehetőségekhez igazodó – terméke a verekedésre mint egyéb szituációs elemre építő csoportban (verekedésben, veszekedésben) elkövetett ölés. Ez egy összefoglalt bűncselekmény-komplexum, a testi sértést és az emberölést is magában foglalja. A kodifikációs termékek és a szerzők két olyan problémakört tárgyaltak együtt, amelyeket a korabeli büntetőjogi tudományosság máshogyan nem tudott kezelni: a társtettség és a verekedés közben okozott halálos eredményt.¹⁷

Ez a kérdés Pálinkás és Való perében merült fel, Széplaki Szabó János védő vetette fel, hogy így kellene kezelni az esetet. Szerinte a három lehetséges megoldás közül – mivel nem azonosítható egyértelműen a halálos sérülés egyedüli okozója – a testi sértés megállapítását kellene választani. A vád és a bíróság erre a felvetésre nem is reagált.

3.3. Az okozati összefüggés hiánya

A materiális sértő bűncselekmények (pl. emberölés, testi sértés) megállapításához elengedhetetlen az elkövető magatartása és az eredmény közötti okozati összefüggés bizonyítása.¹⁸

A vizsgált jogesetek közül Barb Nikola ügyében teljesen nyilvánvaló az okozati összefüggés bizonyíthatatlansága, hiszen semmilyen orvosi szakvélemény nem állt rendelkezésre. Az ütés helyére (mell) és eszközére (bot) a vádlott vallomása az egyetlen bizonyíték. A lehetséges sérülésre pedig egy tanú a történetek után két és fél évvel később tett vallomása (kék folt a mellkasán) utal. A védelem joggal hivatkozhatott arra, hogy az eset nem kellően felderített. Az enyhe büntetés is erre vezethető vissza.

A Pálinkás és Való elleni eljárásban a visum repertumot felülvéleményező *physicus* vonta kétségbe az okozati összefüggést. Részletesen kifejtette, hogy a sérülés – megfelelő orvosi ellátás mellett – nem vezetett volna a sértett halálához. A védelem is erre hivatkozott, és az ítélet is átvette ezt az érvelést.

A két eset arra utal, hogy a csanádi *sedria* a gyilkosság miatt indított eljárásokban az elkövető magatartása és a halálos eredmény közötti összefüggés bizonyítását fontosnak tekintette. Alapos kétely esetén az elkövetőket csak a bizonyítható testi sértésért büntette. Ezzel a megoldással a törvényszék elkerülte a fellebbezést, és egyúttal azt is, hogy az eljárás egyéb hibáit a Királyi Tábla feltárja. Ehhez hasonló gyakorlat figyelhető meg Békés vármegyében is.

3.4. A kritikus napok

Az okozati összefüggés egyik speciális esete a *dies fatales* fikció elfogadása. Ez a dogmatikai konstrukció tulajdonképpen „mesterségesen” beleavatkozik az okozati összefüggésbe, ugyanis az elkövetési magatartás és az eredmény bekövetkezte közötti folyamattól független időtényezőhöz köti a befejezettséget.¹⁹ A XIX. század végi álláspontokkal ellentétben a magyar büntetőjogi gondolkodásban nemcsak

17 BATÓ: *Mert..., i. m.*, 169–184.

18 BATÓ: *Mert..., i. m.*, 138–142.

19 BATÓ: *Mert..., i. m.*, 138–142, 155, 162–163, 226.

– feltételezhetően francia hatásra – az 1843-as javaslatban tűnt fel, hanem a reformkori Békés vármegyében is.²⁰

A verekedő „*totok*” büntetőeljárásában a Gaál Mihály által felvett történetleírásban szerepel a „*fatalis napoknak*” kifejezés. Az ismeretlen előképzetségű csendbiztos a sérüléstől számított nyolc napon belül bekövetkező halálesetnél használta. Az iratanyagban máshol nem fordul elő, a vád és a bíróság – a visum repertum majd annak felülvizsgálata miatt – nem foglalkozott az eltelt idővel.

3.5. A vétkes vigyázatlanság

A gondatlan emberölés önálló alaptényállásként azonosítható a XVIII–XIX. századi magyar büntetőjogi gondolkodásban. A lehető legváltozatosabb kifejezéseket használják a megjelölésére, a vétkes vigyázatlanság csak az 1843-as javaslattól tűnik fel a szakirodalomban és a kodifikációs termékekben. A Deák-féle javaslatban azonban ez a kifejezés a preaterintencionális ölési cselekményeket is jelöli.²¹ A bírói gyakorlatban azonban nem ismeretlen, Békés vármegye törvényszéke 1820–1821-ben hozott két ítélet lőfegyverrel okozott sérülés miatt, amelyben szerepel.²²

Jenei Péter magatartása a korabeli jogfelfogásnak megfelelően egyértelműen a kellő körültekintés hiányából fakadt, nem bizonyosodott meg a használt pisztolyok állapotáról, és azokat zárt térben próbálgatta. Ezek a jellemzők egyértelműen a culpa fogalmi elemei.

3.6. A „véletlen”

A vizsgált jogesetekben egyaránt szerepel az elkövetők bűnösségével kapcsolatban a „*véletlen*” kifejezés. Barb Nikola eljárási iratai között az 1808. január 26-án kezdődött büntető sedria jegyzőkönyvében tűnik fel kétszer a „*véletlenül agyon ütven*” szöveg. A szöveggörnyezet nem teszi lehetővé annak megállapítását, hogy mit értettek alatta. A vádlott saját vallomása szerint a bottal szándékosan ütötte mellbe a sértettet, tehát a bekövetkezett eredményre vonatkozhatott a fordulat. Barb és a felesége következetesen a „*szerencsétlen*” szóval jelölte az ütést és következményét.

Lényegesen izgalmasabb a kifejezés használata a Jenei Péter ügyében, ahol minden tanú véletlennek nevezte a lövést. Az ítéletben is feltűnik, a bíróság az akaratból történt ellentétként alkalmazta: „*koránt sem eltökéllett akaratbul, hanem tsak véletlenül történt légyen*”. A büntetőjogi felelősséget vétkes vigyázatlanság miatt megállapította a törvényszék.

Pálinkás János és Való Mihály védője jelölte „*a jelenvaló véletlen eset*”-ként a per során az eseménysort. Az ítéletben már „*az agyon verettetettnek véletlenül történt halála*” szöveg szerepelt. A vádlottak felelősségét a halálos eredmény vonatkozásában nem állapították meg.

Csanád vármegye törvényszéke praxisában azonban korábban és később is előfordul a véletlen gyilkosság: Dory István 1792-es és Kovatsán Simeon 1831-es ügyében.²³

20 BATÓ: *mint Férje...*, i. m., 216.

21 BATÓ: *Mert...*, i. m., 156–169; BATÓ: *Változatok...*, i. m., 48.

22 BATÓ: *mint Férje...*, i. m., 211–212, 214.

23 BATÓ: *Változatok...*, i. m., 56; MNL CSML Csvmti., Bünyfenyítő Törvényszéki jegyzőkönyvek IV.A.11.f/4. 95/1831.

Összességében úgy tűnik, hogy Csanád vármegye sedriája a szándékosság ellen-tétpárjaként használta a véletlen kifejezést. Jenei Péter nemcsak a sértett halálát nem akarta, hanem az azt előidéző lövést sem. Pálinkás és Való viszont szándékosan ütött, sőt sérülést is kívántak okozni, azonban nem akarták az áldozat halálát. A persecutor esetében nincs szándékos elem, a verekedők esetében viszont praeterintencionális cselekményről van szó.

4. A vármegye, a „véletlen” és a korabeli jogi szaknyelv

A három elemzett jogeset és a két párhuzam alapján természetesen nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, de megfigyelhető, hogy az 1830-as évek elejéig a *szándékon* túli ölési cselekményekre a törvényszék a „*véletlen*” kifejezést (is) használja. Az, hogy a *sedria* fogalomhasználata eltért-e korabeli standardoktól, három módon vizsgálható: tartalmi szempontból (szakirodalom), a jogi szaknyelv szempontjából (szakszótárak) és más azonos hatáskörű bíróság iratanyagával összehasonlítva (évtizedes levéltári kutatás).

A reformkorban rendelkezésre álló jogirodalom ismerte a véletlen emberölés kifejezést, de tartalmilag mást értett alatta. Gochetz Gábor (1746) nem fejtette ki, de Huszty István (1794) és Vuchetich Mátyás (1819) – annak ellenére, hogy a bűnösségi koncepciójuk teljesen eltérő – nem minősítette bűncselekménynek.²⁴

4.1. A reformkori jogi szaknyelv jellemzői általában

A jogi nyelvvel foglalkozó szakirodalom axiómaként kezeli, hogy a jogfejlődés és a nyelv változása kölcsönös függőségben van, a jogi nyelvhasználat elválaszthatatlan a nyelv éppen aktuális állapotától.²⁵ A jogi szaknyelv számos sajátos jellegzetességet mutat, részben azért, mert ez áll a szaknyelvek közül a legközelebb a köznyelvhez. Az új jogelvek és jogintézmények kialakulásával rendkívül gyorsan változik, nagyon gazdag, egyúttal kimeríthetetlen és mégis állandó (konzervatív). A fogalmi pontosságra törekvés ugyanis nem engedi a szinonimák használatát, így az adott jogi jelenség teljes életciklusában – jó esetben – azonos az elnevezése.²⁶ A modern kutatások megkülönböztetnek a jogági tagozódáson kívül rétegeket is (jogtudomány és jogi oktatás, normaszövegek, hivatali jogalkalmazás, jogászok nyelve, tömegtájékoztató).²⁷ Ennek

24 BATÓ: *Változatok...*, i. m., 42, 45–46.

25 KARCSAY Sándor: *Jog és nyelv*, Jogtudományi Közlöny, 1981/4, 325–338, 327; DOBOS Csilla: *A terminológia egységessége a tételes jog és jogalkalmazás nyelvhasználatában*, Acta Hungarica, 2007, 59–67, 59.

26 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, i. m., 30–33; BAKOS Gábor: *A magyar jogi műnyelv alapelvei és törvényei*, Rudnyánszky, Budapest, 1883, 22–24, 53; TOLNAI Vilmos: *A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és története*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1929, 19; KARCSAY: i. m., 332–335.

27 KARCSAY: i. m., 329–330; DOBOS Csilla: *A jogi szaknyelv struktúrája, a jogi szaknyelv tagolásának különböző lehetőségei*, Porta Lingua, 2007, 133–142, 135–136; ORTUTAY Katalin: *A jog a szavak hivatása. Gondolatok a jogról és a nyelvről*, Veszprém, 2011, 17.

a minőségi és kommunikációs tereket is figyelembe vevő felosztásnak a kiindulópontja a sikeres kodifikáció, így a most elemzett szokásjogi jogrendszerben nem értelmezhető. A magyar jogi szaknyelv kialakulásának három előfeltétele volt: az egységes jog, az egységes jogalkalmazás és az azonos nyelv használata. Ezek a kritériumok azonban Magyarországon a XIX. század első felében még csak kialakulóban voltak.²⁸ A szókinccse ekkor három forrásból származott, köznyelvből átvett, többnyire szűkítő jelentésmódosuláson átesett szavak, latin kifejezések adaptációja és német terminusok tükörfordítása bővítette a szókészletet.²⁹

A hazai jogi szaknyelv történetének kutatása a jogtörténet számára rendkívül fontos lenne, azonban néhány elszigetelt forrásfeltáró munkán kívül közvetlenül hasznosítható publikáció nem jelent meg az időszakról. Ez a korszak az intenzíven vizsgált nyelvújítás időszaka, az irányzatok harcai mögötti mindennapi nyelvhasználatról azonban mégis keveset tudunk.³⁰ Ennek a feltérképezéséhez nyújt kiváló alpanyagot a bíróságok irathagyatéka, sajnos kihasználatlanul. B. Kovács Mária és Béli Gábor nagyon fontos adalékokkal szolgáltak, de az egységes jogi szaknyelv hiánya miatt nem alkalmasak általánosításra.³¹

A XVIII. század legvégére egyfajta keveréknyelv érvényesülése mutatható ki, a magyar szövegbe beékelte latin kifejezésekkel és a magyar terminusok latin megfelelőjének együttes megadásával.³² A XIX. század elején a jogászok és nyelvészek a jogi szaknyelv megteremtésének nagy buzgalommal láttak neki.³³ Pest vármegye mellett tizenkét törvényhatóság már 1806-tól legalább részben magyar ügyintézkést vezetett be, a következő hullám az 1825/1827-es országgyűlés után kezdődött, így 1834-re általánossá vált a magyar nyelvű megyei jogszolgáltatás.³⁴ A magyar tudományos nyelv – tudományterületenként eltérő ütemű – kialakulásának is ez a legfontosabb időszaka.³⁵ A jogi szaknyelv esetében a feltételek hiánya és gátló tényezők miatt ez nem történt meg.³⁶ A nyelvészeti szakirodalom szerint a reformkorban tisztul a fogalomrendszer.³⁷ Ennek azonban ellentmondanak a levéltári kutatások, amelyek megynként eltérő

28 KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 7–8, 10; DOBOS Csilla: *A nyelv és a jog általános összefüggéseinek néhány aspektusa*, Modern Filológiai Közlemények, 1999/2, 111; KOVÁCS: *A magyar jogi terminológia...*, i. m., 145–146; SZABADFALVI: *Adalékok...*, i. m., 1; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 295.

29 KARCSAY: i. m., 332–334; DOBOS: *A terminológia...*, i. m., 61–62; SZÉP: i. m., 311, 320.

30 SZOLNOKI Anna, TÓTH Orsolya: *A magyar nyelvújítás – újrátöltve = A nyelvújítás kora*, szerk. TÓTH Orsolya, Kronosz, Pécs, 2021, 11–34, 29–30.

31 KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 42; KOVÁCS: *A magyar jogi terminológia...*, i. m., 148; BÉLI Gábor: *A latin és a magyar jogi terminológia a XIX. század közepéig*, Jogtörténeti Szemle, 2017/3, 12–18.

32 KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 43–44; BÉLI: i. m., 17.

33 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, i. m., 10, 13; BAKOS: *A magyar jogi műnyelv alapelvei...*, i. m., 30; JUTAI: i. m., 22; KOVÁCS: *Kísérletek...*, i. m., 280.

34 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, i. m., 16; KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 33; JUTAI: i. m., 28; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 313.

35 KOVALOVSKY Miklós: *Tudományos nyelvünk alakulása = Nyelvünk a reformkorban*, szerk. PAIS Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955, 232, 310.

36 JUTAI: i. m., 23.

37 TERESTYÉNI: i. m., 124.

terminológia létezésére utalnak.³⁸ A büntetőjog nyelvének megszületését az 1843-as javaslatához lehet kötni, a terminológia azonban még számos bizonytalan elemet hordoz.³⁹

A nemzeti nyelven való jogszolgáltatás bevezetése megteremtette az igényt a szakszótárakra, amelyek segítséget nyújthatnak a latinul tanult, de magyarul alkalmazandó joganyag értelmezéséhez. A jogi szakszótárak szempontjából öt időszak határozható meg. Az 1805. évi 4. törvénycikk előtt is voltak már műszógyűjtemény-kísérletek,⁴⁰ de a felfutás 1806–1807-re tehető. Pest vármegye már januárban készen volt a saját gyűjteményével, amelyet megküldött minden törvényhatóságnak. Párhuzamosan született Baranya, Veszprém, Zala és Zemplén vármegyék saját tiszti szótára, de a visszajelzések alapján a vezérvármegye bővítve kiadta *A tisztbéli írás saját szavait* 1807-ben.⁴¹ Ehhez a mozgalomhoz kapcsolódik részben az – azóta eltűnt – 1807-es országgyűlési szótár, amely az egyetlen országos kezdeményezés volt.⁴² Az újabb hullám 1816-tól kezdődött, az 1830-as években gomba módra szaporodtak a magánmunkálatok, és megjelentek az állami szervek (Kúria 1837, Kancellária 1845) által kiadott jogi szakszótárak. A folyamat betetőzése a Magyar Tudós Társaság 1847-ben bővített kiadású szótára, amely minden korábbi gyűjtemény anyagát beépítette, így tizenkétezer tétel és negyvenezer magyar műszó szerepel benne.⁴³ A szótárírási buzgalomnak két jellegzetessége kifejezetten hátráltatta a jogi szaknyelv megteremtését. A szerzők között nem volt érdemi kommunikáció, minden megyei deputáció és lelkes nyelvemvelő önállóan és másképp látott neki a feladatnak.⁴⁴ Részben a szerzők elszigeteltsége, részben tudatos döntések sorozata vezetett oda, hogy a szótárak nem egy-egy kifejezésből álló latin–magyar szó-párokat tartalmaztak, hanem egy latin terminusnak szélsőséges esetben 8-10 magyar megfelelője lett.⁴⁵

A tiszti szótárak viszont elősegítették a magyar nyelvhasználat terjedését.⁴⁶

A szógyűjtemények még csak az első kis lépést jelentették a jogi műnyelv megteremtése során, hiszen a szakirodalom tölti meg tartalommal a terminusokat (definíciók),

38 KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 96–96; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 296.

39 BEKSICS Gusztáv: *Büntetőjogi műszavaink*, Magyar Igazságügy, 1877/5, 459–475, 460.

40 GÁLDI: i. m., 107–110, 133.

41 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, i. m., 13; TERESTYÉNI: i. m., 118–119; GÁLDI: i. m., 199, 226–230, 232; KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 32–33; KOVÁCS: *A magyar jogi terminológia...*, i. m., 147; JUTAI: i. m., 22, 29; SZÉP: i. m., 310–311; KOVÁCS: *Kísérletek...*, i. m., 277–281; ORTUTAY: i. m., 34; SZABADFALVI József: *A magyar jogi nyelv kialakulása és fejlődése a 19. század elejéig*, Jogtudományi Közlöny, 2020/1, 12–20, 20; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv fejlődése...*, i. m., 112–114; SZABADFALVI: *Adalékok...*, i. m., 3; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 306–309, 311.

42 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv alapelvei...*, i. m., 31; GÁLDI: i. m., 227; JUTAI: i. m., 24; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv fejlődése...*, i. m., 113; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 308.

43 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, i. m., 14, 16; TERESTYÉNI: i. m., 121–123; KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 3335; SZÉP: i. m., 315–316; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv fejlődése...*, i. m., 115, 117–118; SZABADFALVI: *Adalékok...*, i. m., 4–5; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 312–316.

44 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv alapelvei...*, i. m., 30, 32, 33; JUTAI: i. m., 23–24; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 308–309.

45 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv alapelvei...*, i. m., 35, 66–67, 104; TERESTYÉNI: i. m., 124; KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 37; SZÉP: i. m., 317; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv fejlődése...*, i. m., 116–117; SZABADFALVI: *Adalékok...*, i. m., 4; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, i. m., 308.

46 BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, i. m., 28.

illetve mutatja meg, hogy a magyar nyelv szakmai szövegalkotásra is alkalmas. Már az 1790-es évektől megjelentek magyar nyelvű – döntően magánjogi és részben jogbölcseleti – munkák, főként a református tanintézetekhez kapcsolódóan. Az első magyar jogi tankönyv szerzője Kövy Sándor (1798), Geörch Illés (1804–1809) könyve két évtizedig uralta a könyvpiacot, a Tudományos Gyűjteményben cikkek jelentek meg, de az anyagi és alaki büntetőjog első magyar kézikönyvére 1836-ig kellett várni. Szlemenics Pál kötete kétarcú, a kortársak üdvözölték, azonban az eszméi már nem a legkorszerűbbek voltak, valamint a nyelve is mutatott archaikus elemeket. Ez az 1847-es kiadásnál már annyira szembetűnő volt, hogy az Akadémia is elhatárolódott tőle.⁴⁷

Annak, hogy 1848-ra nem beszélhetünk kialakult és egységes jogi szaknyelvről, Jutai Péter öt okát határozta meg: az elszigetelt szerzők, az egységes jogászképzés hiánya, a kormányzat ellenkezése, a vármegyék koordinálatlansága és a nyelvújítási harcok járultak hozzá.⁴⁸

4.2. A jogi szaknyelv és Csanád vármegye

Az 1805-ös törvény által biztosított lehetőséggel Csanád vármegye közgyűlése azonnal élt, Pest vármegye megküldött szótárának észrevételezésére deputációt küldött ki, azonban a munka eredményét már nem küldte meg. Az ügyvitel nyelve a sedrián 1806-tól magyar, ezt jelezte is Pest megyének a meg nem valósult országos értekezlet kapcsán is. A vármegye közönségének nyelvhasználattal kapcsolatos követutasításai 1825-től progresszívek, a fokozatos térnyerést tartják szem előtt.⁴⁹

Ennek ismeretében különösen érdekes a „véletlen” bűnösségi kategóriaként használata. Annak meghatározásához, hogy a törvényszék által használt kifejezések milyen jelentéstartalmat hordoztak, célszerű a korabeli tisztviselők és jogászok számára elérhető szakirodalmat és szótárakat áttekinteni. A bűnösségre vonatkozó magyar nyelvű szakirodalom nem jelent még meg, a jogesetek idején pedig csak az 1806–1807-es szótárak álltak rendelkezésre. A problémakör kulcsát jelentő kifejezések ezért a „gyilkosság”, a „véletlen” és a „vétkes vigyázatlanság”. Utóbbi egyáltalán nem fordult elő, ennek részben dogmatikai okai lehettek, a praeterintencionális cselekmények kapcsán az új elmélet (*culpa dolo determinata*) recepciója még nem történt meg, illetve még nem válhatott széles körben ismertté.

47 BEKSICS: *i. m.*, 460–461; BAKOS: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez...*, *i. m.*, 15, 17; DEME László: *A XIX. század első felének harcai a nemzeti nyelvért = Nyelvünk a reformkorban*, szerk. PAIS Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955, 1–25, 15; TERESTYÉNI: *i. m.*, 120; BATÓ: *Mert...*, *i. m.*, 49–50; BATÓ Szilvia: *Egy magánjogász büntetőjogi felelősségi koncepciója: Kövy Sándor ismeretlen kéziratok előadásjegyzete = Értéktérítés és értékközvetítés. Válogatás a Bolyai Ösztöndíj 15 éves évfordulója alkalmából tartott ünnepélyes tudományos ülés előadásaiból*, szerk. SZIGETI Gyula Péter, Magyar Tudományos Akadémia, 2015, 115–129, 119; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv kialakulása...*, *i. m.*, 18–19; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv fejlődése...*, *i. m.*, 118–119; SZABADFALVI: *Adalékok...*, *i. m.*, 3, 5; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, *i. m.*, 303–306, 317–318.

48 JUTAI: *i. m.*, 23–27; SZÉP: *i. m.*, 319; SZABADFALVI: *A magyar jogi nyelv fejlődése...*, *i. m.*, 113, 119; SZABADFALVI: *Adalékok...*, *i. m.*, 4.; SZABADFALVI: *A lingua latinától...*, *i. m.*, 308–309.

49 JUTAI: *i. m.*, 28; DEÁK Ádám: *A követutasítások szerepe a reformkori országgyűléseken – Különös tekintettel Csanád vármegye követutasításaira = Mozaikkockák. Fejezetek a magyar modernitás történetéből*, szerk. ZEMAN Ferenc, Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány, Szeged, 2022, 35–45, 40–41.

A köznyelvi jelentésében is szándékosságot hordozó „*homicidium* – gyilkosság” nem szerepel a baranyai szótárban. Pápay Sámuel az egyetlen, aki kizárólag a gyilkosság jelentést adja meg a *homicidium* esetén. Szirmay Antal, a zalai gyűjtemény és Pest megye második kiadású szótára a *homicidium* mellé társítja az emberölést is. Kizárólagosan emberölésként fordította viszont az első Ottlik Dániel-féle segédkönyv.⁵⁰ Az első Pest vármegyei szótár biztos megvolt Csanádban, és ez az egyetlen, amelyben kizárólag emberölést talál az olvasó, ezért megállapítható, hogy a bíróságot nem befolyásolták ebben a vonatkozásban a tisztí szótárak.

A „*véletlen*” hiányzik a baranyai és az első pesti szótárból, Zala vármegye kiküldöttsége pedig csak a „*casuale*” magyar megfelelőjeként szerepelteti. A többi műszógyűjtés a „*casualiter*”, „*casualis*”, „*fortuitus*”, „*fortuito*” kifejezésekkel párosítja a véletlen különböző alakjait.⁵¹ A tisztí szótárak kétharmada jogi terminusként kezeli a véletlent, de a jelentéstartalmáról bővebb információt nem nyújt. Az viszont bizonyos, hogy semmiképpen sem bír a „*culpa*” jelentéssel, tehát gondatlanságként nem értelmezhető.

5. Összefoglalás

Csanád vármegye törvényszéke egyértelműen bűnösségi kategóriaként használta a véletlent. A három vizsgált jogeset közül egyben a bíróság saját jegyzőkönyvében szerepel (1808), így a hivatalos terminológia részének tekinthető, de értelmezése ismeretlen. Az ítélet alapján gondatlan cselekmény esetén (1811) is alkalmazható jelentéssel bírhatott. Egyértelműen szándékon túli ölési cselekmény elbírálása során (1821) is jelöltek így bűnösségi alakzatot. A törvényszék szóhasználatát összevetve a korabeli szakirodalommal és a tisztí szótárakkal megállapítható, hogy a fogalomrendszer kusza. Tartalmi szempontból azonban meg lehet kockáztatni azt a kijelentést, hogy a „*culpa*” magyar megfelelőjeként alkalmazta a *sedria*. Ennek a feltételezésnek az igazolása azonban csak a törvényszék teljes reformkori iratanyagának feldolgozása után lehetséges.

Irodalomjegyzék

1. BAKOS GÁBOR: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1880.
2. BAKOS GÁBOR: *A magyar jogi műnyelv alapelvei és törvényei*, Rudnyánszky, Budapest, 1883.

50 KOVÁCS: *A magyar jogi szaknyelv...*, i. m., 59; OTTLIK Dániel: *A tisztbéli írás módjának saját szavai*, Pest, 1806, 35–37; SZIRMAY Antal: *Magyarázattya azon szóknak, mellyek a magyar országi Polgári, s Törvényes dolgokban elő fordulnak, némelly rövidebb formákkal*, Ellingeriana, Kassa, 1806, 97; *Tisztí szótár, mellyet n. Zala vármegyének...*, Bécs, 1807, 49; PÁPAY Sámuel: *Észrevételek a magyar nyelvnek a polgári igazgatásra, és törvénykezésre való alkalmaztatásáról*, Özvegy Számmer Klára, Veszprém, 1807, 155; OTTLIK Dániel: *A tisztbéli írás módjának saját szavai*, Trattner Mátyás, Pest, 1807, 84.

51 SZIRMAY: i. m., 89, 97; *Tisztí szótár...*, i. m., 49; PÁPAY: i. m., 102, 149, 155; OTTLIK: i. m., 1807, 47, 80.

3. BATÓ Szilvia: „...a bírói önkény, vagy is a szokás...” *Jogtörténeti megjegyzések a szokásjog büntetőjogi értelmezéséhez = Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*, szerk. HOMOKI-NAGY Mária, KARSAI Krisztina, FANTOLY Zsanett, JUHÁSZ Zsuzsanna, SZOMORA Zsolt, GÁL Andor, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018.
4. BATÓ Szilvia: *A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18-19. század fordulóján*, Forum, 2011/1.
5. BATÓ Szilvia: *Egy magánjogász büntetőjogi felelősségi koncepciója: Kövy Sándor ismeretlen kézíratos előadásjegyzete = Értékkeremtés és értékközvetítés. Válogatás a Bolyai Ösztöndíj 15 éves évfordulója alkalmából tartott ünnepélyes tudományos ülés előadásaiból*, szerk. SZIGETI Gyula Péter, Magyar Tudományos Akadémia, 2015.
6. BATÓ Szilvia: *Mert az Ördög velem volt. Élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében*, L'Harmattan, Budapest, 2012.
7. BATÓ Szilvia: „...mint Férje meg gyilkoltatója 's Alperes ellen...”: *A reformkori erőszakos női bűnözés jellegzetességei*, Délvidéki Szemle, 2022/1-2.
8. BATÓ Szilvia: *Tudomány – oktatás – praxis: a bűnösség megítélése a kodifikálatlan büntetőjog korában = A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások*, szerk. BÓDIG Mátyás, ZÓDI Zsolt, OPTEN Informatikai Kft., MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016.
9. BATÓ Szilvia: *Változatok culpára – szakirodalom és praxis a reformkorban = Szokásjog és jogszokás I-II.*, szerk. NAGY Janka Teodóra, PTE, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd, 2016.
10. BEKSICS Gusztáv: *Büntetőjogi műszavaink*, Magyar Igazságügy, 1877/5.
11. DEÁK Ádám: *A követutasítások szerepe a reformkori országgyűléseken – Különös tekintettel Csanád vármegye követutasításaira = Mozaikkockák. Fejezetek a magyar modernitás történetéből*, szerk. ZEMAN Ferenc, Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány, Szeged, 2022.
12. DEME László: *A XIX. század első felének harcai a nemzeti nyelvért = Nyelvünk a reformkorban*, szerk. PAIS Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.
13. DOBOS Csilla: *A jogi szaknyelv struktúrája a jogi szaknyelv tagolásának különböző lehetőségei*, Porta Lingua, 2007.
14. DOBOS Csilla: *A terminológia egységessége a tételes jog és jogalkalmazás nyelvhasználatában*, Acta Hungarica, 2007.
15. GÁLDI László: *A magyar szótáriródalom a felvilágosodás korában és a reformkorban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957.
16. JUTAI Péter: *Nehézségek a magyar jogi műnyelv megalkotása körül*, Jogtörténeti Szemle, 2008/2.
17. KARCSAY Sándor: *Jog és nyelv*, Jogtudományi Közlöny, 1981/4.
18. KOVALOVSKY Miklós: *Tudományos nyelvünk alakulása = Nyelvünk a reformkorban*, szerk. PAIS Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.
19. KOVÁCS Mária: *A magyar jogi szaknyelv a XVIII-XIX. század fordulóján*, Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc, 1995.
20. KOVÁCS Mária: *A magyar jogi terminológia egységesülése a XVIII-XIX. század fordulóján*, Acta Hungarica, 2007.
21. KOVÁCS Mária: *Kísérletek a jogi szaknyelv megújítására Kazinczy korában = Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 80. születésnapjára*, Ungvár, 2010.

22. LINZBAUER Franz Xaver: *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariae III/1.*, Typis Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae, Buda, 1853.
23. LINZBAUER Franz Xaver: *Codex Sanitario-Medicinalis Hungariae III/2.*, Typis Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae, Buda, 1855.
24. MEZNERICS Iván: *A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században*, Budapest, 1933.
25. ORTUTAY Katalin: *A jog a szavak hivatása. Gondolatok a jogról és a nyelvről*, Veszprém, 2011.
26. OTTLIK Dániel: *A tisztbéli írás módjának saját szavai*, Pest, 1806.
27. OTTLIK Dániel: *A tisztbéli írás módjának saját szavai*, Trattner Mátyás, Pest, 1807.
28. PÁPAY Sámuel: *Észrevételek a magyar nyelvnek a polgári igazgatásra, és törvénykezésre való alkalmaztatásáról*, Özvegy Számmer Klára, Veszprém, 1807.
29. SZABADFALVI József: *Adalékok a magyar jogi terminológia eredettörténetéhez*, Magyar Jogi Szaknyelv, 2021/2.
30. SZABADFALVI József: *A magyar jogi nyelv fejlődése a 19. század elejétől az elmúlt századfordulóig*, Jogtudományi Közlöny, 2020/3.
31. SZABADFALVI József: *A magyar jogi nyelv kialakulása és fejlődése a 19. század elejéig*, Jogtudományi Közlöny, 2020/1.
32. SZABADFALVI József: *A „lingua latiná”-tól a magyar jogi lexikon megjelenéséig. A magyar nyelvű jogi terminológia kialakulásának története*, Forum, 2021/4.
33. SZÉP Beáta: *Adalékok a magyar jogi szaknyelv kialakulása történetéhez*, Magyar Nyelvőr, 2009/3.
34. SZIRMAY Antal: *Magyarázattya azon szóknak, mellyek a magyar országai Polgári, s Törvényes dolgokban elő fordulnak, némelly rövidebb formákkal*, Ellingeriana, Kassa, 1806.
35. SZOLNOKI Anna, TÓTH Orsolya: *A magyar nyelvújítás – újratöltve = A nyelvújítás kora*, szerk. TÓTH Orsolya, Kronosz, Pécs, 2021.
36. TERESTYÉNI Ferenc: *Az állami élet nyelve = Nyelvünk a reformkorban*, szerk. PAIS Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955.
37. TOLNAI Vilmos: *A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és története*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1929.
38. VARGA Endre: *Késő és hanyatló feudalizmus korszaka (1526–1848)* = BÓNIS György, VARGA Endre, DEGRÉ Alajos: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Zala Megyei Bíróság, Zalaegerszeg, 1996.

DOMOKOS ANDREA

A „ne ölj” parancsa erős parancs

The Command “to Not Kill” Is a Strong Command

Abstract: This article covers a case of premeditated murder that occurred in a Hungarian city fifteen years ago. The perpetrators were juveniles, and investigations were conducted by the police, prosecutors, psychologists, forensic psychiatrists, and the court to determine the motive for the crime. However, no root cause was found that could be understood by human reason. The defendants only cited their annoyance with their third companion's friendship. The article also discusses emotional intelligence disabilities and antisocial personality disorder. It covers the criminal verdicts and the reasons for the second-degree civil verdict in the non-pecuniary compensation case of the murdered 17-year-old boy's parents. The civil judgment highlights the importance of parents teaching their children values such as mercy, grace, compassion, and pity as part of moral education. The article also covers the possibilities of prevention through teaching children skills such as managing their emotions for better frustration tolerance and anger management.

Keywords: juvenile delinquency, self-serving violence, value system, antisocial personality disorder, relationship management, teaching conflict management

Összefoglaló: A cikk egy másfél évtizeddel ezelőtt egy magyar városban megtörtént, előre kitérvelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntettét dolgozza fel, amelynek elkövetői fiatalkorúak. A bűncselekmény motívumát keresték a rendőrök, ügyészek, pszichológusok, az igazságügyi elmeszakértő és a bíróság is. Emberi ésszel felfogható kiváltó okot nem tudtak felderíteni, a vádlottak kizárólag azt jelölték meg okként, hogy harmadik társuk barátsága már idegesítő volt számukra. A cikkben szó esik az érzelmi intelligencia fogyatékoságairól, az antiszociális személyiségzavarról. Nemcsak a büntető ítéletek, hanem a meggyilkolt 17 éves fiú szülei nem vagyoni kártérítési ügyében hozott másodfokú polgári ítélet indokolása is szerepel az írásban. A polgári ítélet rögzíti, hogy a szülők kötelessége megtanítani gyermekeiknek többek között az irgalmat, a kegyelmet, a könyörületességet, a szánalmat az erkölcsi nevelés során. A cikk foglalkozik továbbá a megelőzés lehetőségeivel, amelyek között szerepel az is, hogy a gyermekek számára bizonyos készségeket meg kell tanítani. A jobb frusztrációtűrési és haragkezelés érdekében meg kell tanítani az érzelmek kezelését.

Kulcsszavak: fiatalos bűnözés, öncélú erőszak, értékrend, antiszociális személyiségzavar, kapcsolatkezelés, konfliktuskezelés tanítása

1. Bevezetés

Aquinoi Szent Tamás írja, hogy a gyermekek a szüleiktől kapják a létet, a táplálékot és a nevelést. A szülőknek kell megtanítaniuk a gyermek számára az „*Úr félelmét*” és a „*minden bűntől való tartózkodást*”.¹ A gyermeket nemcsak testi, hanem szellemi és lelki táplálékkal is el kell látni. Az erkölcsi nevelés is elengedhetetlen része egy gyermek felnevelésének, az anyagi szükségletek biztosítása mit sem ér a helyes értékrend közvetítése nélkül.

„*A 'ne ölj' parancsa erős parancs, mert az emberi élet és méltóság feltétlen tiszteletéből, végső soron a szeretetből forrásozik. Az élet tisztelete abszolút, érinthetetlen és sérthetetlen érték, amely az erkölcsi nevelés centrális eleme, a kiskorú gyermekek szocializálódásának, érzelmi intelligenciája kialakulásának központi magja. Ha ez az erkölcsi alapérték, és a hozzá kapcsolódó erények, mint az irgalom, a kegyelem, a könyörületesség, a szánalom, a megrendülés és a jószág oly mértékben hiányzik a kiskorúakból [...]*”² hogy az emberölés elkövetőivé teszi őket, ott a szülőket súlyos felelősség terheli a helyes erkölcsi és családi nevelés kapcsán. Nagy jelentőségű a polgári ügyben hozott másodfokú ítélet, hiszen kimondja a szülők felelősségét abban, hogy gyermekük nevelése során alapvető nevelési hibákat vétettek, ami elvezetett gyermekeik mások iránt érzéketlen, közömbös magatartáshoz, végül pedig a kegyetlen ölési cselekményhez. Az ügy lényege, hogy miután terhes lett számukra harmadik társuk barátsága, ahelyett, hogy megszakították volna vele a kapcsolatot, kivégezték.

A Pécsi Ítéletábla helybenhagyta az elsőfokú döntést, mely szerint a két fiatal szülei nem vagyoni kártérítést kötelesek fizetni a gyermekeik által meggyilkolt társuk szüleinek. A következőkben erről a Kaposváron történt emberölési ügyről írok, összegyűjtve annak előzményeit, ismertetem az ügyben született első- és másodfokú ítéletek lényegét.

2. A büntetőügy történeti tényállása

2008-ban két 17 éves gimnazista megölte harmadik társukat. I. r., II. r. vádlottak, valamint a sértett valamennyien ugyanannak a kaposvári gimnáziumnak a tanulói voltak. Közös érdeklődési körük miatt a gimnázium kezdete óta (azaz a 9. osztálytól) baráti viszonyban álltak, sértett időről időre I. r. vádlottéknál aludt. A 10. osztály kezdettől, azaz 2007. év őszétől a vádlottak számára a sértett társasága, illetve barátsága már terhekké vált, a vádlottakat a sértett viselkedése idegesítette. Az I. r. vádlott az általános iskolát nyolc kitűnő eredménnyel végezte el. A gimnáziumban a tanulmányi eredménye jó volt. Szülei 7 évvel korábban váltak el, ezt követően I. r. vádlott az édesanyjával, nevelőapjával, továbbá 15 éves húgával élt, igen jó anyagi körülmények

1 AQUINOI Szent Tamás: *Előadások a Hiszekegyről, a Miatyánkról és a Tízparancsolatról*, Seneca Kiadó, 1994, 230.

2 Pécsi Ítéletábla Pf.I.20.254/2010/8. számú ítélete.

között egy 250 négyzetméteres családi házban. I. r. vádlott édesapjával a kapcsolatot szüleinek válását követően is tartotta. A II. r. vádlott tanulmányi eredménye az általános iskolához képest a gimnáziumban romlott, közepesnek volt mondható. Gimnáziumi tanulmányai idején kollégiumban lakott. I. r. és II. r. vádlott a 2007. év őszétől rendszeresen fogyasztottak szeszes italt. Nemcsak otthonukban, illetve II. r. vádlott a kollégiumban fogyasztott szeszes italt, előfordult olyan is, hogy alkoholt vittek az iskolába, és azt ott fogyasztották el. A sértett viselkedését 2008. április közepén olyan idegesítőnek érezték, hogy közösen elhatározták, hogy megölik őt. Tervükről eleinte kettesben beszélgettek, többféle végrehajtási módot is elterveztek azzal kapcsolatban, hogy miként fogják a sértettet megölni. Két osztálytársuknak is beszámoltak tervükről, akik azonban ezt nekik nem hitték el. Az I. r. vádlott a sértett megölésével kapcsolatban számítógépen, msn-en levelezett az osztálytársakkal. Hosszas tervezgetés után döntöttek a helyszínről, a módszerről, az eszközökről. A vádlottak a helyszínen azt is elpróbálták, hogy I. rendű vádlott a vésővel, illetve II. r. vádlott egy kb. 1 m hosszúságú és 10 cm vastagságú faággal miként fogják bántalmazni a sértettet. Megegyeztek abban is, hogy a sértettet azzal az indokkal fogják a helyszínre csalni, hogy találtak egy, a II. világháborúban használatos „király” géppisztolyt, amit majd neki megmutatnak. 2008. május 21-én az I. r. vádlott a gimnáziumba már úgy ment, hogy a táskájában magával vitte az elkövetéshez szánt fém vésőt, illetve egy pár kesztyűt is, utóbbit annak érdekében, hogy ujjlenyomat a helyszínen ne maradjon. A délelőtti órákban I. r. vádlott megkérte a sértettet, és 500 Ft-ot is adott neki arra a célra, hogy vásároljon egy tekerics szigetelőszalagot. Kérése indokául a sértettnek azt mondta, hogy a szigetelőszalagra azért van szükség, hogy azzal az állítólagos géppisztolyt be tudják tekerni, ténylegesen azonban azért vásároltatták meg a sértettel a szigetelőszalagot, hogy azzal majd a holttestére tudják rögzíteni a tóba dobást megelőzően a köveket. A sértett a szigetelőszalagot meg is vásárolta. Az I. r., II. r. vádlott és a sértett a gimnáziumból a derítő tóhoz indultak, a sértett azt hitte, hogy a vádlottak a már említett géppisztolyt mutatják meg neki. A vádlottak ittas állapotban voltak. A II. r. vádlott a nála lévő bottal egy alkalommal, hátulról tarkón ütötte a sértettet, a bot ettől eltörött. Az I. r. vádlott a nála lévő fém vésővel kb. 4-5 alkalommal, nagy erővel megütötte a sértett arcát, aki ettől hanyatt fekvő helyzetben a földre esett. Közösen fojtogatták, a vésőt két oldalról a sértett nyakára szorították.

A sértett könnyögött a vádlottaknak, hogy ne bántsák.

A II. rendű vádlott a közelben lévő beton, illetve aszfalt törmelékkupacból egy kb. 3-4 kilogrammnyi súlyú darabot felvett és azt a sértett arcára dobta, az I. r. vádlott a sértett fejét a nála lévő vésővel tovább ütlegelte. Végül a sértettet arccal előre a tóba dobta. Mivel a sértett teste nem süllyedt el rögtön, ezért a vádlottak köveket dobáltak rá.

Előre kitervelték a vádlottak, hogy az emberölés után a sértett mobiltelefonjáról sms-üzenetet küldenek a sértett szüleinek, ezáltal is leplezve a bűncselekmény elkövetését. A bűncselekmény minősítése:

Kétséget kizáró módon megállapítható volt, hogy I. r. és II. r. vádlottak a bűncselekményt hosszú időn keresztül, részletesen tervezték, többször pontosan megbeszélték, hogy azt miként fogják elkövetni, a sértett megölésével kapcsolatban a szerepeket elosztották. Megbeszélték, hogy I. r. vádlott jelére fogja a sértettet II. r. vádlott leütni, méghozzá a korábban általuk kifejezetten erre a célra odakészített bottal.

A különös kegyetlenség is megállapítható az igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján. A sértett meglehetősen nagyszámú sérülést szenvedett. Még eszméletén volt, erre utal többek között az is, hogy bántalmazása közben segítségért kiabált, illetve a vádlottaknak az életéért könyörgött. A sértettnek át kellett élnie azt is, hogy a vádlottak az életére törnek, esélye sincs a menekülésre, illetve arra, hogy ezt túlélje, mely számára lelkileg nyilvánvalóan komoly szenvedést kellett hogy okozzon. A másik oldalról, azaz a vádlottak oldaláról megközelítve pedig megállapítható az, hogy a vádlottak a cselekményüket kitartóan, igen nagy embertelenséggel, gátlástalanul követték el. Utóbbi kapcsán utalt a bíróság arra, hogy a vádlottak – meglehetősen cinikus módon – a sértettel vetették meg azt a ragasztószalagot, mellyel annak megölését követően rá súlyokat kívántak ragasztani.

3. Az első- és másodfokú ügydöntő határozatok

Az elsőfokú ítélet³ szerint a két vádlott bűnös 1 rb., a Btk. 166. § /1/ bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) és d) pontja szerint minősülő előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetében mint társtettesek. Ezért őket a bíróság 14 (tizennégy) év fiatalkorúak börtönére ítélte, mellékbüntetésül 10 (tíz) évre eltiltotta őket a közügyek gyakorlásától.

A bíróság az ölési cselekmény értékelése előtt szükségesnek tartotta, hogy kitérjen azon okok vizsgálatára, melyek a cselekményt esetlegesen kiválthatták. A bíróságnak kötelessége azon okok vizsgálata, melyek az elkövetőket a cselekmény elkövetésére sarkallták, különösen igaz ez abban az esetben, amikor fiatalkorúak által fiatalkorú sértett sérelmére elkövetett bűncselekményről van szó. Még inkább szükségesnek tartotta a bíróság az okok vizsgálatát azért is, mert hasonló jellegű cselekményt a magyar kriminalisztika története nem igazán ismer, sőt nemzetközi tekintetben is szinte teljesen ismeretlen ilyen jellegű és ilyen súlyú bűncselekmény. (Az egyetlen, a jelen ügyhöz szinte kísértetiesen hasonló eset 1924-ben történt az Egyesült Államokban, amikor a két igen jó családból származó fiatal, a 19 éves N. L. és a 18 éves R. L. előre kitervelten megölte a 14 éves B. F.-et, pusztán azért, hogy „tökéletes bűncselekményt” kövessenek el.) A vádlotti vallomások, a tanúvallomások, az igazságügyi elmeorvos-szakértői és pszichológusi vizsgálat, továbbá az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológus, klinikai írásszakértő szakpszichológus által készített grafometriás vizsgálat egyaránt azt támasztották alá, hogy egyetlen indoka volt a sértett megölésének: nem akartak tovább barátkozni vele.

A bíróság a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként vette figyelembe a vádlottak feltáró jellegű, beismerő vallomását, egyben azt, hogy a bűncselekmény elkövetését megbánták.

Ugyanakkor súlyosító körülmény az, hogy az általuk elkövetett cselekmény kétszeresen is minősült, hogy a cselekményt társtettesként, ittas állapotban követték el.

3 Somogy Megyei Bíróság Fk.404/2008/15. szám.

A másodfokú ítélet⁴ az emberölés bűntette miatt a két vádlott ellen indult büntetőügyben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. A másodfokú bíróság is utalt a történetek egyedülálló kriminalisztikai sajátosságaira.

A másodfokú bíróság megállapította, hogy a cselekmény elkövetésekor egyik vádlott sem szenvedett az elmeműködés olyan kóros állapotában – így különösen elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, tudatzavarban vagy személyiségzavarban –, mely miatt képtelen lenne, illetve lett volna cselekménye következményeinek a felismerésére, valamint e felismerésnek megfelelő cselekvésre, vagy ami ezekben korlátozta volna. A fk. I. rendű vádlott személyiségfejlődése életkorának megfelelő szerveződési szintet mutatott. A szakértői vizsgálatok során észlelt szorongásos – depresszív – tünetek a cselekményt követően alakultak ki, bűntudati alapon szerveződtek. A fk. II. rendű vádlott borderline (határeseti) vonásokat mutató személyiség szerkezettel rendelkezik. Ez azonban nem olyan mértékű, hogy klinikai értelemben kimerítené a személyiségzavar kritériumát, és nem tekinthető olyan kóros elmeállapotnak, mely cselekménye vonatkozásában korlátozó tényezőzt jelentett volna.

A másodfokú ítélet is kiemelte, hogy a bűncselekmény elkövetésének az indítóoka mindvégig érthetetlennek és megmagyarázhatatlannak mutatkozott. Ez okból a nyomozó hatóság több lehetséges verziót is felállított, míg bizonyossá nem vált, hogy a brutális cselekmény hátterében – mindenki számára megdöbbentő módon – pusztán a sértettel szemben érzett ellenszenv húzódott meg, így az, hogy a viselkedését, baráti ragaszkodását a vádlottak egy idő után idegesítőnek, zavarónak találták.

A másodfokú bíróság külön kiemelte, hogy a hasonló jellegű ügyek elbírálása során is csak elvétve találkozott azzal, hogy az ölési cselekmény különös kegyetlenséggel elkövetettként megállapítását az alanyi és a tárgyi körülmények egyszerre tették lehetővé. Ebben az esetben éppen erről volt szó. A különös kegyetlenség tárgyi oldalon megjelenő feltétele az elkövető embertelensége, brutalitása; így az, ha a végrehajtás – a közfelfogás értékelésével összhangban – gátlástalansággal, cinizmussal párosul. A jelen ügyben mindez elsősorban az életet semmibe vevő, könyörületet nem ismerő rideg szenvtelenségben nyilvánult meg, abban közelebről, hogy a vádlottak a túlélésért könyörgő osztálytársuknak esélyt sem kívántak biztosítani. Ennek érdekében kitartóan váltogatták az elkövetési eszközöket, egészen addig, míg a magatehetetlen, eszméletét vesztett sértettet – arccal előre – a tóba nem dobták.

A másodfokú bíróság értékelt a büntetékiszabási körülményeket.

A súlyosító körülmények körében helytálló volt az elsőfokú ítéletben a társtettesi elkövetésre, az ittasságra, valamint az arra történő utalás, hogy a cselekmény két oknál fogva (Btk. 166.§ (2) bekezdés a) és d) pontja) is súlyosabban minősül. Ez utóbbit érintően ugyanakkor nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a különös kegyetlenség megállapítását a sértettnek okozott szenvedés átlagot messze meghaladó mértéke mellett egyben a vádlottak személyiségét jellemző durva, brutális kivitelezés is megalapozta.

A 17. életévét be nem töltött sértett osztálytársi kapcsolatban állt a vádlottakkal, baráti ragaszkodását feltétlen és önzetlen bizalom jellemezte. Ezt felhasználva, ezzel

4 Pécsi Ítéltábla Fkf.II.28/2009/19. szám.

visszaélve került sor az életének a kioltására; azt követően, hogy gyanútlanul a vádlottakkal tartott, őket egy erdős, sűrű növényzettel takart területre követte. Halálával a szülei egyetlen gyermeküket veszítették el.

A fentebb említettekkel szemben mindössze a vádlottak megbánást is mutató, feltáró jellegű beismerő vallomása állott. Ennek súlyát azonban némileg csökkentette az, hogy a hatóságokkal való együttműködés az eljárásnak csak egy későbbi szakaszában jelent meg, amikor a terhelő adatok összegyűjtése és feldolgozása folytán a tanúvallomás keretében elmondottak már nyilvánvalóan tarthatatlanná váltak.

A vádlottak személyiségének a társadalomra való nagyobb fokú veszélyessége kifogásolható életvezetésükben is jelentkezett, abban a körülményben, hogy fiatal életkoruk ellenére rendszeresen és hosszabb időn keresztül fogyasztottak alkoholt, teljesen öncélúan, pusztán a leittasodás végett. Megdöbbentő szenvtelenségük cinizmussal és részvétlenséggel párosult, ideértve a cselekmény kitervelése és hidegvérű végrehajtása mellett azt is, hogy a holttest elrejtéséhez igénybe venni kívánt szigetelőszalagot a sértettel vetették meg.

4. Pszichológiai, szociológiai háttér, okkeresés, megelőzési lehetőségek

A taxisgyilkos lányok ügye 1997-ben felzaklatta a magyar közvéleményt.⁵ Ott is egy fiatalokú párosról volt szó, hasonlóan a kaposvári elkövetőkhöz. Érzelemmentes hozzáállásuk mindenkit megrázott a büntető tárgyalás során. Miután az elsőfokú tárgyaláson a bíró ismertette az áldozatuk, a taxis bántalmazásuk folytán elszenvedett sérüléseit, köztük a gégetörést, a szünetben első kérdésük az volt a tanácsvezető bíró felé, hogy megehetik-e a tízórait. Sekélyes érzelmeik szembetűnőek voltak. Az igazságügyi elmeorvos-szakértői vélemény leírta a vádlottak szociopathiás személyiség szerkezetét. Mindkét vádlott beszélt vallomásában arról, hogy a sértett taxis könyörgött az életéért. Amikor a sértett magatehetetlen állapotba került, maga mondta a vádlottaknak, hogy elvihetik a gépkocsiját. A gépkocsi elvételéhez így a sértett megölésére nem volt szükség. Mégis változatlan intenzitással bántalmazták a sértettet. A különös kegyetlenség megállapítható volt a sértett bántalmazásának elhúzódó volta miatt. A rúgások a szokásost jóval meghaladó durvaságot és rendkívül embertelen elkövetési módot tükröztek. A sértettet mélyen megalázták, így nemcsak a testi, hanem a lelki szenvedése is jóval meghaladta az élet kioltásával járó szükségképpen kinokat. A nyereségvágyból való elkövetés is megalapozott, rablási szándékuk változott át menet közben emberölési szándékká.

A *Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve* (DSM 5) a tíz személyiség-zavar között nevesíti az antiszociális személyiségzavart. 18 éves kor előtt magatartászavart tudnak diagnosztizálni. A kutatók véleménye nem egységes abban, hogy a pszichopátia és a szociopátia miként viszonyul egymáshoz. Sokan azonban azt vallják,

5 Legfelsőbb Bíróság Bf.III.199/1999/7. szám.

hogy a pszichopátia egyszerűen az antiszociális személyiségzavar egyik altípusa, súlyosabb tünetekkel. A legújabb szakirodalom szerint sok hasonlóságot mutatnak, és gyakran társbetegségek, de nem szinonimák. E szerint az álláspont szerint az antiszociális személyiségzavarban szenvedő egyéneket biológiailag és kognitívan kell kezelni a megfelelő eredmények érdekében.⁶

Hare klasszikus könyve bemutatja a pszichopáták legfőbb jellemzőit: éncentrikusak; megbánás, empátia nem lelhető fel bennük; könnyedén hazudnak. *„Mivel nem tudják felfogni mások érzéseit, egyes pszichopáták olyan magatartásformákra képesek, amelyek nemcsak szörnyűek, hanem érthetetlenek is. Például körülbelül annyi törődéssel kínozzák és csonkítják meg áldozataikat, mint amennyit a hálaadás-napi pulyka felszeletelésekor érzünk.”*⁷ A kaposvári elkövetők esetében az átlagos érzemvilággal rendelkező egyén nem tudja megérteni, hogy egy barátság végére miért emberöléssel kell pontot tenni. Miért nem sétáltak tovább az elkövetők? A taxisgyilkos lányok esetében sem érthető, hogy azok után, miután az általuk vágyott személygépkocsit megszerezték, mi szükség volt arra, hogy az épp 14. életévüket betöltött lányok elvegyék egy ember életét.

A megelőzés egyik fajtája bizonyos készségeknek gyermekkorban, az iskolában való megtanítása is lehetne. Tanítani kell az érzelmi tudatosságot, amelynek következtében javulás következik be a saját érzelmek felismerése és elnevezése terén. A fiatal jobban megérti az érzelmei okait. Felismeri az érzelmek és a cselekedetek közti különbséget. Szintén meg kell tanítani az érzelmek kezelését. Ennek eredménye a jobb frusztrációtűrés és haragkezelés. Kevesebb agressziót, önpusztítást tanúsítanak a fiatalok. Jobb a stresszkezelésük, kevesebb a magányos, gátlásos gyermek. Ha megtanítjuk a gyermekeknek az érzelmeik produktív kiaknázási lehetőségeit, akkor több önkontrollal fognak rendelkezni, több lesz a felelősségérzetük, és a feladatra való koncentráls képessége is nő. Az empátiát is lehet fejleszteni, így könnyebben azonosulnak mások szempontjaival, és mások érzelmei iránt is fogékonyabbak lesznek. Amennyiben a kapcsolatkezelés területén is segítséget kapnak a fiatalok, javulni fognak a problémamegoldásban, a konfliktuskezelésben; határozottabb, ügyesebb lesz a kommunikációjuk; több önzetlenség, együttműködés és segítőkészség fogja jellemezni őket.⁸

5. Zárógondolatok

„A magyar büntetőpolitika a 21. században felismerte, hogy a bűnözővel, a bűnözéssel való foglalkozás nem merülhet ki büntetőjogi szankciók alkalmazásában, hanem komplex megközelítést igényel, amelyből nem hagyható ki a magyar társadalom, a civil szféra és az egyház sem. [...] E büntetőpolitikában komoly szerepe van a bűnelkövető ember segítésének, amely végeredményben osztársadalmi érdek is, hiszen a további bűnelkövetés megelőzése a társadalom

6 Antisocial Personality Disorder DSM-5 301.7 (F60.2)

7 HARE Robert D.: *Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopáták sokkoló világa*, Háttér Kiadó, Budapest, 2004, 67.

8 GOLEMAN Daniel: *Érzelmi intelligencia*, Háttér Kiadó, Budapest, 1995, 419–421.

*védelmét szolgálja.*⁹ Mind a taxisgyilkos lányok, mind a kaposvári fiúk letöltötték az emberi bíróság által rárótt büntetésüket. Mind a négyen feltételesen szabadlábra kerültek, így nem kellett ténylegesen a büntetés-végrehajtási intézetben leülni az egész büntetést. A törvény keretein belül kiszabott büntetés, a hatályos magyar büntető törvény által biztosított kedvezmény mindenben megfelelt a törvényi kívánalmaknak. Azt azonban nehéz felmérni, hogy a generális és a speciális prevenció mennyiben érvényesült esetükben. Az emberi törvény és az emberi büntetés – fiatalok elkövetők esetében különösképpen – ki kell hogy egészüljön további állami és civil rendelkezésekkel, támogatással. Vannak olyan fiatalok, akik esetében nem a társadalomba való *vissza*illeszkedést, hanem a *be*illeszkedést kell először megoldani. Egyházak, civil szervezetek egyaránt segítséget kell hogy nyújtsanak a legalapvetőbb emberi értékek megismertetésében ott, ahol a szülők, a közvetlen család ezt nem képes megtenni. Az esetleges mentális problémák, pszicho-, szociopátia fennállása esetén pedig olyan programokat, tréningeket kell biztosítani a veszélyeztetett fiatalok számára, amelyeken a társadalom többi tagjának védelme érdekében nyilvánvalóvá teszik, hogy mit tehet és mit nem az egyén.

Az isteni törvény két dolgot vár el tőlünk: „*az igazságosság és az irgalmasság cselekedetét*”.¹⁰ Hogy ezek megszegésekor mi lesz a büntetés az Isten ítélőszéke előtt, azt is megtudjuk egyszer.

Irodalomjegyzék

1. AQUINÓI Szent Tamás: *Előadások a Hiszekegyről, a Miatyánkról és a Tízparancsolatról*, Seneca Kiadó, 1994.
2. DOMOKOS Andrea: *A református egyház szerepe a bűnelkövetők reintegrációjában = Hagyomány, identitás, történelem 2019*, szerk. KISS Réka, LÁNYI Gábor, 1. kötet, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, 325–336. http://www.kre.hu/portal/images/kutatas/HIT_2019_1sz_1020.pdf (letöltés ideje: 2023. 10. 04.)
3. GOLEMAN Daniel: *Érzelmi intelligencia*, Háttér Kiadó, Budapest, 1995.
4. HARE Robert D.: *Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopáták sokkoló világa*, Háttér Kiadó, Budapest, 2004.

9 DOMOKOS Andrea: *A református egyház szerepe a bűnelkövetők reintegrációjában = Hagyomány, identitás, történelem 2019*, szerk. KISS Réka, LÁNYI Gábor, 1. kötet, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, 325–336. http://www.kre.hu/portal/images/kutatas/HIT_2019_1sz_1020.pdf (letöltés ideje: 2023. 10. 04.).

10 AQUINÓI: *i. m.*, 242.

DULAI PÉTER

Női halálraítélt egy kettős darabolásos emberölés ügyében

Female Death Row Inmate in the Case of a Double Dismemberment Murder

Abstract: Homicides with corpse dismemberment are rare, but they usually receive significant attention. Covering up or attempting to kill a person with dismemberment does not carry a heavier penalty under criminal law, but it is extremely shocking to the public. This type of social pressure can also affect the work of the police and law enforcement agencies. This statement is generally valid, regardless of age. The presented extremely serious murder case that happened in Hungary during the Kádár regime is also unique from the point of view of history, criminology, forensic science, and criminal law. The perpetrator was an extremely manipulative woman with a difficult life situation, who actively participated in the killing and dismemberment of two family members and then helped the investigation and the death penalty imposed on her with her own confession. Finally, she was able to apply for a pardon, which in the case of women on death row during this period was judged favourably under certain conditions. What were the chances of a mother of several children who was sentenced to death when there was a precedent that a death sentence was carried out "only" for the crime of attempted murder? How would the first murder have been revealed if the second had not happened? I will present the criminal case of Mihályné Karsai, who first murdered one of her sons with the help of her husband, and several years later she murdered her husband together with her another son. The case is presented using two types of sources, one of which are the case documents that can still be accessed, as well as the forensic studies related to the crime that has been repeatedly cited.

Keywords: corpse dismemberment, female offender, death penalty, Kádár regime, clemency

Összefoglaló: A holttest feldarabolásával elkövetett élet elleni bűncselekmények ritkák, viszont rendszerint annál nagyobb figyelmet kapnak. Egy emberölés ilyen módon történő leplezése vagy annak megkísérlése büntetőjogilag ugyan nem jelent terhelő minősítést, a közvélemény azonban rendkívül felháborítja. Ez a fajta társadalmi nyomás a rendőrség, valamint a jogszolgáltató szervek munkáját is befolyásolhatja. Ez utóbbi megállapítás általános érvényű, kortól független. Az általam bemutatott, a Kádár-korszakban Magyarországon történt kiemelten súlyos eset büntörténeti, kriminológiai, kriminalisztikai és büntetőjogi szempontból is egyedi. Az elkövető egy nehéz sorsú, manipulatív asszony volt, aki két családtagjának megölésében és feldarabolásában is tevékenyen részt vett, majd saját beismerő vallomásával segítette a felderítést és vele szemben a halálbüntetés kiszabását. Utolsó jogorvoslati lehetőségként kegyelmi kérvényért folyamodhatott, amelyet ebben az időszakban női halálraítéltek esetében bizonyos feltételek mellett az elitéltre nézve kedvezően bíráltak el. Milyen esélyei voltak egy több emberen, előre kitervelt módon, nyereségvágyból elkövetett emberölés büntetésében halálra ítélt többgyermekes anyának akkor, amikor előfordult precedens arra is, hogy „csak” emberölés kísérletének büntette ügyében is hajtottak végre halálos ítéletet? Hogyan jutott volna a hatóság tudomására az első emberölés, ha nem történik meg a második?

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében először egyik fiát a férjével, majd több évvel később a férjét egy másik fiával megölető Karsai Mihályné bűnügyét mutatom be a még fellelhető dokumentumok, valamint a szakmai berkekben többször hivatkozott bűnténnyel kapcsolatban született kriminalisztikai tanulmányok segítségével.

Kulcsszavak: darabolásos emberölés, női elkövető, halálbüntetés, Kádár-korszak, kegyelmi kérvény

1. Bevezetés

Az ún. „darabolásos” emberölési ügyeknél a hazai szakirodalom két fő indítékcsoportot különböztet meg. Az offenzív, támadó jellegű darabolásra nagyon kevés példát találni. Ezek azok az esetek, amikor az elkövetőt gyűlölet, bosszú vagy éppen szexuális aberráció vezérli. A darabolások döntő többsége defenzív, vagyis védekező jellegű, ami azt jelenti, hogy a tettes azért választja ezt a módszert, mert szeretné eltüntetni, felismerhetetlenné tenni a holttestet, vagy megkönnyíteni az eltüntetést.¹ A nemzetközi szakirodalomban három okra vezetik vissza a holttest feldarabolását: a szállítás megkönnyítése, az azonosítás akadályozása, valamint az áldozattal szembeni utálat és elutasítás.² Fontos kiemelni, hogy a rendkívül ritka, de a közvéleményt annál inkább felháborító módszer büntetőjogilag nem jelent terhelő minősítést. Maga a gyilkosság természetesen történhet például különös kegyetlenséggel, de ezt a minősítő körülményt nem lehet összemosni azzal, hogy mi történt az áldozat testével a halála után.³

2. Az esetek

1972. február 19. Balkány, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Sz. József aznap már másodszor járt Karsai Mihályék Ságvári Endre u. 29. szám alatti lakásánál, de az órásmestert és családját továbbra sem találta, amit azért furcsállott, mert Mihály háromkerekű motorkerékpárja az udvaron volt. A családfő ugyanis olyan mértékben mozgáskorlátozott volt, hogy segítség nélkül felöltözni sem tudott. Hamarosan a rokkantkocsiból megmagyarázhatatlan módon eltűnt férfi apja, majd a körzeti megbízott is a helyszínre érkezett, és a szobai ajtó feltörése után gyanús körülményeket észleltek. Úgy tűnt, hogy a lakásban különböző helyeken, de leginkább a közvetlen gyanús vérszenyeződések vannak. Közben kiderült, hogy Karsai Mihály felesége és a nő első házasságából származó egyik gyereke Budapestre utazott rokonlátogatóba. Miközben a megyei rendőr-főkapitányságról kikerkező helyszíni szemlebizottság

1 LÁPOSI Lőrinc, VEDRES Géza: *A holttest darabolásával leplezett emberölések*, Belügyminisztérium Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnöksége, Budapest, 1976, 7.

2 Ann H. ROSS, Deborah RADISCH: *Toolmark Identification on Bone: Best Practice. Dismemberments*, 2018, 165–182, 165.

3 DULAI Péter: *Gyilkosság a panel tetején*, Cser Kiadó, Budapest, 2021, 50.

tagjai egyre gyanúsabb nyomokat találtak Karsaiék lakásában, a férfi felesége közölte, hogy a férje nem utazott velük, hanem otthon maradt egy barátjával, akinek ő viszont a nevét sem tudja.

A Ságvári utcai lakásban közben már egyértelműen meg lehetett állapítani, hogy Karsai Mihály sérelmére emberölést követtek el. Valaki próbálta ugyan eltüntetni a vérnyomokat, de az akkor még ismeretlen személy(ek) nem volt(ak) eléggé alapos(ak). A szemlebizottság tagjai felnyitották a hálószobában lévő beépített cserépkályhát is, amelyben emberi testrészeket, csontmaradványokat találtak. Ezután a fűskamrában egy földbe ásott krumplisveremben megtalálták az órásmester feldarabolt holttestét. Mivel pedig a Karsai Mihályné által előadott történet arról a bizonyos ismeretlen barát-ról életszerűtlennek hangzott, a feleség tűnt a leggyanúsabbnak. A fővárosi nyomozók közölték vele, hogy a férjét holtan találták a lakásban, majd a fiával, Lászlóval együtt kocsiba ültették őket, és elindultak a több mint háromszáz kilométeres útra Balkány felé. Az aggódo házastárs szerepében tetszelgő Karsainé a hosszú úton gyakorlatilag elszólta magát, amikor megkérdezte, hogy sikerült-e már megtalálni a férje gyilkosát. Ez a kérdés azért volt felettebb gyanús, mert a kísérők egy szóval sem említették neki, hogy emberölés történt. Karsai Mihályné röviddel ezután beismerő vallomást tett, majd megjegyezte: „*Legalább fény derül Jóska fiam ügyére is.*”

A 39 éves Karsai Mihályné (Kodák Erzsébet) szegény paraszti családba született 1931-ben Oroson. Tizenegy testvére közül öt meghalt. Hat osztályt végzett, aztán segédmunkás lett. 1950-ben házasságot kötött Ujvári József kőművessel, aki azonban ivott és agresszíven viselkedett, ezért nem volt jó házasság. Ennek ellenére négy gyerekük született, mielőtt 1958-ban elváltak. Erzsébet onnantól kezdve egyedül nevelte a három fiát és a lányát, miközben a nyíregyházi kórházban dolgozott takarítónőként. Ott ismerte meg Karsai Mihályt, aki évekkel korábban csipőtől lefelé lebénult. Az órásmester jó anyagi körülmények között élt Balkányban, de szüksége volt valakire, aki gondját viseli. Erzsébetnek pedig olyan férfi kellett, akinek megfelelő anyagi háttere van. 1967-ben összeházasodtak. Karsai vállalta a négy gyerek eltartását, Erzsébet pedig eladta nyíregyházi lakását, hogy a rossz állapotú balkányi ház helyére újat tudjanak építeni.

Egyik, József nevű fia még az építkezés kezdete előtt eltűnt. Az agresszív, problémás gyerek állítólag nem szeretett dolgozni, vagy a szülők, vagy a nagyszülők nyakán élösködött a másik testvérével, Lászlóval együtt. Józsefnek valószínűleg súlyos mentális problémái voltak, mert többször vizsgálták pszichiátrián. Mivel Erzsébet éveken át látványosan aggódott a fiáért, senkiben sem merült fel a gyanú, hogy bármi köze lenne az eltűnéséhez. Előfordult, hogy amikor ismeretlen holttestet találtak a környéken, szomszédjával taxiba ültek, és a rendőrségre érve afelől érdeklődtek, hogy nem a fiát találták-e meg. A szomszéd aztán pénzt is kapott azért, hogy ha egyszer úgy adódik, bizonyítsa: Erzsébet mindent megtett, hogy megtudja, mi történt a fiával. Ebben az időszakban, 1969. november 14-én Miklós, a középső gyerek felakasztotta magát a nagyszülők kertjében. Az öngyilkosság körül legendák keringtek. Miklós korábban állítólag váltig állította, hogy a testvérét, Józsefet megölték, és ő azt is tudja, ki tette, de nem árulhatja el a nevét, mert akkor őt is el fogják tenni láb alól. Ennek ellenére

4 MAGYAR Pál: *Többrendbeli emberölés bizonyítása*, Belügyi Szemle, 1972/8, 97–101, 97.

azonban a rendőrség államigazgatási eljárásban vizsgálta a halálesetet, vagyis nem merült fel bűncselekmény gyanúja. Az öngyilkos fiút eltemették.

Közben Karsainé második házassága is kezdett megromlani. A mozgássérült családfő gondozása egyre nagyobb terhet jelentett, de Mihály teljesen elzárkózott az esetleges válástól. Karsainé ekkor úgy döntött, hogy valamiképpen megszabadul a férjétől, aztán eladja a lakást, és a gyerekekkel Nyíregyházára költözik. Egyedül azonban nem merte vállalni az emberölést, ezért hónapokon át gyözködte, hergelte, szinte felkészítette László nevű fiát. *„Elmondtam neki, testvére (József – a szerk.) nem eltűnt, hanem a nevelőapja végzett vele és brutálisan feldarabolta. Azt hittem, ez felébreszti benne a Mihály iránt a gyűlöletet és kapható lesz a megölésre. Azt mondtam neki, úgy kell meghalnia, ahogy ő tette Józseffel. Amikor egyedül voltunk, szinte minden alkalommal felvettem neki, meg kell ölni... Aztán eljött 1972. február 18-a. Tudtam, mielőtt elutazunk a sógornőmhöz, előtte kell végezzünk vele. Aztán feldaraboljuk, elégetjük. Tudtam, hogy nem lesz időnk befejezni az egészet, de arra számítottam, 21-én hazaérkezünk és akkor elégetjük, ami még marad belőle, majd bejelentem eltűnését. Azt fogom mondani, nem tudom, mikor és ki tüntette el”,⁵* vallotta a gyanúsított, akinek a tervébe azonban hiba csúszott, hiszen a gyilkosság másnapján megjelent a házuknál az a bizonyos férfi, aki megpillantotta az udvaron árválkodó rokkantkocsit.

„Szóval Julianna-napra készültünk Budapestre a sógornőmékhöz. Este 22 óra körül lefeküdtünk aludni. Én már előre bekészítettem a kisbaltát és a favágó tőkét. Mondtam a fiának, én is lefekszek mellé, addig váraakozzon a konyhában, majd szólok, ha érkezett az idő. Kis idő múlva kimentem Lászlóhoz, de amikor láttam, hogy az nem akarja a gyilkosságot elkövetni, azt mondtam neki; vele is azt kell tenni, amit ő tett a bátyáddal. Ne félj, én melletted leszek! – azzal a kezébe adtam a baltát és betessékeltem a szobába.”⁶ Erzsébet még azt is megmondta a fiának, hogy a balta fokával üssön a fejre, mert akkor nem lesz minden csupa vér. Karsai az első ütés következtében felriadt és felkiáltott, hogy ne bántsák. László az események hatására szinte megnémult, de az anyja addig erősködött, hogy a fiú végül még többször a sértett fejére sújtott. Következhetett a holttest feldarabolása, amiben – mint hamarosan kiderült – Karsainénak már volt gyakorlata. László az anyja utasításai alapján először a nevelőapa fejét vágta le, de még a platnit is le kellett venni a tűzhelyről, mert a fej nem fért be a tűztérbe. A holttestdarabok elégetésével valóban nem végeztek az utolsó pesti vonat indulásáig, ezért egy mosófazékba tették a testrészeket, amit a krumplisverembe rejtettek. Budapesten aztán több szórakozóhelyen is megfordultak az akkor már halott Mihály öccsével, aki még érdeklődött is, hogy van a testvére.

László a letartóztatás után összeomlott, mert akkor tudatosult benne, hogy anyja, akihez annyira ragaszkodott, csúnyán félrevezette, súlyos bűncselekmény elkövetésére vette rá. Miután javult az állapota, megtagadta Erzsébetet, és mindent beismert. Közben a lakás cserépkályhájában a hamu és az égett csontok között megtalálták azt a fémprotézist is, ami Karsai Mihály egyik combcsontfejének pótlására szolgált. Ez már önmagában elég volt az áldozat azonosítására.

⁵ *Holttest a cserépkályhában*, Hírnök, 1. (2000), 35. 17.

⁶ *Uo.*

A nyomozók közben találtak egy tanút, aki furcsának vélte Karsainé egyik korábbi kijelentését, amit a nő akkor tett, amikor együtt voltak a temetőben az öngyilkosságot elkövető Miklós sírjánál. *„Nyugodj békében, és te is, Jóska fiam”*, mondta ekkor Karsainé. Ez az információ nem hagyta nyugodni a nyomozókat, hiszen Józsefről korábban maga az anyja is azt állította, hogy fogalma sincs, merre lehet, sőt rendszeresen aggódva érdeklődött a rendőrségen. Az eljárás során végül ugyan sikerült felkutatni egy csontdarabot, amelyet Karsainé Miklós fia sírhantjába ázott, de égett állapota miatt alkalmatlan volt szakértői vizsgálatra. Sikerült megtalálni azonban azt a cserépkályhát, amelyet Karsaiék a régi ház lebontása után eladtak. Az új tulajdonosok elmondásuk szerint nem is használták, mert amikor megpróbálták begyűjtani, kellemetlen büzt árasztott. Ekkor derült ki, hogy azért, mert Erzsébeték évekkor korábban ebben próbálták elégetni Józsefet.

Az nyilvánvaló volt, hogy a súlyosan mozgássérült óras egyedül képtelen lett volna megölni egy fiatal férfit. Ha ő tette, mindenképpen szüksége volt bűntársra. Az 1968. október 21-én történekről Karsainé így vallott: *„Tizennyolc éves volt, mindig ellenezte Mihállyal való házasságom. Követelte, hogy a nyíregyházi házból a neki járó kétezer forintot adja oda. Emiatt gyakran veszekedtek, és ilyenkor a fiam megöléssel fenyegetett engem és Mihályt is. [...] Ekkor döntöttünk úgy a férjemmel, hogy nem tűrjük tovább a fenyegetését, inkább megöljük mi, a holttestét pedig feldaraboljuk. Október 21-én úgy látszott, elérkezett az idő. [...] Két Tardylt és egy Sevenalt adtam neki. Ettől elálmósodott és lefeküdt aludni. Ekkor szóltam a férjemnek, hogy jöhet. Ő pedig felvette a baltát és végzett a fiúval. Aztán feldarabolta és a hordozható cserépkályhában elégette. [...] Segítettem neki.”⁷*

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Főügyészség Karsai Mihálynét több emberen elkövetett, különösen kegyetlen, előre kitervelt módon és nyereségvágyból elkövetett emberöléssel mint társtettet, míg Ujvári Lászlót különösen kegyetlen, előre kitervelt módon elkövetett emberöléssel ugyancsak mint társtettet vádolta.⁸

3. Az ítélet

A Nyíregyházi Megyei Bíróság Karsai Mihályné bűnösségét több emberen, előre kitervelt módon és nyereségvágyból elkövetett, részben mint társtettes, részben mint felbujtó állapította meg, és életfogytig tartó szabadságvesztésre mint főbüntetésre ítélte. Ujvári Lászlót előre kitervelt módon elkövetett emberölésben találta bűnösnek, és 12 évi szabadságvesztésre ítélte. Az ügyész téves minősítés miatt súlyosbításért, a védelem eltérő minősítés miatt és enyhítésért fellebbezett. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéletet Karsai Mihályné vonatkozásában annyiban változtatta meg, hogy mindkét ölési cselekményben társtettesi viszonyt és részben nyereségvágyat állapított meg, és a vádlottat halálra ítélte. Az elítélt és védője – akinek ez hivatalból kötelessége

⁷ Uo.

⁸ A két családtag megölésének fényében már felettébb gyanús volt Miklós, a másik fiú öngyilkossági ügye is. Búcsúlevelet nem hagyott, ráadásul állítólag halála előtt sokat panaszkodott az anyjára, aki megalázta, sértegette. Bűncselekmény gyanúja azonban végül nem merült fel.

is volt – kegyelmet kért, melynek folytán az Elnöki Tanács Karsainé büntetését kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztésre⁹ változtatta.

4. Összegzés

Mivel a büntetőügy iratai ma már nem fellelhetők, a kegyelmi kérvényt elbíráló Elnöki Tanács indokai nem ismertek. Női halálraítélt esetében hasonló a Kádárkorszakban akkor történt, ha az elítéltnak például eltartásra szoruló gyereke volt, de olyan esetről is tudni, amikor az elítélt még a bűncselekmény elkövetése után, de az elfogását megelőzően esett teherbe, és ez a tény csak a halálbüntetés kihirdetése után jutott a hatóságok tudomására. Karsai Mihályné esetében egyik tényező sem állt fenn. Olyan, nő által elkövetett büntettről is tudunk azonban, amelynek elkövetőjét „csak” emberölési kísérletért sújtották az abban az időszakban kiszabható legsúlyosabb büntetéssel.¹⁰

A kettős darabolásos büntény és annak tárgyalása ráadásul rendkívül nagy sajtónyilvánosságot kapott, vagyis a korban is érzékelhető társadalmi nyomás befolyásolhatta volna a jogszolgáltató szervek munkáját. Karsai Mihályné mégis kegyelmet kapott, bár talán nem véletlen, hogy erről a sajtó már nem számolt be. A kegyelmi kérvénnyel kapcsolatos híreket más esetben sem közölte a sajtó. Ez nehezíti a kutató munkáját, mivel nem létezik olyan adatbázis, amelyben erre vonatkozó információkra lehetne lelni.

Meg kell jegyezni azt is, hogy bár a bűncselekményről két esettanulmány is született a vádemelés, illetve a jogerős ítéletet követően, szakmai következtetésekről és az ügy esetleges tanulságairól egyik cikkben sem esett szó.

Irodalomjegyzék

1. DULAI Péter: *Gyilkosság a panel tetején*, Cser Kiadó, Budapest, 2021.
2. DULAI Péter: „*Ne félj, én melletted leszek!*” – mondta Erzsébet, aki fiát a férjével, férjét a másik fiával ölette meg, WMN.hu, 2022. november 14. <https://wmn.hu/wmn-life/58787-ne-feljen-melletted-leszek--mondta-erzsebet-aki-fiat-a-ferjével-ferjet-a-masik-fiaval-olette-meg> (letöltés ideje: 2023. 09. 12.)

9 Ez akkor húsz évet jelentett, de jó magaviselet esetén az elítélt tizenöt év után feltételeesen szabadulhatott. Egy 1989-ben megjelent újságcikkből derül ki, hogy Erzsébet 56 évesen, vagyis nem sokkal a rendszerváltás előtt hagyhatta el feltételeesen a börtönt. Ld. *Elmaradt az ebéd a daraboló gyilkossal*, Mai Nap, 1. (1989), 4. 9. Információim szerint 97. életévében, 2019. február 2-án hunyt el Bátorfyerenyén.

10 A Magyarországon kivégzett női elítéltek sorában utolsó előtti Szabó Imréné kegyelmi kérvénye kapcsán a tanácskozási jegyzőkönyvből az derül ki, hogy a döntés abban a büntetőügyben nem volt egyértelmű, de a kérelmet végül elutasították. Ld. DULAI Péter: „*Neki is sósavat öntsenek a szájába! Népharag és példa nélküli ítélet az utolsó előtti női kivégzett büntetőügyében*”, ArchivNet, 2022/4. [https://www.archivnet.hu/neki-is-sosavat-ontsenek-a-szajaba-nepharag-es-pelda-nelkuli-itelet-az-utolso-elotti-noi-kivegzett#_ftn3](https://www.archivnet.hu/neki-is-sosavat-ontsenek-a-szajaba-nepharag-es-pelda-nelkuli-itelet-az-utolso-elotti-noi-kivegzett-buntetoegyeben) (letöltés ideje: 2023. 09. 12.).

3. DULAI Péter: „*Neki is sósavat öntsenek a szájába! Népharag és példa nélküli ítélet az utolsó előtti női kivégzett büntetőügyében*”, ArchivNet, 2022/4. https://www.archivnet.hu/neki-is-sosavat-ontsenek-a-szajaba-nepharag-es-pelda-nelkuli-itelet-az-utolso-elotti-noi-kivegzett#_ftn3 (letöltés ideje: 2023. 09. 12.)
4. LÁPOSI Lőrinc, VEDRES Géza: *A holttest darabolásával lepezett emberölések*, Belügyminisztérium Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnöksége, Budapest, 1976.
5. MAGYAR Pál: *Többrendbeli emberölés bizonyítása*, Belügyi Szemle, 1972/8.
6. Ann H. ROSS, Deborah RADISCH: *Toolmark Identification on Bone: Best Practice. Dismemberments*, 2018.

ELEK BALÁZS

A Csemegi-kódex alkalmazása napjainkban

Application of the Csemegi Code Today

Abstract: The first codified Hungarian Penal Code was Article V of 1878, which was called the Csemegi Code after State Secretary Károly Csemegi. Article V of 1878, the general part of the Hungarian Penal Code on crimes and misdemeanours, remained in force until 1951 and the special part until 1962. It is well known that the Code left very deep traces in Hungarian criminal law thinking. However, its influence is still alive and can be of decisive importance for the understanding of certain legal institutions even today. The law interpretation governing specific cases is carried out by the investigating authorities, the prosecutor's office, and the court. In addition, legal interpretation in jurisprudence is also present, primarily in scientific literature. The two types of legal interpretation interact with each other, as legal practitioners are also expected to be scientifically grounded, but legal literature cannot be independent from the guidelines of legal practice either. Scientific and legal interpretation can be grammatical, logical, historical, or systematic. Codex Csemegi can obviously appear in the field of historical interpretation.

Keywords: criminal law, grammatical interpretation, logical interpretation, historical interpretation, systematic interpretation

Összefoglaló: Az első kodifikált magyar Büntető törvénykönyv az 1878. évi V. törvénycikk volt, amit Csemegi-kódexnek szoktak nevezni Csemegi Károly államtitkár után. Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről általános része 1951-ig, különös része pedig 1962-ig maradt hatályban. Közismert, hogy a kódex nagyon mély nyomokat hagyott a magyar büntetőjogi gondolkodásban.¹ Hatása azonban jelenleg is él, és egyes jogintézmények megértéséhez napjainkban is meghatározó jelentőségű lehet. A konkrét ügyekre irányadó jogalkalmazói értelmezést a nyomozó hatóságok, az ügyészség és a bíróság végzi. Emellett jelen van a jogtudományi jogértelmezés is elsősorban a tudományos szakirodalomban. A kétféle jogértelmezés kölcsönhatásban áll egymással, hiszen a jogalkalmazóktól is elvárás a tudományos megalapozottság, de a jogirodalom sem függetlenítheti magát a joggyakorlat iránymutatásától. A tudományos és jogalkalmazói értelmezés egyaránt lehet nyelvtani, logikai, történeti vagy rendszertani. A Csemegi-kódex nyilvánvalóan a történeti értelmezés körében bukkanhat fel.

Kulcsszavak: büntetőjog, nyelvtani, logikai, történelmi és szisztematikus értelmezés

1 NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 2001, 444–446.

1. A jogalkalmazói jogértelmezés és a Csemegi-kódex

A nyelvtani értelmezés a jogszabályok tartalmának a nyelvi szabályok útján történő feltárása, a logikai értelmezés a logika szabályait hívja segítségül. A jogszabályok értelmezésénél a jog szövegrétegét feltáró nyelvtani értelmezés a szavak általános jelentéséből, nyelvtani szabályok segítségével következtet a jogalkotói akaratra. Ez az értelmezési szint a legelső, így a dogmatikai szintet is szükségszerűen megelőzi, hiszen a jogszabályokat nem csak jogtudósok olvassák, hanem mindenkire nézve tartalmaznak előírásokat. A jogi szöveg esetenként mégis kevés a jogalkotói akarat feltárásához, mert az több értelmezést is megenged, vagy egyszerűen önmagában értelmezhetetlen.²

Az általános szavak használatát a jogi rendelkezések szövegében azok általános értelme szerint kell értelmezni, és nem lehet a jogalkotó szándékára hivatkozva szűkíteni, ha ahhoz a jogalkotó nem adott külön értelmező rendelkezést. Ez az értelmezési módszer nem ritkán a hazai gyakorlatban is megjelenik részben a peres felek, részben a bíróságok érvelésében úgy, hogy a jogirodalmi munkák fogalommeghatározásaival is kiegészül.³

Az áru hamis megjelölésének büntette elbírálásakor bizonytalanság volt például abban, hogy az utánzott vagy a hamis áru értéke lesz-e irányadó a bűncselekmény minősítésekor. A Legfelsőbb Bíróság a törvény nyelvtani értelmezése mellett a büntetőjogi dogmatika alaptételeit hívta segítségül.

A törvény szövegének nyelvtani értelmezésétől már önmagában következik, hogy a bűncselekmény elkövetési tárgya nem a versenytárs áruja, hanem az az előállított áru, amelyik a versenytárs árujának a jellegzetességeit viseli magán.

Ugyanez vezethető le „dogmatikai megközelítéssel” is. A büntetőjogi dogmatika egyik alaptétele: a bűncselekmény elkövetési tárgya az a dolog, amelyre nézve a bűncselekmény elkövetési magatartását megvalósítják. A versenytárs áruja a maga konkrét valóságában az elkövetési magatartással nem kerül effektív kapcsolatba, az elkövetési magatartás ezt a tárgyat nem, legfeljebb csak közvetetten a versenytárs érdekeit keresztül sérti.⁴

Más esetben azt kellett eldönteni, hogy beletartozik-e a forgalomba hozatal fogalmába vagy sem az áru forgalomba hozatal végett való megszerzése és tartása. A Magyar Köztársaság (jelenleg már Magyarország) Legfelsőbb Bírósága (jelenleg már Kúria) a törvény nyelvtani és logikai értelmezése alapján azt állapította meg, hogy a forgalomba hozatal kifejezés nyelvtani és köznapri értelmében az áru mások által való megszerzésének a lehetővé tételét jelenti. „Előfordul, hogy a jogi nyelvhasználatban valamely szónak vagy kifejezésnek a köznapitól eltérő jelentése van, ilyenkor azonban az eltérő jelentést

2 ELEK Balázs: *A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélkezés. A jogtudomány helye, szerepe és haszna = Tudomány módszertani és tudományelméleti írások*, szerk. BÓDIG Mátyás, ZÓDI Zsolt, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete – Opten Informatikai Kft., 2016, 152–177.

3 ELEK Balázs: *A jogirodalom hatása a büntető bíróságok ítélkezésére*, Magyar Jog, 2014/10, 556–565.

4 Legf. Bír. Bfv.I. 521/2007/7. szám (BH 2008/12/326).

*értelmező rendelkezés vagy a jogalkalmazás következetes gyakorlata teszi egyértelművé. A jelen esetben ilyen eltérő értelmezés sem a jogszabályban, sem a jogalkalmazási gyakorlatban nincs.*⁵ Ehhez kapcsolódóan a törvény logikai értelmezése alapján ugyanezt állapította meg. A törvény módosítása esetén az eredeti törvény tartalmára a törvényben végrehajtott változtatásokból is következtetni lehet. Az elkövetés után, 1999. március 1-jén hatályba lépett törvénymódosítás az előző törvényben egyedül szereplő forgalomba hozatal mellett, vele egy sorban, az áru előállítását, forgalomba hozatal céljából való megszerzését és tartását is a büntett elkövetési magatartásnak nyilvánította. Abból a tényből, hogy a törvényhozó szükségesnek tartotta bűncselekménnyé nyilvánítani ezeket a magatartásokat, csak azt a következtetést lehet levonni, hogy azok korábban nem voltak bűncselekmények.⁶

2. A történeti és rendszertani értelmezés a szakirodalom segítségével

A rendszertani értelmezésnél a büntető jogszabály rendszerbeli elhelyezéséből vonunk le következtetéseket, vagy tágabb értelemben, amikor a jogalkalmazó a jogszabályt a büntetőjogrendszer, illetve az egész jogrendszer részeként vizsgálja. A történeti értelmezés keretében a jogszabály keletkezésének és fejlődésének a társadalmi körülményeiből, módosulásainak feltárásával következtet annak valódi tartalmára.⁷

Rendszertani értelmezéssel vezette le például a Legfelsőbb Bíróság azt, hogy a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy elfogását lehetővé tevő büntetőeljárás szabály a szükséges és elégséges erőszak alkalmazására is bárkit feljogosít, hiszen ez a rendelkezés az eljárási törvényben a kényszerintézkedések között szerepel.⁸

A nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmozás vétsége miatt indult eljárásban az eldöntendő kérdés az volt, hogy a gazdasági társaság szakszervezeti csoportja mint személyösszesség lehet-e sértettje a bűncselekménynek. A másodfokú bíróság a fellemlésről szóló döntést azzal indokolta, hogy a rágalmozás vétségének rendszertani elhelyezkedését a jogalkotó a régi Btk. XII. Fejezetében, a személy elleni – ezen belül is a szabadság és az emberi méltóság elleni – bűncselekmények körében szabályozta. E törvényi szabályozásból fakad, hogy ezt a rendszertani elhelyezkedést értelmezéssel feloldani a törvényalkotó akaratával nyilvánvalóan ellentétes lenne.⁹

A Fővárosi Bíróság (jelenleg már Fővárosi Törvényszék) igen alapos történeti jogértelmezést is végzett, visszanyúlva a Csemegi-kódex szabályozásához. Rámutatott ítéletének indokolásában, hogy „az 1878. évi V. törvény (Csemegi kódex) XVII. Fejezetének

5 Legf. Bír. Bfv.III.97/2000/5. szám.

6 Legf. Bír. Bfv.III.97/2000/5. szám.

7 NAGY Ferenc, TOKAJI Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1993, 9–13.

8 BH 2001.408, BH 1995.622.

9 Fővárosi Bíróság 22.Bf.8.631/2002/5. számú ítélete.

címe az 1914. évi XLI. tc. kihirdetése óta: A becsület védelméről. A korábbi szabályozás nem foglalta nagyobb egységekbe a bűncselekményeket, hanem a fejezeti tagolást helyezte előtérbe. Csak később, az 1961. évi V. tv. hatályba lépésével alakultak ki a máig irányadónak mondható rendszertani határok; a fejezetek. A korábbi fejezet-fogalom megfelelt a mai cím-fogalomnak. A korábbi, 1914-es szabályozásban a rágalmazás lényegében megfelelt a mai törvényben írt hamis vád bűncselekmény-fogalmának és vele együtt egy olyan eredményt is állított fel, mely ma már a büntetőjog számára nem ismert: 'a sértettet közmegvetésnek tenné ki.'

A hivatkozott legfelsőbb bírósági határozat kitér arra is, hogy az 1914. évi törvény alapján jogi személy sérelmére is elkövethető volt e bűncselekmény. A kitétel igaz, ám meg kell állapítani, hogy az 1914. évi XLI. tc. 6–9. §-aiban meghatározott esetekben mindig csak olyan személyösszességekről esett szó, amelyek a mai jogfelfogás szerint hivatalos szerveknek tekinthetők.

A korábbi büntetőjogi rendelkezések az eltérő szabályozási rendszer miatt nyilvánvalóan megengedték a jogi személy sérelmére elkövetett rágalmazás lehetőségét. Ennek indoka a jelenlegitől gyökeresen eltérő rendszertani felosztás. Maga a jogszabály a gazdálkodó szervezetek esetében e törvényben szabályozta a hitelrontást is, arra gondolva, hogy a gazdálkodó szervezetek esetében a legfőbb védeni kívánt jogi érdek: az üzleti életben való részvétel.¹⁰ Jogtörténeti szempontból a másodfokú ítélet tehát visszanyúlt az 1914. évi XLI. tc.-hez, vagyis a becsület védelméről szóló törvényhez és a Csemegi-kódexhez.

A magánvádló felülvizsgálati indítványa szerint a bíróság téves jogszabály-értelmezéssel helyezkedett arra a jogi álláspontra, amely szerint rágalmazás csak abban az esetben állapítható meg, ha annak sértettje konkrétan felismerhető, személyileg meghatározott. Az indítvány szerint a bíróságnak a rendszertani elhelyezésre hivatkozása nem érdemi dogmatikai érv. Nem változik a dogmatikai jelentősége a jogtalan önbíráskodásnak, ha az átkerül a vagyon elleni bűncselekmények körébe, vagy a rablásnak, ha az a közbiztonság elleni bűncselekmények körében nyer elhelyezést. A dogmatikai gondolkodás más alkotóelemekre épül, célja a jogi fogalmak jelentéstartalmának feltárása és egymással összefüggő, logikailag ellentmondásmentes rendszerének kiépítése; azzal az igénnyel, hogy a jogkövetkezmények előre láthatóak és előre kiszámíthatóak legyenek, és az ítékezés mentes legyen az időt nem álló jogi megoldásoktól.

Érdemi vizsgálata alapján a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati indítványnak ezen érvelését helytállóan fogadta el.¹¹ Jogtörténeti elemzése körében részletesen idézte az 1914. évi XLI. tc.-hez, vagyis a becsület védelméről szóló törvényhez kapcsolódóan a korabeli magyar büntető jogtudományban az uralkodó felfogást képviselő Finkey, Heller és Angyal Pál jogirodalmi munkáit, de visszanyúlt a Curia joggyakorlatához is.¹²

A legfőbb bírói fórum – részben ugyancsak történeti jogértelmezéssel – rámutatott a Fővárosi Bíróság jogtörténeti érvelésének téves voltára, mert a rágalmazás (Btk. 179. §-a) sértettje nemcsak természetes személy, hanem jogi személy, illetve önálló

10 Fővárosi Bíróság 22.Bf.8.631/2002/5. számú ítélete.

11 Legf. Bír. Bfv.I.1.080/2005/3.

12 A Curia büntette az olvasóegylet ellen, a szövetség ellen, a kereskedelmi társaság, illetőleg egyesület ellen elkövetett rágalmazást (Bjt. 9.k. 190. 1., Bjt. 38.k.2.1., B.H.T. III. köt. 15. és 109. alatt közölt határozatok). Hivatkozta: Legf. Bír. Bfv.I.1.080/2005/3.

jogképességgel nem rendelkező, de meghatározott kollektív társadalmi kötelezettségekkel bíró személyösszesség is lehet. A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. tc. 1. §-ában meghatározott rágalmozás tekintetében évtizedeken át kialakult ítélkezési gyakorlat szerint a bűncselekmény passzív alanya (sértettje) nemcsak természetes személy, hanem jogi személy és személyösszesség is lehet. „A jogintézmény történeti fejlődése tükrében nem helytálló a másodfokú bíróság jogi indokolásának az a hivatkozása sem, miszerint a korábbi szabályozásnak, amely nyilvánvalóan büntetni rendelte a jogi személy sérelmére elkövetett rágalmozást is, az indoka egy, a jelenlegitől gyökeresen eltérő rendszertani felosztás volt. A rágalmozás bűncselekményét ugyanis már a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (BHÖ.1952.) rendszertanilag azonos helyen, a polgárok személye és javai ellen irányuló bűncselekmények körében, ezen belül XX. Fejezeteként az emberi szabadság és méltóság elleni bűncselekmények között (390–391. §) helyezte el.”¹³

3. A Csemegi-kódex mint alkalmazandó büntető törvénykönyv napjaink jogalkalmazásában

A rendkívüli perorvoslatok körében azonban nem példa nélküli az, hogy napjainkban is alkalmazandó jogszabályként jelenik meg.

Példaként lehet említeni a Legfelsőbb Bíróság Bfv.X.1.185/2005/7. számú ítéletét, ahol az alapeljárásban a Budapesti Katonai Bíróság járt el 1959. szeptember hó 12. napján, majd a Legfelsőbb Bíróság hozott jogerős ítéletet 1959. november 25. napján.¹⁴ Ezen határozatokban K. L. terheltet emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése által elkövetett háborús büntettben, fogolyszökés büntettében és hatósági közeg elleni erőszak büntettében mondta ki bűnösnek, és ezért őt összbüntetésül halálbüntetésre és teljes vagyonekobzásra ítélte. A K. L. terheltet érintően megállapított tényállás lényege az, hogy K. L. terhelt 1935-ben kezdte meg csendőri szolgálatát. 1942-ben áthelyezték a Budapesti Központi Csendőr Parancsnokság Törzs Alosztályához, ahol csendőrnnyomozóként tevékenykedett, s mint ilyen, politikai ügyek nyomozásában vett részt. Feladatkörét általában úgynevezett figyelések és rejtett nyomozási cselekmények elvégzése képezte, de közreműködött házkutatásokban is. Tevékenysége eredményeként számos kommunista és velük rokonszenvező más személy ellen nyílt nyomozást is rendeltek el. Ezen személyeket letartóztatták, őket beismerő vallomás kicsikarása érdekében embertelen sadizmussal megkínózták. Az nem volt megállapítható, hogy e kínzásokban K. L. terhelt is részt vett, de tudta, hogy az általa felderített és nyílt nyomozás alá vont személyekkel mi fog történni. Az így eljárás alá vontak nagy része utóbb megsemmisítő táborba került. K. L. terhelt 1944 nyarán már nyílt nyomozásokban is tevékenykedett és ennek során közreműködött az elfogott személyek megkínzásában, így gumibotozásban és villanyozásban.

¹³ Legf. Bír. Bfv.I.1.080/2005/3. sz.

¹⁴ Budapesti Katonai Bíróság B.I.065/1959. sz., Legfelsőbb Bíróság Kat.f.kt.094/1959. számú ítélete.

Aktív részese volt egyes kommunista hazafiak megkínzásának, akik közül ketten is rosszabb egészségi állapotba kerültek a kínzás következtében.

1944. július 27-én K. L. terhelt az az utasítást kapta, hogy detektív társával és egy csendőrnnyomozóval, valamint rendőrőrmester gépkocsival együtt figyelje, illetve kövesse S. E. illegális kommunistát. K. L. terhelt a társaival gépkocsin követte a megfigyelt személyt Budapestig, aki a délutáni órákban találkozott egy személlyel, aki a baloldali mozgalom tagja volt. K. L. terhelt és társai ekkor ezen személyt kezdték el követni, aki egy hűvösvölgyi cukrászdában találkozott S. E.-vel. A terhelt detektív társa utasítást kért a felettesétől, aki arra utasította őket, hogy mind a két személyt azonnal vegyék őrizetbe. A társaságukban lévő csendőrnnyomozónak kételyei voltak az utasítás helyességét illetően, ezért ő is telefonált a feletteseinek, akik a korábbi utasítást megismételték. Ezt követően került sor az intézkedésre. A csoport tagjai csőre töltött pisztollyal beléptek a cukrászdába és a detektív S. E.-t, míg K. L. terhelt pedig a másik személyt igazoltatta. A K. L. terhelt által igazoltatott személy nem tanúsított ellenállást, azonban S. E. a keletkezett zűrzavarban kivette táskájából a pisztolyát és menekülni igyekezett. K. L. terhelt a detektív társa segítségére sietett, dulakodni kezdett S. E.-vel, akit a földre szorított. S. E. ekkor azonban több lövést adott le, de a nyomozók is lövöldözni kezdtek. Egy lövés derékon találta K. L. terheltet, aki ekkor elengedte S. E.-t, akinek az egyik lövése eltalálta a gépkocsivezetőt. S. E. akkor kimenekült a cukrászdából, őt a detektív követte, aki végül lelőtte S. E.-t. A sebesültek kórházba kerültek, ott S. E. és a rendőrgépkocsi-vezető meghalt, K. L. terhelt túlélte a sérülést.

Ezt követően 1958. január 22-én K. L. terhelt vidéki lakásán megjelent egy rendőrhadnagy, rendőrgépkocsi-vezető társaságában, őt igazoltatta, közölte vele, hogy őrizetbe veszi és bekíséri a rendőrkapitányságra, azonban K. L. terhelt ellenkezett, majd menekülni kísérelt, de a riadóztatott karhatalmi egységek őt lábon lötték és elfogták.

Az eljárás bíróságok K. L. terhelt cselekményeit a BHÖ. 82. pont e) alpontjában meghatározott emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése által elkövetett háborús bűntettnek, a BHÖ. 218. § (1) bekezdésében meghatározott fogolyszökés bűntettében, és a BHÖ. 96. § (2) bekezdésében meghatározott hatósági közeg elleni erőszak bűntettének minősítették.¹⁵

Az alapügyben eljárás bíróságok határozatai ellen a 2000-es évek elején K. L. terhelt testvére nyújtott be felülvizsgálati indítványt a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény alapján, azonban erre a hatályos eljárási törvény alapján is lehetőség van. A terhelt halála után egyenes ági rokon, testvér, házastárs vagy élettársa, illetve a terhelt halála óta több mint 50 év telt el, akkor az oldalági rokon jogosult a felülvizsgálati indítvány előterjesztésére.¹⁶

A felülvizsgálati indítványban kifejtettek szerint az elítélésre törvénytelenen a korabeli büntető anyagi jogi rendelkezéseket megsértve került sor. A katonai főügyészség a felülvizsgálati indítványban foglaltak egy részével egyetértett, így azzal, hogy az alapügyben eljárás bíróságok téves következtetéssel állapították meg a terhelt bűnösségét emberek törvénytelen kivégzése által elkövetett háborús bűntettben.

15 Budapesti Katonai Bíróság B.I.065/1959. sz., Legfelsőbb Bíróság Kat.f.kt.094/1959. számú ítélete.

16 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 651. § (1) bekezdés f/ pont.

A Kúria határozatában előjáróban utalt arra, hogy a felülvizsgálat olyan rendkívüli jogorvoslat, ahol a jogerős határozatban megállapított tényállás az irányadó. A tényállást vitató érvek a felülvizsgálati eljárásban tehát nem is vizsgálhatóak. A felülvizsgálat kereteit meghatározó további lényeges törvényi rendelkezés, mely szerint a felülvizsgálati indítványt a megtámadott határozatok meghozatala idején hatályos jogszabályok alapján kell elbírálni.¹⁷

A Legfelsőbb Bíróság (jelenleg már Kúria) a felülvizsgálati indítvány abban a részében, mely szerint az eljáró bíróságok a büntető anyagi jogi rendelkezéseket megsértve állapították meg a terhelt bűnösségét az emberek törvénytelen kivégzése által elkövetett háborús bűntettben, teljes egészében alaposnak ítélte. A Legfelsőbb Bíróság előjáróban megállapította, hogy az emberek törvénytelen kivégzése által elkövetett háborús bűntett, mint bűncselekményt a BHÖ 82. pont e) alpontja, korábban a 81/1945. (II. 5.) ME-rendelet 11. pont f) alpontja alapján az követte el, aki általában akár belföldön, akár külföld felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének. A korabeli ítélkezési gyakorlat egy ember megölését is e bűncselekmény körébe vonta. A legfőbb bírói fórum megállapította, hogy az S. E.-vel szemben tett intézkedés során kifejtett magatartása a terheltnek több okból sem értékelhető bűncselekményként. K. L. terhelt és a vele együtt intézkedő csendőrök mindenben a korabeli jogszabályoknak megfelelően, tehát nem törvénytelenül jártak el. Az irányadó tények szerint S. E. a szabályszerű intézkedésnek ellenszegült, lőfegyvert vett elő és azzal több lövést adott le, és az egyik csendőrnek halálos sérülést is okozott. A legfőbb bírói fórum elemezte a csendőrök fegyverhasználati jogát (Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára). Ennek 49. § 330. pontja értelmében a szolgálatban álló csendőr a fegyverét jogosult mindenki ellen használni, aki őt tettelesen megtámadja vagy támadással veszélyesen fenyegeti. Ugyanezen szabályzat meghatározott esetekben kötelességgé is tette a csendőr számára a fegyverhasználatot. Az irányadó tényállás szerint azonban K. L. terhelt fegyvert nem használt, de az eljárás jogszerűségének vizsgálata miatt a jogszerű fegyverhasználatot rögzítette a rendkívüli perorvoslatot elbíráló bíróság a megállapított tényállás alapján. A nem támadható tényállásból ugyanis levonható, hogy az intézkedés egésze a többi csendőr fegyverhasználatára is kiterjedően szabályszerű, törvényes volt. A legfőbb bírói fórum megállapította, hogy K. L. terhelt bűnösségének megállapítására a büntető anyagi jog alapvető általános tettelei szerint törvénytelen került sor. A szóban lévő háborús bűntett elkövetője csak az lehetett, aki felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének. A tényállás szerint azonban amikor a detektív az utcán lelőtte S. E.-t, akkor K. L. terhelt a cukrászda padozatán feküdt sérülten, az utcán törtéteknek bármilyen részese, sőt észlelője sem volt. A korabeli büntető jogszabály az 1878. évi V. törvénycikk, azaz a Csemegi-kódex szerint viszont tettes az, aki valamely törvényes tényálladék egészét vagy egy részét megvalósítja, vagy a bűncselekmény véghezvitele céljából büntetés alá eső előkészületi cselekményt visz végbe. Az elbíráláskor hatályos 1950. évi II. törvény (Btá.) 20. § (1) bekezdés értelmében pedig tettes az, aki a büntettnek a törvényben

¹⁷ Be. 650. § (2) bekezdés, Be. 659. § (2) bekezdés, korábban, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 420. § (2) bekezdés.

meghatározott tényállását egészben vagy részben megvalósítja. A törvényi rendelkezések alapján levonható az a következtetés, hogy K. L. nem lehetett tettese az S. E. lelövésével esetleg megvalósult bármely bűncselekménynek, de részese sem, mivel a felbujtónak a tettes szándékát kiváltó, a bűnsegédnek meg legalább a tettes szándékát erősítő magatartást kell tanúsítani. K. L. cselekménye tehát a többi eljáró csendőr esetleges felelősségétől független, de nem valósított meg bűncselekményt, elítélésére a büntető anyagi jogi rendelkezések megsértésével került sor.¹⁸

A legfőbb bírói fórum ezen túl leszögezte azt is, hogy az eljárt bíróságok a korabeli büntető anyagi jogi rendelkezéseket megsértve állapították meg a terhelt bűnösségét az emberek törvénytelen megkínzása által elkövetett háborús büntettségben, a fogolyszökés büntettségben és a hatósági közeg elleni erőszak büntettségben is. Az emberek törvénytelen megkínzása által elkövetett háborús büntettséghez kapcsolódó tények szerint K. L. terhelt közelebről meg nem határozott helyen és időben részt vett négy, név szerint is megnevezett személy bántalmazásában, kínzásában, és a tényállásból kiderül, hogy ezt vallomása kicsikarása érdekében tette. Ezen cselekményt azonban a korábban eljárt bíróságok tévesen minősítették a BHÖ. 82. pont e) alpontja szerinti emberek törvénytelen megkínzása által elkövetett háborús büntettségnek, mivel az csak akkor valósult volna meg, ha a cselekmény és a háborús célok közötti összefüggés kimutatható. Ennek hiányában a cselekmény az 1878. évi IV. törvénycikk (Csemegi-kódex) 477. §-ában meghatározott hivatali hatalommal visszaélés büntetése, amelyet az a közhivatalnok követett el, aki azon célból, hogy vádlottól, tanútól vagy szakértőtől vallomást csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármely törvényellenes kényszerezésköz alkalmaz vagy alkalmazott (kényszervallatás). Ezen bűncselekmény büntetési tétele öt évig terjedő börtönbüntetés volt. A cselekmény téves jogi minősítése törvénytörő jogkövetkezményekre is vezetett, mert az eljárt bíróságok nem vizsgálták meg, hogy a cselekmény büntethetősége az elbírálás idejére nem szűnt-e meg. Az 1878. évi V. törvénycikk 105. § 3. pontja értelmében az elévülés kizárja a bűnvádi eljárás megindítását öt év elteltével, ha büntetettre öt évi vagy ennél rövidebb tartamú szabadságvesztést ír elő a törvény.

A Legfelsőbb Bíróság Bfv.X.1.185/2005/7. számú ítéletében, így felülvizsgálati eljárásban a K. L. terheltre vonatkozó részében a korábbi ítéletet hatályon kívül helyezte, és a K. L. terheltet az emberek törvénytelen kivégzése által elkövetett háborús büntettség miatt emelt vád alól felmentette, míg az egyéb cselekményei miatt indult büntetőeljárást megszüntette.¹⁹

4. Zárógondolatok

A Csemegi-kódex bírósági határozatokban történő említése természetesen viszonylag ritkán fordul elő. Az ún. klasszikus iskola tanai mentén megalkotott törvény azonban jól láthatóan nem csak korábban bírt kiemelkedő jelentőséggel, és napjainkban

18 Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróság Bfv.X.1.185/2005/7. sz.

19 Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróság Bfv.X.1.185/2005/7. sz.

is jóval több, mint egy jogtörténeti kuriózum. A későbbi büntető jogszabályok fogalomhasználatára, büntetési tételkereteire, rendszerére is hatással volt, így jogtörténeti jogértelmezés kiindulópontja lehet. Annak ismerete azonban speciális esetekben akár alkalmazandó jog is lehet a magyarországi bírói jogalkalmazásban.

Irodalomjegyzék

1. ELEK Balázs: *A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélkezés. A jogtudomány helye, szerepe és haszna = Tudomány módszertani és tudományelméleti írások*, szerk. BÓDIG Máttyás, ZÓDI Zsolt, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete – Opten Informatikai Kft., 2016.
2. ELEK Balázs: *A jogirodalom hatása a büntető bíróságok ítélkezésére*, Magyar Jog, 2014/10.
3. NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 2001.
4. NAGY Ferenc, TOKAJI Géza: *A magyar büntetőjog általános része*, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1993.

FENYVESI CSABA

Az 1988-as pécsi vagyon elleni bűncselekmény-sorozat nyomozása, különös tekintettel a tettesi motivációra

Investigation of the Serial Theft Case in Pécs in 1988, with Special Focus on the Perpetrator's Motivation

Abstract: The police caught a serial thief in Pécs in 1988. He had stolen tape-recorders and various personal items from cars left open. In addition, he was also a shoplifter. All items were stored in his mother's flat. He sold almost nothing of the things stolen. Therefore, a logical question arises: what was the perpetrator's reason and his goal with these crimes? The study presents the investigation and the psychological examination of the suspect.

Keywords: confession, house searching, investigation, motivation, personality, psychology, serial case

Összefoglaló: 1988-ban Pécsen elfogtak egy sorozattolvajt, aki legfőképpen nyitott autókból vett el magnókat, személyes tárgyakat, és boltokból is eltulajdonított használati tárgyakat. Mindezeket az édesanyja lakásán tárolta, nem adott el belőle szinte egyet sem. Felmerült a kérdés az ügy vizsgálójában: mi lehetett az oka a férfi tetteinek? A tanulmány a nyomozási munka mellett a tettes pszichológiai vizsgálatát, annak eredményét mutatja be.

Kulcsszavak: beismerés, házkutatás, motiváció, nyomozás, pszichológia, bűncselekmény-sorozat, személyiség

1. A bűncselekmény-sorozat feltárása

A Bűnmegelőzési Tanácsadó Szolgálat – egyre szélesedő állampolgári körrel – lakossági őrzőrendszert szervezett Pécsen 1988 nyarán. A hónap egy-egy hétvégéjén a város bűnügyileg legfertőzöttebb részein ellenőrizték a gépjárműveket, lakóházakat, közösségi tulajdonú objektumokat. Ennek során egy olyan gépjárműfelnyitót is elfogtak, akit már több éve nem sikerült leleplezni.

T. Zsolt pécsi lakos 1988. augusztus 6-án, szombaton este 9 óra körül arra lett figyelmes, hogy a lakása előtt parkoló kék Ladájában, melyet mint taxis ő használt, ül

valaki. Először azt hitte, hogy a váltótársa, azonban közelebb érve megdöbbenéssel tapasztalta, hogy egy ismeretlen személy tartózkodik a gépkocsijában.¹

Magyarázatként a férfi annyit motyogott, hogy: „*Elnézést, eltévesztettem a kocsimat*”. Eközben kiszállt, majd futásnak eredt. A taxisofőr utánarohant, és szinte belekergette a területen járőröző, két önkéntes rendőr karjába.

Az elfogott és előállított R. Géza, 28 éves pécsi lakos az elszámoltatásakor elismerte a lopási szándékát, de hozzátette: „*életemben először csinállok ilyet, és máris lebukok*”.

Az ügyeletes tiszt az eredményről értesítette a bűnügyi készenléti szolgálatot is, amely helyszíni szemlét tartott az ismeretlen módon felnyitott gépkocsinál. Ezután házkutatást tartottak R. Géza Garai utcai lakásán, ami azonban nem vezetett eredményre. A nyomozók ezt követően részletesen elszámoltatták a magába roskadt előállítottat. Ennek során szóba került édesanyja, R. N.-né neve és lakcíme. A nyomozók – jó pszichológiai érzékel – megsejtették a fiú és az anyja közötti szoros kötődést, ezért úgy döntöttek, R. N.-né családi házában is halaszthatatlan nyomozási cselekményként házkutatást tartanak.

Az alapos kutatás eredményeként a lezárt garázsban és az egyik szoba szekrényében összesen 454 tételből álló, 2 150 000 Ft értékű használati tárgyat, készpénzt, betétkönyvet, aranytárgyat, közokiratot találtak.

Az ügyelet értesítése, valamint a megyei és a városi parancsnokokkal történt konzultáció után bekapcsolódott a forró nyomon üldöző szolgálat, amit megerősített a következő napi készenléti szolgálat is. Így sikerült 7-én délre a bűnjeleket az előírásoknak megfelelően lefoglalni, és biztonságos helyre, ideiglenesen bűnjelkamrának kinevezett kapitánysági tanácsterembe szállítani. Ezek után R. Gézát gyanúsítottként hallgatták ki, majd őrizetbe vette a rendőrség. Az ügyészség pedig két nap múltán, 1988. augusztus 9-én előzetes letartóztatásba helyezte.²

2. A vizsgálati terv

Az eljárás kezdetén a bűnüldözési alosztály gépjárműves csoportjának vezetője végezte a gyanúsított kihallgatását, mivel 1985-től naprakész nyilvántartása volt a Pécssett elkövetett, gépjárművekkel kapcsolatos bűncselekményekről.

Úgy tervezték, hogy ezzel párhuzamosan daktiloszóki vizsgálatra küldik R. Géza ujjnyomatait, szagazonosítást végeznek, tárgyszakértőt rendelnek ki, szükség esetén ideg-, elmeorvos szakértőt is. A lakókörnyezetében lévő személyeket, így a feleségét, az édesanyját, annak élettársát és az édesanyja albérlőit, valamint folyamatosan az azonosított sértetteket tanúként hallgatják ki. Tervükben jelezték, hogy ha alapos személyi gyanú merül fel, akkor R. Géza édesanyját (mint bűnsegédet) is gyanúsítottként hallgatják ki.³

1 Itt jelzem, hogy a valós bűnügyben szereplő összes nevet – személyiség-jogvédelmi okból – megváltoztattam.

2 Akkor még a letartóztatás elrendelésére az ügyészség volt hivatott a mai bírósági joggal szemben.

3 A manapság megalapozott gyanúként szereplő megnevezés akkor még alapos gyanúként szerepelt a büntetőeljárás törvényben.

Az áruházi, bolti lopások felderítéséhez a népgazdasági és társadalmitulajdon-védelmi alosztály területfelelősének bevonását is tervezték. Utaltak az ügyben szervezendő bizonyítékokra, a kapitányságon belüli és kívüli koordináció irányaira, a végrehajtásokért felelősökre, az elvégzendő feladatok határidejére.

A tervek végrehajtása körében a gyanúsított kihallgatásánál arra törekedtek, hogy a terhelt a saját emlékezetére támaszkodjon leginkább. A bűnjelek bemutatásával nem segítettek ebben. Csak az utolsó fázisban, amikor már csak néhány tárgy maradt, akkor adták meg a lehetőséget a megtekintésükre. Egyébiránt a vizsgálói munkát megkönnyítette a gyanúsított kiváló memóriája és pontos könyvelése.

A vallomásokból egyértelművé vált, hogy R. Géza 1984 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal követett el gépjármű-felnyitásokat és üzleti lopásokat. Módszere leggyakrabban a hamis kulcsos elkövetés volt. Saját Skodájának, majd a Ladájának a kulcsaival nyitotta ki a károsultak gépjárműveit. Ha a kulcsát be tudta nyomni a zárba, akkor már nem volt gondja. A bejaratott, kopott zárat addig nyomkodta, lazította, amíg azokat az idegen kulcsok is nyitották.

Hét esetben feszítette be csavarhúzóval a pillangóablakot, míg az esetek 20%-ában a nyitva hagyott gépkocsikból vette ki az értékeket. A normál és csillagszavarhúzó és a kulcsokon kívül mindössze egy laposfogót használt a CB-rádiók, rádiómagnók kiszerezéséhez.

Eredeti foglalkozásából (műszerész) adódóan a műszaki berendezéseket szakszerűen, gyorsan ki tudta szerelni. Cselekményeit a nappali órákban, illetve 19–21 óra között követte el, és minden esetben gyalog közlekedett. Éjszaka soha nem volt távol az otthonától. Saját lakásába – feleségétől félve – soha nem vitt semmit, anyja családi házában elzárva tárolta ezeket.

Édesanyja egész nap dolgozott, a fia életvezetését, napi tevékenységét nem ismerte.

A lefoglalt jegyzetfüzetek között a gyanúsított aránylag pontos könyvelését is megtalálták, amelyben utalt arra, hogy mamája néhány dolgot értékesített a vásárban. Adatgyűjtésük során a detektívek megtudták, hogy R. N.-né valóban járt alkalmanként a hétfégi kiárúsításokra, de az eladott tárgyakat és azok eredetét nem lehetett tisztázni. Mindketten tagadták, hogy azok bűncselekményből származnak, s mivel az ellenkezőjét nem tudták bizonyítani, így az édesanyjával szemben az alapos gyanú nem igazolódott.

Üzleti lopásból 300 000 Ft értékű bűnjel származott. Pécs nyolc különböző áruházából műszaki, híradástechnikai cikkeket, autóalkatrészeket, írószereket, cipőket, porcelánokat tulajdonított el a halk szavú, ügyes tolvaj. Az egyes értékek áruházanként 5700 Ft-tól 127 000 Ft-ig terjedtek. Ezeket Géza egyszerűen leemelte a polcokról, és a kezében tartva vagy a kabátja alá rejtve sétált ki. Az eladók csoportba verődve egymással beszélgettek, vagy nem is tartózkodtak az eladótérben. Ennek köszönhetően táskavarrógépet, AKAI magnetofont, sőt szivattyúkat is ellophatott.

R. Géza büntetlen előéletű személy, aki 1986 tavaszán súlyos heremútéten esett át, melynek következményeként leszálalékolták. Karbantartóként, majd az Állami Biztosító díjbeszedőjeként dolgozott rövidített munkaidőben. Első bűncselekményét 1984. február 18-án követte el. Elmondása szerint ezt szűkös anyagi helyzetük és a felesége állandó szemrehányásai miatt tette. Az összesen 900 000 Ft értékű áruból azonban csak néhányat értékesített, mert félt a „lebukástól”.

Az eljárás kezdetétől sikerült együttműködési készséget, korrekt kontaktust kialakítani a gyanúsítottal. Ennek is köszönhető, hogy az utolsó percig minden bűnjelre kiterjedő, feltáró jellegű beismerő vallomást tett. Olyannyira, hogy a lefoglalt árukon kívül egyéb, más eltulajdonított ingóságokról is nyilatkozott. A vizsgáló úgy érezte, hogy minden bűncselekményét beismerte. Nem jöhetett számításba betöréses lopásoknál, ez számára túl veszélyesnek tűnt. Másrészt erre sem fizikailag, sem pszichikailag nem lett volna képes.

3. További bizonyítási cselekmények

A gyanúsított kihallgatásával párhuzamosan a nyomozó hatóság felvette a kapcsolatot a *Dunántúli Napló* szerkesztőségével. Elsőként olyan felhívást jelentettek meg a helyi (baranyai) napilapban, amely röviden tartalmazta a házkutatás eredményét, és egyben kérték azoknak a gépkocsi-tulajdonosoknak a jelentkezését, akik károsultak voltak az elmúlt években, és a tettes ismeretlen maradt. A felhívásra kb. 70-en jelentkeztek, ebből 14-en olyanok, akik a lefoglalt tárgyak között felismerték tulajdonukat.

A lefoglalt betétkönyvek ügyében megkeresték az OTP helyi fiókját, miután R. N.-nétől beszerezték a titoktartás alóli felmentő nyilatkozatot. R. N.-né elmondta ugyanis, hogy a betétkönyvben szereplő 431 000 Ft, valamint a 229 000 Ft készpénz 15 éves takarékoskodásának az eredménye, és ebből a fiának akart lakást venni. Jelentkezett is leadott használt lakásra az OTP-nél, azonban nem kapta meg, teljes készpénzes ígérete ellenére sem. A betét nyitását, a rendszeres betevést, az összegét, valamint a lakásvásárlási szándékot az OTP igazolta. Így tisztázódott, hogy a betétek nem bűncselekményekből származnak.

Figyelmet érdemel, hogy a tettetől lefoglalt 3 db, egyenként 200 000 Ft értékű bemutatóra szóló betétkönyv ellopásáról bejelentés, feljelentés nem érkezett, holott azokat egyértelműen gépkocsiból lopta el.

Az egyik nyomozó magáninformációja alapján sikerült a károsultat megtalálni, aki önálló kiskereskedő. A betétkönyveket a börtönbiztosok tartotta, azzal együtt lopta el a nyitva hagyott Mercedes gépkocsijából. Az OTP-nél mindjárt letiltatta. Állítása szerint ezért nem tett feljelentést az 1986-ban történt bűncselekményről.

A házkutatás során más névre szóló 3 db személyi igazolványt, 1-1 db útlevelet, vezetői és forgalmi engedélyt is lefoglaltak a kényszerintézkedést végrehajtók. R. Géza mindegyik személyi igazolványba a saját fényképét ragasztotta be, és ezek segítségével értékesítette magánkereskedőknél a mindösszesen 5 db rádiósmagnót, illetve HIFI-tornyt (amelyeket egyáltalán eladott).

Az áruházi dolgozók körében a tettes fényképének bemutatásával együtt adatgyűjtést végeztek a nyomozók, azonban nem volt olyan eladó, akinek feltűnt volna a gyanúsított gyakori megjelenése, aki felismerte volna őt, holott az üzleti lopásait a lebukást megelőző másfél éven belül követte el, szinte napi rendszerességgel.

Az eljárás második szakaszára maradt még kb. 50 bűnjel: ezeknek a tulajdonosait nem tudta a hatóság azonosítani, mert nem tettek korábban feljelentést. A kutatás

során áttanulmányozták az 1984. január 1-je óta keletkezett, összes gépjárművel kapcsolatos nyomozás anyagát. Ahonnan hasonló tárgyakat vittek el, onnan a károsultakat beidéztek, felismertetést hajtottak végre. Azok azonban már nem vezettek eredményre ebben a szakaszban.

Újra a sajtó segítségét kérték a rendőrök. A gyanúsított által megjelölt elkövetési körülmények (hely, idő, gépkocsitípus, eltulajdonított tárgy) ismertetésével felhívást tettek közzé. Ennek nyomán sikerült újabb öt károsultat megtalálni, és a felismertetési eljárások is eredményesek voltak. Összesen kb. tíz olyan gépkocsi-felnyitásról tudtak még a vizsgálók, amelyeknek a sértettje ismeretlen maradt.

4. A nyomozás tapasztalatai, tanulságai

Az évek során végzett értékelő-elemző munka eredményeként a nyomozók felfigyeltek egy hamis kulccsal dolgozó elkövetőre, aki kezdetben Skodára, majd Ladára specializálódott. Felderítését több tényező nehezítette, nevezetesen: a módusz nyilvántartásban kétszámjegyű volt mindazon pécsi személyek száma, akik hasonló módszerrel már követtek el gépkocsi-felnyitásokat; több száz, gépjárművekkel kapcsolatos bűncselekmény miatt folyt nyomozás különböző szerveknél.

Mindezek ellenőrzésére és felderítésére jóval nagyobb esélye van egy kisváros rendőrségének, mint egy 150 ezer lakosú nagyvárosénak.

Hangsúlyozni szükséges azonban, hogy az ilyen tömegű ügyforgalom esetén sem szabad lemondani az értékelő-elemző munkáról, hisz közelebb visz az elkövetőhöz, behatárolhatóvá teszi legalább az elkövetés helyét, idejét. R. Géza esetében is tudta a hatóság, hogy Újmecekalján (Pécs nyugati városrészében), valamint a belvárosban, a nappali órákban követi el a bűncselekményeit. Ezt az információt tovább kell adni a közbiztonsági állománynak, a szolgálatstervezésnél célszerű figyelembe venni.

Törekedni kell a sajtóval a szoros kapcsolattartásra. Tömören, lényegre érintően kell megfogalmazni a lakosság segítségét kérő felhívásokat, oly módon, hogy az minden állampolgár figyelmét felkeltse. (Ebben az ügyben mind a pécsi rádió, mind a körzeti televízió készített figyelemfelhívó felvételt.)

A társadalmi tulajdon védelme érdekében a kereskedelmi egységek vezetőinek szignalizáltak. A rendőrség javasolta az üzletek hanyag dolgozóinak fegyelmi felelősségre vonását. Ne legyen mentség számukra a mindent eltakaró káló, hiszen végeredményben azt nem nekik, hanem a vevőknek kell megfizetni.

Valamilyen formában fel kell hívni az autógyártók és -forgalmazók figyelmét, hogy néhány évi használat után annyira kikopnak az ajtózárok, hogy számtalan azonos típusú gépkocsit lehet kinyitni ugyanazzal a kulccsal. Több alkalommal a helyszíni szemlét végző nyomozó – mintegy próbaképpen – a szolgálati kulcsával fel tudta nyitni a károsult gépkocsi ajtaját.

Ezzel a ténnyel meg kell ismertetni a gépkocsi-tulajdonosokat is, hogy elérjék náluk a vagyonvédelem minimális szintjét, a riasztókészülék beszerelését.

Folytatni kell a 80-as években Pécsen megkezdett bűnmegelőzési propagandát, a lakossági járőrszolgálatokat. Ezeket célszerű az egész városra kiterjeszteni, hiszen a károsultak gondatlanságukkal nagymértékben hozzájárultak a bűncselekmények elkövetéséhez. Az ülésen, a kalaptartón elhelyezett iratok, pénztárcák, műszaki cikkek szinte kínálták magukat.

Különösen megkönnyíti az elkövető dolgát a nyitva vagy őrizetlenül hagyott gépkocsi. Egyetlen felnyitott gépkocsiban (összesen 70 volt) sem volt riasztóberendezés, holott maga a gyanúsított is elismerte, ha csak egyszer is talál ilyet és megszólal, többet nem lett volna mersze gépkocsinhoz nyúlni.

Nem szabad megfeledkezni a felderítést segítő állampolgárokról, önkéntes segítőkről. Jelen esetben a lakossági járőrszolgálat tagjai és a taxisofőr jutalmat, illetve köszönőlevelet kaptak.

5. A bírósági ítélet

A bíróság jogerős döntése 2 év börtönben végrehajtandó szabadságvesztésről szól.

6. A tettes motivációja

6.1. Az alapadatok és a motoszkaló kérdés

A) R. Géza 1984 októberében egy lezáratlan Zsuk kisteherautóból kivett egy CB-rádiót, melyet édesanyja lakásán rejtett el. Csak hónapokkal később követte el a második hasonló cselekményt. Innen azonban már folyamatosan, heti, havi rendszerességgel nyitott fel, általában hamis kulccsal gépjárműveket. Mindössze hét esetben előfordult az is, hogy a pillangóablakot feszítette ki és hatolt be az utastérbe.

B) Az esetek ötödében nyitva találta az ajtót. Elfogásáig összesen hetven gépjárműbe hatolt be jogtalanul, és tulajdonított el belőlük 1 500 000 forint értékű műszaki cikket, ruhaneműt, értékpapírt.

C) 1987 tavaszától Pécs áruházaiából, üzleteiből (összesen 8 helyről) különböző használati tárgyakat tulajdonított el. Az árukat leemelte a polcra, szatyrába tette, vagy egyszerűen a kezében fogva kisétált velük az egymással beszélgető eladók mellett. Utóbbi módon vitt el például – aránylag kis forgalmú áruházból – táskavarrógépet, szerszámkészletet, magnetofont. Összértékük elérte a 300 000 forintot.

D) A gépjárművekből kivette az ott tárolt kézikönyveket is, amelyekben gyakorta iratokat is talált, így személyi igazolványt, jogosítványt, forgalmi engedélyt, útlevelet. Ezeket megtartotta magának vagy eldobta. Mindkét magatartásával megvalósította az okirattal visszaélés vétsége bűncselekményét is, amely a tömegméretek miatt meghaladta a tíz rendbeliséget.

E) A személyi igazolványok egyikébe beragasztotta a saját fényképét, így használta fel egy kezdeti értékesítésnél. Közokirat-hamisítás bűntettének minősült a cselekménye.

F) Az A–E) pontokban rögzítettek a kriminológiai és kriminalisztikai irodalomban szokványosnak tűnnek, sajnos nap mint nap találkozhatunk hasonló elkövetésekkel. Látszólag könnyű válaszolni a „miért” kérdésre is, amelyet mindenkor fel kell tenni a tényállás tisztázása és a helyes büntetés kiszabása érdekében.

Az anyagi haszonszerzés a fő motiváció, ez serkenti a delikvenszeket szinte minden esetben. Ez az a pont, ahol R. Géza és cselekménye eltér a szokványostól. A miértre sem okként, sem célként nem válaszolhatók meg a fent leírtak, hiszen a másfél milliós készletből mindössze négy-öt darab autórádiót (HIFI-t) értékesített néhány ezer forintért.

A lopott dolgokat éveken keresztül eldugta édesanyja házában, ahol számára – korábbról – fenntartottak egy zárható, nagy szekrényt. A nyomozás kezdetén foganatosított házkutatáskor és lefoglaláskor szinte minden tárgy eltulajdonításkori állapotban, sértetlenül megkerült. Az eljárás során az okozott kár teljes mértékben megtérült.

Joggal vetődött fel és motoszkált az eljáró vizsgáló fejében is minduntalan a „miért tette?” kérdés. Egy pszichológus szakemberrel, dr. Szarkássy Györgyivel karöltve erre az – első ránézésre – egyszerű kérdésre szeretett volna alapos választ kapni a múltfürkésző.⁴

6.2. Önvallomások, kihallgatási magatartás

R. Géza a nyomozás kezdetétől fogva maximális együttműködést mutatott az eljáró vizsgálóval. Minden erővel törekedett a múltbeli történések pontos felidézésére, az eltulajdonított tárgyak azonosítására. Teljes értékű, valóban az apró részletekre is kiterjedő beismerő vallomást tett minden cselekményéről. Az egész eljárás során szorongott, állandóan a következmények foglalkoztatták. Leggyakoribb kérdése a „mire számíthatok?” volt. Szeretett volna minél előbb túl lenni rajta, sürgette az eljárás befejezését.

Édesanyja előtt szégyellte magát, külön kérte, hogy soha ne lássa őt bilincsel a kezén. A feleségével való találkozást közel sem tekintette olyan fontosnak, mint az édesanyjával valót. Rajtuk kívül nem kívánt mással beszélni.

Fogva tartása alatt főleg könyvet, tiszta ruhát és cigarettát igényelt. A zárkában csöndes, magába zárkózó viselkedést tanúsított, semmiféle fegyelmezetlenséget nem követett el.

Cselekményeivel kapcsolatban elmondta, hogy minden egyes elkövetéskor nagyon félt, elsősorban a lebukástól és annak következményeitől. Ez a félelme az évek múltán sem csökkent a konkrét szituációban.

A „miért” kérdésre nem tudott válaszolni, erre ő maga is igen kíváncsi volt. Megmagyarázhatatlanok voltak számára a történetek, idő kellett neki még a tisztánlátáshoz.

⁴ Az ügy nyomozási vizsgálója (aki egyben a jelen tanulmány szerzője) az együttműködő pszichológussal megjelentette korábban. Ld. FENYVESI Csaba, SZARKÁSSY Györgyi: *Egy nagyvárosi bűncselekmény-sorozat tettesének pszichológiai vizsgálata*, RTF Figyelő, 1991/3, 273–278.

6.3. R. Géza élettörténete (önvallomás, tanúvallomás, ideg-, elmeorvos-szakértői lelet és vélemény, munkahelyi jellemzés és főleg exploráció alapján)

Pécsett született az ötvenes évek végén. Gyerekkorában édesanyja nevelte. Édesapja bányában dolgozott, (Géza kicsi gyermek volt még, amikor) elvált anyjától. Testvére nincs. Nem tud arról, hogy családjában öngyilkos, ideg-, elmebeteg vagy epilepsziás lett volna.

Ötéves korában Pécsre költöztek, előtte egy kis baranyai faluban éltek. Ettől kezdve őrzött magában emlékeket: apja mértéktelenül ivott, anyjával sokat veszekedett. Egy dologra különösen emlékszik: autóval jöttek haza, tetejére édesség volt felpakolva. Meg kellett állniuk még Pécs előtt valamiért. Apja ekkor mindent lesöpört a kocsii tetejéről. Otthon minden ragadt, de meg lehetett enni a tortamaradványokat. Ezután – emlékezete szerint – apja elment hazulról, és nem is találkozott vele soha többet. Erről anyját nem kérdezte. Egyébként soha nem beszéltek semmiről egymással, mert úgy nevelték, hogy ilyen dolgokba nem avatkozhatott bele.

Amíg gyerek volt, anyja megmondta, mit tegyen. Ha rossz fát tett a tűzre, megszidta, de soha nem verte meg. Ilyenkor mindig félve, izgalommal ment haza, pedig tudta, anyja nem bántja. Annak elkeseredése nagyon fájt neki. Bizalmas kapcsolat soha nem alakult ki kettőjük között. Mikor mint felnőtt beszélhetett volna vele, akkor már felesleges volt. Anyja megmaradt azon a szinten, hogy jót akart neki és érte élt. De soha nem beszélgettek igazán, őszintén. Ez a feszélyezettség soha nem tette lehetővé, hogy a belső dolgokat megbeszéljék.

Pécsett járt általános iskolába. Közepesen tanult, különösen nehezen ment az orosz, a magyar és a nyelvtan. Nyolcadik osztályban azonban megtáltosodott, négyes átlagot ért el. Maradandó élményei az iskolából nincsenek. Haverjai akadtak, de egyszer sem birt bizalmas baráttal. Soha – még önkiszolgáló boltban – sem fordult meg a fejében, hogy valamit elvigyen. Az iskolában nem vett el soha semmit senkitől. Az általános után gépipari szakközépiskolában tanult tovább, azt közepes eredménnyel fejezte be. Emléke alig van erről az időszakról, csak jelentéktelenségek jutottak eszébe.

Első munkahelye a MÁV volt, ahol szeretett dolgozni, de keveset keresett. Az egyik évfolyamtársa például kétezer forinttal túlhaladta. Nem is annyira az alacsony bér, hanem inkább a felesége sugallatára hagyta el munkahelyét néhány év után, és ment el a postához. Ott műszakilag nem fejlődött, a képességeinél alacsonyabb szintű munkát kellett végeznie.

Emiatt ismét munkahelyet változtatott. Egy kiségitő iskolában helyezkedett el karbantartóként. Zárakat szerelt, lambériázott, sokfélét tanult. Itteni főnökei szerint lassan, körülményesen végezte a munkáját, gyakran panaszkodott gyenge fizikumára, illetve egészségi állapotára. Munkatársai szerint sunyi alak volt, akinek mozgásán és szemén mindig az látszott, nem jár jó úton, legalábbis soha nem tudták, mit gondol magában. A munkahelyi vélemény megemlíti, hogy ottléte alatt – korábban nem tapasztalt módon – egyes kisebb használati tárgyak eltűntek a raktárkészletből. Az elfogadható fizetség ellenére felesége nem volt ezzel a munkahellyel sem elégedett. R. Géza tíz években gondolkodott, asszonya pedig fél években. Így a vágyaikhoz soha

nem volt elég a kettőjük fizetése, ezért másodállásban pénzbeszedő munkát is vállalt az Állami Biztosítónál.

Munkahelyein főleg kudarcélmények és csalódások érték. Említett például egy művezetőt, aki bejött egy-két órára, felvette a fizetését, közben őt meg mondvacsinált okokból megróttá. A művezető ügyeskedő volt, tudta, mit kell tennie saját érdekében. Feletteseit kivitte Jugoszláviába, kicsit megfurikáztatta őket. Meg is lett az eredménye. A művezető külföldi bútorokkal bírt, Géza nem tudta az értékét sem megsaccolni. Elnyomottnak érezte magát emiatt is. Amikor a középiskolából kijött, azt hitte, ha dolgozik, mindene meglesz. Későn vette észre, hogy ehhez kell az ügyeskedés is. Megítélése szerint mindig precízen dolgozott, ugyan kicsit lassan, de nagyon gondosan. A lassúságán nem tudta magát túltenni, ez vonatkozott a döntéseire is. Ennek okát abban látta, hogy általában anyja döntött helyette. Büntetve soha nem volt, még szabálysértésért sem. Szeszest italt nem fogyasztott, cigarettát naponta ötöt-hatot szívott el.

Katonai szolgálatát 1981–82-ben a Mátrában töltötte. A katonaság alatt ismerkedett meg későbbi feleségével. Az egyik barátja esküvőjén felesége szemelte ki, leült melléje. Felkérte a hölgyet táncolni, majd elmentek sétálni. Amikor legközelebb eltávozást kapott, már hozzá is ellátogatott. Öt-hat estét töltöttek úgy együtt, hogy nem történt semmi. Soha nem volt kezdeményező, a korábbi három nőkapcsolata is hasonlóan alakult. Mindig a nők kezdeményeztek nála, saját kísérletei mindig balul sülték el. Neje – később – ki is jelentette, hogy tulajdonképpen ő választotta a férfit, és nem fordítva.

Felesége nyíltan, nagy szájjal mindent kimondott, ez tetszett meg neki. Ahogy kigondolta, már mondta is. 1983-ban kötöttek házasságot, ami kezdettől fogva nem volt felhőtlen. Sokat veszekedtek, mindig a pénz és édesanyja miatt. Kölcsönösen nem szerette egymást a két nő. Anyja már az esküvő előtt tudta, hogy együtt jár valakivel. Szokatlannak tűnt neki, hogy ez több hónapon keresztül tartott. Néhányszor közösen elmentek hozzá a fiatalok, akkor kezdte sejteni, hogy mi készül. Konkrét elhatározásukat alapjában véve későn mondta meg neki. A házasságkötésen ott volt ugyan, de se előtte, se utána nem találkoztak.

Felesége középiskolát végzett, adminisztrátorként dolgozott az egyik ipari üzemben. Apja (R. Géza apósa) disszidált, majd nem sokkal később meghalt. Anyósának – úgy tűnt – nincs a veje ellen kifogása, kezdetben befogadta a lakásába is. Utána kezdtek el költözködni, mivel felesége önálló életet akart élni. Végül házastársa nagybátyjának egyszobás, komfortos lakásába költöztek bérlőként.

Az átlagnál többet veszekedtek. Felesége részéről az volt a megalázó, hogy válással fenyegette és a fejéhez vágta, hogy a lakás nem az övé, költözzön el. Gyermekről eleinte nem is beszéltek, később már Géza nem akarta. A vizályok következtében nem érezte házasságát szilárdnak, bizonytalan volt feleségével és saját magával kapcsolatban is. Abban viszont teljesen biztos volt, hogy felesége csak vele akar élni.

Sokszor garasoskodott, sajnálta, ha cipőt kellett venni. Ha felesége vett neki egy pulóvert, netalántán kettőt, dühös volt rá. Édesanyja sokszor adott neki pénzt, mert tellett a nyugdíjából. Alkalmanként összejött 15 ezer forint is egy hónapban, mégis minden elment, nem tudta, mire. Közös kasszát tartottak, ám felesége soha nem tudta pontosan, mennyi van benne, Géza többször kivett belőle, majd visszatette. Agyában közben az járt, hogy amit összehordott, azzal lehetne valamit kezdeni. Felesége szemrehányásai

közben is arra gondolt: „*beszélhetsz nekem akármit, nagy készletem van*”. Bár fogalma sem volt róla, hogyan tudná értékesíteni, mégis biztonságot adott számára, olyan volt, mint egy zárolt betétkönyv.

A legelső eset előtt ismét veszekedett a feleségével. Elment hazulról, és meglátott egy Zsuk teherautót. Odament a kocsihoz, belenézett. Egy CB-készüléket fedezett fel, odanyúlt a kilincshez. A lezáratlan ajtó könnyedén kinyílt. Határozott mozdulattal kivette a kissé akadozó készüléket. Rögtön hazavitte, elrejtette. Akkor már a félelmen túl sikerélményt, örömet érzett.

Az első alkalommal még nem, de később, amikor kb. a negyedrészt elkövette a bűncselekményeknek, a felesége torzsalkodását már elengedte a füle mellett. Többször előfordult ezután, hogy a veszekedések során kijelentette, elmegy hazulról, és elkezdett pakolni. Előfordult, hogy a felesége elsírta magát, akkor rájött, hogy nem kell elmennie. Olyan is megesett, hogy mikor indult, utánaszólt a felesége, hogy innen nem vihet el semmit, tegye le a kulcsot is. Letette. Mielőtt kilépett az ajtón, társa újra utánaszólt, hogy hozzon cigarettát. Később már tudta, hogy utána fog szólni. A civakodások túlnyomó része nem az anyagiak, hanem édesanyja miatt indultak. Felesége azt hitte, anyja rengeteg pénzzel rendelkezik. Folyton arra gondolt, hogy vehetne nekik egy lakást. Ez persze képtelenség volt, hiszen anyja soha nem adott volna erre pénzt, mert egy válás esetén osztozni kellett volna. Mindezek ellenére Géza az anyjára biztosan számíthatott, tudta, hogy mindene egyúttal az övé is.

1985-ben megműtötték, heredaganat miatt. A szövettani vizsgálat eredménye kétségesnek tűnt: nem lehetett tudni, jó- vagy rosszindulatú-e a daganat. A kezelés során besugárzást nem kapott. Nemi életét nem befolyásolta a műtét, de utána munkaképesség csökkenését állapították meg és leszálalékolták. Ettől fogva járadékban részesült, emellett pedig végezte a biztosítói pénzbeszedést, amivel kiegészítette juttatását. Felesége a műtét utáni állapotára, képességeire nem tett megjegyzést, bár egyszer az egyik porlekedéskor a fejéhez vágta: „*nem kell a műtétedre hivatkoznod, ha nem akarsz lefeküdni*”. Nem volt számára sértő vagy durva ez a megjegyzés, nem is zavarta különösebben. Nem akarta, hogy az emberek tudomást szerezzenek az operációjáról, szégyellte azt. Túlságosan érzékeny természettel rendelkezett. Még arra is felkapta a fejét, ha az átlagnál nagyobb orrára tettek megjegyzést. Felesége külsőre molett – megítélése szerint –, arcra, termetre közepes csinoságú hölgy. Bő önbizalommal rendelkezett és jól tudott tervezni. Tervei megvalósításához azonban legalább havi húszezer forint kellett volna. Mindent akart, amire a szomszédnak már tellett, ebből következően állandóan részleteik voltak, mindig tartoztak. Géza szeretett volna várni az igények kielégítésével, asszonya azonban mindent nyomban akart. A részletek következtében kevés jutott a mindennapi életre. Volt egy öreg – édesanyja segítségével vett – autójuk, de pénzük nem futotta benzinre. A viták alapjaként féltékenykedések is előfordultak. Más nővel gyanúsította meg a felesége, az esti egy-két órás sétáit – miközben cselekményeit követte el – vetette szemére. Előfordult, hogy ő is féltékenykedett nejeire, főleg a munkahelyen töltött időt kifogásolta, mint lehetőséget a csalásra.

Összességében életéből leginkább a rosszra emlékezett, nehezen felejtette el a negatív élményeket. Az életben a jók, az érzelmek az édesanyjához kötődtek. A büntetés

kiállításához közel is sok volt benne a feszültség. Szégyellte magát anyja és főleg az emberek összessége előtt.

A börtönben egyébként jó magaviseletet tanúsított, fegyvelmeztlenség nem történt részéről. Felesége látogatásakor megmondta neki, hogy tartja anyjával a kapcsolatot, és elárulta, hogy titokban korábban is járt hozzá.

6.4. A pszichológiai vizsgálatok megállapításai

R. Géza lélektani vizsgálatára letartóztatása után egy évvel került sor, 1989. szeptember 14-15-én. A vizsgálatnak önként vetette alá magát, hiszen ő maga is szeretne volna tudni, hogyan vezetett az útja a deviáns magatartáshoz. A vizsgálat idején Tökölön, börtön fokozatban töltötte szabadságvesztés büntetését, amelyből decemberben volt várható szabadulása, jó magaviselete alapján. (Ez meg is történt.)

A jogerős büntetés kellően hosszú volt ahhoz, hogy a büntetéstől és annak végrehajtásától való rettegése elmúljon, a büntudati szorongása csökkenjen, és aránylag nyugodt, kiegyensúlyozott módon tudjon részt venni a vizsgálatokban.

A) *MAWI-teszt*: intelligenciavizsgálatkor megállapították, hogy értelmi hányadosa 104, ami átlagos képességet jelez. Ezen értéken belül a verbális hányadosa 106, a performációs hányadosa 100. Tehát a szóbeli, szavakkal kifejezhető és közvetíthető képességei jobbak, mint a gyakorlati életben szükséges képességek.

B) *Rorschach-teszt*: értelmi képességei megfelelőek, vagyis különféle élethelyzetekben képes hatékony értelmi megoldásokra. A mások szempontjainak megértéséhez, azok mérlegeléséhez nincs megfelelő érzéke, intoleráns.

Depresszióra hajlamos, aki adott esetben hajlik az indok nélküli derűre is. (A vizsgálat idején kifejezetten depresszív a hangulata.)

Tartása nincs, önértékelési rendszere könnyen felborul, hangulatai lemondó állapotba sodorják. (Karakteropathiára utaló jegy.)

Életvezetésében szabálytalan vonások mutatkoznak. Nem idegen tőle a parazitizmus, elvárja, hogy környezete gondoskodjon róla.

Élete sekélyes, alacsony hőfokú kötődések jellemzik. Erkölcsi problémák miatt érzéketlen, cselekvéseiben érdek- vagy érzelmi motívumok játsszák a főszerepet.

Könnyen befolyásolható, viselkedési fékrendszere laza, ezért előfordulhat antiszociális sodródás. Rejtőzködő az önérvényesítés tendenciája mellett. Gondolati síkon megnöveli saját jelentőségét, ugyanakkor igyekszik rejtve maradni, tehát felelőtlenül birtokolni a hatalmat.

Erős büntudat gyötri, elégedetlen önmagával. Rossznak, hibásnak, bűnösnek érzi magát. Az irrealitás minduntalan betör képzetáramlásába. „Csodavárásban” nyilvánul meg, az egyszersmind a valóságtól való eltávolodást is jelenti.

Az elbújás, elrejtőzés mellett az anyja kiemelkedő jelentőséget játszik motivációs rendszerében.

Énhangsúlyú, veszélyszínezetű beállítódás jellemzi. Belső kontroll formájában ugyan jelentkezik a tilalom cselekvéseivel szemben, de ezek megtartására nincs benne erő. Felelősségelhárító karakteropathiás bizonytalanság mutatkozik nála.

Viselkedésében nem agresszív, ilyen irányú késztetéseit mélyen elfojtja, félelmi, büntudati mozzanat van előtérben. Menekül a felelősségtől, szorong. Jellemző

rá, hogy bizonyos életvezetéshez szükséges szerepeket nem vállal, fél a döntésektől. Hangsúlyozott szorongásra utaló válaszai jelzik, hogy tapasztalata van a szorongás elviselhetetlenségéről, szorong a szorongástól. Ez a szorongás teljesítményrontó hatású is, zavarja a gondolkodását és az értelmi műveleteket. Kielégítetlen, teljesítményrontó szexuális feszültséget érez. Nyugtalan a vizsgálati helyzettel szemben.

Kettős életvezetés és arra való hajlam jellemzi, tendál a disszimuláció irányába. A csökkentértékűség érzése, a titkolt hatalomvágy mellett a „kevesebb vagyok, mint a többiek” élménye mutatkozik. Kompenzációs törekvéssel együtt járó hatást keltő demonstratív viselkedés fordulhat elő.

C) Szondi-teszt: vágyai sodorják. Alkalmazkodó, de ez ún. hideg alkalmazkodást jelez, ami egyben a régi érzelmi kapcsolatairól való elvárásban is jelentkezik. Szorongó. Azonosítja magát azzal, aki veszélybe sodorja.

Az átlagember erotikus szabadsága jellemzi, viszonylag kevés feltételhez kötött örömgénnyel a férfias agressziót elfojtja. Párkapcsolatában alárendelt szerepet játszik. Nőies, a szexuális viselkedése passzív.

Helyzetéből fakadó indulatait megéli, de gyakran elfojtja a viselkedés szintjét. Nem meri megmutatni magát. Szégyenkezés, szorongás formájában éli ezt meg. A szereplési vágy fantázia formájában érvényesül, kialakul az ún. belső teátrum, a képzeletbeli sikerélmény. Élénk fantáziaélet rejtőzik benne.

Érzékeny, sértődékeny, az egész életvezetését színezi. Keresni, felkutatni, megszerezni, gyűjteni, ez a képlet vonatkozik rá, de mindehhez társul a rejtőzködés.

Kötődési konfliktusban él, mert gátlásai miatt nincs igazán sikeres kötődése. Fél azonban a magánytól, ezért nem tud igazán leválni sem, bár az erre való tendencia megvan benne. Mindenképpen boldogtalan, depresszióra utaló konstelláció.

D) Tematic Apperception Test: átengedi magát a szituációk megélésének, a leggyakrabban előforduló tartalmak a csüggedés, fáradtság, tárgyvesztés miatti szenvedés, veszélyasszociáció, szomorúság, a dolgokon való kívül rekedés érzése, ugyanakkor mégsem tud a veszélyből menekülni. Bűntudat, vágy a melegségre, biztonságra.

Előfordul néha a várakozás, a reménység is. Az általános azonban a csüggedt, szomorú fáradtság.

6.5. A végső válaszok a „miért tette?” kérdésre

R. Géza nem szokványos bűnöző. A bűnelkövetői átlaghoz képest meglehetősen intelligens, igen érzékeny személyiség.

Egész eddigi életét végigtekintve a bűncselekmények egy paradox védekezési módot feltételeznek azon biztonságérzet-hiány ellen, amelyetől egész életében szenvedett. A bűncselekmények elkövetése szinte egyik pillanatról a másikra kezdődött, mintegy kényszerűen. Amikor látszatra ugyan semmi sem történik egy emberrel, de valójában elérkezik tűrőképességének határához.

Pszichológiai szempontból a bűncselekmények elkövetése a következő előnyöket jelentette számára:

a) A gyerekkorba visszanyúló félelmek és bizonytalanságok ellen az eltulajdonított tárgyak birtoklása biztonságérzetet jelentett. (Az apa eltávozása, az anyával való

bizalmas kontaktus hiánya, a felesége kritizálásai jelentették a gyermekkorból a felnőttkorba átnyúló bizonytalanságot és a világ fenyegető voltát számára.)

b) Önbizalmat adott neki ahhoz, hogy feleségével szemben fokozatosan visszanyerje belső tartását, ha torz formában is, hiszen a köztük fennálló viszony egyszerűen a feleség dominanciáját mutatta.

c) Férfiszerepében is sérült, frusztrált személynek bizonyult Géza, mert neje szerint keveset keresett, nem tudta annak elvárásait kielégíteni.

d) Nem volt számára mellékes az eltulajdonított tárgyak „szépsége” sem. Ő tudta, hogy értékesek is, ezek segítségével kifejlesztett önmagában egyfajta ellenállást felesége negatív érzelmi kitérősei ellen. Erős védelmet jelentett számára a birtoklás tudata.

e) R. Géza számára életének ezt a tragikus kisiklását a rejtőzködésre való hajlama, a történések és érzelmek közlésének a hiánya is okozta. Az elhallgatások, a hiányzó, illetve bizonytalan kapcsolatok (apjával, anyjával, feleségével) egész éretlen személyiségét ellenállhatatlan feszültséggel sodorták a bűncselekmények felé.

f) Nem látott más lehetőséget a szorongástól való menekülésre, mint azt, hogy anyagi javakat rejtessen. Ezzel átlendült azon a belső cenzúrán, amely addig akadályozta, hogy bármit is eltulajdonítson addigi életében. Az első siker után szünet következett a bűncselekmény sorában. Meg kellett emésztenie, fel kellett dolgoznia a történeteket. A „siker” destruálta személyiségét, újabb bűncselekmények elkövetésére ösztönözte.

g) Érdekes megnyilvánulása a személyiségnek, hogy nem az erkölcsi súlya számított az elkövetett bűncselekménynek, hanem az, hogy sikerült őket eltitkolnia. Ugyanakkor egy belső, csak általa élvezett „hatalom” birtokosává vált. Ennek tudata már gazdaggá tette. A titkos hataloméért, az így szerzett biztonságérzetért azonban – paradox módon – mérhetetlenül sokat szorongott. Hangulata depresszióra hajlott, mindig is ilyen lehetett, de sohasem betegség szintjén.

h) Értékkrendje nem alkalmas arra, hogy tartósan derűs legyen. Eredeti munkájának elhagyására készítették az anyagi gondok és elvárások. Anyja nem volt megelégedve házasságával, szinte elszakította őket egymástól. Utolsó munkája érdektelen volt, tehát az ember legfontosabb tevékenységét illetően, a munkájában is megalkuvásra kényszerült.

i) Mindig kijátszottnak érezte magát. Ez a munkatársai sikerének vagy anyagi eredményeinek túlértékeléséből és általános elégedetlenségéből fakadt. Tipikusan boldogtalan ember.

j) Anyja nevelési módszere és egész élete arra utal, hogy éretlen személyiségű ember maradt. Érzelmileg nem tudott felülkerekedni problémáin, és nem tudott őszinte lenni senkivel. Valójában tabuk világában élt érzelmi szinten, ez nagyra növelte a belső feszültségét.

k) Soha nem döntött, helyette döntöttek: anyja, majd később felesége. Sohasem választott, őt választották; felesége és más nők.

l) A bűncselekmények lázadást jelentettek neveltetése, házassága, egész élete és a társadalmi ügyeskedések morálja, valamint saját tehetetlensége ellen.

7. Zárógondolatok

R. Géza személyiségvizsgálata már e 2023-as tanulmány keretein túlmutató problémára, jelenségre is utal. Nevezetesen arra, hogy a valóban helyes és a speciális prevenciót is szolgáló bírói jogalkalmazáshoz feltétlenül szükséges lenne majd' minden esetben hasonló személyiségelemzés készítése napjainkban is.

Véleményem szerint a letartóztatás után csak pedagógiai, pszichológiai vizsgálat, majd az ezt követő jogi konzultáció alapján lehetne döntenir arról, hogy az elkövető személyiségzavarának befolyásolása büntetés-végrehajtási vagy pszichológiai, pedagógiai, szociális úton történjék-e.

Ez napjaink büntetés-központú kriminológiai szemlélete, a háttérintézmények hiánya, az igazságszolgáltatási hatóságok terheltsége és pénzsűke miatt nem tűnik a közeljövőben megvalósíthatónak, de (talán) a civilizáltabb, humanizmust magának valló társadalom felé erre vezet az út.

Irodalomjegyzék

- 1.FENYVESI Csaba, SZARKÁSSY Györgyi: *Egy nagyvárosi bűncselekmény-sorozat tettesének pszichológiai vizsgálata*, RTF Figyelő, 1991/3, 273–278.

FIDLER LUDOVÍT

A szlovákiai szervezett bűnözés történetéből

From the History of Organized Crime in Slovakia

Abstract: In this paper, based on a literature review, we present to the professional public one alternative way in which police officers in the Slovak Republic have performed their tasks in the field of identification (detection and investigation) of criminal group activities. The author objectifies this procedure in the context of a historical analysis of crime in a specific region of the Slovak Republic.

Keywords: organized crime, identification, systematic approach, Slovak police

Összefoglaló: Ebben a tanulmányban a szakirodalom tanulmányozása alapján a szakmai közvélemény elé tárjuk az egyik alternatíváját annak, hogyan jártak el a rendőrök a Szlovák Köztársaságban a bűnözői csoportok tevékenységének azonosítása (felderítése és nyomozása) terén végzett feladatok ellátása során. A szerző ezt az eljárást a Szlovák Köztársaság egy konkrét régiója bűnözésének történelmi elemzésével összefüggésben objektivizálja.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, azonosítás, rendszerszemléletű megközelítés, szlovák rendőrség

1. Bevezetés

A szervezett bűnözés probléma – ez egy összetett jelenség, amellyel foglalkozni kell. E tézis megfogalmazásakor tiszteletben tartjuk, hogy a probléma kifejezéssel olyan körülményeket, helyzeteket vagy állapotokat jelölünk, amelyek megoldatlanok, nem kívántak vagy nem kívánatosak. A rendőrségi-biztonsági gyakorlatban a „problémát” olyan kérdés fogalmazza meg, amelyre a hatóságok nem tudnak azonnal választ adni. A kétértelműség vagy a megoldatlanság önmagában nem probléma. Ahhoz, hogy probléma keletkezzen, szükség van arra, hogy a kétértelműség megszűnjön, vagy szükség van rá, mégpedig egy konkrét eljárással, amelynek célja az eddig ismeretlen megismerése. A probléma tehát olyan nehézség, olyan akadály (a cselekvésben, pl. a megismerésben), amelyet nem lehet azonnal leküzdeni, de amelyet le akarunk küzdeni. A probléma általában megoldást igényel. Ha ezt az igényt felismertük, meg kell érteni az állapot releváns aspektusait, mert csak így lehet megtalálni a probléma megoldásának módjait. Egyszerűen fogalmazva, a problémák:

– a jelenségeket meghatározó negatív körülmények összességét jelentik,

- az irányítási rendszer kívánt, célzott állapota és tényleges állapota közötti eltérés következtében keletkeznek,
- megoldást igényelnek.

A szervezett bűnözés olyan probléma, amely meghatározza a biztonságot. A biztonságot egy olyan társadalmi, természeti, technikai, technológiai vagy egyéb rendszer állapota határozza meg, amely bizonyos belső és külső feltételek mellett lehetővé teszi egyes funkciók betöltését és fejlődését az ember és a társadalom érdekében.¹

Az egész világ számára a bűnözői csoportok (szervezett bűnözés) társadalomellenes tevékenysége komoly biztonsági kockázatot jelent, amely a jogállamok működőképességét fenyegeti. A nemzetközi és nemzeti szinten hozott (racionális) intézkedések ellenére ez az ijesztő jelenség még mindig veszélyes méreteket ölt.² A bűnözői haszonszerzés vonzó erejének és gyakoriságának legfőbb oka, hogy az állami hatóságok számára problémát jelent a bűncselekmények azonosítása és az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonásának elkerülhetetlensége.³

2. A szervezett bűnözés mint az azonosítás tárgya

A szervezett bűnözés az egyik legsúlyosabb biztonsági fenyegetés, mind nemzeti, mind nemzetközi szinten. A szakértők különböző definíciókat ajánlottak a jelenség lefedésére, de rendkívül nehéz pontosan meghatározni ezt a fogalmat, főként a jelenség inhomogenitása és változékonysága miatt, de a bűnözői csoportok által elkövetett bűncselekmények sokfélesége, valamint maga a szervezettség miatt is.

A szlovák jogrendszer jelenleg nem határozza meg a „szervezett bűnözés” fogalmát, de a Büntető törvénykönyvben a „bűnözői csoport” és a „szervezett csoport” fogalmak törvényi meghatározásával kezeli ezt a problémát.

E törvény alkalmazásában szervezett csoport alatt olyan, legalább három személyből álló, bűncselekmény elkövetése céljából létrejött társulás értendő, amelyben a kijelölt feladatokat a csoport egyes tagjai között meghatározott módon osztják meg, és amelynek tevékenységét ennek következtében tervezés és koordináció jellemzi, ami növeli a bűncselekmény sikeres elkövetésének valószínűségét.⁴

E törvény alkalmazásában bűnözői csoport alatt olyan, legalább három személyből álló, strukturált csoportot kell érteni, amely egy bizonyos időn keresztül fennáll, és összehangoltan cselekszik azzal a céllal, hogy egy vagy több bűncselekményt, a pénzmosás bűncselekményét vagy a Különös rész Nyolcadik címének Harmadik része

1 Bezpečnostná rada Slovenskej republiky. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*. www.vlada.gov.sk/data/files/7616_terminologicky-slovník-uprava260919.pdf?csrt=5793949323624397166 (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

2 NĚMEC Miroslav: *Organizovaný zločin*, Naše vojsko, Praha, 1995, 7.

3 MUSIL Jan: *Finanční šetření – nástroj odhalování praní peněz*, Kriminallistika, 1999, roč. XXXII., č. 4, 282.

4 § 129 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (Büntetőjog).

szerinti korrupciós bűncselekmények valamelyikét közvetlenül vagy közvetve pénzügyi vagy más előny megszerzése céljából kövesse el.⁵

A fenti meghatározásokból egyértelmű, hogy egy bűnözői csoport nagyobb veszélyt jelent a társadalomra, mivel hosszabb időn keresztül cselekszik azzal a céllal, hogy legalább egy konkrét bűncselekményt kövessen el. A büntető törvény más csoportokat is definiál, nevezetesen a szélsőséges csoportot és a terroristacsoportot. Mindkét csoportnak vannak közös vonásai a szervezett bűnözéssel, de a fő különbség az, hogy a szervezett bűnözés alanyainak célja a maximális haszon elérése, míg a szélsőségesek és a terroristák célja egy ideológia népszerűsítése, illetve az indíték politikai jellegű. A szervezett bűnözés érdeke, hogy a jelenlegi társadalmi rendszert kizárólag a saját hasznára és növekedésére használja ki.

A rendőrségi gyakorlat a Szlovák Köztársaság viszonyai között a szervezett bűnözés fogalmát a bűnözői csoportok tagjai által követett és elkövetett bűncselekmények összességére és az általuk végzett tevékenységekre használja, amelyek megfelelő feltételeket teremtenek a kitűzött bűnügyi cél – a nyereség és a védelem – eléréséhez.

A szervezett bűnözéstől megkülönbözteti azokat a bűnözői csoportokat, amelyeket bár szervezetség és bizonyos fokú feladatmegosztás jellemez, tevékenységük nem irányul illegális szolgáltatások szisztematikus nyújtására, nem hierarchikusan szervezettek, általában nem kifinomult tevékenységek, és véletlenszerűen, területi korlátozás nélkül végzik őket. Ezeket a különbségeket a rendőrségi gyakorlatban egyes esetekben nehéz megkülönböztetni, ezért célszerű a szervezett bűnözés és a közönséges bűnözés megkülönböztetését a bűnözői csoport tipikus fogalmi jellemzőire alapozni, amelyek két csoportba, obligát és fakultatív csoportba sorolhatók.

A szervezett bűnözés obligát jellemzői a következők:

- több személy közös cselekvése,
- hierarchikus szervezetség,
- időbeli állandóság vagy állandóság,
- tervszerűség és céltudatosság,
- az ideológiai indíték hiánya,
- pénzmosás.

A szervezett bűnözés fakultatív jellemzői a következők:

- a csoport sajátos belső kultúrája,
- nemzetközi jelleg,
- a korrupció alkalmazása,
- a legális üzleti struktúrákba való behatolás,
- erőszak alkalmazása,
- politikai hatalom megszerzésére irányuló kísérletek.⁶

A bűnözői csoportok tevékenységével kapcsolatos jelenségek megismerésének keretében a rendőrségi gyakorlat az úgynevezett rendszerszemléletű megközelítést alkalmazza, mivel ez a belső tevékenységük és dinamikájuk megnyilvánulásait ragadja

5 § 129 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (Büntetőjog).

6 Michal MARKO: *Pojmové znaky organizovaného zločinu = Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne - trendy a výzvy : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, szerk. Michal MARKO, Jaroslav RAPČAN, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2017, 22–27.

meg. E megközelítés alkalmazása a jelenségek rendszerként való becsléséből, vizsgálatából és magyarázatából áll. A bűnözői csoportok tevékenységének rendszere elemeire bontható, amelyeknek vannak kapcsolódási pontjaik. Továbbá meghatározhatók a köztük lévő kapcsolatok egymással és a környezetükkel is. A fentiek alapján modellezhető a bűnözői csoportok tevékenységeinek rendszere. A bűnözői csoportok tevékenységrendszerének, illetve elemeinek modellezésekor célszerű, ha a tervezés során a rendőrök vizsgálják, kutatják, értékelik:

- a bünszervezetek kialakulásának elveit, feltételeit és körülményeit – idő; környezet, helyzetek; eljárások – összeesküvés, csoportosulás; alapító alanyok,
- a bűnözői csoport megalakulását a környezetben – fázisok: 0 – fázismegalakulás; 1 – fázisstabilizáció; 2 – fáziskonzolidáció; 3 – fázisintegráció,
- a bűnözői csoport funkcionális létezését – látens időszak, a látens jelenség okai és feltételei, terjeszkedés – bűnözői alanyok száma – állandó részvétel, kívülálló – egyszeri, több bűncselekményben való felhasználás, toborzásuk,
- a bűnözői csoporton belüli belső kölcsönhatások azonosítását – hierarchia, kiáltások, felelősségek,
- a bűnözői csoport kölcsönhatását a környezetre (nemzeti, nemzetközi) – az etnikumok, lobbizás a polgárokkal, politikusokkal, újságírókkal, korrupció – a rendőrökkel, ügyészekkel, ügyvédekkel stb. kapcsolatban,
- motívumokat – az alany belső „érzelmi” készítése (egyéniség) a csoporthoz való csatlakozásra (a motívumok esetleges átalakulása), amely más bűnözői tevékenységek rendszerében jelentkezik,
- a tevékenységek céljait – mit kell elérni – nyereség, a csoport védelmének biztosítása,
- a tevékenységek indokait – miért végzik azokat – a következők érdekében: a szervezeti és irányítási rendszer elrejtése; a jövedelem (annak legalizálása) nyereséggé való átalakítása, a konkurensok, tanúk kiküszöbölése, a tevékenységek végrehajtásának biztosítása.⁷

Általánosságban megállapítható, hogy a bűncselekmények azonosítása (felderítése és nyomozása) szükségleteinek kiindulópontja a bűncselekmény jellemzőire vonatkozó releváns információk gyűjtése és megszerzése, bizonyos jogi eljárásoknak megfelelően. E folyamat célszerű végrehajtását számos tényező befolyásolja, de különleges helyet foglal el a releváns információk érzékelésének és rögzítésének lehetősége és képessége. A rendőrök pozitívan befolyásolhatják ezek megszerzését, különösen a megfelelő módszerek és eszközök kiválasztásával és alkalmazásával.⁸

Fontos figyelembe venni, hogy az időben történő információk a bűnözés elleni küzdelem (a megelőzés és a bűnüldözés végrehajtása) biztosításának egyik alapvető jellemzője. Enélkül ezek a feladatok nem hajthatók végre hatékonyan. Ez különösen igaz a bűnözői csoportok bűnügyi tevékenysége esetében, amelyek azonosításához

7 MIROSLAV LIŠOŇ, JOZEF STIERANKA: *Organizovaná kriminalita v Slovenskej republike*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2004, 88.

8 PETER DUBEŇ: *Taktika obhliadky miesta činu – prostriedok odhalovania a objasňovania vrážd = Vyšetovanie a dokazovanie prostredníctvom špecifických dôkazných prostriedkov: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou zo dňa 25.7.2021*, szerk. Juraj DRUGDA, 2022, 51.

új minőségi megközelítéseket kell alkalmazni. Kívánatos a szervezett bűnözés elleni küzdelmet a hírszerzési és operatív-keresési tevékenységet végző rendőrségi és biztonsági erők, valamint a bűnüldöző szervek közötti versenyként felfogni, amelynek kifinomult ellensége van, és amelyet nem korlátoznak a jogi eszközök és módszerek a célja elérésében. Emiatt a bűnözői csoportok illegális tevékenysége a szokásos rendőri-biztonsági tevékenységgel aligha azonosítható. A bűncselekmények felderítése és tisztázása érdekében történő információgyűjtés és -szerzés igényes tevékenység, nemcsak a biztosítás, hanem a feldolgozás és a későbbi hatékony felhasználás szempontjából is, különösen a bizonyítás során.⁹

Az információgyűjtésnek és -szerzésnek általában véve összhangban kell lennie a kitűzött cél teljesítésével, azaz a bűncselekmény elemeinek azonosítása során felmerülő kérdések megválaszolásával, a hírszerzési és operatív keresési tevékenységek végrehajtása során. Vagyis az azonosítás lényege a tudás (megismerés), amelynek struktúrája három elemből áll:

- a tudás tárgya (a delegált azonosítási feladat tartalmában meghatározott),
- a megismerés alanya (az illetékes államigazgatási hatóság),
- a megismerés tárgya és alanya közötti kölcsönhatás (a megismerés céltudatos és célorientált folyamata a rendőrségi eljárás rendszerében).¹⁰

A rendőrségi gyakorlatban a bűncselekmények megismerési folyamatában (felderítése és nyomozása) az alanyok az azonosítással megválaszolható kérdéseket fogalmazzák meg, miközben hangsúlyozzák annak:

- magyarázatát és megértését, konkrétan megválaszolva azokat a felderítési és operatív-keresési tevékenységek végrehajtása révén,
- azonosítását az információs hálózatokból (emberi, technikai és technológiai erőforrások), azok kihasználásának lehetőségeit,
- az információk relevanciáját (objektív elfogadása) – értékelés,
- információkezelését – megosztásának és felhasználásának módszerét és lehetőségeit stb.

Ebből következik, hogy az információk megszerzése és gyűjtése egy adott bűncselekmény megismerése céljából stratégiai, célzottan és szisztematikusan halmozódik fel. Ezzel kapcsolatban megállapítjuk, hogy a bűncselekmények azonosítása (felderítése és nyomozása) céljából az információk továbbítása általában a következő stratégia szerint történik:

- irányítási hierarchia az információszerzés, -gyűjtés és -értékelés során,
- az orientációs információfeldolgozás információs technológiája (információs hálózat, az információszerzés helyzete és módja, azok orientációs értékelése, ellenőrzése stb.),
- a továbbításuk, átadásuk, továbbításuk módja és formája (pl. átvételi elismervény),
- a továbbítás ideje, formája, helyzete, helye, címzettje (beleértve a potenciális címzettet is),

9 Miroslav LIŠOŇ, Adrián VAŠKO: *Teória kriminálno-policajného poznania*, Wolters Kluwer, Bratislava, 2019, 74.

10 *Uo.*, 75.

- az információs rendszerek szükségessége, célszerűsége, a létrehozás során történő kommunikáció, tartalom stb.,
- a további kiegészítő információgyűjtésre és -szerzésre vonatkozó feladatmegbízás elfogadása stb.¹¹

A fentieket elfogadva megállapítható, hogy a rendszer megismerésével:

– olyan információkhoz jutnak, amelyek alapján a bűnüldöző hatóságok büntető-eljárást kezdeményezhetnek és vádat emelhetnek konkrét személyek ellen, valamint bizonyítási eljárást folytathatnak le,

– információkat gyűjtenek a bűncselekmény helyszínéről, és alapos elemző munkával kialakítják a bűnözés elleni szisztematikus, offenzív, célzott fellépéshez szükséges alapokat,

– behatolnak a bűnözői csoportok (szervezett, bűnözői, szélsőséges, terrorista) szervezeti struktúrájába, különösen nem szorítkoznak arra, hogy információt szerezzenek a bűncselekményt közvetlenül végrehajtó elkövetőkről, hanem mindenekelőtt a kulisszák mögött álló személyekről, a bűncselekményt irányítókról, a finanszírozókról és a védelmüket biztosító jogi tanácsadókról,

– a bűnözői csoportok logisztikájának ellenőrzéséről és megzavarásáról, valamint a további bűncselekmények elkövetése előtt a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos szándékok és tervek megállapításáról.¹²

A rendőrségi gyakorlat hangsúlyozza, hogy a bűncselekmények felderítése és nyomozása során végrehajtott folyamatok szervezésének és irányításának kreatív megközelítése a bűnözői csoportok tevékenységének megismerése érdekében kreatív megközelítést igényel:

– stratégia kidolgozása és elfogadása a hatékony és eredményes végrehajtáshoz szükséges logisztika kiépítésében (olyan szervezeti rend modellt, amely „operatíván” és kreatívan reagál a helyzetre; az alanyok szakmai, pszichológiai, fizikai, erkölcsi és egyéb élethosszig tartó képzése);

– az egyes végrehajtó egységek felelősségi arányainak meghatározása (konkrét személyi és időbeli felelősségek delegálása az egyes egységekhez, célzottan diverzifikálva azokat az egységek között; azaz a részfeladatok és az átfogó feladatok határidő-bebecslési képessége stb.),

– az önmenedzselés szintjének növelése (ne hagyja magát indokolatlanul eltéríteni a tervezett tevékenységektől, és célszerűen használja fel a munkaidőt; ne a kisebb problémák megoldására összpontosítson, a lehető legkonceptiózusabban és szisztematikusabban haladjon előre; minden egyes feladatot a végéig végezzen el, és kerülje a megszakításokat; megfelelő eljárások és eszközök alkalmazása, a saját tevékenységek ellenőrzése);

– a rendelkezésre álló információs hálózatok-erőforrások észszerű létrehozása, használata és kihasználása (e tevékenység során elfogadja az elmélet és a gyakorlat által ajánlott információs munka elveit);

¹¹ *Uo.*, 74.

¹² *Uo.*, 50.

- a kollégák motiválása, hogy a közös feladatok elvégzéséhez szükséges kezdeményezőkézséget és kreativitást fejlesszék (közvetlen és objektív módon értékelje a kollégák munkáját);
- a munkáját megkönnyítő hosszú távú intézkedések megszervezése és fokozatos végrehajtása (szükség szerint a tevékenység felülvizsgálata, időtanulmány és pillanatfelvétel készítése az egyéni munkatevékenységekről);
- ne tűrje a hanyagságot, a rendetlenséget és a pontatlanságot (ne helyettesítse a munkát vitákkal – különösen a személyzeti kérdésekben);
- a teljesítmény ellenőrzése (a felderítők arra törekedjenek, hogy folyamatosan fejlesszék és javítsák készségeiket és tulajdonságaikat);
- az átruházott feladatok rangsorolása (ne csináljon mindent egyszerre, miközben nem fejez be semmit);
- az elszámoltathatóság és az alázat követelményeinek elfogadása;
- az etika és az erkölcs betartása a siker vagy kudarc elérésében (tudni, hogyan kell nyerni és veszíteni) stb.¹³

A fentiekből világosan látszik, hogy számos tényező befolyásolja a bűnözői csoportok tevékenységének megértését célzó rendszerszemléletű megközelítés működőképességét. Az alapvető jellemző azonban mindig az információ körforgása a fejlődés dinamikájában, amellyel a bűnözői csoportok tevékenységének megismerése során dolgozni kell, elsősorban a hírszerzési és operatív-kutatási tevékenységek végrehajtása révén. Csak ezen ismeretek alapján lehetséges a szervezett bűnözés történeti elemzése. Ez az a valóság, amelynek igazát, úgy döntöttünk, hogy a Szlovák Köztársaság egy adott régiójának bűnözéstörténeti elemzésével kapcsolatban konkrétan objektívizáljuk.

3. A Szlovák Köztársaság szervezett bűnözésének történetéből

A Szlovák Köztársaság területén a szervezett bűnözés számos formát öltött. A Szlovák Köztársaságban sok polgár úgy véli, hogy Szlovákiában már nem létezik szervezett bűnözés, főként azért, mert nem érzékelik a médiában a bűnözői csoportok tagjai által elkövetett fizikai erőszakra szóló beszámolókat, ami nagyon jellemző volt az 1990-es évekre. Különösen az erőszakos bűncselekmények különböző fajtáit követték el, beleértve az előre megfontolt szándékkal elkövetett gyilkosságokat, hogy anyagi előnyre tegyenek szert, és hogy érvényesüljenek a konkurenciaharcban. Idővel azonban ez az állapot elmúlt, és a szervezett bűnözés együtt haladt az ország fejlődésével. Más szóval, folyamatosan alkalmazkodik a korhoz, és a bűncselekményeket kifinomult módon követik el. Napjainkban főként a szervezett bűnözés nemzetközi elemmel rendelkezik.

A Szlovák Köztársaság független, szuverén államként való megalakulása előtt a szervezett bűnözés egyedülálló volt a területén, és az akkori politikai rendszer miatt

¹³ *Uo.*, 173–174.

más formát öltött, különösen a zárt határokat és a politikai-gazdasági rendszert figyelembe véve. Abban az időben a megjelenő csoportokat inkább potenciális politikai ellenségnek tekintették. A totalitárius rendszer összeomlása és az ezzel kapcsolatos rendszerváltozások kedvező feltételeket teremtettek a szervezett bűnözés fejlődéséhez, ez pedig különböző bűnözői csoportokat hozott a felszínre, amelyek gyorsan el tudtak helyezkedni az újonnan kialakult politikai és társadalmi környezetben, és szó szerint ki tudták használni a helyzetet. Ezért tartható az a nézet, hogy a szervezett bűnözés az 1990-es években kezdett el növekedni Szlovákiában.

Az államapparátus viszonylagos gyengülése és gyengesége, valamint az átmenet első szakaszában annak megerősítéséhez szükséges idő volt az első oka annak, hogy a szervezett bűnözés olyannyira virágzott. Mire az államapparátusnak volt ideje felépülni az első változásokból, addigra már olyan virágzó állapotban volt, hogy nem volt könnyű harcolni ellene. Többek között az államapparátuson belül is sikerült meghonosodnia, illetve addigra már legendó pénzügyi forrásra tett szert, amelyet bűnügyi érdekei érvényesítésére használt fel.

A különböző bűnözői csoportokra jellemző volt a külföldi valutával (utalványokkal) és hiánycikkekkel való kereskedés. Az ebből a kereskedelemből származó bevételt később a nemzeti vagy állami tulajdon (pl. rekreációs létesítmények, állami vállalatok stb.) privatizációjára fordították, előtérbe került a mecénási magatartás, a konkurenciaharc és az újonnan kötött szerződések kölcsönös kötelezettségekkel és függőségekkel jártak együtt, amelyeket a felek nem mindig voltak hajlandók bizonyos idő elteltével önként teljesíteni, vagy úgy léptek ilyen szövetségbe, hogy nem tudták, hogy azt nem fogják teljesíteni. Tekintettel arra, hogy ezek olyan tartozások voltak, amelyeket nem lehetett jogilag érvényesíteni, a Szlovák Köztársaság területére szervezett jellegű bűnözői csoportok léptek be, amelyek semmitől sem riadtak vissza, és az erőszakos gyakorlatok mindennaposok voltak számukra. Nyilvánvaló, hogy a nemzeti vagyon privatizációja nem volt az egyetlen oka e csoportok kialakulásának, de az egyik elsődleges eszköze volt a növekedésüknek.¹⁴

A bűnszervezetek a Szlovák Köztársaság területén a területiségre helyezett hangsúlyt és tevékenységüket legális polgári-biztonsági szolgáltatások nyújtásával végezték. Hivatalos és legális üzleti tevékenységük elsősorban a vagyonvédelemre és az adósságbehajtásra terjedt ki, miközben e szolgáltatások nyújtása során a törvényes kereteken kívüli eszközöket és módszereket is alkalmaztak. E csoportok jellemző tevékenysége a különböző szervezetektől való „védelmi díj” beszedése volt. Az akkori helyzet és az üzleti tevékenységük feletti ellenőrzés hiánya hozzájárult ehhez a jelenséghez. Abban az időben a szervezett bűnözői csoportok például:

- Zsolna (Žilina) (Gorila Security – Holáň),
- Nyitra (Nitra) (S-csoport),
- Besztercebánya (Banská Bystrica) (CBS Security 3 – Černák),
- Kassa (Košice) (Secura – Holub),
- Tóketerebes (Trebišov) (Panda – Tóth).

14 Jozef ČERNÍK, Miroslav LIŠOŇ: *Násilná kriminalita. 2. časť: Zvláštnosti postupu pri zisťovaní páchatelov vybraných trestných činov násilnej kriminality*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 1999, 103.

Az 1990-es évek végére a szervezett csoportok elegendő gazdasági és társadalmi befolyással rendelkeztek ahhoz, hogy óriási befolyást gyakoroljanak a bűnüldöző szervekre. Más szóval, képesek voltak büntetlenséget biztosítani tevékenységükhöz. Az idő előrehaladtával a Szlovák Köztársaság egész területén különböző bűnözői csoportok jöttek létre, amelyek megpróbálták érvényesülni a konkurenciaharcban. A szervezett csoportok 1997-ben és 1998-ban rendelkeztek a legnagyobb befolyással és a legnagyobb megnyilvánulásokkal, különösen Pozsony, Kassa és Besztercebánya térségében, főként azért, mert a legbrutálisabb módszerekkel kezdték biztosítani érdekeiket. Ily módon az egyes bűnözői csoportok közötti verseny bizonyos területeken belül nőtt, de idővel a Szlovák Köztársaság egész területére kiterjedt. Ezt bizonyítja az a tény, hogy 1997 és 2000 között Szlovákia területén 13 halálos kimenetelű merényletet követtek el a szervezett csoportok legfőbb vezetői ellen. A rivális csoportok elsősorban fegyvereket és robbanóanyagokat használtak a likvidálásukhoz.¹⁵ A konkurenciaharc erősödött, és Szlovákia területileg kisebb részein is végzetes következményekkel járt. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy a Szlovák Köztársaság történetében a szervezett bűnözés képviselőinek legbrutálisabb gyilkosságára, a Pápay-klán elleni mézszárlásra 1999. március 29-én került sor Dunaszerdahelyen (Dunajská Streda), a Szlovák Köztársaság délnyugati régiójában.

A rendszerváltás után Dunaszerdahely kedvező környezetet teremtett a szervezett bűnözés fejlődéséhez. Ehhez a tényhez több kulcsfontosságú tényező is hozzájárult. Először is, a térségben jól fejlett birkózás működött, széles kapcsolati hálóval a Magyar Köztársaságban. E tényezők összjátéka, valamint a nemzeti vagy állami tulajdon folyamatban lévő privatizációja, párosulva a hatalmas anyagi előnyök megszerzésének vágyával, voltak azok az elemek, amelyek egy szervezett csoport kialakulásához vezettek.

Más országokban a szervezett csoportok kialakulásával szemben, amelyek például a családi vagy etnikai elvre épültek, a dunaszerdahelyi szervezett csoportot a sport, a birkózás formájában egyesítette. Egy működő csoport megalakulásához azonban a hatalom mellett tőkére és valakire, aki azzal bánni tudott, azaz anyagi támogatásra, valamint gazdasági intelligenciára is szükség volt. Akkoriban a csoport sportrészét Milan Šipos vezette, az intellektuális részért pedig Tomáš Vida felelt. Milan Šipoš az összes erőnléti tevékenységért, Tomáš Vida pedig az összes szellemi tevékenységért, különösen a csoport egészének célzott irányításáért felelt. Ez az időszak az 1990-es évek első harmadát fedte le. Pápay Tibor ekkor még nem szerepelt a dunaszerdahelyi szervezett bűnözés főszereplőinek nevei között.¹⁶

A Šipoš-klán pozíciója a Vida–Šipoš–Dunaszerdahely üzletemberei, Vida letartóztatásával és a Pápay Tibor által vezetett Pápay-klán megerősödésével ért véget. Pápay Tibor bűnözői karrierjét Rudolf Hodossy segítette, akivel a börtönbüntetése letöltése alatt ismerkedett meg. Pápay 1990-ben az úgynevezett Havel-amnesztia alapján szabadult a börtönből. Pápay Tibornak sikerült gyorsan tiszteletet szereznie a klánban, mert megalkuvásmentes és kemény, agresszív módon oldotta meg a problémákat.

¹⁵ LIŠOŇ, STIERANKA: *i. m.*, 63–67.

¹⁶ Gustáv MURÍN: *Mafia na Slovensku - Osudy bossov Černákovéj éry*, Marenčin PT, Bratislava, 2009, 212.

Pápay sok feladatának egyike volt, hogy a csoport működési módjáról semmilyen információ ne kerüljön a rendőrség kezébe. Ennek érdekében létrehozta saját klánját, amely még a Šipoš-klán brutalitását is felülmúló módon működött. Ugyanakkor az ő klánja fokozatosan bezárkózott, és végül odáig jutott, hogy bár kifelé egy szervezett klán volt, belülről a Šipoš- és a Pápay-klán közös működése volt ugyanazon a területen. Ez logikusan konkurenciaharcot eredményezett, ami árulásokkal és az erőszak különböző formáival, köztük gyilkosságokkal járt együtt. Ezek az 1990-es évek végére jellemző cselekményekké váltak.

A Pápay-klán önálló tevékenységéről körülbelül 1997-től beszélhetünk, amikor a Šipoš-klán Magyarországra menekült, ahol menedéket talált. A szervezett bűnözés születésének másik fontos személyisége Kovács Tibor könyvelő volt. Ő először a Šipoš-klánnak mutatott hűséget, de a Pápay-klán fokozatos hatalomra kerülésével akaratlanul is holtpontra jutott, és végül ő is áldozatul esett a szervezett bűnözés hatalmi harcának Dunaszerdahelyen. Pápay Tibor állítólag a Šipoš-klán egyik ágának tervezett árulása miatt rendelte el a meggyilkolását. Ennek az időszaknak szerves része volt Sátor Lajos is, aki akkor akart érvényesülni csoportjával, amikor a Pápay-klán legfőbb vezetőinek 1999-es meggyilkolását készítették elő. A Šipoš-klán megmaradt tagjai is a Sátor-klánhoz tartoztak, és Magyarországon vártak a lehetőségükre.¹⁷ Közben Pápay Tibor közeli barátja lett a főnökök főnökének, Mikuláš Černáknak. Neki egy életre elkötelezettje maradt, mert 1997 márciusában saját kezűleg gyilkolta meg a Šipoš-klán főnökét, Milan Šipošt, amikor az egyezkedni jött hozzá, mondván, hogy a főnökök segítségét akarja kérni. Černák meggyilkolta Rudolf Hodossyt is, akinek a fejét levágta, majd elrettentésül Dunaszerdahely központjában kiállította. Milan Šipos halála után Sátor Lajos kezdte vezetni a klánt a határon túlról. A korábbi események után egyértelmű volt számára, hogy a hatalom átvételének egyetlen módja a Pápay-klán likvidálása.¹⁸

A Pápay Tibor („Papa Joe”) által vezetett klán 1997–1999 között Dunaszerdahelyen tevékenykedett, elsősorban védelmi díjakat gyűjtött, pénzt mosott, fegyverekkel kereskedett és prostitúciót folytatott. Bevételeik ezen területeihez hatalmas mértékű erőszak társult, amelyet a közvélemény nem csak a működési területükön érzékelt. A Pápay-klán tevékenységének álarcos elkövetők akciója vetett véget, akik a csoport 10 tagját, köztük magát a főnököt, Pápay Tibort is meggyilkolták. Ezt a támadást a rivális csoportok vezetői, Pápay Tibor és Sátor Lajos közötti harc eredményének tekintették. A dunaszerdahelyi Fontána bárban elkövetett mészárlás a legnagyobb mészárlás Szlovákia történetében, és a médiában legtöbbet közvetített szervezett bűnözéssel kapcsolatos esemény a szlovák állam területén. Lefolyását a sajtó a következőképpen írja le:

Tegnap este negyed nyolc körül három ismeretlen maszkos férfi betört a dunaszerdahelyi Fontána bárba, és arra utasította a földszinten tartózkodó vendégeket, hogy feküdjenek a földre. A két elkövető 58-as típusú géppisztolyokkal tüzet nyitott, és

¹⁷ *Uo.*, 220.

¹⁸ Juliána BIELIKOVÁ: *Vyvráždzenie pápayovcov: Prečo zomreli a akú úlohu v tom zohral boss bossov Černák?*, plus7dni.pluska.sk/domov/vyvráždzenie-papayovcov-preco-zomreli-aku-ulohu-tom-zohral-boss-bossov-cernak? (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

a helyszínen kilenc embert megölt. Egy másik meghalt, miután kórházba szállították.¹⁹ 113 lövést adtak le duplán töltött tárból, és a szobában ömleni kezdett a vér.²⁰

Tekintettel arra, hogy szinte az egész Pápay-klán együtt ült akkoriban, és tagjai fegyvertelenek voltak, a közvélemény szerint a gyilkosságuk a belső körükből valaki által elkövetett árulás eredménye volt. A gyanú tehát azonnal Sátor Lajos ellen irányult.²¹ Egy alternatív verzió szerint a végzetes napon a fegyvertelen Pápay-klán tagjai a Fontána bárban gyűltek össze, állítólag a Szlovák Információs Szolgálat egyik magas rangú tisztviselőjének sugallata alapján.²²

Hónapokkal a gyilkosság után a rendőrség közölte, hogy letartóztatta a kivégzést végrehajtó három férfit: Raisz Csaba és Szilárd testvéreket, valamint Szamaránszky Árpádot („Paprikát”).²³ A mészárlással vádolt hármat öt év után engedték ki az előzetes letartóztatásból a bírósági késlekedés miatt. Szamaránszky 2004 szeptemberében, Raisz Csaba 2005 júniusában, testvére, Szilárd pedig két hónappal később szabadult. Szamaránszky kevesebb mint egy évvel szabadulása után autóbalesetben meghalt Dióspatony (Orechová Potôň) falu közelében.²⁴ A Raisz testvérek 2008 szeptemberében ota eltűntek, holttestüket 2011 márciusában találták meg egy elhagyatott szövetkezetben Csófta településen.²⁵ A dunaszerdahelyi Fontána bárban történt Pápay-klán kivégzésének feltételezett elkövetői közül tehát már egyikük sem él.

A rendőrség azonosította Sátor Lajos személyét, aki a gyilkosságot megrendelte. A rendőrség azonban nem fogta el, mert sikerült elmenekülnie a szlovák határon túlra. Állítólag a határ közelében tartózkodott, sőt Dunaszerdahelyen is járt. 2002-ben a rendőrségnek majdnem sikerült elfognia, de az utolsó pillanatban ismét megszökött. A következő években több gyilkosságot is a számlájára írtak Dunaszerdahely környékén.²⁶ Sátornak ugyanis 1999-es szökése után minden erejét arra kellett volna összpontosítania, hogy a Fontána-ügyben senki ne tanúskodjon ellene. Állítólag azt is sikerült elérnie, hogy jobbkéze, Reisz Andor révén közvetlenül a rendőrségen belül szövetségest szerzett

19 Dominik HUTKO: *Najmasovejšia vražda v histórii Slovenska. Dunajská Streda po 24 rokoch spoznala aktérov teroru z baru Fontána*, spravay.pravda.sk/domace/clanok/654324-v-pripade-10-nasobnej-vrazdy-papayovcov-z-fontana-baru-sa-vysetrovanie-konci-obvinili-dve-osoby/ (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

20 Karina DARÁKOVÁ: *Najväčší slovenský mafiánsky masaker prežil ako jediný. Smrť ho dobehla, jeho pozostatky našli po 15 rokoch*, www.startitup.sk/najvacsi-slovensky-mafiansky-masaker-prezil-ako-jediny-smrt-si-ho-nasla-aj-tak-jeho-pozostatky-nasli-po-takmer-20-rokoch/ (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

21 Tlačová agentúra Slovenskej republiky: *Pred 15 rokmi vyvraždili v Dunajskej strede desať členov podsvetia*, www.teraz.sk/slovensko/papayovci-vrazda-vyrociepodsvetie/78652-clanok.html?mostViewedArticlesInSectionTab=2 (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

22 Barbora PLÁVALOVÁ: *ZÁSADNÝ ZVRAT v prípade desaťnasobnej vraždy pápayovcov!? Kľúčové svedectvo a policajná rekonštrukcia na mieste činu*, trnava.zoznam.sk/zasadny-zvrat-v-pripade-desatnasobnej-vrazdy-papayovcov-klucove-svedectvo-a-policajna-rekonstrukcia-na-miestacinu/ (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

23 BIELIKOVÁ: *i. m.*

24 DARÁKOVÁ: *i. m.*

25 Tlačová agentúra Slovenskej republiky: *Pred 15 rokmi vyvraždili v Dunajskej strede desať členov podsvetia*, www.teraz.sk/slovensko/papayovci-vrazda-vyrociepodsvetie/78652-clanok.html?mostViewedArticlesInSectionTab=2 (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

26 DARÁKOVÁ: *i. m.*

magának.²⁷ Sátor Lajos és Reisz Andor 2008 novemberében nyomtalanul eltűntek, és azóta eltűntként tartják őket nyilván. A rendőrség 2011 márciusában vádat emelt Sátor Lajos ellen a Raisz testvérek, Szilárd és Csaba előre kitervelt meggyilkolása miatt.²⁸ Sátor soha nem tett vallomást a Pápay-klán lemezárulásával kapcsolatban mint gyanúsított, a gyilkosság megrendelőjének pozíciójában. Állítólag Horváth Lehel gyilkolta meg, aki beismerte a gyilkosságot. A legutóbbi bírósági tárgyaláson azonban annak ellenére, hogy Sátor Lajos meggyilkolásáért életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, azt állította, hogy Sátor még életben van. Ez a kijelentés kétségeket ébresztett, és felvette azt a feltételezést, hogy csak fedezte Sátor Lajos, és hogy még mindig bujkál.²⁹

A Fontána bárban történtek után Écsi Béla, a Pápay-klán tagja megpróbált élni a lehetőséggel. A mézárulást megelőzően, még a gyilkosok megérkezése előtt elhagyta a bár a végzetes estén. El akarta foglalni a csoport főnöki pozícióját, és azonnal olyan tevékenységet kezdett folytatni, amelynek célja a pozíciója megtartása volt, például állítólag nem habozott, hogy az esetet követő napon is folytassa a védelmi díj beszedését a helyi üzletemberekől. A következő éveket azonban a dunaszerdahelyi hatalomért folytatott versengés jellemezte a Pápay-klán, a Sátor-klán és a szervezett bűnözés nyitrai ágának megmaradt tagjai között. 1999 óta Dunaszerdahelyen gyakorlatilag nincs szervezett bűnözői főnök, és a látható tevékenységek megszűntek.³⁰ Écsi Béla állítólag elkezdett együttműködni a rendőrséggel, eltűnése pedig bajt jelentett. Holttestét több mint 15 év után találta meg a rendőrség, és a gyilkosságát a „varrónók” számlájára írják. Állítólag meglőtték, majd megfojtották, és egy műanyag fóliába csomagolva egy előkészített gödörbe dobták, ami miatt a teste nem bomlott le a megtalálásáig.³¹

Idővel a szervezett csoportok tevékenysége összességében csökkent. Ezt több tényező is befolyásolta, pl. az 1998-as új kormány javította a rendőri szervek tevékenységének végzéséhez szükséges feltételeket, ami általánosságban növelte a rendőrség munkájának hatékonyságát a súlyos bűnözési formák felderítésében és nyomozásában.³² Ennek eredményeképpen az 1990-es évek végén a rendőrségnek sikerült feloszlattania több csoportot, ami a szervezett bűnözés szlovákiai szereplőinek tevékenységére is hatással volt. A bűncselekmények elkövetésének módja is megváltozott, és a szervezett csoportok a brutális erőszaktól a korrupcióval összefüggő gazdasági bűnözés felé mozdultak el. Az utóbbi években a gazdasági bűnözés a Szlovák Köztársaságban még olyan mértékben is felerősödött, hogy az alááshatja a gazdaság stabilitását.³³

Szlovákia történelmének legvéresebb mézárulásának ügyét ezt követően sokáig nem sikerült megoldani, és a cselekmény nyomozását 2014-ben felfüggesztették. A forradulat csak 2016-ban következett be, amikor a Nemzeti Bűnüldözési Ügynökség (NAKA)

27 BIELIKOVÁ: *i. m.*

28 Tlačová agentúra Slovenskej republiky: *Pred 15 rokmi vyvraždili v Dunajskej strede desať členov podsvetia*, www.teraz.sk/slovensko/papayovci-vrazda-vyrociepodsvetie/78652-clanok.html?mostViewedArticlesInSectionTab=2 (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

29 PLÁVALOVÁ: *i. m.*

30 MURÍN: *i. m.*, 246.

31 DARÁKOVÁ: *i. m.*

32 LIŠOŇ, STIERANKA: *i. m.*, 81.

33 Michaela JURISOVÁ: *Subjekty ekonomickej kriminality*, Policajná teória a prax, 2021, Roč. 29, č. 4.

nyomozni kezdett a Sátor bűnözői klán ellen. Ekkor kaptak információt a dunaszerdahelyi gyilkosságról is, és elkezdtek együttműködni a magyarországi Nemzeti Nyomozó Iroda (NNI) nyomozóival. Rájöttek, hogy a Fontána bárban elkövetett gyilkosság összefügg az 1999. február 2-án a budapesti Szent Korona utcai Palotás étteremben elkövetett gyilkossággal, ahol a magyarországi szervezett csoport egyik legbefolyásosabb tagját, Döcher Györgyöt gyilkolták meg testőrével, M. Dimitrovval együtt.

A magyar szervezett csoport egyik tagja, Alexander Haris („a Török”) megegyezett Sátor Lajossal, hogy megölik egymás riválisait. Sátornak el kellett intéznie Török egykori bűntársának, Döcher Györgynek a meggyilkolását, cserébe Török a Pápay-klán kivégzését. A rendőrség szerint Bodoky Karolnak és Szamaránszky Árpádnak kellett volna segítenie Töröknek a dunaszerdahelyi Fontána bárban elkövetett gyilkosságban.

Az ügyben jelentős változás történt, miután 2021. október 8-án Budapesten letartóztatták Törököt és Németországban Karol Bodokyt. Mindkettőjüket több személy előre kitervelt meggyilkolásának gyanúsítottjaként hallgatták ki, majd vádat emeltek ellenük, és őrizetbe vették őket. Török még nem ismerte be a bűncselekményt. Karol Bodoky azonban az őrizetben töltött idő után elkezdett együttműködni a rendőrséggel.³⁴ Ezt bizonyítja, hogy Karol Bodoky 2022 júniusában részt vett az ügy rekonstruálásában a dunaszerdahelyi Fontána bárban, és ugyancsak az ő jelenlétében zajlottak az eljárási cselekmények Medve (Medveďov) község előtt, ahol a gyilkosoknak meg kellett állapodniuk az elkövetés módjáról. Az ügy rekonstrukciójának célja az eddig megállapított tények dokumentálása és a nyomozásból eredő szükséges eljárási cselekmények elvégzése volt. Egyelőre azonban még tart a nyomozás az ügyben, de a rendőrség szerint már a végső stádiumban kellene lennie.³⁵ Ha a feltételezés helytálló, és a nyomozás lezárul és a várható vádemeléssel végződik, akkor a hatályos jogszabályok alapján a tárgyalási szakasz következik. Bodoky Károly esetében itt más büntetőeljárások is vannak, tekintettel arra, hogy együttműködik a bűnüldöző hatóságokkal, pl. lehet, hogy vádalkura irányuló indítványt tesznek. Egyelőre fontos, hogy az eddigi információk szerint 24 év elteltével a rendőrségnek vannak releváns információi, amelyek Szlovákia történetének legnagyobb mézárulásának felderítését és nyomozását célozzák, amely 1999. március 25-én történt a dunaszerdahelyi Fontána bárban.

4. Következtetés

A gyakorlat tartósan megerősíti, hogy a szervezett bűnözési tevékenységek azonosítása (felderítése és nyomozása) során a rendszerszemléletű megközelítés játszik meghatározó szerepet. Ez azért van így, mert a bűnözői csoportok tevékenységére vonatkozó információk gyűjtése és megszerzése szempontjából a működési módjukra és az elkövetett, lezajló vagy tervezett bűncselekményekre vonatkozó időszerű és

³⁴ HUTKO: *i. m.*

³⁵ Hana LIPTÁKOVÁ: *Najkrvavejši masaker v dejinách Slovenska: Mafián Bodoky sa po 23 rokoch rozhodol spolupracovať*, www.noviny.sk/krimi/688060-najkrvavejsi-masaker-v-dejinach-slovenska-mafian-bodoky-sa-po-23-rokoch-rozhodol-spolupracovat (letöltés ideje: 2023. 08. 19.).

releváns információ az alapja a hatékony eljárás kiválasztásának és az engedélyezett szervezetek tevékenysége összehangolásának a felderítési és nyomozási, valamint a megelőzési folyamatok végrehajtása során. Ugyancsak ezek képezik az alapját a legmegfelelőbb eszközök és módszerek kiválasztásának a végrehajtásuk során a kítűzött cél elérése és a szükséges feladatok teljesítése érdekében a társadalomnak a bűnözői csoportok illegális tevékenységétől való védelme érdekében. A szervezett bűnözéssel kapcsolatos történelmi ismereteknek (megismerésnek) szintén különleges funkciója van e cél elérésében.

Amint azt ebben a tanulmányban is bemutatjuk, a szervezett bűnözésnek a Szlovák Köztársaságban is megvan a maga története, és a világ szervezett bűnözéséhez képest bizonyos sajátosságokkal jellemezhető. Ez igaz a szervezett bűnözés 1990-es években Dunaszerdahelyen történt felemelkedésére is, amelynek gyökerei az erőszakkal kapcsolatos sportban keresendőek, és ez az alap az egyediségére utal. A szervezett bűnözés tagjainak tevékenysége Dunaszerdahelyen az 1990-es években, a Pápay-klán felemelkedése után brutálisabb, láthatóbb volt, és a közvélemény félelme a szereplőiktől közvetlenül ezzel együtt nőtt. A Pápay-klán tevékenysége egy konkurenciaharc eredményeként brutális módon ért véget, és Szlovákia legvéresebb mészárlásaként vonult be a történelmébe.

Ezekkel a szándékokkal a jogos kérdés a következő: Megszüntethették volna ezeket a tevékenységeket az illetékes állami hatóságok? Véleményünk szerint nem, de ez a történelmi ismeret, az emberek érdekében végzett munkánk szempontjából nagyon fontos számunkra.

Irodalomjegyzék

1. Juliána BIELIKOVÁ: *Vyvráždenie pápayovcov: Prečo zomreli a akú úlohu v tom zohral boss bossov Černák?*, plus7dni.pluska.sk/domov/vyvráždenie-papayovcov-preco-zomreli-aku-ulo-hu-tom-zohral-boss-bossov-cernak? (letöltés ideje: 2023. 08. 19.)
2. Jozef ČERNÍK, Miroslav LIŠOŇ: *Násilná kriminalita. 2. časť: Zvláštnosti postupu pri zisťovaní páchatelov vybraných trestných činov násilnej kriminality*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 1999.
3. Karina DARÁKOVÁ: *Najväčší slovenský mafiánsky masaker prežil ako jediný. Smrť ho dobehla, jeho pozostatky našli po 15 rokoch*, www.startitup.sk/najvacsi-slovensky-mafiansky-masaker-prezil-ako-jediny-smrt-si-ho-nasla-aj-tak-jeho-pozostatky-nasli-po-takmer-20-rokoch/ (letöltés ideje: 2023. 08. 19.)
4. Peter DUBEŇ: *Taktika obhliadky miesta činu – prostriedok odhalovania a objasňovania vrážd = Vyšetrovanie a dokazovanie prostredníctvom špecifických dôkazných prostriedkov: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou zo dňa 25.7.2021*, szerk. Juraj DRUGDA, 2022.
5. Dominik HUTKO: *Najmasovejšia vražda v histórii Slovenska. Dunajská Streda po 24 rokoch spoznala aktérov teroru z baru Fontána*, spravy.pravda.sk/domace/clanok/654324-v-pripade-10-nasobnej-vrazdy-papayovcov-z-fontana-baru-sa-vysetrovanie-konci-obvinili-dve-osoby/ (letöltés ideje: 2023. 08. 19.)

6. Michaela JURISOVÁ: *Subjekty ekonomickej kriminality*, Policajná teória a prax, 2021, Roč. 29, č. 4.
7. Hana LIPTÁKOVÁ: *Najkrvavejší masaker v dejinách Slovenska: Mafián Bodoky sa po 23 rokoch rozhodol spolupracovať*, www.noviny.sk/krimi/688060-najkrvavejsi-masaker-v-dejinach-slovenska-mafian-bodoky-sa-po-23-rokoch-rozhodol-spolupracovat (letöltés ideje: 2023. 08. 19.)
8. Miroslav LIŠOŇ, Adrián VAŠKO: *Teória kriminálno-policajného poznania*, Wolters Kluwer, Bratislava, 2019.
9. Miroslav LIŠOŇ, Jozef STIERANKA: *Organizovaná kriminalita v Slovenskej republike*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2004.
10. Michal MARKO: *Pojmové znaky organizovaného zločinu = Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne - trendy a výzvy: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, szerk. Michal MARKO, Jaroslav RAPČAN, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2017.
11. Gustáv MURÍN: *Mafia na Slovensku - Osudy bossov Černákovej éry*, Marenčin PT, Bratislava, 2009.
12. Jan MUSIL: *Finanční šetření – nástroj odhalování praní peněz*. Kriminalistika, 1999, roč. XXXII., č. 4.
13. Miroslav NĚMEC: *Organizovaný zločin*, Naše vojsko, Praha, 1995.
14. Barbora PLÁVALOVÁ: *ZÁŠADNÝ ZVRAT v prípade desaťnásobnej vraždy pápayovcov!? Kľúčové svedectvo a policajná rekonštrukcia na mieste činu*, trnava.zoznam.sk/zasadny-zvrat-v-pripade-desatnasobnej-vrazdy-papayovcov-klucove-svedectvo-a-policajna-rekonstrukcia-na-miesta-cinu/ (letöltés ideje: 2023. 08. 19.)

HAUTZINGER ZOLTÁN

A bűnügyi rendészet mibenléte és történeti fejlődése

The Essence and the Historical Development of the Law Enforcement

Abstract: In the early phase of the development of law enforcement, the following views emerged: crimes, and the attitudes, endangering the society and the devices and methods related to the reconnaissance and the establishing of evidence can all be clustered within the functions of law enforcement. However, as long as these views were expressed solely by those interested in law enforcement, the experts of criminal science (criminology and criminalistics) have not associated prosecution and criminal justice to the law enforcement until the end of the twentieth century. This all happened despite the fact that the law enforcement science and the criminal sciences have several points of convergence. This study attempts to refer to these common points, and it also presents how prosecution and criminal law enforcement appeared in law enforcement science.

Keywords: law enforcement, criminal law enforcement, criminal sciences, criminology, criminalistics

Összefoglaló: A rendészettudomány fejlődésének már korai szakaszában kialakultak olyan nézetek, hogy a rendészet funkciói körébe sorolhatók a bűncselekmények, mint társadalomra veszélyes magatartások felderítéséhez és bizonyításához kapcsolódó hatósági eszközök és módszerek. Amíg azonban ezek a gondolatok csak a rendészet iránt érdeklődők által fogalmazódtak meg, a bűnügyi tudományok (kriminológia, kriminalisztika) művelői a bűnüldözést és a büntető igazságszolgáltatást egészen a XX. század végéig nem kapcsolták össze a rendészettel. Történt ez annak ellenére, hogy a rendészettudománynak és a bűnügyi tudományoknak számos közös pontja van. E tanulmány e kapcsolódások említése mellett arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, hogyan jelent meg a bűnüldözés a rendészettudományban úgy is, mint a bűnügyi rendészet.

Kulcsszavak: rendészet, bűnügyi rendészet, bűnügyi tudományok, kriminológia, kriminalisztika

1. Bevezetés

A rendészettudomány, több mint egy évszázados fejlődése során, számos tudományágra vagy tudományterületre is hatással volt. A rendészetet meghatározó tevékenységekhez és funkciókhoz kötődően ilyen úgynevezett határtudományként kell gondolni a bűnügyi tudományokra, illetve a büntetőjog-tudományra, különösen annak

ismeretében is, hogy a rendészeti működés megannyi módon kapcsolódik a bűnözéshez és a bűnüldözéshez. Példának okáért elég csak a bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható rendészeti intézkedésekre vagy kényszerítő eszközökre utalni, de ugyanígy jöhetnek számításba a büntetőeljárás során foganatosítható nyomozati cselekmények vagy személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések.

A rendészettudomány és a bűnügyi tudományok kapcsolatának történeti eredménye a bűnügyi rendészet fogalma, amelynek konkrét meghatározása – a rendészet fogalmához hasonlóan – folyamatos tudományos vita tárgya. E körülmény viszont nem jelenti azt, hogy a rendészet evolúciós fejlődése során bizonyos kutatók ne érintették volna e definíció kérdéskörét, illetve ne kísérelték volna meg a rendészet mibenlétét megtalálni a bűnügyi és a büntetőjog-tudomány halmazán belül.

E tanulmány arra tesz kísérletet, hogy megvizsgálja, milyen módon értelmezhető a rendészettörténet és a bűnügyi tudományok fejlődésén belül a bűnügyi rendészet, illetve e napjainkban is körülhatárolható fogalomnak a mibenléte milyen módon fogalmazható meg.

2. A bűnügyi rendészet előfordulása a magyar rendészettörténeten belül

A magyar rendészettudomány fejlődésének hőskorában, Karvasy Ágoston megfogalmazásában a „közrendészeti tudomány (*Polizeywissenschaft*) azon elveknek foglalatlja, melyeknek alkalmazása által az államban a fenyegetődő veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak, azoknak káros következtetéseit megszüntetettnek vagy enyhítettnek, és az emberek finomabb szükségleteit, melyeket a magasabb műveltség kíván, kielégítettnek. A veszélyek és háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akarattól független eseményektől.”¹

E korabeli idézetből is kitűnik, hogy a rendészet kiterjed minden olyan cselekményre vagy állapotra, amelyek az emberek gonosz akaratából, másképp fogalmazva bűnös szándékából eredően történtek meg. Mindazonáltal Karvassy a rendészetnek, pontosabban a közrendészeti tudománynak a típusait nem különböztette meg, így csak e fenti fogalomból lehet következtetni arra, hogy a szerző szerint a közrendészeti tudományok bűnesetekre is kínáltak gyakorlati megoldásokat.

Időrendben következő a közrendészet újabb definiálását Kautz Gusztávnak köszönhetjük, aki Lorenz von Stein bécsi professzor tanainak a „*hazai viszonyainkra és törvényhozásunkra való utalásokkal*”² feldolgozása révén vállalkozott arra, hogy bemutassa immár a rendészet ágazataiként a biztonsági rendészetet, a magánrendészetet

1 KARVASY Ágoston: *A közrendészeti tudomány*, Emich Gusztáv, Pest, 1862, 1.

2 KAUTZ Gusztáv: *Az államigazgatás és igazgatási jog alapvonalai folytonos tekintettel Stein Lőrinc bécsi egyetemi tanár után s hazai viszonyainkra és törvényhozásunkra való utalásokkal*, Ráth Mór, Pest, 1871.

és az igazgatási rendészetet. A rendészet korabeli meghatározásához meglehetősen bő, a magyar szakirodalom tekintetében addig még nem tapasztalt tudományos eszmefuttatást kapunk. Ennek egy olvasata, hogy „*a rendészetnek azon veszélyek elhárításával kell foglalkoznia, melyek a biztonságot fenyegetik. Tárgyát tehát nem egy, már megtörtént tény képezi, mely az igazságszolgáltatás körébe tartozik, és a melynek üldözésénél a rendőrség szolgálatokat tehet, de azt egészen magára nem veheti; hanem e tárgy mindig lehetséges és valószínű esemény.*”³ E rendészeti felfogás mögött az sejthető, hogy a rendészetnek nem tárgya a közösség érdekében múltban bekövetkezett sérelem orvoslása, hanem csak az ilyen magatartások vagy állapot megelőzése. E sérelmekkel szembeni hatósági fellépés ugyanis inkább az ún. kényszerjog területére tartozik, ellenben a „*tulajdonképpeni rendészet csak ott veszi kezdetét, hol a beligazgatás azon feladata, hogy az összeséget veszélyeitől megóvja, mint önálló működés, tulajdon szervezet- és joggal lép fel.*”⁴ A Kautz által említett kényszerjog a rendészet arculatát manapság is jól behatárolja. Ahogy Stein fogalmaz: a rendészet szervezett küzdelem a veszély ellen.⁵ A XIX. század második felében mindazonáltal a hatósági intézkedések joga még nagyobb teret kapott a rendészettudományon belül, ennél fogva az igazságszolgáltatást érintő tudományos kérdések vizsgálata is itt kapott helyet. Ennek oka lehet, hogy még csak kibontakozóban volt a kriminálisztika mint bűnügyi tudomány, amely szintén a múltban bekövetkezett jogsértések elméleti és gyakorlati tudnivalóit rendszerezte, így e körülmények összességükben segédkezhetek a bűnügyi rendészet korabeli, önálló fogalomkénti artikulálásához.

A kényszerjog és a rendészet közeledése olvasható Pichler munkájában, aki egyértelműen a rendőrség feladataként határozza meg „*mindazon intézményeket megvalósítani és azon intézkedéseket megtenni, melyek által a büntettek és vétségek eleje vétethetik.*”⁶ Ez viszont kevésbé a bűnüldözésről és a bűnügyi tudományokról, sokkal inkább a bűnös magatartások megelőzéséről szól. Ennek tükrében pedig Pichler Nándor gondolata nem választható el a klasszikus bűnügyi tudományoktól.

A rendészet – Stein-Kautzhoz képesti – meghatározásának látszólagosan szűkebb értelmezésével találkozhatunk Petrovics László munkájában. Itt azt olvashatjuk, hogy a „*rendőri hatalmat, valamint annak tárgyait és gyakorlatát meghatározó jogszabályok összessége közrendészetnek, a közrendészet rendszeres előadása pedig közrendészeti tudománynak nevezetetik.*”⁷ Petrovics lényegében már a XIX. század végén azt bizonyítja, hogy a közrendészeti hatóságok kizárólagos funkciója a közrend és a biztonság fenntartása, ennek keretében pedig a „*rendőrség célja nincs korlátozva arra, hogy csupán az emberek vigyázatlanságából vagy rossz akaratából származó cselekmények legyőzésére irányuljon, hanem kiterjed a természeti erők (p. o. árvíz, tűzvész, zivatar stb.) által előidézett vagy előidézhető rendellenességek elhárítására is.*”⁸ Ugyan Petrovics mondataiban *expressis verbis* nem találkozunk a közrend és a biztonság tételes meghatározásával, de egyes

3 Uo., 107.

4 Uo., 107.

5 Ld. LIPPAI ZSOLT, SALLAI JÁNOS: *Helyet kér a rendészettudomány*, Belügyi Szemle, 2022/9, 1839.

6 PICHLER NÁNDOR: *Nézetek a rendőrségről általában és különösen a fővárosi rendőrségről*, Fanda és Frohna, Budapest, 1876, 5.

7 PETROVICS LÁSZLÓ: *Közrendészeti tudomány és a magyar rendőri gyakorlat*, Pannónia, Budapest, 1884, 7.

8 Uo., 13.

megállapításokból sejthető, hogy a szerző mire gondolt egyik vagy másik kifejezés alatt. Egyfelől álláspontja szerint a közrend tágabb értelemmel bír, mint a biztonság, sőt elnyeli vagy kifejezi azt, másfelől azonban a közrend kizárólagos részének tekint olyan felügyeletet, mint az utcák tisztántartása, az állatkínzás meggátlása vagy a közterkölcöket sértő magaviseletek eltiltása. Ezek pedig már a XX. századhoz is közeledve bűnüldözési eszközök útján voltak megvalósíthatók.

A közbiztonság mint a rendészet egyik típusa jelenik meg Csiky Kálmán közigazgatási tankönyvében. Eszerint „*az államhatalomnak a gondozásban, a segélyben és gyámolításban álló szolgálata jóformán eltűnik és beolvad a felülkerült kényszerhatalmi tevékenységbe*”.⁹ A közbiztonsági rendészet Csiky felfogásában úgy jelenik meg, hogy egy alkotmányos jogállamban a közigazgatásnak gondozási és védelmi funkciói vannak. Előbbi jelenti az igazgatást, míg utóbbi a rendészetet, amely „*tevékenységnek fő feladata a védelem mindazon veszélyek ellen, melyek az egyéni vagy a közérdeket akár az ember, akár a természet erőinek a kellő határon és mértékben túlterjedése következtében fenyegetik. A védelem pedig parancs- és tilalomban, felügyelet- és ellenőrzésben, s a rend megzavarása ellen irányuló hatásban azaz kényszerben nyilvánul*”.¹⁰ E tankönyvben kap helyet az ún. törvénykezési rendészet is, amely „*sok ponton összefoly [...] a közbiztonsági rendészettel. Szabály szerint azon rendészeti tevékenységek összességét, melyek egy már megtörtént bűntettre s annak üldözésére vonatkoznak, törvénykezési rendészetnek; míg azon rendészeti ténykedéseket, melyeknek főadata a fenyegető veszélyek elhárításában és leküzdésében áll, közbiztonsági, azaz tulajdonképpeni rendészetnek nevezzük*”.¹¹ Jobban belegondolva, a bűnügyi rendészet első önálló fogalomként meghatározása ekkortól datálható, hiszen egyértelműen úgy azonosítja e rendészeti típust, mint a megtörtént bűnesetek felderítése hatósági cselekvéseinek összességét. „*Jobban elkülönítjük a rendészet e két nemének fogalmát egymástól, ha azt mondjuk, hogy a törvénykezési rendészet a bünyfenítő eljárásnak azon első részét képezi, melynek főadata a büntetőjogi bizonyítékokat és a bizonyítás föltételeit beszerezni és helyreállítani*”.¹²

A törvénykezési rendészetre rimelő fogalmat ad a bűnügyi rendészetre Grünwald Béla, aki szerint „*Megkülönböztetjük még a közigazgatási rendészettől a bírósági rendészetet, melynek feladata nem a veszélyes hatások megelőzése, hanem a már megtörtént bűntettek megbüntetésének biztosítása. E tevékenység is a közigazgatási közegek hatáskörébe tartozik s közegei a bírósági rendészetnek*”.¹³ Megjegyzendő azonban, hogy Csiky és Grünwald állítása sem helytálló a maga nemében, hiszen sem a törvénykezési, sem a bírósági rendészet nem, de legalábbis nem teljes mértékben volt beazonosítható még abban az időben rendészeti hatósági jogosítványként. Bár a századfordulót megelőzően az ítélkezés nem csak bírósági monopólium volt, kisebb bűnesetek (kihágások) rendőri úton is elítélhető voltak, azt azért már abban az időben sem lehetett alátámasztani, hogy az igazságszolgáltatás belesimult volna a rendészeti funkciók, ezek között is a közrend és a közbiztonság védelmébe.

9 CSIKY Kálmán: *A Magyar Állam közigazgatási joga. Kézikönyv a joghallgatók és szigorlók használatára*, Pallas, Budapest, 1888, 14–15.

10 *Uo.*, 13.

11 *Uo.*, 15.

12 *Uo.*

13 GRÜNWARD Béla: *A közigazgatás és a személyi élet*, Ráth Mór, Budapest, 1884, 176.

A rendészeti típusok meghatározásának újabb kísérlete Kmety Károlyhoz kötődik, aki a biztonsági rendészetet úgy vezeti le, mint a közösség rendjét megzavaró cselekmények elleni jogalkalmazás. Ennek köszönhetően külön kitér a rendőrség feladataira bűncselekmény elkövetése esetén: „közrendészet jogának főelve, hogy alapos gyanú esetén a jogellenes akarat a bűnözés lehetőségétől, annak segédeszközeitől megfosztandó. Bekísérés, elfogás, házkutatás, veszélyes eszközök elkobzása, illetőségi helyre vagy kiutasítás, különösen rendőri felügyelet alá vétel, legérzékenyebben sujtó actusai a rendőrségnek.”¹⁴

A bűnügyi rendészet szintén mint a biztonsági rendészettől elkülöníthető jogalkalmazás jelenik meg Kuncz Ignác munkájában. Kuncz abból indul ki, hogy a „formál jog megvalósítása az állami védelem szempontjából két irányban történik: a) A biztonsági rendészet elejét venni törekszik a jogsértéseknek akár a rossz szándék, akár a gondatlanság fenyeget ilyenekkel. b) A bíróság orvosolja a megtörtént jogsértéseket.”¹⁵ A biztonsági rendészethez ugyan kapcsolódik, de nem annak része az ún. „törvénykezési policzia”, amely „oly közigazgatási tevékenység, mely közvetlenül az igazságügyet szolgálja”. Ennek keretében olyan hatósági feladatok lehetnek rendészeti természetűek, mint a letartóztatottak őrzése, de nem tekinthetők a bűnügyek nyomozása vagy a büntetések végrehajtása a fentiekben definiált közbiztonság rendészet részének, hanem azokat egy teljesen más részként kell kezelni a közigazgatáson belül. Lényegében ezzel ért egyet Concha Győző is, aki a bírói rendészetnek túlnyomó teendőjeként tekint a nyomozásra, a tettes szökésének, a bűnjelek megsemmisítésének megakadályozására, és ennek letéteményesének a közigazgatási szervezet közegeit jelöli ki.¹⁶

Az első magyar rendőri lexikonban a rendészet címszó alatt olvashatjuk, hogy ez „alatt értjük az állam belügyi igazgatásának a közrend és a közbiztonság fenntartására irányuló, kényszerítő hatalommal rendelkező tevékenységét. A rendészet tehát állami feladat. A többi igazgatási ágaktól független és önálló. A rendőri feladatok köre az ismert hármasszerinti magában foglalja a megelőzést, a megakadályozást és a felderítést [...]”¹⁷ Ugyan e lexikon a rendészetet ennél jobban nem bontja ki, annak felosztását nem kulcsszó-szerűen, hanem feladatcentrikusan teszi meg, azok alapján következtethető ki, hogy a rendészet részei Rédey és Laky szerint a védelmi (megelőző) rendészet, a biztonsági (megakadályozó) rendészet és a bűnügyi (felderítő) rendészet.

Szamel Lajos egyik korai munkájában megerősíti, hogy a rendészet közigazgatási tevékenység, amelynek elsődleges funkciója a prevenció. „Míg a közigazgatás többi ágai magukat a konkrét állami célokat közvetlenül valósítják meg, addig a rendészet közvetlenül nem valósít meg semmit, csupán az előfeltételeit teremti meg annak, hogy a konkrét állami célok megvalósulhassanak.”¹⁸ Szamel hivatkozott munkájában a rendészet védelmi szerepe folyamatosan hangsúlyosnak mutatkozik, és ez meglátszik a rendészeti eszközök

14 KMETY Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*, Politzer-féle könyvkiadóvállalat, Budapest, 1905, 296.

15 KUNCZ Ignác: *A nemzetállam tankönyve*, Stein János M. Kir. Könyvkereskedése, Kolozsvár, 1902, 394.

16 CONCHA Győző: *A rendőrség természete és állása szabad államban = Hatvan év tudományos mozgalmi között*, M. Tud. Akadémia kiadása, Budapest, 1935, 136.

17 RÉDEY Miklós, LAKY Imre (szerk.): *Rendőri Lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve*, Pátria, Budapest, 1909, 933–934.

18 SZAMEL Lajos: *Rendészet. Államtudori értekezés a Politikából*, Budapest, 1943, 9.

taglalásában is. Ezek között az első az állandó örködés, amelynek révén „a rendészet a maga preventív feladatát csak úgy töltheti be, ha már előre észreveszi a rendet fenyegető támadásokat és egyéb veszélyeket”.¹⁹ Az állandó örködés ugyanakkor Szamel szerint nem egy statikus tevékenység, azaz nemcsak megelőzőleg (preventive) működik, hanem utólag (repressive) is, különösen a már elkövetett bűncselekmény tetteinek a kinyomozása és elfogása révén.²⁰ Ezt nem utolsósorban Szamel nyomozó rendészetként is meghatározza.²¹

Kuncz, Concha és Szamel munkáiban is közös elem azonban az, hogy a rendészet bűnügyi (törvénykezési vagy bírói) szerepe nem jelenti a büntető igazságszolgáltatás kizárását, avagy az ítélkezés lezállítását a közigazgatási hatóságok, de leginkább a rendőrség szintjére. Maga a bűnügyi rendészet már ebben az időben is a bűnüldözésre, illetve az elkövetett bűncselekmények megszakítására vagy felderítésére terjedt ki, kiegészítve vagy előkészítve magát az igazságszolgáltatást. Ennek megfelelően kell értelmezni Magyary Zoltán idővel későbbi meghatározását az igazságügyi rendészetre vonatkozóan. E szerint igazságügyi rendészet: a büntettek kiderítésében és üldözésében való közreműködés.²² Ennek része a nyomozás, amelyre a rendőrség az ügyészség által utasítható, és amelynek a rendőrség köteles eleget tenni.

Magyary fogalmi magyarázata pedig már nem áll távol a bűnügyi rendészet napjainkban meglévő értelmezésétől, amely szintén a rendészeti szervek nyomozó funkcióit tartalmazza, de jól tapintható törvényességi felügyelet alatt, végső soron a büntető ítélkezés döntésétől függően.

3. A bűnügyi rendészet meghatározhatósága a bűnügyi tudományokon belül

A bűnügyi rendészet kérdése a közrendészeti tudományokon kívül megvizsgálható a bűnügyi tudományokon, különösen a kriminalisztikán belül. A kriminalisztika magyar kútfői a nemzetközi szakirodalom kialakulásával egy időben jelentek meg. E téren hazai úttörőnek számít Endrődi Géza *A bűnügyi nyomozás kézikönyve*²³ című munkája, amely többek között Hanns Gross, a kriminalisztika tudományának kialakulása szempontjából megkerülhetetlen művének²⁴ magyar nyelvű fordításán alapul. E könyv első kiadásához fűzött szerzői előszava kifejezetten sokatmondó a vizsgált téma szempontjából: „Bűnügyi és rendészeti irodalmunk hiányát érzi egy oly munkának, amely a nyomozások

19 *Uo.*, 15.

20 *Uo.*, 16.

21 *Uo.*, 30.

22 MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 563.

23 ENDRŐDI Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve*, Kármán-féle Könyvnyomda, Losonc, 1897.

24 HANS GROSS: *Handbuch für Untersuchungsrichter, als System der Kriminalistik*. 1-2. Leuscher u. Lebensky's. Buchhandlung, Graz, 1893.

*minden ágában oktatást és útbaigazítást adna az igazságszolgáltatás faktorainak.*²⁵ Maga a kötet a bűnügyi nyomozást végig az azt folytató rendőri (csendőri) közeg szolgálati feladatainak tükrében mutatja be, ezzel kijelenthető, hogy Endrődi nemcsak a hazai kriminalisztikai irodalom első tudományos igényességű forrását adta közre, hanem egy olyan rendészettudományi munkát is, amely a rendészeti igazgatásban elhelyezve mutatja be a bűncselekmények eredményes felderítéséhez és az ezt alátámasztó bizonyítékok biztosításához szükséges legfontosabb szolgálati feladatokat.

Hasonló megfontolásból készült több mint két évtizeddel később Dietz Károly és Sándor László, a kriminalisztika elmélete számára is figyelemre méltó gondolatokat közvetítő munkája,²⁶ amelynek előszavában a szerzőpáros Concha Győző gondolatából kiindulva („*Örködni tartozik a rendőrség*”) nem kevesebbet állít, mint hogy a rendőrség „*nem fejtheti ki eredményesen sem az észlelt közrend-, köz- vagy magánjogok sérelmével járó bajok megelőzésére, sem megtorlásukra irányuló tevékenységét az eredményes bűnügyi nyomozói munka nélkül.*”²⁷ Emellett szintén ebben az előszóban olvashatjuk azt is, hogy a rendőri bűnügyi munka nem nélkülözheti a szükséges elméleti ismereteket és gyakorlati képességeket, előbbiek esetében pedig különösen a büntetőjogi, kriminalisztikai jártasságot jelöli meg, külön kitérve az olyan tudományágakra (orvosi, kémiai, technikai) is, amelyek mindezeket az ismereteket kiegészítik. A kor szakirodalmi stílusát figyelembe véve nem is lehetett volna ennél jobban összefoglalni a bűnügyi rendészet legalapvetőbb vonásait.

Kriminalisztikatörténeti szempontból figyelemre méltó forrásnak tekinthető Ridegh Rajmond és Olchváry-Milvius Attila *Bűnügyi nyomozástan* című kötete is.²⁸ A bűnügyi tudományok (bűnözés tana és segédtudományai) – napjainkban is aktuális – tételes áttekintését ebben a kötetben találjuk meg először. Különösen érdekes, amit a kriminalista személyéről olvashatunk: „*Kriminalistának tágabb értelemben azt az egyént nevezzük, aki mint elméleti vagy gyakorlati jogász, a büntetőjoggal vagy mint embertan-, lélektan-, társadalomtan-tudós (antropologus, psychologus, sociologus) stb. a bűnözéssel (criminalitással) foglalkozik. Szűkebb értelemben: kriminalistának nevezzük a gyakorlati nyomozás emberét (hivatalból: a bíró, ügyész, csendőr, detektív, rendőr stb.).*”²⁹ A kriminalista szűkített megközelítését illetően látjuk, hogy alanyai az igazságszolgáltatás (bíró, ügyész) és a rendészet (csendőr, rendőr) szférájából kerülnek ki. Ezzel – ugyan konkrét tartalmi definiálást a bűnügyi rendészetre vonatkozóan hiába keresünk – tartalmi megerősítést kapunk arra vonatkozóan, hogy a kriminalisztika, illetve a bűnügyi tudományok szervesen kapcsolódnak a rendészethez, a rendészeti tevékenységek bűnüldözési ágához.

A bűnügyi rendészet beazonosításának kérdése *expressis verbis* a XX. század vége felé merült fel ismételten. Ennek egyik emblemikus forrása Finszter Gézátol származik, aki *A rendészet elmélete* című monográfiájában a rendészeti jelenléttel

25 ENDRÓDI: *i. m.*, 1.

26 FARCÁDI Sándor László, DIETZ Károly: *A nyomozás alapelvei*, Pátria, Budapest, 1918.

27 *Uo.*

28 RIDEGH Rajmond, OLCHVÁRY-MILVIUS Attila: *Bűnügyi nyomozástan*, Hornyánszky Viktor R-t. Magyar kir. udv. Könyvnyomda, Budapest, 1936.

29 *Uo.*, 9.

összefüggésben ír arról, hogy „a rendészeti és az eljárásjogi erőszakformák [...] átmehetnek egymásba. A fegyveres támadó ártalmatlanná tétele a rendészeti jog által szabályozott, a lefegyverzést követő elfogás és az őrizetbe vétel már eljárásjogi kényszerintézkedés.”³⁰ Ennél konkrétábban értekezik Finszter immár a XXI. században a rendészet és a bűnüldözés kapcsolatáról. A *Rendészettan* című kötetben egyfelől azt olvashatjuk, hogy „a büntető igazságszolgáltatás előkészítése a bűnügyi rendészet feladata”,³¹ másfelől, hogy vannak esetek, mikor „a közbiztonsági és a nyomozó hatósági intézkedések összekapcsolódása fogalmilag elképzelhetetlen – lásd az úgynevezett sértett nélküli, nem helyszínes deliktumokat”.³²

Maga a bűnügyi rendészet tehát nem a bűnüldözési és igazságszolgáltatási feladatok bűnügyi és büntetőjogi tudományokkal vizsgálható részének rendészeti alárendeltségét jelenti, hanem a rendészeti funkciók kiegészítését a bűnüldözés célját elérő eszközök és módszerek alkalmazásával.

4. A bűnügyi tudományok és a rendészettudomány jelenkori kapcsolódási pontjai

A bűnüldözés és a rendészet kapcsolódásai a fenti történeti fejlődés okán jól magyarázhatók, de emellett további közös pontok is felfedezhetők. Ilyen mindenekelőtt, hogy a bűnügyi tudományok és a rendészettudomány is a gyakorlati alkalmazhatóságra, másképp fogalmazva az empiriára fókuszálnak. Alkalmazott tudományokról beszélhetünk, így a tudományos eredmények hasznosíthatósága a társadalomban jól mérhető, hozzájárulnak a közrend és a közbiztonság védelméhez, ezeken keresztül pedig az egyéni biztonságérzethez.

A bűnügyi tudományok és a rendészettudományok művelése ugyanakkor nem pusztán gyakorlati tapasztalatok összességét jelentik, hanem azok tudományos igényű rendszerezését és vizsgálatát, a meglévő ismeretek szintetizálását és alapvető törvényszerűségeik megállapítását is. Nemcsak praxisorientált módszerekről van szó, hanem a kipróbált és megbízható tevékenységekről, amelyek az egyén és a közösség dimenziójában éppúgy értelmezhetők, mint a nemzetközi térben. Ez utóbbi esetben nem hagyhatók figyelmen kívül a nemzetközi standardok sem. Az eredmények több, egymástól eltérő nemzeti szabályozás keretében összehasonlíthatók, avagy kulturális sokszínűségben is mérhetők.

Mindkét diszciplína ajánlásai a rendészeti kényszerjog által szabályozott alkalmazás gyakorlatában hasznosulnak, kutatási tárgyak aktuális és tényleges jelenségekre koncentrálnak. A rendészeti kényszerjog alapja a társadalmi együttélési normák megszegése vagy megzavarása, az így előállt megzavart rend helyreállításának kötelezettsége, a normasértésre a társadalmi prevenció érdekében alkalmazott joghatárny (szankció) előkészítése és alkalmazása. A nyomozási cselekmények lefolytatására

30 FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete*, KJK-Kerszöv, Budapest, 32.

31 FINSZTER Géza: *Rendészettan*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 113.

32 *Uo.*, 219.

vonatkozó praktikák nemcsak a büntetőjogi (főleg büntető eljárásjogi) tudományokból ismerhetők meg. Különösen igaz ez a nyomozás során érvényesülő alapvető elvekre, avagy a bűncselekmény feltételezett elkövetőjével szemben alkalmazható kényszerítő eszközökre tekintettel, amelyek esetében csak néhány rendelkezést találunk a büntető perjogban (pl. elfogás, testi kényszer alkalmazása).

Kapcsolódási pontként értékelhető az is, hogy mindkét tudomány vizsgálódásának középpontjában értelmezhető a hatósági kompetencia. Déri Pál szerint például a mai értelemben vett modern rendőrség a tudomány és technika fejlődése egyik kiemelkedő szakaszában, a XX. század első évtizedeire alakult ki. Erre az időszakra esik olyan technikai vívmányok elterjedése, mint a fényképezőgép, telefon, gépkocsi stb. Mindezek adaptálása, majd az azonosító módszerek, közöttük a daktiloszkópia bevezetése nagy hatással volt a rendőrség szervezeti felállítására, szolgálati rendszerére, nyomozási taktikájára. A kriminalisztika mint új tudomány azért vonult be viszonylag rövid idő alatt a rendőrség fegyvertárába, mert történelmi szükségszerűséggé vált a társadalom hatóságból való védelme, ezen belül a bűnüldözés eredményességének növelése.³³ Déri megállapításai egyben azt is igazolják, hogy a rendészet fejlesztésének egyik katalizátora volt a kriminalisztika, és ez nemcsak az egyes rendészeti tevékenységek kialakulására volt hatással, hanem a meglévő szervezet átalakítására is.

A vizsgált tudományterületek közötti átjárhatóság megmutatkozik a rendészet bűnügyi tudományok, különösen a kriminalisztika által gyakorolt hatásában is. A rendészeti igazgatás ugyanis fontos normatív terepe a bűnügyi nyomozástannak. A büntető eljárásjog szakirodalma a legalitást az állam bűnös magatartások üldözésének kötelezettségeként határozza meg, míg az officialitást a hatósági hatáskörök e kötelezettség teljesítéséhez rendelkezésként jelöli meg. Mindez pedig az osztársadalmi működésre, a bűnözéstől való félelemre, ezáltal a kriminológia kutatási területére is direkt módon kihat.³⁴

A hatósági kompetencia primátusából eredő közös jegyek miatt szinte azonos alaptézisek állíthatók fel a bűnügyi nyomozás és a közrend fenntartása, a közbiztonság védelme érdekében tett beavatkozás végrehajtására vonatkozóan. Mindkét terület esetén meghatározó a jogszabályhoz kötöttség elve (törvényesség), a szakszerűség és az arányosság triászja. Ezek egymást erősítve írják elő, hogy az adott nyomozási cselekménynek vagy rendészeti intézkedésnek a hatályos normák betartásával, a kitűzött cél eléréséhez szükséges beavatkozás megválasztásával és elégséges jogkorlátozással, az intézkedéssel nem érintett jogok tiszteletben tartására tekintettel kell megvalósulnia. Szintén fontos követelményként fogalmazható meg a hatósági cselekvések (intézkedések, egyéb nyomozati vagy rendészeti tevékenységek) dokumentálhatósága, valamint a hatósági fellépés érdekében biztosítandó szervezeti mobilitás is. Utóbbiakhoz mind a kriminalisztika, mind a rendészet terén lényeges cél, az eljárás vagy intézkedés sikere kapcsolódik. Ezek összekapcsolódása pedig a bűnügyi rendészetben öltének testet.

Végül, de nem utolsósorban: a rendészettudomány és a bűnügyi tudományok múltbeli történeti kapcsolódásai mellett a jövőbeni fejlesztési lehetőségei is hasonló jegyeket mutatnak. Amíg azonban ezek a tendenciák elsősorban a bűnüldözés tudományán

33 DÉRI Pál, BUDAI Attila: *Korszerű bűnüldözés*, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 1991, 15.

34 Ld. BARABÁS Tünde: *Kriminológia és rendészet*, Magyar Rendészet, 2015/4, 29–35.

belül kaptak bővebb értelmezést, addig a rendészettudományra vonatkozóan hasonló jövődőléssel eddig még nem találkozhattunk. Ennélfogva érdemes megvizsgálni többek között azokat a kriminalisztikai tendenciákat, amelyek a rendészettudományra is kihathatnak. Ilyen lehet mindenekelőtt a nemzetköziesedés, a minőségi specializálódás (expertizálódás) és a privatizálódás.³⁵ A nemzetköziesedés nemcsak a határon átnyúló bűnügyi vagy rendészeti jelenségek kezelésében, hanem az egyes államokban elért eredmények szélesebb körű alkalmazhatóságában is megnyilvánulhat. A minőségi specializálódás elsősorban az egyes, általános ügyekhez képesti szakértelem biztosítását jelenti, míg a privatizálódás a magánszektor szélesebb körű bevonhatóságára irányítja rá a figyelmet. Ez utóbbi pedig megerősíti annak jelentőségét, hogy a biztonság fenntartása össztársadalmi érdek,³⁶ amelynek szereplői között – úgy is, mint a komplementer rendészet alanyai³⁷ – megtalálhatók állami, de nem rendvédelmi szervezetek, valamint a civil biztonság szektor.

5. Összefoglalás helyett a bűnügyi rendészet mibenléte

A társadalmi együttélési szabályokon alapuló közrend és közbiztonság elleni emberi magatartásokkal szembeni állami, hatósági fellépés eszközeit és módszereit vizsgáló nézetek már a tudománnyá válás korai időszakában megjelentek a rendészettudományban és a bűnügyi tudományokban egyaránt.

A bűnügyi rendészet – avagy egyes esetekben a törvényszéki vagy igazságügyi rendészet – ráadásul egyes szerzők értelmezésében magában foglalhatta mindazokat az eljárásokat, amelyek nemcsak a jogsértő magatartások elkövetőinek a felderítésére vonatkoztak, hanem a szankciók bíróság általi megállapítására is. E nézetek azonban már a rendészettudomány korai időszakában – még a XIX. században – túlhaladottá váltak, és általánossá lettek azok a gondolatok, amelyek szerint a rendészet a bűnüldözésben csak addig a pontig terjed, amíg a rendészeti feladatokat ellátó szerv – úgy is, mint nyomozó hatóság – a bűncselekmény elkövetésének felderítése érdekében kényszerítő eszközt alkalmaz vagy kényszerintézkedést foganatosít. A bűnügyi rendészet ezáltal olyan hatósági tevékenységként értelmezhető, amelynek nem része az igazságszolgáltatás, azon belül is a váddal való rendelkezés és az ítélezés, hanem azokat a – végső soron legitim fizikai erőszakkal is kikényszeríthető – intézkedéseket foglalja magába, amelyeket a bűnüldözés vagy a büntető igazságszolgáltatás előkészítése érdekében alkalmazhatnak.

A bűnügyi rendészet fogalma szinte kizárólagosan a rendészeti szakirodalomban fedezhető fel. A bűnügyi tudományok művelői (ideértve a kriminalisztika és a kriminológia kútfőit is) a bűnözés társadalmi hátterének vagy a bűnügyi nyomozás kutatása

35 Ld. FENYVESI Csaba: *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 233–240.

36 Ld. pl. LIPPAI Zsolt: *A biztonság megteremtésének és fenntartásának állami és nem állami szereplőiről*, Belügyi Szemle, 2023/8, 1391–1417.

37 CHRISTIÁN László: *Komplementer rendészet*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 11.

során egészen a XXI. század elejéig nem kapcsolódtak még terminológiájukban sem a rendészettudományhoz. A kétezres évek elején születtek meg – elsősorban kriminológiai kútfők jóvoltából – az első olyan művek, amelyekben a rendészet kifejezése is helyet kapott. Ennek okát e tanulmányban nem volt cél vizsgálni, mindazonáltal a történeti fejlődést látva szembetűnő, hogy a rendészeti szakirodalom képviselői elsősorban közigazgatási érdeklődésű személyek voltak, míg a bűnügyi tudományokat büntetőjogászok és kriminalisztikai szakemberek művelték. Ez utóbbi kör pedig tudományos érdeklődéseit kevésbé a társadalmi rend törvényes működéséhez kapcsolódó funkciók oldaláról terjesztették ki, sokkal inkább az elkövetett bűncselekmény össz-társadalmi működésre gyakorolt hatásait, valamint az elkövetett bűncselekmény által hátrahagyott nyomok felderítésének és biztosítási lehetőségeit vizsgálták.

A rendészettudomány és a bűnügyi tudományok közeledése végső soron annak köszönhető, hogy a rendszettel összefüggő gondolkodás egyre nagyobb teret nyert különösen azoknak a tudományoknak az esetében, amelyek célja a nem kívánatos cselekmények által keletkezett negatív hatások csökkentése lett. Ennélfogva a bűnügyi tudományokban is egyre nagyobb tartalommal jelentek meg rendészeti fogalmak, ezáltal is újabb értelmezést adva a bűnügyi rendészetnek.

Mínezek alapján a bűnügyi rendészet nemcsak a múlt kódébe vesző történeti kategóriaként, hanem élő tudományos diszciplínaként határozható meg, mint a bűnügyi tudományok olyan kapcsolódási pontja vagy fogalma, amely a bűnüldözői munka során fellelhető bizonyítékok feltárása vagy összegyűjtése érdekében alkalmazott hatósági eszközöket és módszereket vizsgálja, illetve a büntető igazságszolgáltatás előkészítése érdekében szükséges események vagy eljárások fejlesztését szolgálhatja. A rendészettudomány felől pedig a bűnügyi rendészet az állami és társadalmi működés olyan szervezeti szektorait fedheti le, amelyek elsődleges célja a közrend és a közbiztonság védelme, az ezt zavaró magatartásokkal szembeni hatósági fellépés.

Mind a bűnügyi tudományok, mind a rendészeti tudományok előtt számos lehetőség kínálkozik, hogy az előbbieken említett kapcsolódási pontokat bővítsék vagy tudományos igényességgel fejlesszék.

Irodalomjegyzék

1. BARABÁS Tünde: *Kriminológia és rendészet*, Magyar Rendészet, 2015/4.
2. CHRISTIÁN László: *Komplementer rendészet*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022.
3. CONCHA Győző: *A rendőrség természete és állása szabad államban = Hatvan év tudományos mozgalmi között*, M. Tud. Akadémia kiadása, Budapest, 1935.
4. CSIKY Kálmán: *A Magyar Állam közigazgatási joga. Kézikönyv a joghallgatók és szigorlók használatára*, Pallas, Budapest, 1888.
5. DÉRI Pál, BUDAI Attila: *Korszerű bűnüldözés*, Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 1991.
6. ENDRŐDI Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve*, Kármán-féle Könyvnyomda, Losonc, 1897.
7. FARCÁDI Sándor László, DIETZ Károly: *A nyomozás alapelvei*, Pátria, Budapest, 1918.

8. FENYVESI Csaba: *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008.
9. FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete*, KJK-Kerszöv, Budapest.
10. FINSZTER Géza: *Rendészettan*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
11. GRÜNWARDL Béla: *A közigazgatás és a személyi élet*, Ráth Mór, Budapest, 1884.
12. HANS GROSS: *Handbuch für Untersuchungsrichter, als System der Kriminalistik*. 1-2. Leuscher u. Lebensky's. Buchhandlung, Graz, 1893.
13. KARVASY Ágoston: *A közrendészeti tudomány*, Emich Gusztáv, Pest, 1862.
14. KAUTZ Gusztáv: *Az államigazgatás és igazgatási jog alapvonalai folytonos tekintettel Stein Lőrinc bécsi egyetemi tanár után s hazai viszonyainkra és törvényhozásunkra való utalásokkal*, Ráth Mór, Pest, 1871.
15. KMETY Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*, Politzer-féle könyvkiadóvállalat, Budapest, 1905.
16. KUNCZ Ignác: *A nemzetállam tankönyve*, Stein János M. Kir. Könyvkereskedése, Kolozsvár, 1902.
17. LIPPAI Zsolt: *A biztonság megteremtésének és fenntartásának állami és nem állami szereplőiről*, Belügyi Szemle, 2023/8.
18. LIPPAI Zsolt, SALLAI János: *Helyet kér a rendészettudomány*, Belügyi Szemle, 2022/9.
19. MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942.
20. PETROVICS László: *Közrendészeti tudomány és a magyar rendőri gyakorlat*, Pannónia, Budapest, 1884.
21. PICHLER Nándor: *Nézetek a rendőrségről általában és különösen a fővárosi rendőrségről*, Fanda és Frohna, Budapest, 1876.
22. RÉDEY Miklós, LAKY Imre (szerk.): *Rendőri Lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve*, Pátria, Budapest, 1909.
23. RIDEGH Rajmond, OLCHVÁRY-MILVIUS Attila: *Bűnügyi nyomozástan*, Hornyánszky Viktor R-t. Magyar kir. udv. Könyvnyomda, Budapest, 1936.
24. SZAMEL Lajos: *Rendészet. Államtudori értekezés a Politikából*, Budapest, 1943.

HERKE-FÁBOS BARBARA KATALIN

Virtuális scenárió egy bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett fiatalokról, avagy a megelőző pártfogás gyámhatósági gyakorlata

A Virtual Scenario about a Juvenile at Risk from a Crime Prevention Point of View, or the Guardianship Practice of Preventive Patronage

Abstract: The study describes the authority child protection process aimed at eliminating the risk of a criminalized child from a crime prevention point of view, focusing on the story contained in the guardianship case files. The scenario does not depict a well-known crime. Although the story is based on real events, the identity of the young person who violates the norms is deliberately not revealed based on child rights considerations in the interest of the child. We are convinced that the power of the public, the identification based on identity lays the groundwork for the further criminalization of the child who commits a crime and can also trigger a victimological process. Therefore, when disclosing the norm violation, we must keep in mind the danger of stigmatization, respect for privacy, and the chance of successful resocialization.

Keywords: child protection, authority measure, preventive patronage, children's rights, juvenile, crime protection

Összefoglaló: A tanulmány egy kriminalizálódott gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének felszámolására irányuló gyermekvédelmi hatósági folyamatot ismerteti a gyámügyi ügyiratokban szereplő történet középpontba állításával. A scenárió nem egy közismert bűncselekményt mutat be. Habár a történet valós cselekményeken alapul, a normasértő fiatal személyazonosságát a gyermek érdekében tekintettel gyermekjogi szempontok alapján szándékosan nem fedjük fel. Meggyőződésünk, hogy a nyilvánosság ereje, a személyazonosság alapján történő beazonosítás a bűnelkövető gyermek további kriminalizálódásának ágyaz meg, valamint viktimológiai folyamatot is előidézhet. Ezért a normasértés nyilvánosságra hozása során szem előtt kell tartanunk a megbélyegzés, stigmatizálás veszélyét, a magánélet tiszteltetését és a sikeres reszocializáció esélyét.

Kulcsszavak: gyermekvédelem, hatósági intézkedés, megelőző pártfogás, gyermeki jogok, fiatalok, bűnmegelőzés

1. A virtuális scenárióról

A virtuális scenárió egy digitálisan kivitelezett, élményalapú egyéni és társas tanulástámogató eszköz. A feladatban részt vevők a főszereplő bőrébe bújva írják a történet menetét azáltal, hogy a döntési pontokon kiválaszthatják a megadott válaszok közül a legoptimálisabb megoldást. Rossz döntés esetén könnyen újból a történet elején találhatjuk magunkat. A konferenciakötet alapjául szolgáló előadásban bemutatott történeten¹ keresztül betekintést kaphatunk egy bűnelkövető gyermek kriminalizálódásának folyamatába és a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztettség megszüntetése iránti gyámhatósági munkába.

A gyámügyi ügyintéző a rendelkezésére álló iratok és információk alapján kezdi meg a munkáját az ügyészség, nyomozó hatóság vagy a szabálysértési hatóság jelzésének megérkezését követően a bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében. A történetünk alapjául szolgáló ügyirat a következő információkat tartalmazza:

„Gábor 15 éves középiskolai tanuló. Szülei 5 évvel ezelőtt történt válása óta édesanyjával él Pécsen, rendezetlen családi és anyagi körülmények között. Az interneten a fiatalokat érdeklő műszaki és informatikai cikkeket, ruházati termékeket szerez be, majd a saját hasznát rátéve értékesíti. Kortárs bandákhoz csapódik. A gyermekjóléti központ alapellátás keretében már igyekezett feltárni a Gábort veszélyeztető családi körülményeket, azonban veszélyeztetettségét nem sikerült az alapellátás önkéntes igénybevételével megszüntetni, így a gyámhatóság védelembe vette. Iskolai igazolatlan hiányzásai a kortárs kapcsolatai hatására szaporodnak. Egy hónapja kisebb értékre elkövetett lopásokban vett részt.”

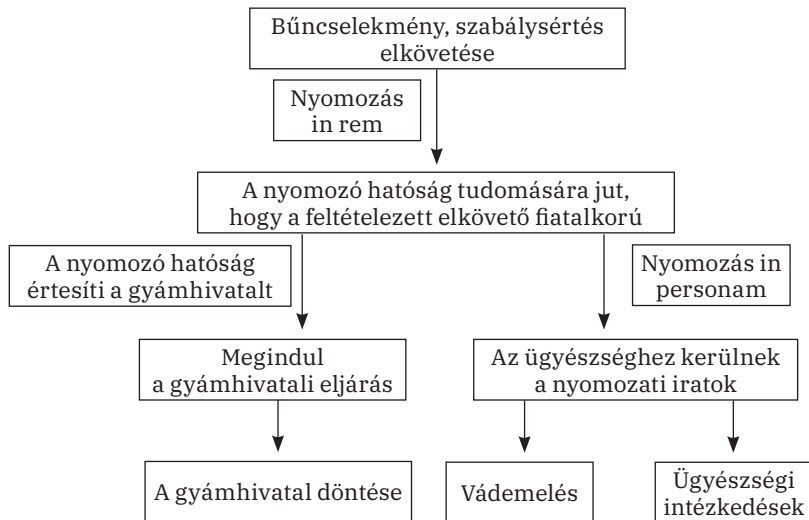
A scenárió nem egy közismert bűncselekményt mutat be. Habár a történet valós cselekményeken alapul, a normasértő fiatal személyazonosságát a gyermek érdekében tekintettel gyermekjogi szempontok alapján szándékosan nem fedjük fel. Bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése esetén a tényállásszerű cselekményt elkövető gyermekkorú és a fiatalkorú is bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett.² A veszélyeztetettség fogalmát a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 5. § n) pontja az Értelmező rendelkezések között határozza meg. Ezek szerint a veszélyeztetettség olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. Az ENSZ gyermek jogairól szóló 1989. november 20-án kelt Egyezménye (továbbiakban Gyermekjogi Egyezmény)³ gyermekfogalmából és a Gyvt. személyi hatályából is levezethető az állam intézményvédelmi kötelezettsége a bűnelkövető gyermek vonatkozásában.

1 A virtuális scenárió *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában* címmel megjelent monográfia online kiegészítése, amelynek elérési útja: <https://novissima.hu/ordered/29550/pic/konyvmintak/virtualisscn.pdf> (letöltés ideje: 2023. 10. 02.).

2 HERKE-FÁBOS Barbara Katalin: *A család szerepe a bűnelkövető gyermek nevelésében = Opuscula Civilia Pályakezdő Civilisták II: Szimpóziuma: A családok és a családpolitika szinergiái a jogban*, szerk. CSITEI Béla, DÜL János, 2022/6, 28.

3 <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> (letöltés ideje: 2023. 10. 02.).

A nyomozó hatóság bűncselekmény elkövetéséről szóló jelzését követően a gyámhatóságnak dönteni kell, hogy melyik hatósági intézkedéssel lehet Gábor bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét megszüntetni és a fejlődését helyes irányba terelni. Ha a gyermek szocializációs és reszocializációs nevelése a családi környezetben biztosítható, nem kerül sor a családjából való kiemelésre, hanem megelőző pártfogás keretében gondoskodik az állam a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség megszüntetéséről. A tényállásszerű cselekményt elkövető gyermek esetében csak gyermekvédelmi hatósági intézkedés indul, míg a fiatalkorúak vonatkozásában a gyermekvédelmi és büntetőeljárás párhuzamosan folyik. A Gábor esetében fennálló objektív és szubjektív büntethetőséget megalapozó körülményekre tekintettel esetében a gyermekvédelmi hatósági eljárás mellett büntetőeljárás is indul. A párhuzamos eljárások menetét az 1. ábra szemlélteti:

Forrás: a szerző összeállítása

1. folyamatábra. A nyomozó hatóság jelzését követően meginduló párhuzamos hatósági eljárások⁴

2. (Jog)történeti gyökerek

Az általános gyermekvédelem veszélyeztetettség típusához igazodó felosztása és az intézményi hálózat létrejötte a XX. század elejére tehető. A *megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában* címet viselő doktori értekezésemben részletesen foglalkoztam az

4 HERKE-FÁBOS: i. m., 175.

igazságügyi gyermekvédelem XX. század elejétől napjainkig tartó fejlődésével. A jogintézmény komparatív vizsgálata során egyrészt arra kerestem a választ, hogy tekinthető-e a patronázmunka a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének, másrészt pedig azt a kérdést vizsgáltam, hogy a múltban hatékonyan működő bűnmegelőzési mechanizmusok eredményesen alkalmazhatóak-e a megváltozott társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok között is. Ennek a vizsgálatnak az összefoglaló eredményeit tartalmazza az 1. táblázat:

1. táblázat. *A patronázmunka és a megelőző pártfogás jogintézményének összehasonlítása*

	Patronázmunka	Megelőző pártfogás
Pártfogó felügyelethez való viszonya	része a pártfogó felügyeletnek	elkülönül a pártfogó felügyelettől (megszüntetési ok)
Elrendelés	fiatalkorúak bírósága	gyámhatóság
Végrehajtás	FFH és a fiatalkorúak bírósága állományában dolgozó pártfogó felügyelő	a PFSZ szervezeti állományában dolgozó megelőző pártfogó
Jogkövetkezmény (magatartási szabályok megszegése)	a patronázmunkától függetlenül súlyosabb vagy ismételt büntető intézkedés elrendelése	súlyosabb hatósági intézkedés elrendelése vagy a büntetőeljárás folytatása

Forrás: a szerző összeállítása⁵

Az összehasonlító jogtörténeti vizsgálat eredményeként kijelenthetjük, hogy bár a szociális munka eszközeit felhasználó patronázmunka hidat képez a XX. századi igazságügyi gyermekvédelem és napjaink megelőző pártfogása között, mégsem tekinthetünk arra jogtörténeti előzményként. A gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM-rendelet 73. §-a alapján elrendelt védő- és óvintézkedés szorosabb kapcsolatban áll a megelőző pártfogással. Ugyanis a gyámhatóság a büntetőeljárás keretein kívül abban az esetben rendelhet el az intézkedést, ha a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása nem volt biztosított, valamint kötelező magatartási szabályai felállítása során a szülőt is felszólíthatta. A pártfogó feladata a felügyeletére bízott kiskorú magatartásának figyelemmel kísérése volt, szükség esetén a szülőt is segíthette nevelési feladataiban. Kimutatható hasonlóság a két intézkedés között a gyámhatóság általi elrendelés. Az intézkedés elrendelésének alapjául szolgáló ok mindkét intézkedés esetében a gyermek veszélyeztetettsége. Az első esetben a veszélyeztetettség oka az volt, hogy a kiskorú erkölcsi fejlődését, nevelését, gondozását nem biztosították, míg a megelőző pártfogás elrendelése során a gyámhatóság a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét mérlegeli a megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés alapján. További hasonlóság a két intézkedés között, hogy a szociális munkát végző pártfogó nem a gyámhatóság, hanem a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszerében tevékenykedik. Az intézkedés elrendeléséhez kapcsolódó magatartási

⁵ *Uo.*, 102.

szabályok betartására a gondozó szülő is kötelezhető volt korábban és ma is. Lényeges különbség mutatkozik azonban a két intézkedés alanyi körében. Az 1961. évi V. tv. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről (1961-es Btk.) szerint minden fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt állt. Az 1/1974. (VI. 27.) OM-rendelet 73. §-a alapján elrendelhető intézkedés a normasértő, de nem büntethető személyek esetében volt alkalmazható. A megelőző pártfogás elrendelhető a tényállásszerű cselekményt elkövető gyermekkorú és bűncselekményt vagy elzárással is sújtható fiatalkorú esetében is.

2. táblázat. Az 1974-es védő-óvó gyámhatósági intézkedés és a megelőző pártfogás jogintézményének összehasonlítása

	1/1974. (VI. 27.) OM-rendelet 73. §-a alapján elrendelt védő- és óvóintézkedés	Megelőző pártfogás
Büntetőeljáráshoz való viszonya	büntetőeljárás keretein kívül	<i>gyermekkorú:</i> nem indul büntetőeljárás <i>fiatalkorú:</i> büntetőeljárástól függetlenül, de párhuzamosan közigazgatási hatósági eljárás
Magatartási szabály személyi köre	a gyermekekre és a szülőre nézve egyenként előírható	a gyermekekre és a szülőre nézve egyenként előírható
Pártfogó feladata	a felügyeletére bízott kiskorú ma- gatatartásának figyelemmel kísérése	– környezettanulmány, kockázatértékelés elkészítése – javaslatétel a megelőző pártfo- gás elrendelésére – a magatartási szabályok betartá- sának ellenőrzése
Elrendelés	gyámhatóság	gyámhatóság
Elrendelés alapjául szolgáló ok	a gyermek veszélyeztetettsége: a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása veszélyben	a gyermek veszélyeztetettsége: gyermek bűnmegelőzési szempont- tú veszélyeztetettsége
Intézkedés szemé- lyi hatálya	bűnelkövető gyermek (normasértő, de a gyermekkor miatt nem büntethető)	gyermekkorú és fiatalkorú személyek

Forrás: a szerző összeállítása⁶

A megelőző pártfogás 2015-ben történő bevezetéséig nem volt visszatartó hatásuk az elrendelt gyámhatósági intézkedéseknek a nem büntethető, de kriminalizálódott gyermekek vonatkozásában, és a gyámhatósági szakemberek sem rendelkeztek bűnmegelőzési ismeretekkel. A bűnmegelőzési tapasztalatokkal rendelkező szakemberek büntethetőség hiányában nem kerültek kapcsolatba a normasértő gyermekkel. Ezt az

⁶ Uo., 103.

úrt igyekezett pótolni a jogalkotó a megelőző pártfogás 2015. január elsejével történő bevezetésével, szem előtt tartva a bűnmegelőzés és a normasértő fiatalok további bűnözésének elkerülése tárgyában született nemzetközi standardokat. A megelőző pártfogás célja, hogy a kriminalizálódott gyermekbűnözéssel való kapcsolatát felszámolja a családi erőforrások segítségével és a gyermekvédelem büntető igazságszolgáltatással való összekapcsolódása révén. Az intézkedés a családban nevelkedést, a családban (családi kapcsolatokban) rejlő erő kiaknázását támogatja azzal, hogy a gyermeket az elsődleges szocializációs közegében tartja a szülői jogok minimális korlátozásával és ellenőrzésével. A család támogató szerepe a fiatalkorban felértékelődik, hiszen a gyermek ebben az időszakban kettős változáson megy keresztül. Egyrészt halad a felnőttkor felé, másrészt elsajátítja a közösségi együttélés szabályait.⁷ A gyámhatóság az intézkedés elrendelésével a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét úgy igyekszik megszüntetni, hogy a családot (gyermeket és szülőt) támogatja a bűnözést kiváltó okok felszámolásában a szociális munka eszközeivel. Az intézkedés elrendelésekor a gyermek és szülei számára a veszélyeztetettséghez igazodó magatartási szabályokat ír elő a gyámhatóság, amelynek betartását a megelőző pártfogóval közösen ellenőrzi.

3. A gyámhatóság igazságügyi gyermekvédelmi tevékenysége

A gyermekvédelem feladat- és eszköztára tekintetében számos jogterülethez kapcsolódik. A büntetőjogi kapcsolat a büntethetőség objektív és szubjektív kategóriájából vezethető le. Az életkor és a beszámítás/belátás vizsgálata jelöli ki a gyermek-, illetve fiatalkorúval szemben alkalmazott felelősségre vonási eljárás színterét. Hatályos büntetőjogunk a fiatalkorú nevelését és védelmét tartja szem előtt, hangsúlyozva a szabadságelvonással járó intézkedés vagy büntetés *ultima ratio* jellegét. Ehhez a szemlélethez illeszkedik a Gyermekjogi Egyezmény és a végrehajtását segítő nemzetközi szabályozók által hangsúlyozott bírói útról való elterelés lehetősége a fiatalkorú bűnelkövetők esetében. A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás összefonódásának eredményeként létrehozott megelőző pártfogás a hatósági intézkedések sorában – a védelembé vételt kiegészítve – egy következő lépés a bűnmegelőzés területén. A gyermekvédelemben történő elhelyezése mellett szólt, hogy a büntetőjog már csak azokkal a fiatalokkal találkozhat, akiknek bűnelkövetését nem akadályozta meg a rendszer.⁸

3.1. A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelem rendszerében

A gyermekvédelmi rendszer működtető állami és nem állami szervek feladata, hogy a komplex tevékenység feltételeit megteremtsék és működését megvalósítsák. A magyar

7 David M. ALTSCHULER, Rachel BROSH: *Adolescent and Teenage Offenders Confronting the Challenges and Opportunities of Reentry*, Youth violence and juvenile justice, Special issue: youth reentry, vol. 2, nr. 1, 2004, 83.

8 DÉKÁNY Dóra: *A fiatalkorúak büntetőjogának fejlődési tendenciái = Jog és Állam 14. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010, 55.

gyermekvédelmi rendszer pillérei a pénzbeli és természetbeni ellátások (Gyvt. 18–28. §), a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alap- és gyermekvédelmi szakellátások (Gyvt. 29–66/L. §), a hatósági intézkedések (Gyvt. 67–93. §), valamint a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve letartóztatásba helyezett fiatalkorúak javítóintézeti ellátása (Gyvt. 66/M.–66/Q. §). Az egyes alrendszerek a veszélyeztetettség mértékéhez igazodnak és összefonódnak. Amennyiben a gyermek helyzete indokolja, az érdekében hozott intézkedések nem a szülő kérelméhez kapcsolódnak, hanem a szülői felügyeleti jog korlátozásával az állam gondoskodik a gyermeket veszélyeztető körülmények megszüntetéséről. A megelőző pártfogás intézménye jól szemlélteti az egyes alrendszerek kapcsolatát. Ha a gyermek kriminális előélete a családi háttérből fakad, nagy valószínűséggel a pénzbeli és természetbeni ellátásokkal az állam már igyekezett a veszélyeztető körülményeket megszüntetni. A gyermek és családja bizonyosan találkozott már a gyermekjóléti alapellátásokon keresztül a gyermekjóléti központ esetmenedzserével és a gyámhatóság szakembereivel. A megelőző pártfogás nem jár a gyermek családból való kiemelésével, de amennyiben az nem eredményes, sor kerülhet a gyermek nevelésbe vételére és szakellátásba kerülésére. Ha a legsúlyosabb gyermekvédelmi intézkedés sem tartja vissza a gyermeket a kriminalizálódástól, reszocializációs nevelésére a javítóintézetben kerül sor.

3.2. Hatósági intézkedések

A gyermekvédelmi gondoskodás keretében elrendelhető intézkedések a gyermekvédelmi rendszer harmadik pillérét képezik. Idetartozik a bűnmegelőzési célzattal létrehozott megelőző pártfogás intézménye. A Gyvt. 15. § (4) bekezdése alapján, ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beelegyezésével nem biztosítható, és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság a veszélyeztetettség mértékétől függően a gyermekvédelmi törvényben felsorolt intézkedések valamelyikét megteszi. A hatósági intézkedéseket okuk és eszközszerük szerint két nagy részre lehet bontani. Az egyik területet a védő-óvó intézkedések köre, a másikat – az intézkedések eredménytelensége esetén – a gyermek családjából való kiemelését eredményező beavatkozások képezik.⁹ A 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (a továbbiakban: Gyer.) 82. § (7) bekezdése szerint a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó intézkedések kiválasztásánál figyelembe kell venni a veszélyeztetettség jellegét, okát és mértékét, a gyermek személyiségét és családi körülményeit, az intézkedés várható hatásait, valamint a gyermeknek a saját családjában történő nevelkedéséhez fűződő jogát.

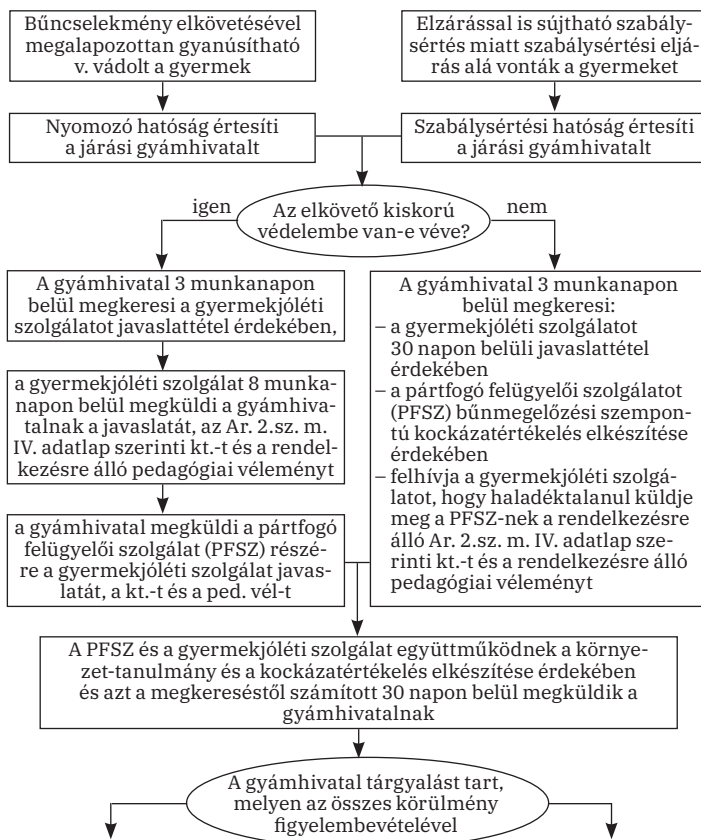
A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó ok, ha a gyermek- vagy fiatalkorú személy bűncselekményt vagy elzárással sújtható szabálysértést követ el. Tehát a gyermek veszélyeztetettsége a kriminalizálódásával függ össze. Az intézkedés elrendelése kapcsolódhat a fennálló védelembé vételhez, vagy a megelőző pártfogás elrendelésével egyidejűleg sor kerül a védelembé vétel elrendelésére is. Mindkét intézkedés a védő-óvó típusú intézkedések körébe tartozik, tehát nem jár a gyermek családból való kiemelésével. A megelőző pártfogás célja a bűnmegelőzés és a további bűncselekmények

9 Filó Erika, KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015, 326.

elkövetésétől való távoltartás, továbbá a reszocializációs nevelés. Ennek érdekében nemcsak a fiatalokot kell a helyes irányba terelni, hanem a családját is képessé kell tenni a normakövető élet támogatására.

3.3. A megelőző pártfogás elrendelése, felülvizsgálata és megszüntetése

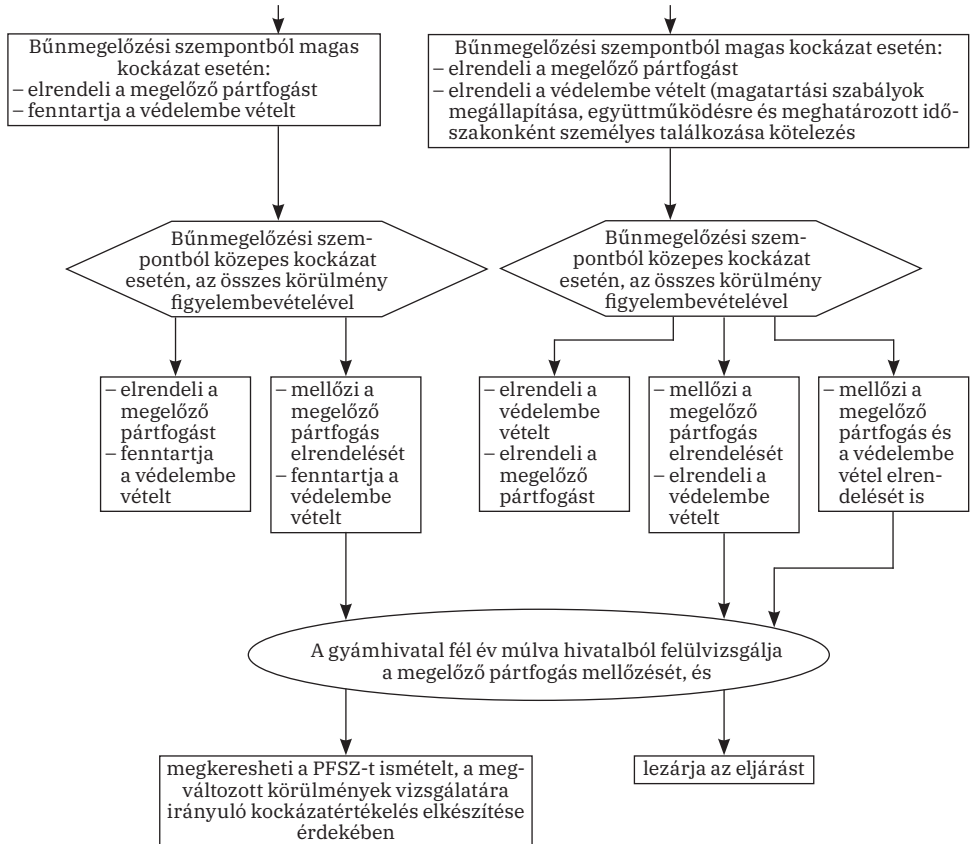
A következőkben a megelőző pártfogás gyermek- és fiatalkorú személyekre egyaránt alkalmazandó közigazgatási eljárásrendjét folyamatábrák alapján mutatom be. A téma értelmezését segíti a korábban már hivatkozott doktori értekezés. A megelőző pártfogás mint hatósági intézkedés hárompólusú. Az eljárásban részt vesz a gyámhatóság, a pártfogó felügyelő és a gyermekjóléti központ.

Forrás: <https://docplayer.hu/2149205-Az-elkoveto-kiskoru-vedelemben-van-e-veve.html>
(letöltés ideje: 2023. 10. 02.)¹⁰

2. folyamatábra. A megelőző pártfogás elrendelése vagy mellőzése

Virtuális szcenárió egy bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett fiatalkorúrol...

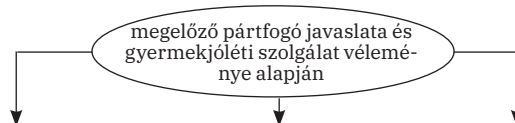

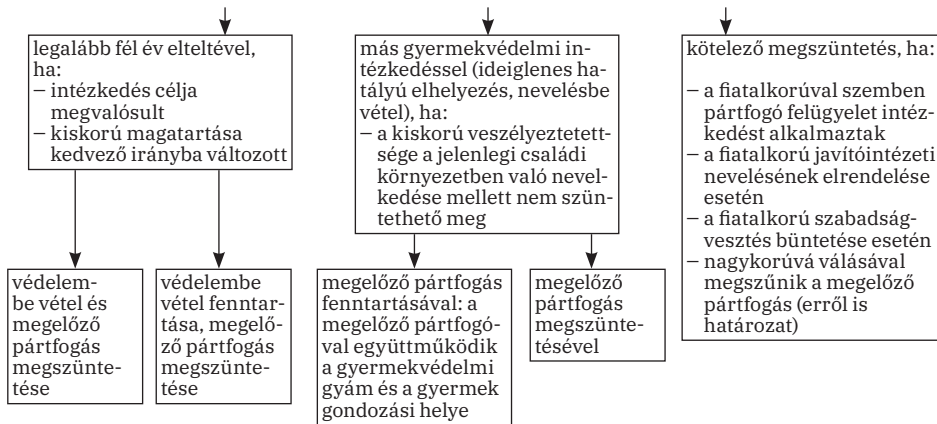
Bűnmegelőzési szempontból alacsony kockázat esetén a gyámhivatal dönt a védelembé vétel és a megelőző pártfogás iránti eljárás megszüntetéséről.

Felülvizsgálat:

- hivatalból: évente
- kérelemre: fél év elteltét követően bármikor
 - megelőző pártfogó felügyelő javaslatára
 - gyermekjóléti szolgálat javaslatára

Megszüntetés:

Forrás: <https://docplayer.hu/2149205-Az-elkoveto-kiskoru-vedelemben-van-e-veve.html>
(letöltés ideje: 2023. 10. 02.)¹¹

3. folyamatábra. A megelőző pártfogás felülvizsgálata, megszüntetése

4. Közösségi foglalkoztató

A scenárió a megelőző pártfogás hatósági elrendelésének folyamatát és annak bűnmegelőzési összefüggéseit mutatja be. A történetből kiderül, hogy a gyámhatóság a megelőző pártfogást elrendelő határozatában a magatartási szabályok között előírta, hogy a fiatalkorú közösségi foglalkoztatóban tartott csoportos értékrend korrekciós foglalkozáson vegyen részt.

A közösségi foglalkoztató a Pártfogó Felügyelői Szolgálat (továbbiakban PFSZ) háttérintézményeként működő speciális intézmény, amelynek legfontosabb funkciója az alternatív szankciók, illetve a helyreállító igazságszolgáltatási eszközök körének bővítése. A PFSZ a büntetés-végrehajtás rendszerében a közösségi büntetések végrehajtásának intézményi hátterét biztosítja. A pártfogó felügyelők feladatköre ugyanakkor nem csupán a büntetések végrehajtására terjed ki, magában foglalja az individualizált szankciók kiszabásának elősegítését is. A bűnelkövetők személyi körülményeiről való tájékoztatással, speciális magatartási szabály javasolásával a pártfogó felügyelők a büntetőeljárás kezdeti szakaszában a közösségi büntetések szélesebb körének alkalmazását mozdítják elő.¹² A PFSZ-nek kiemelten fontos szerepe van abban, hogy az alternatív szankciók jelentőségét és az elkövetők társadalmi

11 HERKE-FÁBOS: *i. m.*, 109.

12 HATVANI Erzsébet: *A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai = A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.*, szerk. BORBÍRÓ Andrea, KISS Anna, VELEZ Edit, GARAMI Lajos, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2009, 188.

reintegrációjának fontosságát a társadalom, a szűkebb és tágabb közösség is el tudja fogadni.¹³

A közösségi foglalkoztatók elsődleges feladata az ügyészek és bírák által a pártfogó felügyelet tartamára előírt külön magatartási szabályok – a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. tv. (továbbiakban Btk.) 71. § (2)–(3) bekezdései) és a megelőző pártfogás magatartási szabályainak (Gyvt. 68/D. § (4) bekezdés ac) pontja) – megtartásában való közreműködés, valamint a jóvátételi munka végrehajtásában való részvétel.

A közösségi foglalkoztató szervezetrendszerének kialakítása során a jogalkotó figyelemmel volt a fiatalkorúak bűnmegelőzését szabályozó nemzetközi standardokra. A szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született, 45/110-es számú ENSZ közgyűlési ajánlás (a továbbiakban: Tokiói Szabályok)¹⁴ a büntetőközpontú kriminálpolitika helyett a büntetőjogi jogkövetkezmények minimalizálása mellett érvel. A dokumentumban a jogalkotó kiemeli a közösség felelősségét a bűnmegelőzésben és a bűnözés visszaszorításában. Ebből fakadóan a helyreállító szemlélet nyújtotta előnyökre hívja fel a figyelmet.¹⁵ A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló, 1985. november 29-én kelt, 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat (a továbbiakban: Pekingi Szabályok)¹⁶ átfogóan foglalkozik a fiatalkorúak bűnözésével és büntető igazságszolgáltatásával. Fiatalkorúak esetében elsődleges cél a megelőzés a széles körű szociális biztonság megteremtésével úgy, hogy lehetőség szerint a büntető igazságszolgáltatás által okozott érdeksérelem minimális legyen. A normatíva rögzíti, hogy a beavatkozás mértékénél és típusánál figyelemmel kell lenni az elkövetett cselekmény körülményeire és súlyosságára, továbbá a fiatalkorú helyzetére és szükségleteire is. Az alternatív szankciók széles körű alkalmazását és elsődlegességét hirdeti annak érdekében, hogy a fiatalkorú személyes szabadságának korlátozására csak kivételesen és gondos mérlegelés után kerüljön sor.¹⁷ A fiatalkorú bűnözés megelőzéséről szóló, 1990. december 14-én elfogadott, 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat (a továbbiakban: Rijádi Iránymutatások)¹⁸ a megelőzés szükségességének hangsúlyozásán túl arra hívják fel a figyelmet, hogy a fiatalkorú bűnözés kezelésekor kiemelt fontosságú a megfelelő szociális környezet és az oktatás megteremtése. Az iránymutatás előrevetíti, hogy a kriminális életpálya kialakulásához vezethet, ha a fiatalkorúval szemben a megfelelő érettségének elérése előtt büntetőjogi szankciót alkalmaznak, amit „stigmaként” és nem nevelő hatásként érzékelhet.¹⁹ Az ismertetés részét képezik a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének 3. és 4. pontjai, amelyek a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermek védelmét kívánják biztosítani különleges törvények és

13 *Uo.*, 189.

14 <https://digitallibrary.un.org/record/105347> (letöltés ideje: 2023. 10. 02.).

15 GYURKÓ Szilvia: *Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről.*

16 <https://digitallibrary.un.org/record/75551> (letöltés ideje: 2023. 10. 02.).

17 HERCZOG Mária (szerk.): *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Budapest, 2007, 425.

18 <https://digitallibrary.un.org/record/105349> (letöltés ideje: 2023. 10. 02.).

19 GYURKÓ: *i. m.*

eljárások elfogadásával, hatóságok és intézmények létrehozásával. A csatlakozó államok figyelmébe ajánlják a büntethetőség alsó korhatárának kötelező megállapítását az emberi jogok és törvényi biztosítékok betartása mellett. Garanciális követelményként jelenik meg az elkövetett bűncselekményhez mért elbánás.

Az Európa Tanács ajánlásai között említem az Európa Tanács R (1992) 16. sz. Ajánlását a közösségi büntetések és intézkedések európai szabályairól, valamint az Európa Tanács R (2000) 22. sz. Ajánlását a közösségi büntetések és intézkedések európai szabályai végrehajtásának fejlesztéséről. Az Európa Tanács R (2003) 20. számú Ajánlása a fiatalok bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről meghatározza a hatékony beavatkozás ismérveit. Ezek szerint a beavatkozás akkor hatékony, ha a bűnelkövetői magatartással összefüggésben lévő kriminogén szükségleteket célozza meg (pl. gyenge szociális készségek, tanulmányi lemaradás, droghasználat stb.); szoros összefüggés van a bűnméltlességek kockázata és a beavatkozás természete, intenzitása és tartama között; figyelembe veszi az elkövető tanulási képességeit, lehetőségeit; a közösségben hajtják végre, figyelembe veszi az elkövető otthoni környezetét; kognitív behaviori technikákon alapul (szociális készségfejlesztés, indulatkezelés, problémamegoldó technikák). Az Európa Tanács R (2008) 11. számú Ajánlása a fiatalok esetében alkalmazható büntetések és intézkedések európai szabályairól a nevelést és a helyreállító szemléletet favorizálja. Az Ajánlás 23.2. pontja alapján olyan büntetéseket és intézkedéseket kell előnyben részesíteni, amelyek nevelési hatással bírnak, ugyanakkor helyreállító jellegű reakciót jelentenek a fiatalok által elkövetett bűncselekményekre. Az Ajánlás 31.1. pontja szerint a közösségi büntetéseket olyan módon kell végrehajtani, hogy hozzájáruljanak a fiatalok tanulási és szociális készségeinek fejlődéséhez. Az Európa Tanács Pártfogási Szabályairól szóló R (2010) 1. sz. Ajánlásának 55. pontja szerint a felügyelet nem tekinthető pusztán az ellenőrző funkció gyakorlásának, ki kell terjednie az elkövető támogatására, segítésére és motiválására. A felügyeletet szükség esetén össze kell kötni más, a pártfogó felügyelői vagy egyéb szolgálatok által végzett beavatkozásokkal, mint például tréningek, készségfejlesztő foglalkozások, foglalkoztatási lehetőségek és kezelés. Az Ajánlás 76. pontja alapján a beavatkozások a rehabilitációt, a bűnelkövetés megszüntetését szolgálják, ezért konstruktívnak és a kiszabott büntetéssel és intézkedéssel arányosnak kell lenniük.

A közösségi foglalkoztatók rendszerének országos kiépítése korlátozott módon valósult meg Magyarországon. 2004-ben létrejött a fővárosi közösségi foglalkoztató, 2006-ban az Igazságügyi Hivatal szakmai irányítása mellett Miskolcon megkezdte működését a közösségi foglalkoztató. Országosan további három helyszínen kerül sor közösségi foglalkoztató felállítására. Ekkor kapott felkérést – az akkori elnevezést használva – a Baranya Megyei PFSZ a közösségi foglalkoztató módszertanának kidolgozására. 2009-ben, újabb megbízás eredményeképpen, a Baranya megyei pártfogók részvételével munkacsoport alakult, azonban a szakmai koncepció eredményei nem helyi szinten, hanem Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Miskolcon kerültek átvételre a Zöld Pont Községi Foglalkoztató létrehozásának és működtetésének keretében. A közösségi foglalkoztatók létrehozásáról a Pártfogó Felügyelői Szolgálat felállításának és működésének szabályozási elveiről szóló 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozat és a már hatályon kívül helyezett Közigazgatási és Igazságügyi Hivatalról szóló 177/2012. számú kormányrendelet rendelkezett. A Korm. határozat 9. pontjában

a következő ütemterv szerepelt: *„Ki kell alakítani a pártfogó felügyelői szállások és foglalkoztatók rendszerét, ezzel is bővítve a személyre szabható magatartási szabályok alkalmazhatóságának körét. A fiatal felnőttek vonatkozásában 2003-tól kezdődően kétéves kísérleti program keretében és négy helyszínen (Budapesten, Kecskeméten, Miskolcon és Pécsen) kell megindítani a pártfogó felügyelői szállás és foglalkoztató működését. A tapasztalatok elemzése és értékelése után kell döntenie az országos program beindításáról.”*

Az 1744/2013 (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023) (továbbiakban NBS) 2.4. pontja kiemelt beavatkozási területként jelölte meg a gyermek- és fiatalkori bűnözés területét. A nemzetközi ajánlásoknak és iránymutatásoknak megfelelően jelentős szerepet kapott az alternatív szankciók és a helyreállító módszerek alkalmazásának erősítése az NBS 8.4.2. pontjában. A célhoz rendelt intézkedések körében megjelent a közösségi foglalkoztatók kialakításának terve. Az 1166/2016. (IV. 6.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2016–2017. évre szóló intézkedési tervéről (a továbbiakban: Intézkedési Terv) az NBS négy kiemelt beavatkozási területén további célokat fogalmazott meg. A bűnismétlés megelőzése elnevezésű beavatkozási területhez kapcsolódóan az Intézkedési Terv 4.1. és 4.2. pontjai célkitűzésként fogalmazták meg a módszertani útmutató kidolgozását a fiatalkorú és fiatal felnőtt pártfogoltak, valamint megelőző pártfogás alatt álló gyermekeket célzó értékrend-korrekciós csoportfoglalkozások kormányhivatali gyakorlatba való beépülése érdekében, emellett az értékrend-korrekciós csoportfoglalkozások módszertanának trénerképzés útján történő átültetését a helyreállító igazságszolgáltatás rendszerébe.

Egy 2015 során ügyészek, bírák és pártfogó felügyelők körében végzett országos fókuszcsoportos vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy a pártfogók akkor töltik be bűnmegelőzési küldetésüket, ha a beavatkozás során az egyéniesítésre tudnak törekedni, amelyet csoportos foglalkozások tartásával, pszichológiai tanácsadással és közösségi foglalkoztatók kialakításával lehetne elérni.

A közösségi foglalkoztató szolgáltatásainak igénybevétele és működésének kerekei az ágazati szabályokban is megjelennek. A Btk. 71. § (2) bekezdés i) pontja alapján a bíróság, illetve feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség a határozatában a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő. A bíróság, illetve az ügyészség elrendelheti, hogy a pártfogolt vegyen részt a pártfogó felügyelő által szervezett csoportos foglalkozáson vagy a pártfogó felügyelői szolgálat közösségi foglalkoztatójának programja szerinti más foglalkozáson. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.) 309. § (5) és (7) bekezdései a jóvátételi munka végrehajtását részletezik. A Gyvt. 68/D. § (4) bekezdés ac) pontja szerint a gyámhatóság a bűnismétlés megelőzése érdekében elrendelt megelőző pártfogáshoz kapcsolódóan a megállapított magatartási szabályok betartására kötelezi a gyermek- vagy fiatalkorú személyt. A Pártfogó Felügyelői Szolgálat felállításának és működésének szabályozási elveiről szóló 1183/2002. (X. 31.) Korm. határozat a pártfogó felügyelői foglalkoztató programjainak való részvétel magatartási szabályként való előírását a fiatalkorú, illetve fiatal felnőtt pártfogoltak esetében irányozza elő. A Pfr. 60–62. §-ai rendelkeznek a közösségi foglalkoztató

szervezeti besorolásáról és működtetéséről, a résztvevők köréről, az interszektorális együttműködés kialakításáról és a közösségi foglalkoztató programjairól.

5. Összegzés a gyermekjogi garanciák tükrében

A gyermek érdekének védelmét a korára és sérülékeny voltára tekintettel a közigazgatási hatósági eljárásban és a büntetőeljárásban is mindvégig szem előtt kell tartani. Történetünk főszereplője, Gábor az általa elkövetetett normasértő cselekményért a büntethetőség objektív és szubjektív szempontrendszer alapján felel. A Gyermekjogi Egyezmény a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyeket gyermeknek tekinti. A büntetőeljárásban ezért speciális jogok és garanciák illetik meg a fiatalkorút. A büntető anyagi és eljárásjogi szabályok is a bűnelkövető gyermek büntetés helyett alkalmazott nevelésének elvét fektetik le család(jogi) és gyermekvédelmi szocializációs és reszocializációs eszközökkel. A Btk. 106. § (1) bekezdése szerint a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. Míg a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 677. §-a a következőképpen fogalmaz: a fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt.²⁰

Ahogy arra bevezetőmben utaltam, a fiatalkorú személyazonosságát tudatosan nem fedtük fel. A tanulmányt lezáró összegzésben adjuk meg a magyarázatot erre gyermekjogi garanciák felsorakoztatásával. Meggyőződésünk, hogy a nyilvánosság ereje, a személyazonosság alapján történő beazonosítás ebben a korban a bűnelkövető gyermek további kriminalizálódásának ágyaz meg, valamint viktimológiai folyamatot is előidézhet. A normasértés publikálása során szem előtt kell tartanunk a megbélyegzés, stigmatizálás veszélyét, a magánélet tiszteletben tartását és a sikeres reszocializáció esélyét.

A Gyermekjogi Egyezmény által garantált gyermeki jogok egymással holisztikus viszonyban²¹ állnak. Az egyes gyermekjogok nem választhatók el egymástól és a gyermek gazdasági, társadalmi helyzetétől, szociális környezetétől.²² Ebből a megállapításból az következik, hogy a gyermekjogok értelmezése és érvényesülése sem szakítható ki környezetükből.²³

20 HERKE-FÁBOS: *i. m.*, 41.

21 BRONAGH BYRNE, LAURA LUNDY: *Children's Rights-Based Childhood Policy: A six-P Framework*, 357–373.

22 LUX ÁGNES: „A gyermekek jogai” = *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, szerk. JAKAB ANDRÁS, FEKETE BALÁZS. <https://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai>

23 VANESSA SEDLETZKI: *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children*, UNICEF Office of Research, Florence, 2013, 5. fejezet.

A gyermek fizikai és szellemi érettségének hiányára tekintettel különleges jogi és szociális eszközök, garanciák szolgálják jogaik védelmét.²⁴ A Gyermekjogi Egyezmény fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatos 40. cikke a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy bűnösnek nyilvánított gyermekekkel foglalkozik. A Gyermekjogi Egyezményhez csatlakozó államok garanciát²⁵ vállalnak arra, hogy a büntetőeljárással érintett fiatalkorú megfelelő bánásmódban részesül. A megfelelő bánásmód részeként a fiatalkorú megbélyegzésének elkerülése érdekében a deklaráló államok az Egyezmény 40. cikk 3. pontjának b) fordulata alapján arra törekednek, hogy a fiatalkorú ügyében bírósági eljárás mellőzésével²⁶ döntsenek. A Gyermekjogi Egyezményben részes államok a hivatkozott fordulat szerint minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára, és különösen minden lehetséges és kívánatos esetben intézkedéseket tesznek ezen gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére.

A 40. cikk által lefektetett garanciáknak a fiatalkorú elleni büntetőeljárás során kell érvényesülniük. Ez azt jelenti, hogy a gyanúsítás pillanatától egészen az ítélethozatalig biztosítani kell számára olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.

A Gyermekjogi Egyezmény oszthatatlan, és az egyes cikkek kölcsönösen összefüggenek egymással (holisztikus szemlélet). Ennek megfelelően a 40. cikk sem önmagában értelmezendő. Kiemelt figyelemmel kell lenni a gyermek legfőbb érdekére, az élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez való jogra és a gyermek véleményének tiszteletben tartására.²⁷

A Gyermekjogi Egyezmény gyakorlati alkalmazásához nyújtanak segítséget a Gyermek Jogainak Bizottsága magyarázatait tartalmazó kommentárok és nemzetközi iránymutatások.²⁸ A Pekingi Szabályok 17. cikk (a) pontja előírja, hogy az igazságszolgáltatás beavatkozása esetén nemcsak a tett súlyosságára kell figyelemmel lenni, hanem a fiatalkorú körülményeire, szükségleteire, társadalmi érdekeire. Ahogy a Rijádi Iránymutatások 5. cikke rámutat, a fiatalok esetében egyes társadalmi normák áthágása általános jelenség, a normaszegő magatartás legtöbbször a megfelelő érettség

24 Kirsten SANDBERG: *Children's Right to Protection Under the CRC = Implications for professional practice and policy*, ed. Asgeir FALCH-ERIKSEN, Elisabeth BACKE-HANSEN, Palgrave Macmillan, London, 2018, 15–38.

25 Ursula KILKELLY: *2008 Youth justice and children's rights: Measuring compliance with international standards*, Youth Justice 2008/3, 187–192.

26 Edwin Lemert MCCARTHY: *Instead of Court; Diversion in Juvenile Justice. Crime and Delinquency Issues*, A Monograph Series, 1971.

27 Murlí DESAI: *The Child Rights Perspective. A Rights-Based Preventative Approach for Psychosocial Well-Being in Childhood. Children's Well-Being: Indicators and Research*, Springer, Dordrecht, 2010, 29–46.

28 KILKELLY: *i. m.*, 188–189.

elérésével magától megszűnik.²⁹ A Rijádi Iránymutatások szerint a megbélyegzés csak hozzájárul későbbi normaszegő magatartás tanúsításához.³⁰ Amennyiben a hatóságok – életkor és kriminalizálódás szempontjából – túl korán avatkoznak a gyermek és családja életébe, az a gyermek megbélyegzéséhez vezethet. A stigmák nemcsak a gyermek személyiségfejlődésének belső folyamatát befolyásolhatják kedvezőtlenül, hanem a gyermeket nevelő oktatási intézmények is sok esetben elfordulnak vagy „más elbánást” alkalmaznak a hatóságokkal kapcsolatba került gyermekekkel. A kortárs kirekesztés, érzelmi bántalmazás pedig csak fokozza a társadalmi elszigetelődést. A Bizottság 7. számú, „A gyermek jogainak végrehajtása kora gyermekkorban” című átfogó kommentárjának 18. cikke szerint a helytelenül viselkedő vagy törvénytörtő kisgyerekeknek együttérző segítségre és megértésre van szükségük, hogy fejlődhessen az önkontrolljuk, szociális és empátiás készségük és konfliktusmegoldó képességük.³¹

Irodalomjegyzék

1. David M. ALTSCHULER, Rachel BROSH: *Adolescent and Teenage Offenders Confronting the Challenges and Opportunities of Reentry*, Youth violence and juvenile justice, Special issue: youth reentry, vol. 2, nr. 1, 2004.
2. Bronagh BYRNE, Laura LUNDY: *Children's Rights-Based Childhood Policy: A six-P Framework*, in Book Human Rights Monitoring and Implementation, Routledge, 2020.
3. Sean CREANEY: *Targeting, labelling and stigma: challenging the criminalisation of children and young people*, Criminal Justice Matters, 89:1, 16–17, DOI: 10.1080/09627251.2012.721967
4. Murli DESAI: *The Child Rights Perspective. A Rights-Based Preventative Approach for Psychosocial Well-Being in Childhood. Children's Well-Being: Indicators and Research*, Springer, Dordrecht, 2010.
5. DÉKÁNY Dóra: *A fiatalokúak büntetőjogának fejlődési tendenciái = Jog és Állam 14. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010.
6. FILÓ Erika, KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015.
7. GYURKÓ Szilvia: *Nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások a 18 éven aluli gyermekek büntető igazságszolgáltatási rendszeréről*. http://unicef.mto.hu/c/document_library/get_füe?p_l_id=13301&noSuchEntryRedirect=viewFullContentURLString&fileEntryId=95786
8. HATVANI Erzsébet: *A magyar Pártfogó Felügyelői Szolgálat szervezete és feladatai = A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.*, szerk. BORBÍRO Andrea, KISS Anna, VELEZ Edit, GARAMI Lajos, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2009.

29 Eugeen VERHELLEN, Geert CAPPELAERE: *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency: Prevention of Juvenile Delinquency or Promotion of a Society Which Respects Children Too?*, Chronicle Volume: 5, Issue: 1, 1996, 57–67.

30 CREANEY Sean: *Targeting, labelling and stigma: challenging the criminalisation of children and young people*, 16–17.

31 HERCZOG: *i. m.*, 436.

9. HERCZOG Mária (szerk.): *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Budapest, 2007.
10. HERKE-FÁBOS Barbara Katalin: *A család szerepe a bűnelkövető gyermek nevelésében = Opuscula Civilia Pályakezdő Civilisták II: Szimpóziuma: A családok és a családpolitika szinergiái a jogban*, szerk. CSITEI Béla, DÜL János, 2022/6.
11. HERKE-FÁBOS Barbara Katalin: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*, Novissima Kiadó, Budapest, 2022.
12. Ursula KILKELLY: *2008 Youth justice and children's rights: Measuring compliance with international standards*, Youth Justice 2008/3.
13. LUX Ágnes: „A gyermekek jogai” = *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, szerk. JAKAB András, FEKETE Balázs. <https://ijoten.hu/szocikk/a-gyermekek-jogai>
14. Edwin Lemert MCCARTHY: *Instead of Court; Diversion in Juvenile Justice. Crime and Delinquency Issues*, A Monograph Series, 1971.
15. Kirsten SANDBERG: *Children's Right to Protection Under the CRC = Implications for professional practice and policy*, ed. Asgeir FALCH-ERIKSEN, Elisabeth BACKE-HANSEN, Palgrave Macmillan, London, 2018.
16. Vanessa SEDLETZKI: *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children*, Florence, UNICEF Office of Research, 2013.
17. Eugene VERHELLEN, Geert CAPPELAERE: *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency: Prevention of Juvenile Delinquency or Promotion of a Society Which Respects Children Too?*, Chronicle Volume: 5, Issue: 1, 1996.

HERKE CSONGOR

A pécsi kézigránátos ügy büntető eljárásjogi és kriminalisztikai tanulságai

Criminal Procedural and Forensic Science Edifications from the Hand Grenade Case in Pécs

Abstract: On 18 November 2008, at around 10:45 P.M., a large explosion rocked the area around Fejlődés Street in Pécs. As it turned out later, a hand grenade was thrown into one of the houses from the outside through the window, as a result of which the parents Zoltán P. and Mónika P., who were sleeping on the double bed in the room, died immediately. Miraculously, not only the older child sleeping in the next room but also the three small children lying on the floor in the same room with the parents escaped without serious injuries; they did not even suffer a hearing loss.

With the commission of the crime, one of the neighbours, former police officer János B., was accused as an abettor, Jenő B. (who is János B's brother) and Zsanett O. as co-actors, and Sándor B. as an aider, the crime of homicide being committed deliberately, with premeditation, against more than one person and against a person under the age of fourteen years (B. Sándor was also accused of the criminal offences with explosives or blasting agents). With the second-degree verdict of the Pécs Regional Court of Appeal, János B. was sentenced to 15 years, Sándor B. to 12 years, and Jenő B. to life imprisonment, and Zsanett O. was acquitted of the charges brought against her.

The case raised countless questions of criminal procedural law and forensic science, from the negligent conduct of the inspection on the scene (including the inaccurate recording of traces) through the strange result of the polygraph examination to the legality of the accusation and numerous questions of proof and classification. The study at hand attempts to answer the seven main forensic questions (what, where, when, how, who, with whom, and why), of which only two (where and when) were clarified all the way through, reviewing what happened from the investigation to the trial in the first and second instance courts to the process of judicial review.

Keywords: main issues of forensic science, inspection on the scene, trace recording, polygraph

Összefoglaló: 2008. november 18-án 22 óra 45 perc körüli időben egy nagy robbanás rázta fel Pécs Fejlődés utca környékét. Amint később kiderült, az egyik házba az ablakon keresztül kívülről egy kézigránátot dobtak be, aminek következtében a szobában a franciaágyon alvó P. Zoltán és P. Mónika szülők azonnal életüket veszítették. A csodával határos módon nemcsak a szomszéd szobában alvó idősebb gyermek, hanem a szülőkkel egy szobában, matracon a földön fekvő három kisgyermek is komolyabb sérülések nélkül megúszta az esetet, még csak halláskárosodást sem szenvedtek.

A bűncselekmény elkövetésével az egyik szomszédot, a volt rendőr B. Jánost vádolták felbújtóként, B. Jenőt (aki B. János testvére) és O. Zsanettet társtettesként, illetve B. Sándort bűnsegédként vádolta meg a Baranya Megyei Főügyészség előre kitérvelten, több emberen, 14. életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntetével (B. Sándort robbanóanyaggal, robbanószerrel visszaélés büntetével is). A Pécsi Ítéletábrla másodfokú

ítéletével B. János 15 év, B. Sándor 12 év, B. Jenő pedig életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést kapott, O. Zsanettet pedig felmentették az ellene emelt vád alól.

Az ügy számtalan büntető eljárásjogi és kriminalisztikai kérdést vetett fel a helyszíni szemle anyag lefolytatásától (ideértve a pontatlan nyomrögzítést) a poligráfos vizsgálat furcsa eredményén át a vád törvényességén keresztül számos bizonyítási és minősítési kérdésig. A tanulmány megpróbál választ adni a hét kriminalisztikai főkérdésre (mi történt? hol történt? mikor történt? hogyan történt? ki követte el? kivel követte el, miért követte el a bűncselekményt?), amely kérdések közül csak kettő (hol és mikor történt) volt mindvégig tisztázott, áttekintve a nyomozástól az első- és másodfokú bírósági tárgyaláson át egészen a felülvizsgálati eljáráson történteket.

Kulcsszavak: kriminalisztika főkérdései, helyszíni szemle, nyomrögzítés, poligráf

1. Az elsőfokú bírósági eljárás

Az elsőfokú bíróság ítéletében az alábbi tényállást állapította meg:

B. János I. r. vádlott családjával néhai P. Zoltán és élettársa, P. Mónika közelében, velük egy utcában élt. A két család között évekkal korábban megromlott a viszony. Ez részben P. Zoltánnak és családjának a magatartására, B. János I. r. vádlott és családja által elfogadhatatlannak ítélt életvezetésére volt visszavezethető. A vádlott többször szóvá tette hangoskodásukat, valamint azt, hogy kutyáikat az utcára kiengedték, gyerekei között gyakran riadalmat okozva. Az említettek miatt kialakult indulatát pedig növelte, hogy P. Zoltán a törvényesség határain mozgó, néha azon túllépő tevékenységéből időnként jelentős jövedelmekre tett szert, nem ritkán nagy értékű gépkocsikkal járt, különösen azért, mert B. János nyugdíjba vonulását megelőzően rendőrként dolgozott.

B. János I. r. vádlott a társadalmi együttélés szabályait sértő viselkedésük miatt több alkalommal kért segítséget a rendőrségtől annak érdekében, hogy a P. család hangoskodását megfékezze, illetőleg a társadalmi együttélés szabályainak betartására kényszerítse, ami azonban nem vezetett eredményre. Ezért 2008. év nyarára B. János I. r. vádlott családja és a P. család között kifejezetten haragos viszony alakult ki.

P. Zoltánnak ezen túl azonban több haragosa is volt. Igen rossz viszonyban volt élettársa, P. Mónika családjával, mert sérelmezték élettársi kapcsolatukat. Ezen túlmenően haragos viszonyban volt korábbi élettársának újabb élettársával és annak családjával is. Pénzügyi elszámolási vitái is voltak, elsősorban lízingelt autók jogellenes értékesítésével összefüggésben. Mindezekben túlmenően haragban volt B. Róberttel is amiatt, mert P. Mónika hamis tartalmú feljelentést tett e személy ellen.

E feszült, állandó konfliktussal terhelt kapcsolat miatt B. János I. r. vádlott elhatározta, hogy véget vet a problémának, megakadályozandó azt, hogy a továbbiakban akár a gyermekeit, akár más hozzátartozóit inzultusok érhék. Elsősorban néhai P. Zoltán megleckéztetésére készült, amelyhez testvéréhez, B. Jenő II. r. vádlotthoz fordult segítségért. Tőle olyan személy felkutatását kérte, aki ezt a feladatot végre tudja hajtani.

B. Jenő II. r. vádlottnak ekkor jutott eszébe korábbi ismerőse, B. Sándor III. r. vádlott, akit alkalmasnak ítélte erre.¹

2008. október elején B. János I. r. és B. Jenő II. r. vádlottak felkeresték B. Sándor III. r. vádlottat Alsószentmártonban, az akkor még I. r. vádlott tulajdonában volt Suzuki típusú személygépkocsival. Ez alkalommal vázolták B. János I. r. vádlott és családja, valamint a P. család közötti feszültség okát, lényegét, illetőleg a konfliktusok megoldására kerestek, kértek javaslatot. Szó esett arról is, hogy ennek egyik módja egy kézigránáttal történő megleckéztetés is lehetne. A kézigránát használatára B. Sándor III. r. vádlott tett javaslatot, majd a testvérpár erre irányuló kérésére vállalta annak beszerzését is. A B. testvérek arra kérték III. r. vádlottat, hogy a beszerzést követően hajtsa is végre a feladatot.

Azért, hogy ebben a kérdésben B. Sándor dönteni tudjon, B. János I. r., B. Jenő II. r. és B. Sándor III. r. vádlottak Pécsre autóztak azzal a céllal, hogy megmutassák B. Sándornak a robbantás helyszínét, a végrehajtás körülményeinek kidolgozását segítő. Pécssett megmutatták B. Sándornak a sértettek házát, amelyet B. Sándor telefonjával le is fényképezett.

A helyszín feltérképezését követően B. Sándor III. r. vádlott időt kért arra, hogy döntsön abban a kérdésben, hogy a feladatot elvállalja-e. Nem sokkal később azonban nemleges választ adott, egyértelműen elhárította magától a kérést, közölve azt, hogy nem vállalja, hogy kézigránátot dobjon be a házba.

B. Sándor III. r. vádlott 2008. október 8-án telefonon felhívta, majd felkereste ismerősét, S. Sándor rendőrt a Siklósi Rendőrkapitányságon, akit röviden tájékoztatott arról, hogy az említett helyen merénylet készül, és meg is mutatta neki a telefonjával készített fényképfelvételt. Arra azonban nincs adat, hogy S. Sándor intézkedett volna aziránt, hogy a merényletet megakadályozza, mi több: B. Sándor III. r. vádlottat is hallgatásra biztatta. B. Sándor III. r. vádlott az S. Sándornál tett látogatásáról élettársának, O. Zsanett IV. r. vádlottnak is beszámolt, megmutatva a P. Zoltánék házáról készített fotót is. E fotó később ismeretlen körülmények között megsemmisült.

Annak ellenére, hogy B. Sándor III. r. vádlott a végrehajtástól elzárkózott, elvállalta, hogy kézigránátot biztosít a B. testvéreknek. Ezért felvette a kapcsolatot egy ismerősével, aki ekkor éppen letartóztatásban² volt. Kérésének teljesítését vállalta, ezért a letartóztatásban lévő személy a testvérét kérte meg, hogy ebben legyen B. Sándor III. r. vádlott segítségére, aki pontosabban meg nem határozható napon, de bizonyosan 2008. október 8. napját követően elkísérte B. Sándor III. r. vádlottat a letartóztatott személy lakására, ahol két darab kézigránátot rejtő zárt dobozt vett át annak élettársától. Arra nincsen adat, hogy ezért fizetett volna. A kézigránátokat rejtő dobozt B. Sándor III. r. vádlott a lakásuk mellett, a kertben rejtette el O. Zsanett IV. r. vádlott segítségével.

Azt követően, hogy birtokába került a két kézigránát, B. Sándor ismét felvette a kapcsolatot B. Jenővel, aki ezután őt személyesen felkereste. Utóbbi vádlott a megbeszélés közben telefonon tartotta a kapcsolatot testvérével, beszámolva a B. Sándor

1 III. r. vádlott vezetékneve szintén B-vel kezdődik, de eltér a B. testvérekétől, velük semmilyen rokoni kapcsolatban nem állt.

2 A cselekmény elkövetésekor a jogintézmény neve még „előzetes letartóztatás” volt, de az egységes szöveghasználat érdekében mindenhol a „letartóztatás” kifejezést alkalmazzuk.

III. r. vádlottal folytatott tárgyalásról. Ekkor közölte B. Jenővel B. Sándor III. r. vádlott, hogy a kézigránát felhasználásában nem kíván részt venni.

B. Sándor III. r. vádlott O. Zsanettnak beszámolt arról, hogy B. Jenő II. r. és B. János I. r. vádlottak mihez kérték a segítségét, továbbá arról is, hogy a kézigránát honnan és milyen okból szerezte be. Így O. Zsanett IV. r. vádlott tudott arról, hogy B. János I. r., B. Jenő II. r. és B. Sándor III. r. vádlottak miként készítik elő a bűncselekményt.

2008. november 18-án a késő délutáni-esti órákban B. Jenő II. r. vádlott édesapja és saját névnapját megünnepeleendő egy családi összejövetelen vett részt Kővágószőlősen, édesapja lakásában. 20 óra 33 perckor telefonon felhívta B. Sándor III. r. vádlottat, közölve, hogy hamarosan indul a gránátért, amit legkésőbb 21.30-kor meg is tett. Megegyezésüknek megfelelően 22.00 és 22.45 óra közötti időpontban Alsószentmártonban találkoztak, ahova B. Jenő II. r. vádlott a tulajdonában lévő Mitsubishi gépkocsival ment. Alsószentmártonban B. Sándor III. r. vádlott 1 db jugoszláv gyártmányú, M52-es típusú kézigránát adott át B. Jenőnek. Az nem volt megállapítható, hogy ezért bármiféle juttatásban részesült-e.

A kézigránát átvételét követően B. Jenő II. r. vádlott Pécsre indult, ahova elkísérte O. Zsanett IV. r. vádlott is azért, hogy a kézigránát bedobásánál a helyszín biztosításával a segítségére legyen. Az szintén nem volt megállapítható, hogy erre őt ki kérte meg, és az sem, hogy ezért milyen előnyben részesült.

E két vádlott 23 óra 45 perc körüli időpontban érkezett a sértettek lakásának közelébe. A gépkocsit néhai P. Zoltán házától távolabb állította le B. Jenő II. r. vádlott, majd mindketten a sértettek házához mentek. A ház előtt, a kerítésen kívül, a szinte összefüggő falat alkotó tuják fedezékében megálltak, ahonnan a lakásba, annak hálószobaként használt szobájába be lehetett látni, a ház utcafronti homlokzatán lévő két ablak közül a jobb oldalin, annak kisebbik ablakszárnyán a redőny ugyanis nem volt leengedve. Az egyrétegű üvegen át a belátást függöny sem akadályozta. Így a működő televízió által megvilágított helyiség és az ágyak egy része áttekinthető volt. Ezért látták azt, hogy a szobában többen, köztük gyerekek is tartózkodnak. Látszott az is, hogy a franciaágyban fekvő egyik felnőtt kezében távkapcsolót tart.

Ezt követően B. Jenő II. r. vádlott testvére, B. János I. r. vádlott ez irányú kérését teljesítve, annak kibiztosítását követően bedobta a kézigránát az említett ablakszárnyon keresztül, amely a dobás erejétől betört. O. Zsanett IV. r. vádlott ez idő alatt a környéket figyelte, biztosítva azt, hogy jelenlétük és II. r. vádlott tette rejtve maradjon.

A kézigránát a franciaágyon fekvő néhai P. Zoltán és élettársa, néhai P. Mónika között esett az ágyra, ahol szinte azonnal, 23.50 perc körüli időpontban felrobbant. P. Zoltán és élettársa, P. Mónika a kézigránát felrobbanása következtében nyomban életüket veszítették.

Ezzel közel egyidejűleg O. Zsanett IV. r. és B. Jenő II. r. vádlottak a helyszínről elszaladtak, utóbbi gépkocsijával O. Zsanettet Alsószentmártonba vitte, majd otthonába tért.

A szobában az elhunyt szülőkkel együtt tartózkodott még három gyermekük is. A három gyermek a franciaágy és az ablak között, azonban annak szintje alatt elhelyezkedő, alacsony ágyon és matracon, betakarva feküdt. A robbanás következtében azonban egyikük sem sérült meg, mert édesanyjuk, P. Mónika teste felfogta a szétrobbanó

repezszilánkok egy részét. A sérülést okozó fémdarabok amiatt sem érték el őket, mert a szülői ágy szintjénél, így a robbanás nullpontjánál alacsonyabban feküdtek. A gyermekek a robbanás hanghatásától eredő halláskárosodást sem szenvedtek el.

A házban tartózkodott még P. Zoltán korábbi kapcsolatából származó gyermeke, P. Mercédesz is, ő azonban a ház egy másik, előzőtől fallal elválasztott, nappali szobának használt helyiségében aludt.

A vádlottak közül B. János I. r. vádlott tisztában volt azzal, hogy a sértetti pár esti órákban rendszeresen otthon tartózkodik és közös hálószobát használnak a gyermekeikkel. B. Jenő II. r. és O. Zsanett IV. r. vádlottak pedig látták ezt. B. Sándor III. r. vádlott viszont a kézigránát átadásakor nem tudott arról, hogy a P. Zoltán és élettársa egy légtérben fognak tartózkodni a gyermekeikkel. Valamennyien tisztában voltak azonban azzal, hogy a robbanás a közelében tartózkodó emberek életének kioltásával jár.

Az elsőfokú bíróság B. János I. r. vádlottat előre kitervelten, több emberen és tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére felbujtóként elkövetett emberölés, B. Jenő II. r. vádlottat előre kitervelten, több emberen és tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés, B. Sándor III. r. vádlottat előre kitervelten, több emberen bűnsegédként elkövetett emberölés, O. Zsanett IV. r. vádlottat pedig előre kitervelten, több emberen és tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére bűnsegédként elkövetett emberölés büntetében találta bűnösnek.

Ezért a bíróság B. János I. rendű vádlottat 15 évi fegyházbüntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra, B. Jenő II. rendű vádlottat életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra, B. Sándor III. rendű vádlottat 10 évi fegyházbüntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra, O. Zsanett IV. rendű vádlottat pedig 12 évi fegyházbüntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte. A bíróság úgy rendelkezett, hogy a szabadságvesztés-büntetésből B. Jenő II. rendű vádlott legkorábban 30 év elteltével bocsátható feltételes szabadságra.

2. A másodfokú eljárás

A másodfokú bíróság a mindkét irányban benyújtott fellebbezések alapján az elsőfokú ítéletet akként változtatta meg, hogy O. Zsanett IV. r. vádlottat az ellene emelt vád alól felmentette, míg B. Sándor III. r. vádlott szabadságvesztés-büntetését 12 évre súlyosította az alábbi tényállás alapján:

A felülbírálat során a másodfokú bíróság észlelte, hogy az elsőfokú bíróság ítéletének O. Zsanett IV. r. vádlottra vonatkozó része megalapozatlan: az a rendelkezésre álló bizonyítékok tényleges tartalmán alapuló, kellő részletességű és a logika szabályaival is összhangban álló értékelés hiányában felderítetlen, részben ellentétes az iratok tartalmával, illetve az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítélet megalapozatlanságának kiküszöbölése érdekében a megállapított tényállást részben az iratok tartalma, részben ténybeli következtetés útján kiegészítette, helyesbítette, illetve O. Zsanett IV. r. vádlott vonatkozásában eltérő tényállást állapított meg, és a vádlott tekintetében a

bizonyítékokat (a fellebbezési eljárásban lefolytatott bizonyítás hiányában is) az elsőfokú bíróságtól eltérően értékelte.

A másodfokú bíróság szerint valamennyi vádlott hazugságvizsgálata, a poligráfos és a grafometriás vizsgálatok eredménye egyaránt cáfolta O. Zsanett IV. r. vádlott aktív, de passzív részvételét is a cselekmény helyszínén. A másodfokú bíróság megítélése szerint nagyon komoly kétségek fogalmazhatók meg az elsőfokú bíróság által O. Zsanett IV. r. vádlottal szemben megállapított tények tekintetében, azok az elemi életszerűség követelményével egyik vádlott szemszögéből sem egyeztethetők össze.

B. Jenő II. r. vádlott és O. Zsanett IV. r. vádlott korábban gyakorlatilag nem ismerték egymást, bizalmi viszony egyikük részéről sem állhatott fenn. Az irányadó tényállás szerint gyengébb intellektusú, öt hónapos veszélyeztetett terhes O. Zsanett IV. r. vádlott Pécssett a sértett utcájában sohasem járt, helyismerettel nyilvánvalóan nem rendelkezett. Nem világos, hogy jelenléte a bűncselekmény helyszínén milyen segítséget jelentett volna B. Jenő II. r. vádlott számára, sőt közreműködése sokkal inkább kockázati tényezőként jöhetett volna számításba. A másodfokú bíróság szerint O. Zsanett IV. r. vádlott helyszínen történő szerepvállalása ellen szól az is, hogy ebben az esetben B. Jenő II. r. vádlottnak az elkövetés után mintegy kétórás autóútra kellett volna vállalkoznia a Pécs–Alsószentmárton–Kővágószőlős útvonalon, részben olyan időszakban, amikor a cselekmény ismertté válása folytán fokozott rendőri jelenléttel, ellenőrzésekkel is számolnia kellett. Ellenkező esetben viszont joggal reménykedhetett abban, hogy a rendőrség tényleges fellépése előtt, mintegy fél óra alatt biztonságosan hazaér. Kétséges volt az is, hogy az O. Zsanett IV. r. vádlotthoz őszintén ragaszkodó, féltékeny természetű B. Sándor III. r. vádlott beleegyezett volna terhes élettársának szerepvállalásába ilyen súlyú bűncselekmény elkövetésében, figyelemmel arra is, hogy elfogása esetén saját cselekvőségének felderítésével is számolnia kellett. Az elsőfokú bíróság O. Zsanett IV. r. vádlott bűnösségét olyan tanúk terhelő tartalmú vallomásra alapítva állapította meg, akik valamennyien csak közvetett ismeretekkel rendelkeztek, és az egyéb bizonyítékokkal, valamint saját korábbi vallomásaikkal is ellentétes vallomásokot tettek.

Külön problémát okozott a másodfokú bíróság szerint, hogy az elsőfokú bíróság V. K. tanú poligráfos hazugságvizsgálatát rendelte el a bírósági szakban, amire a másodfokú bíróság szerint nem lett volna mód (erre még a későbbiekben visszatérünk).

Szintén ezen tanúk vallomásainak értékelésekor vette számba a másodfokú bíróság, hogy K. M. tanú B. Sándor III. r. vádlott börtönbe kerülése után élettársi kapcsolatot létesített O. Zsanett IV. r. vádlottal, terhelő tartalmú vallomását pedig azt követően tette, hogy O. Zsanett IV. r. vádlott őt elhagyta, és nem is titkolta, hogy emiatt haragszik rá. Az előbb említett V. K. (aki a bűncselekmény idején szintén B. Sándor III. r. vádlott élettársa volt) O. Zsanett IV. r. vádlottat követően ugyancsak élettársa lett K. M. tanúnak, a terhelő vallomások megtétele éppen ennek idejére esett.

Összességében:

- O. Zsanett IV. r. vádlottnak a bűncselekmény megvalósításában való részvételét egyetlen vádlott sem állította,
- azt objektív bizonyíték sem igazolta,

– a személyi bizonyítékok pedig olyan mértékben voltak ellentmondásosak és megbízhatatlanok, hogy lehetetlenné tették az aggálytalan állásfoglalást.

A kifejtett érvek miatt a másodfokú bíróság arra a meggyőződésre jutott, hogy O. Zsanett IV. r. vádlott cselekvősege az ügyben nem nyert kétséget kizáróan bizonyítást.

B. Sándor III. r. vádlott vonatkozásában a másodfokú bíróság kiemelte, hogy súlyosító körülmény, hogy cselekménye két körülménynél fogva is súlyosabban minősül, illetve (nagy nyomatékka) az is, hogy visszaesőnek nem minősülő, többszörös bűnismétlő volt. Korábban tizenegy alkalommal állt bíróság előtt, köztük jelentős súlyú bűncselekmények miatt is. Ezen súlyosító körülményeket értékelve a másodfokú bíróság úgy látta, hogy az elsőfokú bíróság által B. Sándor III. r. vádlottal szemben kiszabott tízéves szabadságvesztés némileg enyhe. A nagyszámú és részben számottevő súlyú enyhítő körülményre figyelemmel a Btk.-ban megfogalmazott célok eléréséhez a másodfokú bíróság a tizenkét év tartamú, határozott ideig tartó szabadságvesztést találta elegendőnek.

Noha olyan vádlottat mentettek fel másodfokon, akinek a bűnösségét elsőfokon megállapították, az ügyben a továbbiakban jogerő előtt nem következett be változás.

Ugyanakkor sor került felülvizsgálati eljárásra, de a Kúria a felülvizsgálati indítványt elbírálva végzésében a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta. A Kúria által vizsgált kérdéseket szintén később tárgyaljuk.

3. Az ügygel kapcsolatos eljárásjogi és kriminalisztikai problémák

A bűnüldözés és a felderítés általában hét fő kriminalisztikai alapkérdésre kíván választ adni:

- Mi történt?
- Hol történt?
- Mikor történt?
- Hogyan történt?
- Ki követte el?
- Kivel követte el?
- Miért követte el az adott bűncselekményt?³

Ezen teoretikus főkérdések tükrében értékelődnek fel a bűncselekményekre utaló vagy annak gyanúját keltő adatok.

Jelen ügyben a hét fő kriminalisztikai alapkérdés közül a vádirat mindössze kétfőre adott egyértelműen választ: hol és mikor történt a vádbeli esemény. Ugyanakkor a többi, igen jelentős főkérdés alig tisztázódott. Az egymásnak ellentmondó vagy éppen hiányos bizonyítékok eredményeképpen a vádből nem lehetett egyértelműen megállapítani, hogy

3 A hét alapkérdésről részletesen ld. FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika alapkérdései = Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról*, szerk. GAÁL Gyula, HAUTZINGER Zoltán, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2013, 341–349.

- mi történt, hiszen a feltárt bizonyítékok a védelem szerint még azt sem támasztották alá egyértelműen, hogy történt-e idegenkezűség;
- hogyan történt, hiszen mindössze annyit lehetett tudni, hogy mi volt az elkövetés eszköze, de azt nem, hogy hogyan követték el a bűncselekményt;
- ki követte el, hiszen maga a vádirat sem rögzítette egyértelműen a feltételezett elkövetők cselekményét;
- kivel követte el, hiszen ha a vád sem rögzít tetteket, akkor nem tudhatjuk, ki a részes;
- miért követte el, ha erre a kérdésre választ lehetett volna kapni, nagy valószínűséggel válasz lett volna az előző kérdésekre is.

A fenti fő kérdésekkel kapcsolatosan az alábbi fő problémákra kívánunk rámutatni:

- a) a vád törvényessége,
- b) a hazugságvizsgálatok eredménye,
- c) a helyszíni szemle során elkövetett hanyagságok.

a) Az, hogy a vád a vádbeli cselekménnyel kapcsolatban szinte semmit nem rögzített pontosan, felvetette a vád törvényességének a kérdését.

A vád törvényességének a kérdése a vádiratnak az inkriminált cselekmény leírásával kapcsolatosan merült fel. A vádirat így fogalmazott: „II. r. B. Jenő a gépkocsival a sértett utcájának a közelében parkolt le, majd IV. r. O. Zsanettel gyalogosan közelítették meg a sértett házát. Az pontosan nem állapítható meg, hogy hogyan jutottak be P. Zoltán lakásának udvarába, nagy valószínűséggel a nyitva lévő nagykapun keresztül. A két vádlott megközelítette a családi házat, majd a lakóház utcafront felőli, szemben állva jobb oldali ablakán keresztül a lakás hálószobájába dobták a kézigránátot. Az pontosan nem állapítható meg, hogy kettejük közül ténylegesen a kézigránátot melyikük biztosította ki, illetve dobta be a lakásba.”

A törvényes vád minimális tartalmi követelménye, hogy meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi.⁴ Ha ezek nem teljesülnek, bírósági eljárás nem indulhat, illetve nem folytatható.

A vád törvényességének elengedhetetlen tartalmi eleme tehát egyrészt, hogy a cselekménnyel összefüggésbe hozható meghatározott személy ellen irányuljon. Ez a terhelt személyének egyértelmű – beazonosítható módon, vádiratban való – megnevezését, illetve feltüntetését várja el.

A vád törvényességének elengedhetetlen tartalmi eleme másrészt, hogy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekményt tartalmazzon. A vád tárgyává tett cselekmény körülírása akkor pontos, ha a vádló indítványában ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket: az elkövetési magatartást, a cselekmény megvalósításának helyét és idejét stb.

Ha a vád nem törvényes, akkor a bíróságnak nincs lehetősége a hiányosságok (felhívásra vagy hivatalból történő) pótlására, hanem az eljárást meg kell szüntetnie.

4 TREMMEL Flórián: *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001.

A védelem álláspontja szerint jelen ügyben a vád nem volt tekinthető törvényesnek azáltal, hogy az elkövetési magatartás legfontosabb része tekintetében rendkívül pontatlan volt. Az a megfogalmazás ugyanis, hogy a vádirat szerint „*a két vádlott [...] a lakás hálósobájába dobta a kézigránátot*”, és a vád egyáltalán nem tesz kísérletet sem arra, hogy konkretizálja, hogy „*kettejük közül ténylegesen a kézigránátot melyikük biztosította ki, illetve dobta be a lakásba*”, nem tesz eleget a Be. alapvető előírásának, ugyanis az egyik legfontosabb kérdést, az elkövetési magatartást nem írja elő a kívánt pontossággal.

Az ugyanis könnyen belátható, hogy két ember nem tudja egyszerre sem kibiztosítani, sem bedobni a kézigránátot. Az is önmagában nehezen elképzelhető, hogy egyikük kibiztosítja, a másik bedobja (tapasztalat híján nem is tudják, hogy a kibiztosítást követően mennyi idő elteltével robban a gránát, de erre a felvett bizonyítás alapján is csak pár másodpercük lehetett volna). Ha pedig egyikük végezte mindkét cselekményt (amit biztosan állíthatunk), akkor a vádnak tartalmaznia kellett volna, hogy a két elkövető közül melyikük a tettes és melyikük a részes.⁵ Az ugyanis, aki csak elment a kézigránátot bedobó személlyel együtt a tetthelyre, de az emberölési cselekményben nem vett részt, lehet felbujtó, lehet bűnsegéd, de semmiképpen sem lehet tettes (társ-tettes). Itt nem arról van szó, mint amikor a klasszikus példában a társtettesek egyaránt megvalósítanak releváns cselekményt, és csak azt nem lehet megállapítani, hogy pl. melyikük rúgása (ütése, szúrása stb.) okozta ténylegesen az eredményt, hanem arról, hogy a két személy közül az egyik bedobja a kézigránátot, ami az eredményt okozza, a másik meg csak vele van (ami az emberölés törvényi tényállása szempontjából semmilyen releváns tény nem tartalmaz, azaz legfeljebb részesi magatartást valósíthat meg). A törvény nem teszi lehetővé, hogy vagy-vagy alapon mindenkit megbüntessünk, azt viszont kötelezően előírja, hogy kétség esetén a vádlott javára döntsünk. Ebben az esetben a védelem szerint mindkét vádlottat legfeljebb részesi cselekménnyel lehetett volna vádolni, de ebben az esetben hiányzik a tettesi alaphűncselekmény, ami nélkül nem lehet részes az elkövető.

Az említett törvényi rendelkezés alapján számos eseti döntés született. A jelen ügy megítélése szempontjából legfontosabbnak a BH2011. 34. sz. döntést tekinthetjük. Eszerint nem felel meg a törvényes vád követelményének a vádirat, ha nem tartalmazza a cselekmény elkövetésének helyét, idejét és/vagy az elkövetési magatartásnak megfelelő azon tényeket, hogy a terhelt miként működött közre a tényállás megvalósításában. A Kúria⁶ ezen döntése egyértelműen leszögezte: nem az jelenti a fő gondot, ha egy vádirat nem tartalmazza a pontos elkövetési helyet, időt, módot, hanem az, ha nem állapítható meg belőle, hogy az egyes terhelték milyen elkövetési magatartással vettek részt a tényállási elemek megvalósításában. Jelen ügyben a védelem szerint éppen ez volt a helyzet.

5 Éppen ilyen okból tartalmazta a móri ügyben azt a vádirat, hogy amíg K. E. a bejáratnál őrködött, ismeretlenül maradt társa megölte a bankban tartózkodó személyeket, mert csak így lehetett részesi cselekményt megállapítani, ha van – bár felderítetlenül maradt – tettesi alapcselekmény.

6 A cselekmény elbírálásakor még hatályban voltak a Legfelsőbb Bíróság elvi döntései is, amelyekre a tanulmányban szintén kitérünk, de az egységes szöveghasználat érdekében mindenhol a Kúria kifejezést alkalmazzuk.

A vád törvényességének eme hiányosságát támasztotta alá számos egyéb eseti döntés is, így például:

- törvényes vád hiánya okából kell megszüntetni az eljárást, ha a vád annak a tartalmi követelménynek nem felel meg, hogy a cselekmény pontos körülírtsága hiányos, s ennek folytán anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan (BH2009. 267);

- a tartalmi követelményeknek nem felel meg a vád, ha nem tartalmazza a cselekmény pontos körülírását, s emiatt abból az adott magatartás büntetőtörvénybe ütközése nem állapítható meg, s a bűnösségre vonatkozó anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan (BH2011. 60);

- törvényes vád hiánya okából kell megszüntetni az eljárást, ha a vád a tartalmi követelményeknek nem felel meg, azaz, ha a cselekmény pontos körülírtsága hiányos, s ennek folytán anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan (BH2009. 267);

- a vád történeti tényállásának tartalmaznia kell a vád minősítése szerinti bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket, így a pontos elkövetési magatartást, a cselekmény elkövetésének helyét, idejét, módját is (BH2009. 140).

Ezek az eseti döntések két fontos elvet támasztanak alá:

1. nem törvényes a vád, ha nem lehet pontosan levonni belőle a büntető anyagi jogi következtetést (esetünkben azt, hogy ki a tettes és ki a részes);

2. nem törvényes a vád, ha nem derül ki belőle a pontos elkövetési magatartás (esetünkben: ki biztosította ki, illetőleg dobta be a kézigránátot).

Ezt az érvelést nem fogadta el sem az elsőfokú bíróság, sem a másodfokú bíróság, sőt a felülvizsgálati eljárás során a Kúria sem. A Kúria megállapította, hogy az eljárás alapját képező vád kellő részletességgel és pontossággal, személyre szabottan és pontosan körülírva tartalmazza az I. rendű terhelt felbujtói magatartását, valamint a II. rendű terhelt annak folytán végrehajtott tettesi alapcselekményét is. A vád szerint az I. rendű terhelt eleve az ölési célzattal az ehhez való segítségnyújtás érdekében kereste meg a II. rendű terheltet, ekként a jogerős ítélet valamennyi ténybeli megállapítása a tettazonosság keretein belül maradt. A Kúria szerint teljes volt a tettesi (felbujtotti) magatartás vádbeli leírása is. A vádirati tényállás ugyanis a II. és IV. rendű terheltek cselekvőségét, ideértve az azzal okozott eredményt tartalmazza. A vád csupán azt nem tüntette fel (minthogy erre vonatkozóan a nyomozás eredményeként egyértelmű ténymegállapítás nem volt lehetséges), hogy a megvádolt együttesen jelen levő két terhelt közül melyik terhelt dobta el a kézigránátot, tehát melyik követte el a cselekményt tettesként, és melyik bűnsegédként. Ez a Kúria szerint azonban nem jelenti azt, hogy a jogerős ítéletben kizárólagos tettesként bűnösnek kimondott II. rendű terhelt tekintetében nem törvényes a vád. A vádirat ugyanis tartalmazza azt, hogy a sértett házát a II. és IV. rendű terhelt együtt közelítette meg, és mindketten ott voltak, amikor egyikük a gránátot kibiztosította és azt az ablakon keresztül a szobába bedobta. A bíróság pedig a tényállás-megállapítási kötelezettségét teljesítve, ezen vádbeli tények keretei között állapította meg, hogy a II. rendű terhelt, minthogy a kézigránátot a lakásba bedobta, e bűncselekményt az I. rendű terhelt felbujtására egyedüli önálló tettesként követte el. Lényegében azt mondhatjuk, hogy a vád törvényességével kapcsolatos kérdésben a másodfokú bíróság vágta el a gordiuszi csomót azzal, hogy IV. r. vádlottat felmentette (azaz ő ott sem volt a

helyszínen), azáltal csak II. r. vádlott biztosíthatta ki és dobhatta be a kézigránátot a jogerős tényállás szerint.

A Kúria döntése szerint tehát, ha a vádirat nem tartalmazza, hogy ki a bűncselekmény elkövetője, ez nem jelenti a törvényes vád hiányát, mert azt a bíróság ítéletében „pontosíthatja”.

b) Szándékosan fogalmaztunk úgy, hogy „a hazugságvizsgálatok eredménye”,⁷ tekintettel arra, hogy az ügyben nemcsak poligráfus, hanem grafometriás vizsgálatokra is sor került. Éspedig az átlag büntetőügyekhez képest igen sok esetben, nemcsak a nyomozati szakban, hanem a bírósági eljárásban is.

Az elsőfokú bíróság kiemelte, hogy B. Sándor III. r. vádlott vallomásának hitelt érdemlősége mellett szólt igen nyomatékosan a poligráfus és a grafometriás vizsgálatok eredménye, illetőleg az ezek alapján készített pszichológus szaktanácsadói, illetőleg szakértői vélemények. Ezzel kapcsolatosan az elsőfokú bíróság kiemelte, hogy a gyakorlatban igen ritka az ennyire egyértelmű és kategorikus vélemény. E vizsgálatok nyomán eljáró pszichológus szakértő, illetőleg szaktanácsadó véleménye egybehangzó volt a tekintetben, hogy igazat állított B. Sándor III. r. vádlott akkor, amikor azt állította, hogy B. Jenő II. r. vádlott dobta be a kézigránátot, amely tőle származott. Itt emelte ki még az elsőfokú bíróság a szavahihetőség melletti nyomós érvként, hogy B. Sándor III. r. vádlott minden (a vádlotti vallomásával egyébként egyező) válasza kapcsán azt rögzítette a szaktanácsadó, hogy őszintesége nem vonható kétségbe. Kétségtelen volt ugyanakkor az elsőfokú bíróság szerint, hogy a szaktanácsadói vélemény egyben cáfolja is III. r. vádlott vallomását, mégpedig abban a részében, hogy a négy, eljárásban vádlottként szereplő személy közül B. Jenő II. r. vádlott mellett O. Zsanett IV. r. vádlott jelenlétére adta (kétszer) a legerősebb reakciót. Ezzel szemben a grafometriás vizsgálatán alapuló szakvélemény csak B. Jenő II. r. vádlott aktív szerepére utalt.

Felmerült a poligráfus vizsgálat kérdése ott is, amikor az elsőfokú bíróság azt vizsgálta, hogy elfogadta-e a megbízást B. Sándor III. r. vádlott, amennyiben igen, milyen körben, vagy azt visszautasítva, B. Jenő II. r. vádlott részére átadott-e kézigránátot. E kérdés eldöntéséhez a poligráfus és grafometriás vizsgálat nyomán készített pszichológus szaktanácsadói és (kiegészített) szakértői vélemény nyújtott lényeges támpontot az elsőfokú bíróságnak, mégpedig azért, mert kimondta, hogy B. János I. r. vádlott adott megbízást arra, hogy kézigránátot dobjanak a sértettekhez, amely gránát B. Sándor III. r. vádlottól származott. Csak arra nem adott választ a szakvélemény, hogy azt ténylegesen ki dobta be, pusztán arra, hogy nem a testvére. Előbbi két kérdés kapcsán tehát a szakvélemény a vádlotti vallomás cáfolatára lehetett alkalmas különösen azért, mert az túlnyomórészt összhangban áll a poligráfus vizsgálat alapján készített pszichológus szaktanácsadói véleménnyel. Ki kell még emelni, hogy a pszichológus szaktanácsadói vélemények rögzítették, hogy I. r. vádlott vallomásával megegyező tartalmú előadásának az őszintesége több esetben megkérdőjelezhető. Ez alapul szolgált arra, hogy vallomásának hitelt érdemlősége szempontjából komoly kételyeket ébresszen

⁷ Hautzinger szerint helyesebb az „őszinteségvizsgálat” kifejezés. HAUZTINGER Zoltán: *Az igazságügyi őszinteségvizsgálat = Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*, szerk. KORINEK László, KÓHALMI László, HERKE Csongor, PTE ÁJK, Pécs, 2004, 43–51.

a bíróságban, amely a poligráfós és grafometriás vizsgálatokat „*természettudományos módszereken alapuló bizonyítékoknak*” nevezte ítéletében.

B. Jenő II. r. vádlott vonatkozásában az elsőfokú bíróság leszögezte, hogy az ő poligráfós és grafometriás vizsgálatain alapuló szakértői és szaktanácsadói vélemények szintén arra utaltak, hogy a válaszadásakor nem volt őszinte. A poligráfós vizsgálatok nyomán készült pszichológus szaktanácsadói vélemény lényeges megállapítása volt, hogy kétségbe vonható „nem” válaszának őszintesége, hogy bedobott-e kézigránátot a sértettek házába. A B. Jenő II. r. vádlott kapcsán készített grafometriás vizsgálat és az erre alapuló pszichológiai szakértői vélemény pedig egyértelműen rögzítette az adott reakciói alapján, hogy „igen” a válasz erre a kérdésre.

Miután az elsőfokú bíróság valamennyi vádlott grafometriás vizsgálatát érintette, összefoglalva kiemelte az ítéletében, hogy

– Négyük közül hárman jelezték azt, hogy B. Jenő II. r. vádlott dobta be a kézigránátot a sértettek házába, míg kizárólag B. János I. r. vádlott adott erre nemleges választ. Utóbbi személy ezzel kapcsolatos válaszána hitelességét azonban poligráfós vizsgálata megkérdőjelezi.

– O. Zsanett IV. r. vádlott kapcsán csak élettársa, B. Sándor III. r. vádlott poligráfós vizsgálata szolgáltatott egyértelmű adatot, amikor (B. Jenő II. r. vádlott mellett) az ő részvételére adta a legerősebb reakciót. I. és II. r. vádlott kapcsán azonban erre a vádlottra sem mentő, sem terhelő adat nem merült fel.

– B. János I. r. vádlott megbízói szerepére saját grafometriás vizsgálata, míg ennek ellenkezőjére bátyja és O. Zsanett hasonló vizsgálata szolgáltatott adatot. I. és II. r. vádlott ennek tagadását tartalmazó állításának őszinteségét azonban mindkettőjük poligráfós vizsgálata kétségessé tette.

– Valamennyiük vizsgálati eredménye magában foglalta azt, hogy a kézigránát B. Sándor III. r. vádlottól származott.

Az elsőfokú bíróság ugyanakkor nem mindenki esetén fogadta el a poligráfós vizsgálatok eredményét. Így pl. a bíróság álláspontja szerint B. F. tanú poligráfós vizsgálati eredményét megtévesztő válaszai ellenére sem lehetett sem a vádlottak vallomásának alátámasztására, sem annak cáfolatára figyelembe venni, annak ellenére, hogy az egy fő elkövetésre regisztrálta a szaktanácsadó a legerősebb reakciót. A tanú mindvégig a fontosság látszatát igyekezte kelteni, információit azonban csak igen közvetett módon, bizonytalan forrásból szerezte leginkább is azért, mert a bűncselekmény elkövetésének időpontjában bizonyítottan külföldön tartózkodott. Egyebekben a tárgyaláson előadott vallomásainak valóságtartalmát a bíróság szerint különösen e poligráfós vélemény mint természettudományos bizonyíték megállapításai cáfolták. Ezért nem vette figyelembe a bíróság ennek a tanúnak a vallomását egyik vádlott esetében sem, amiatt sem, mert azok P. J. tanú állításaival is ellentétben álltak. Az ügyben számos egyéb tanúnak is elrendelték a poligráfós vizsgálatát, így pl. P. R., T. F. és B. P. poligráfós vizsgálata igazolta azt, hogy semmit nem tudnak az ügyről.

Az ügy érdekessége, hogy az elsőfokú bíróság a bírósági szakban is elrendelte V. K. tanú poligráfós vizsgálatát. Ennek eredménye azonban inkább megtévesztő, mintsem segítséget nyújtó lett volna. A másodfokú bíróság álláspontja szerint a szóban forgó vizsgálatról egy hosszabb ideje folyó eljárásban, amikor a kérdések már számos alkalommal

felmerültek, a válaszokat van idő megfontolni, és a vizsgált személy tisztában van azok következményeivel is, nem várható olyan megbízható eredmény, mint az eljárás kezdeti szakaszában. Befolyásolhatja a vizsgált személy fiziológiás reakcióit az is, hogy ismeri az eljárás egyéb adatait, a további bizonyítékokat is. Mindezekkel összhangban mondta ki a 4/2007. BK vélemény, hogy a bizonyítás eszközeinek felsorolásában az ügy elbírálásakor a szaktanácsadó közreműködése és poligráf alkalmazása nem szerepelt.⁸ Ekkor még a törvény kifejezetten kiemelte, hogy „*a nyomozás során szaktanácsadót lehet igénybe venni, ha pedig a terhelt vallomását poligráf alkalmazásával vizsgálják, szaktanácsadó igénybevétele kötelező*” (régi Be. 181. § (1) és (2) bekezdés). Ebből a szabályozásból az következett, hogy a bírósági eljárásban poligráf nem volt alkalmazható (BH 2007. 8. szám).⁹ Azonos álláspontot képviselt a Kúria a BH 2008/326. számú eseti döntésének indokolásában is: a szaktanácsadó véleménye nem bizonyítási eszköz, az a Be. felsorolásában nem szerepel.¹⁰ Szaktanácsadó csak bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez, rögzítéséhez stb. volt igénybe vehető. Szaktanácsadói vélemény alapján tehát a tény bizonyítottnak nem volt tekinthető.

A kifejtettek miatt több mint három évvel a megvalósított cselekmény után ilyen vizsgálati módszer használata a másodfokú bíróság szerint nem volt indokolt, és azt az eljárási szabályok sem tették lehetővé. Következésképp a másodfokú bíróság a V. K. tanú poligráfos hazugságvizsgálatáról készített szaktanácsadói véleményt a bizonyítékok köréből kirekesztette. Ennek talán az is oka volt, hogy a szaktanácsadó szerint a poligráfos vizsgálat eredménye szerint V. K. kétséget kizáróan nem hazudott akkor, amikor azt állította, hogy B. Sándor III. r. vádlott egész éjjel nem hagyta el a lakást akkor, amikor a vád szerint a kézigránátot átadta, holott ezt egyéb objektív bizonyítékok alapján egyértelműen meg lehetett állapítani. Azaz a tanú biztosan hazudott ebben a kérdésben, a szaktanácsadó szerint viszont biztosan igazat mondott. Azt azonban a másodfokú bíróság még ennek ellenére is szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy a szaktanácsadói vélemény mindenben V. K. tárgyaláson tett vallomását támasztotta alá.

c) Végül meg kell említeni, hogy a védelem szerint az eljárás (különösen a tárgyalás) során felmerült bizonyítékok kétségessé tették azt is, hogy történt-e egyáltalán idegenkezűség, azaz a sértettek halálát okozó kézigránátot nem a lakásban tartózkodó valamelyike hozta-e működtetésbe. Erre a feltételezésre elsősorban a sértettek halálát okozó sérülések elhelyezkedése, illetőleg a kézigránát elsütőkarjának feltalálási helye adott okot.

8 A hatályos Be., a 2017. évi XC. törvény 206. §-a szerint a műszeres vallomás-ellenőrzés már kifejezetten bizonyítási cselekmény. A Be. 212. § (2) bekezdése szerint pedig a műszeres vallomás-ellenőrzés során szaktanácsadó igénybevétele kötelező, aki eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki.

9 Ezzel összhangban áll a hatályos Be. 212. § (1) bekezdése, amely szerint csak az ügyészség vagy a nyomozó hatóság, és csak a nyomozás során vizsgálhatja a tanú és a gyanúsított vallomását műszeres vallomás-ellenőrzéssel.

10 Ez a megállapítás azon alapszik, hogy míg a bizonyítékok felsorolása az 1973-as Be.-ben (1973. évi I. törvény) kifejezetten exemplifikatív volt (ld. „61. § (1) A bizonyítás eszközei különösen...”), addig az 1998-as Be. (1998. évi XIX. törvény) már nem használta a „különösen” kitélt, azaz csak a törvényben felsorolt bizonyítékokat lehetett bizonyítéknak tekinteni.

Az egyébként rendkívül pontatlan, az alapvető szakmai előírásokat figyelmen kívül hagyó helyszíni szemlét (ld. pl. nem írták le pontosan és nem is foglalták le teljesen a kitört üvegdarabokat stb.) rögzítő jegyzőkönyv tanúsága szerint 2008. 11. 18-án 22,57 órakor tettek bejelentést a rendőrség központi ügyeletére, miszerint valamilyen robbanóeszközt dobtak be a sértettek házának az ablakán, és az ott felrobbant. Azt, hogy a helyszíni szemlét végző bizottság eleve azzal az esetlegesen hibás feltételezéssel folytatta le a szemlét, hogy csak kívülről dobhatták be a kézigránátot (ezáltal nem is vizsgálták annak lehetőségét, hogy nem így történt, illetőleg a kintről bedobást kizáró körülményeket), számos adat alátámasztja.

Már a helyszíni szemléről készült videófelvételen is elhangzik, hogy *„akkor azt rögtön az elején zárjuk ki, hogy ide nem jött be az elkövető”*. Ezt követően csak a kívülről történő bedobásból indultak ki, az önrobbantás mint lehetőség fel sem merült. *„Jelentem, most folyik a szemle. Úgy néz ki, hogy az ablakon keresztül az utcáról vagy a kerítésen belülről bedobtak a kisablakon a házba, a hálószobába, pont a két fekvő ember közé egy M52-est”* – mondja a szemlebizottság egyik tagja a parancsnokának.

A jegyzőkönyv végig tényként kezeli, hogy kintről dobták be a gránátot, így például:

- „a bedobott eszköz nem okozott tüzet”;
- „az elsődleges adatokból egyértelművé vált, hogy az elkövető nem járt a házban belül, így csak a bedobott eszköz útján hagyhatott nyomokat”;¹¹
- „a házba bedobott robbanószerkezet egy M52-es típuscsaládba tartozó, feltehetően jugoszláv gyártmányú kézigránát (védőgránát) volt”.

Ugyanakkor a szemlebizottság egyáltalán nem tulajdonított jelentőséget az alábbi, a helyszíni szemléről készült jegyzőkönyvben, illetőleg videófelvételen rögzített adatoknak:

- *„Volt benn két gyerek, akik a csodával határos módon meg sem sérültek”* – mondják rögtön a szemle elején.
- *„Minthogyha alatta robbant volna, nem?”* – kérdezi a szemlebizottság egyik tagja a helyszíni szemléről készült videófelvételen, amikor a sértett nő holttestét vizsgálják.
- *„A narancssárga póló eltávolítása után látható, hogy annak hátoldala cafatosan szakadt, véres és kormos”* – támasztja alá ezt maga a jegyzőkönyv is.
- *„A mellkas hátoldalán [...] egyenetlen anyaghiány látszik”*.

Pedig a rögzített tárgyi bizonyítékok fellelési helye alapján legalább a verzió szintjéig el kellett volna jutnia a szemlebizottságnak:

– *„A franciáégy mellett, attól jobbra fekvő ágy takaróját felemelve a földre hullik egy ismeretlen fém szerkezet [...] A fém szerkezet nagy valószínűséggel az M52 típusú kézigránát elsütőkarjának feszítőrugója. [...] A takaró alól előtűnik a kézigránát elsütőkarja”* – olvashatjuk a helyszíni szemle jegyzőkönyvében.

11 Ezek a megállapítások már csak azért sem helyesek, mert a helyszíni szemle rögzítésével kapcsolatos alapkövetelmény, hogy a jegyzőkönyvbe nem kerülhetnek a szemlebizottság vagy a nyomozó szubjektív megállapításai (véleménye, következtetése, feltevése, illetőleg verziója). Ez utóbbiakról külön jelentés készül és a jegyzőkönyv mellékleteként kezelik. TREMMEL Flórián, FENYVESI Csaba, HERKE Csongor: *Kriminálisztika*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009.

– „Ezt követően (a szemlebizottság) üvegmintát biztosít a betört ablak belső párkányáról, majd az ablak külső felén, az ablak alatt a földről.” Tehát a szobán belül egyetlenegy üvegmintát sem rögzített a szemlebizottság, ilyen nem található a bűnjelek között sem! (Ennek a ténynek ellentmond, hogy a tárgyaláson elhangzott, hogy voltak a szobában üvegcserepek, ugyanakkor a helyszíni szemléből készült jegyzőkönyv csak repeszdarabokat említ, így feltehetően ezekre gondolhattak a szemlebizottság tagjai üvegcserep alatt. P. Mercédesz a nyomozás során tanúkénti kihallgatásakor elmondta, hogy a robbanást követően meztelül szinte az egész szobát végigjárta, és nem sértette fel semmi a talpát, ami arra utal, hogy nem lehetett tele üvegcsereppel a szoba.)

Felmerült a kérdés, hogy ha valóban úgy történt az eset, ahogyan a szemlebizottság már a szemle kezdetén felállította az egyetlen, „cáfolhatatlan” verziót (tehát hogy kívülről, harmadik személy dobta be a kézigránátot), akkor hogyan fordulhat elő az, hogy csak az ablakpárkányon, illetőleg a házban kívül találunk üvegdarabokat.

Megfelelően lebonyolított helyszíni szemle esetén, tehát ha az anyagmaradványokat is teljes egészében rögzítették volna, akkor szakértő kimondhatta volna, hogy a kitört üveg mennyisége megfelel-e a kitört ablak teljes üvegének, így azonban csak a lefoglalt bűnjelekből – azaz abból, hogy a szobán belül egyetlen üvegdarabot sem rögzítettek – tudunk következtetést levonni.

A szemlebizottság egyik tagja a tárgyaláson elmondta, hogy *„amikor elkezdtük a helyszíni szemlét, akkor mint szemlebizottság nyilvánvalóan beszéltünk arról, hogy mi történhetett a helyszínen. Az 'főállású' szemmel is egyértelmű volt, hogy robbantás történt. [...] A tűzszerészekkel való folyamatos konzultáció alapján állítottunk fel egy verziót. [...] Kezdetben egy komoly kérdés volt, hogy a kézigránátot kintről dobták be, vagy belülről történt a robbanás, aztán a tárgyi bizonyítási eszközök afelé tendáltak, hogy kintről érkezett a kézigránát. Ilyen adat, hogy egyrészt a gránátnak nem került fellelésre minden része, tehát a biztosítószegyet nem találtuk meg. Ha belülről történik a robbanás, akkor az elsütőkarnak is, mint minden más alkatrésznek, bent kellett volna lenni. Ezen túl a tűzszerész kollégák az üveg kitörése alapján úgy nyilatkoztak, hogy bedobás történt, és a törött üveg a robbanás következtében fellépő gáznyomás miatt esett kifelé. [...] Úgy gondolom, hogy egyértelműen nem tudom cáfolni, hogy belülről robbant a gránát. A biztosítószegyet a házban nem találtuk meg, de ez nem azt jelenti, hogy nem is volt bent, bár nagyon alaposan kerestük, a házat szinte morzsáról morzsára szétszedtük.”*

A szemlebizottság fenti tagja által elmondottak szerint tehát két oka volt annak, hogy azt a verziót állították fel már a helyszíni szemle elején, hogy kívülről dobták be a kézigránátot:

1. a biztosítószegyet nem találták meg;
2. az üveg kitörése bedobásra utal, mert a gáznyomás miatt esett ki az üveg.

Az első ok a helyszíni szemle említett hiányosságai miatt sem tűnik relevánsnak, különösen azért nem, mert maga a helyszíni szemle minden volt, csak nem alapos. Arról nem is beszélve, hogy a szemlebizottság már a szemle elején leszögezi, hogy a kézigránátot kívülről dobták be, holott ekkor még nem tudhatják, hogy nem találják-e meg a szobában a biztosítószegyet.

Az üveg kitörésével kapcsolatos fejtegetés pedig lényegében érthetetlen: miért bizonyítja az, hogy csak az ablakpárkányon és kinn vannak üvegcserepek, azt, hogy

csak kívülről dobhatták be a kézigránátot? Ha belülről történt a robbanás, akkor miért lenne ettől benn üvegcserep (és miért nem lenne ugyanez a helyzet)?

A szemlebizottság tehát kiindult egy (lehet, hogy helyes, de lehet, hogy téves) verzióból, és meg sem vizsgálta annak lehetőségét, hogy más történt. A nyomozó hatóság is így vélekedett és nem is vizsgálta az önrobbantás lehetőségét, holott erre vonatkozóan még a sértettek családjában is merült fel gyanú. Ahogy K. A. – akinek felesége az elhunyt P. M. sértett testvére – elmondta, „*a rokonság nagyon sok mindenre gondolt, és már arra is gondoltunk, hogy mi van akkor, ha nem is bedobták a gránátot, hanem az valami miatt bent robbant. [...] Tehát ha bedobták a gránátot, hogyan repült át két függönyön át stb. Illetve P. K. említette nekem azt az érdekességet, hogy amikor 18-án a hajnali órákban beszélgetett telefonon P. M.-mel, akkor neki úgy tűnt, mintha P. M. elbúcsúzott volna tőle.*”

Arról nem is beszélve, hogy még a szakértő sem tudott választ adni arra, hogyan lehetséges az, hogy a kézigránát elsütőkarjáról csak egy személy DNS-mintáját sikerült azonosítani – éspedig a sértett P. M.-ét. Mivel annak szinte semmi esélye nincs, hogy utólag kerülhetett rá a sértett DNS-e (ehhez annak kellett volna történnie, hogy a robbanást követően egy mikronnyi méretű DNS-minta rárepüljön a már időközben a másik ágyra esett elsütőkarra; a szakértő szerint pedig szabad szemmel látható szennyeződés – vér stb. – nem volt az elsütőkaron). Ez viszont arra utalt, hogy P. M. megfogta az elsütőkart (ami nyilvánvalóan lehetetlen, ha a kézigránátot kívülről dobták be).

A szakértő a tárgyaláson elmondta, hogy mindössze abból az adatból kiindulva állítja, hogy kintről kellett bedobni a kézigránátot, hogy a biztosítószeget a szobában nem találták meg. A szakértő rögzíti, hogy „*a szobában a helyszínelés során sem a biztosítószeget, sem a kihúzógyűrűt, sem ezek egybeszerelt egysége nem került elő*”, és pusztán ebből a tényből azt a megállapítást tette, hogy „*a kézigránátot nem a szobában tartózkodók hozták működtetésbe*”.

A jogerős (és a Kúria által felülvizsgált és helybenhagyott) ítélet szerint a kézigránátot kívülről dobták be, és okozták ezzel szándékosan a sértettek halálát. Nem állíthatjuk, hogy ez a megállapítás téves, sőt a bizonyítékok többsége ezt a tényállást támasztotta alá. Az azonban megállapítható: egy alaposabb, precízebb helyszíni szemle a fenti kétségeket könnyen eloszlathatta volna. Kevesek által ismert tény, hogy O. J. Simpson felmentésének egyik fő oka az volt, hogy a nyomozók szerint a helyszínen rögzített vérnyomokban alvadásgátló volt, ami azt bizonyította, hogy azok nem a helyszínen keletkeztek, hanem a hatóság által levett (és alvadásgátlóval kevert) vért locsolták szét a helyszínen a bűncselekmény bizonyítása céljából.¹² Ha ott is ilyen pontatlan lett volna a helyszíni szemle, mint esetünkben, akkor erre a tényre soha nem derült volna fény, hiszen a védelem még azt sem vette volna észre, hogy eltűnt a levett vér egy jelentősebb része. Ha esetünkben a helyszíni szemle során pontosan lemérték és rögzítették volna, hogy mennyi üvegcserep volt a szobában, mennyi a szobán kívül, akkor lehet, hogy a fenti verzió fel sem merült volna – vagy éppen megerősítést nyert volna. Ez is mutatja, hogy helyszínes bűncselekmények esetén mekkora jelentősége van a pontos, precíz helyszíni szemlének, amelynek eredményét a jegyzőkönyvben is megfelelően rögzíteni kell.

12 PAP András László: *Nyomrögzítés rivaldafényben: O. J. Simpson és az évszázad pere*, Rendészeti Szemle, 2010/7–8, 226–251.

Irodalomjegyzék

1. FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika alapkérdései = Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról*, szerk. GAÁL Gyula, HAUZTINGER Zoltán, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2013.
2. HAUZTINGER Zoltán: *Az igazságügyi őszintésévizsgálat = Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*, szerk. KORINEK László, KÓHALMI László, HERKE Csongor, PTE ÁJK, Pécs, 2004.
3. PAP András László: *Nyomrögzítés rivaldafényben: O. J. Simpson és az évszázad pere*, Rendészeti Szemle, 2010/7–8.
4. TREMMEL Flórián: *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001.
5. TREMMEL Flórián, FENYVESI Csaba, HERKE Csongor: *Kriminalisztika*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009.

KÁDÁR HUNOR

„Rîmaru” – egy sorozatgyilkos család

„Rîmaru” – A Family of Serial Killers

Abstract: Between 1970 and 1971, Ion Rîmaru, a 25-year-old university student, committed a number of brutal murders, attempted murders, rapes, and attempted rapes in Bucharest. He killed in rainy, windy weather, hit the victims in the head with a hard object, raped them, cut or tore their underwear and robbed them. Because he bit the victims around their sex organs, and in some cases sucked out their blood, he was called the “Vampire of Bucharest”. The serial killer was brought down by a medical certificate forgotten at the scene of one of the murders. Ion Rîmaru admitted that he had committed the crimes he was accused of. He was sentenced to death and executed on 23 October 1971 in the Jilava Penitentiary. In 1944, five murders were committed in Bucharest, but the serial killer could not be identified. The perpetrator was known as “the killer in the storm” because he broke into the victim’s basement apartment in rainy and windy weather by opening the window. He hit the victims in the head with a hard object but did not rape or rob them. On 23 October 1972, the body of Ion Rîmaru’s father, Florea Rîmaru, was transported to the Institute of Forensic Medicine in Bucharest, where the fingerprints of the deceased were taken. Professor Constantin Ţurai, director of the institute, who led the investigation in 1944, remembered the fingerprint of the serial killer called “the killer in the storm” and noticed that Florea Rîmaru’s fingerprint closely resembled it. On the basis of dactyloscopic examinations, it was established that the serial killer known as “the killer in the storm” was actually Florea Rîmaru.

Keywords: serial killer, the “Vampire of Bucharest”, death sentence, “the killer in the storm”, fingerprint

Összefoglaló: 1970 és 1971 között Ion Rîmaru, 25 éves egyetemi hallgató, számos brutális emberölést, emberölési kísérletet, erőszakos nemi közönséget és arra irányuló kísérletet követett el Bukarestben. Esős, szeles időben gyilkolt, az áldozatokat egy kemény tárggyal vágta fejbe, megerőszakolta, összevágta vagy összetépte azok fehéreneműit és kirabolta őket. Mivel az áldozatokat nemi szerveik környékén harapta meg, és néhány esetben kiszívta azok véréit, a „bukaresti vámpír” megnevezéssel illették. A sorozatgyilkost az egyik gyilkosság helyszínén felejtett orvosi igazolás buktatta le. Ion Rîmaru beismerte a terhére felrótt bűncselekmények elkövetését. Halálra ítélték, és 1971. október 23-án a Jilvai Büntetés-végrehajtási Intézetben kivégezték. 1944-ben Bukarestben öt gyilkosságot követtek el, azonban a sorozatgyilkost nem sikerült azonosítani. Az elkövetőt „a viharban gyilkoló” megnevezéssel illették, mivel esős, szeles időben, az ablakot felfeszítve hatolt be az áldozatok alagsori lakásába. Az áldozatokat egy kemény tárggyal vágta fejbe, azonban nem erőszakolta meg és nem rabolta ki őket. 1972. október 23-án Ion Rîmaru apjának, Florea Rîmarunak a holttestét szállították a Bukaresti Igazságügyi Orvostani Intézetbe, ahol levették az elhunyt ujjlenyomatát. Constantin Ţurai professzor, az intézet igazgatója, aki 1944-ben a nyomozást vezette, emlékezett „a viharban gyilkoló” sorozatgyilkos ujjlenyomatára, és észrevette, hogy Florea Rîmaru ujjlenyomata nagymértékben hasonlít arra. Daktiloszkópiai vizsgálatok alapján megállapították, hogy „A viharban gyilkoló” sorozatgyilkos valójában Florea Rîmaru volt.

Kulcsszavak: sorozatgyilkos, „a bukaresti vámpír”, halálbüntetés, „a viharban gyilkoló”, ujjlenyomat

1. Ion Rîmaru története

1.1. Két holttest, egy elkövető

1971. március 4-éről 5-ére virradó éjszaka egy 31 éves nő holttestére bukkantak a bukaresti Scărlătescu utcában az egyik tömbház udvarán. Az áldozatot Fănică Iliének hívták, és éjjel 02:00 óra körül ölték meg, miközben hazafelé tartott abból az étteremből, ahol dolgozott. A harisnyát, a szoknyát és a harisnyakötőt letépték az áldozat testéről, és mellé dobták. A sértettet az utcán leütötték, majd a tömbház udvarába hurcolták. Az elkövető egy kemény tárggyal több ütést mért a sértett fejére, aminek következtében hét fejsérülést szenvedett, az áldozat testén pedig harapásnyomok voltak fellelhetőek a mellék és a combok környékén. A fiatal nőt az elkövető megerőszakolta, hüvelyében sperma nyomait találták. A sértettől elloptak egy Pobeda márkájú karórát és egy barna táskát, melyben kis mennyiségű pénzösszeg volt.

1971. április 8-áról 9-ére virradó éjszaka a bukaresti Vulturul utcában – nagy távolságra annak a gyilkosságnak az elkövetési helyétől, amelynek áldozata Fănică Ilie volt – egy 35 éves nő, Gheorghiuța Popa holttestére bukkantak, aki az első áldozathoz hasonlóan éjjel 02:00 óra körül tért haza abból az étteremből, ahol dolgozott. Az áldozatot kegyetlen módon ölték meg, teste tele volt vágásokkal és szúrásokkal, 48 sebet találtak a fején, a mellkasának a felszínén, a lábain és a szeméremtestén. A jobb mellen és a nemi szerv környékén harapásnyomokat találtak, amelyek az elkövető fogait körvonalazták. A sértettet az utcán megtámadták, majd kb. 30 méterre egy épület udvaráig hurcolták, ahol megerőszakolták. Az áldozat ruháját az elkövető összevágta, a holttest alatt a melltartó és a bugyi részeit találták meg. A helyszínen azonosítottak egy vérrel szennyezett ruhadarabot, egy másik, vérrel teli ruhadarabot az udvaron lévő fémtartályban találtak. Laboratóriumi vizsgálatok igazolták, hogy mindkét ruhadarabon az áldozatéval megegyező vércsoportú vér volt, és az egyik ruhadarabon A2-es vércsoportú vér is megtalálható volt. Az áldozat szoknyáján és jobb combján spermafoltokat találtak, melyeket a hüvelyváladékkal együtt laboratóriumi vizsgálatnak vetettek alá. A vizsgálat megerősítette a nemi kapcsolat meglétét és meghatározta az elkövető vércsoportját, amely A2-es volt, azonos a ruhán található vércsoporttal. Az áldozat szoknyáján és kezén hajszálakat találtak, a mellén pedig a harapás helyén levő bőrdarabkákat kivágták és formalinban tartósították. A tetthely közelében megtalálták a sértett táskáját is, amelyből 350 lej hiányzott, a sértettől pedig egy Pobeda karórát vettek el.

A két esetet összehasonlítva kiderült, hogy az áldozatokat ugyanabban az órában, hasonló havas, esős és szeles időjárási körülmények között, otthonuk közelében ölték meg, mindkettőt megerőszakolták, a szexuális cselekmények vagy eszméletlen állapotban, vagy haláluk után történtek. A nyomozók hajlamosak voltak azt hinni, hogy a nőket nem véletlenül választották ki, hanem régóta követték őket, mindkettőnek ugyanaz volt a foglalkozása, éttermi konyhai munkás, és mindkét áldozat egyedül tért haza a munkából, amikor megtámadták őket. Az áldozatok meggyilkolásának módja ugyanazt az elkövetőt jellemezte, az áldozatokat brutálisan, több alkalommal létfontosságú testrészeknél ütötték meg egy kemény tárggyal, nyilvánvaló volt az elkövető azon célja, hogy

az áldozatokat teljesen mozgásképtelenné tegye. Mindkét áldozat alsóneműje el volt szakítva vagy el volt vágva, és spermiumok voltak rajtuk. Az áldozatokat kirabolták, személyes tárgyakat loptak el tőlük. A foglennyomatok jelenléte mindkét esetben egy másik olyan elem volt, amely arra utalt, hogy a nyomozóknak ugyanazzal az elkövetővel van dolguk. Az, ahogyan az elkövető kezelte a tárgyakat, amelyekkel a sértetteket megütötte, arra utalt, hogy jó volt a kezűgyessége, és hozzá volt szokva a vágó-, illetve hasító szerszámok használatához. A nyomozók a szexuális pszichopáták kategóriájába sorolták az elkövetőt, aki kifejezetten nagy veszélyt jelentett a társadalomra. A két bűncselekmény elkövetési módjának elemzése során kiderült, hogy az elkövető – bár megtett bizonyos óvintézkedéseket – tudatosan kockázatot vállalt, mivel az utcán, lakóhelyük közvetlen közelében támadt a sértettekre, tömbházak udvarán erőszakolta meg őket, ahol bármelyik pillanatban észrevehette volna valaki, és vérfoltos ruhájával hagyta el a tett helyszínét.

1.2. A „Sas” („Vulturul”) hadművelet

A nyomozást „Sas” („Vulturul”) elnevezés alatt folytatták, annak az utcának a neve alapján, ahol a második gyilkosság történt, és Ioan Sântea alezredes vezette, aki a Rendőr-főfelügyelőség Emberölési Szakosztályának vezetője volt. Tekintettel arra, hogy a nyomozók a bűncselekmények elkövetési módja alapján meg voltak győződve arról, hogy az elkövető elmebeteg, leellenőrizték a rendőrség adatbázisában szereplő elmebetegeket. Ugyanakkor ellenőrzéseket végeztek a munkaerő-toborzási központban lévő orvosi rendelőknél, kihallgatták azokat a gyilkosság, rablás, nemi erőszak vagy más szexuális bűncselekmény miatt elítélt személyeket, akik a gyilkosságokhoz közeli időszakban szabadultak a börtönből, és kihallgatták azon étterem vásárlóit, amelyben az áldozatok dolgoztak, de nem tudták azonosítani az elkövetőt. Eközben a rendőrség figyelmét olyan más, 1970-ben Bukarestben elkövetett bűncselekményekre összpontosította, amelyek elkövetőjét nem azonosították, és amelyeket nagy valószínűséggel ugyanaz a tettes követett el, mint az 1971-es kettős gyilkosságot. Így a nyomozók tudomást szereztek arról, hogy 1970 májusában meggyilkolták Elena Opreát, és 1970 novemberében Olga Bărăitaru ellen követtek el gyilkossági kísérletet. A két eset egyikében sem sikerült azonosítani az elkövetőt.

A Fănică Ilie és Gheorghiu Popa áldozatok testén talált foglennyomatokat tanulmányozva fogorvosok segítségével megállapították, hogy a két áldozaton talált foglennyomatokat ugyanaz a tettes hagyta. Az ügyben kihallgattak egy taxist, aki elmondta, hogy 02:00 óra körül vett fel egy ügyfelet, aki vérnyomott hagyott az autó kárpitján. A laboratóriumi vizsgálatokból kiderült, hogy a taxiban talált vérnyomok ugyanabba a vércsoportba tartoznak, mint a Vulturii utcában meggyilkolt Gheorghiu Popa áldozat vércsoportja. A foglennyomatok és a taxisofőr által készített leírás nyomán, antropológusok segítségével robotportré készült az elkövetőről, amelyről később kiderült, hogy nagyon közel állt az elkövető kinézetéhez. Ion Rîmaru robotportréja az első Romániában készült robotportré volt: *„közepes magasságú, 1,72–1,75 m-es, kerek, rövid fejű, lapított tarkójú, magas arcú, kiemelkedő állú, valószínűleg fekete szemű, horgas orrú, széles orrlyukakkal, magas fülekkel, nagy cimpákkal, fekete hajjal, erős szőrzettel rendelkező férfit keresünk”*.

1.3. Egy újabb áldozat

Az 1971. május 4-éről 5-ére virradó éjszaka a 39 éves, egyetemi asszisztensként dolgozó Mihaela Ursu áldozat holttestét találták meg Bukarestben, a Stupinei utcai egyik épület udvarán. A holttestet arccal lefelé, szétvetett lábakkal találták meg, alatta pedig három téglá volt, amelyeket az elkövető helyezett el, hogy könnyebben tudjon szexuálisan közöszülni az áldozattal. A ruhái el voltak szakítva és össze voltak vágva, az áldozat táskája és pénztárcája pedig egy, a holttest közelében levő falon volt megtalálható. A nő fején számos olyan sérülés volt fellelhető, melyet egy kemény tárgy okozott, nyakán két vágás volt található. Az áldozat jobb mellén és hátán harapásnyomokat találtak, a fognyomokat kivágták és formalinban megőrizték. Az áldozat kezén és táskáján hajszálakat és a támadó spermájának A2-es vércsoportra utaló nyomait találták. A holttest alatt egy igazolást is találtak, mely vízzel és vérrel volt átitatódva, az igazoláson lévő írás szinte megfejthetetlen volt. Ez alkalommal a sértettnél talált tárgyakat az elkövető nem szajátította el, pedig a sértettnél pénz és óra is volt.

A gyilkosságot követően Bukarest általános készültségbe lépett, 6000 ember, köztük a rendőrség, a rendőriskolák tanárai és diákjai, a hazafias gárdák és a katonai tartalékosok szerveztek éjszakai járőrözést a bűnöző elfogására. Néhány, a munkából este hazatérő nőt megfigyeltek, másokat pedig hazakísértek. Több mint 2500 letartóztatást végeztek, több mint 100 autó járőrözött éjszaka az utcákon, napokon keresztül több száz embert követtek, megfigyelés alatt tartottak és kihallgattak. A román történelemben addig soha nem volt még ilyen mértékű rendészeti mozgósítás. Nyilvános helyeken razziákat szerveztek, a gyilkost mégsem találták meg. A nyomozók megtudták, hogy az elkövető egy fesztítővasat használt, amelynek ferde keresztirányú bordái voltak, és amelyet más gyilkossági kísérleteknél is használt. A foglenyomatokon végzett igazságügyi fogorvosi szakvélemény egyértelműen megállapította, hogy mindhárom gyilkosság esetében a foglenyomatokat ugyanaz az elkövető hagyta. A tettes fogazatában anomáliát észleltek, az antropológusok az eredeti fogazatot utánzó öntvényt készítettek, amelyet lefényképeztek és több száz rendőrnek szétküldtek, hogy a lehetséges gyanúsítottak fogait összehasonlíthassák a gyilkoséval.

1.4. Az igazolás rejtélye

Létrehoztak egy szakértői bizottságot, amelynek fő feladata a Bukaresti Kriminálisztikai Intézetbe érkezett igazolás megfejtése volt, melyet ultraibolya, infravörös sugarak és mikroszkóp segítségével vizsgáltak. A vizsgálatot követően megállapították, hogy az igazolást 1971 márciusában állította ki az Egyetemi Kórház, és egy szám volt ráírva, amely sükségszerűen a következő kétjegyű kombinációk valamelyikét tartalmazta: 42, 47, 62 vagy 67. Az igazoláson található grafikai elemek alapján megállapították, hogy a vizsgált dokumentum orvosi igazolás volt, azonosították rajta Octavian Enisie neurológus orvos pecsétjét. A nyomozók azt feltételezték, hogy az igazoláson szereplő számok az elkövető orvosi adatlapjának egy részét képezik. Az Egyetemi Kórházban több mint 30 000 orvosi lapot ellenőriztek, melynek eredményeként 83 olyan diákot azonosítottak, akik 1971 márciusában részesültek a neurológiai rendelő által kiadott orvosi igazolásban. Ezen hallgatók között volt Ion Rîmaru

is, egy harmadéves hallgató az Állatorvosi Egyetemen, aki 347-es számú orvosi adattal rendelkezik. A 83 hallgató közül csak 15 nem tette le az igazolást a személyi aktájába a hiányzások igazolása érdekében, köztük volt Rîmaru is. Így indult meg a vizsgálat ezzel a 15 hallgatóval szemben, akiket behívtak annak a karnak a titkárságára, ahol tanultak, hogy hozzák be az igazolásokat. A hallgatók egy részének még megvolt az igazolása.

1.5. A gyilkos elfogása

A nyomozók megkeresték Rîmarut az Állatorvosi Egyetemen, ahol tanáraitól és kollégáitól megtudták, hogy egy impulzív és introvertált személy, egyedül lakott egy kollégiumi szobában, amelyet két lakattal zárt be, éjszaka gyakran hiányzott, és mindig kést hordott magánál. Az orvosi dosszié alapján az elkövető instabil pszichopátiában szenvedett. Rîmaru erkölcsi bizonyítványából kiderült, hogy büntetett előéletű volt, rablásért ítélték el, így a nyomozó hatóság úgy döntött, hogy letartóztatja. 1971. május 27-én a rendőrök bementek a kollégiumi szobájába, majd a házkutatás során Rîmaru megjelent a szobában egy táskával, amibe megpróbált belenyúlni, és amiben később egy konyhakést, valamint egy olyan típusú szekercét találtak, melyet a tűzoltók használtak. Ezen tárgyakról később bebizonyosodott, hogy különféle gyilkosságok elkövetési eszközei voltak. A szobájában kés vagy balta által hagyott nyomokat, vérfoltos ruházatot, valamint a vádlott által a bűncselekmények helyszínéről elvitt tárgyakat találtak. Ezenkívül egy jegyzetfüzetben találtak néhány feljegyzést, amelyeken a három áldozat neve szerepelt.

A rendőrségen egy fogorvosokból és antropológusokból álló csoport megvizsgálta a vádlott foglenyomatait, amelyeket összehasonlítottak az áldozatokon talált nyomok alapján rekonstruált foglenyomatokkal. Megállapították, hogy a vádlott fogazata megegyezett azzal a fogazattal, amely az áldozatok testén a harapásnyomokat hagyta. Az orvosszakértők a vádlottól vérmintát vettek, és megállapították, hogy A2-es vércsoportú. A Gheorghîța Popa sértettnél talált hajszálakat is összehasonlították, és megállapították, hogy a vádlott hajára hasonlítanak. A rendőrség a vádlott kezén található órát bemutatta a Gheorghîța Popa áldozatot ismerő tanúknak, akik felismerték az órát.

1.6. A gyilkosságok beismerése

A kihallgatás első napján, közvetlenül azután, hogy a rendőrségre vitték és megbilincseltek, Ion Rîmaru nem adott ki egy hangot sem, nem reagált semmire, és tehetetlennek tűnt. Sötétedésig senki sem tudott kihúzni belőle egy szót sem. Ezt követően is inkább röviden és hosszú gondolkodási szünetekkel válaszolt. Amikor az egészségi állapotáról kérdezték, azt mondta, hogy elmebeteg, valószínűleg abban a reményben, hogy a szakértők kóros elmeállapotot fognak megállapítani, azonban a szakvélemény értelmében a bűncselekmények elkövetésekor beszámítható volt. Napokig tartó kihallgatás után a vádlott beismerte, hogy éjszaka nőket környékezett meg, és szexuális ajánlatokat tett nekik, amikor elutasították, leütötte, majd megerőszakolta őket. Ezután Ion Rîmaru leírta, hogyan követte el a három gyilkosságot Ilie Fănică (1971. március 4–5.), Popa Gheorghîța (1971. április 8–9.) és Mihaela Ursu (1971. május 4–5.) áldozatok ellen.

A vádlott a fentebb említett három gyilkosságon kívül – amelyekre vonatkozóan a nyomozó hatóságok bizonyítékkal rendelkeztek – számos más bűncselekmény elkövetését is elismerte:

- Elena Oprea áldozat ellen elkövetett emberölés (1970. április 8–9);
- hat gyilkossági kísérlet a következő áldozatok ellen: Olga Bărăitaru (1970. november 22–23.), Gheorghijă Sfetcu (1971. február 15–16.), Elisabeta Florea (1971. február 17–18.), Maria Iordache (1971. május 4–5.), Viorica Tatu (1971. május 6–7.) és Elena Buluci (1971. május 6–7);
- öt erőszakos nemi közösülés, közöttük a Florica Marcu ellen elkövetett (1970. június 1–2);
- a Stana Saracin ellen elkövetett erőszakos nemi közösülésre irányuló kísérlet (1971. május 1–2.);
- három rablás és négy lopás.

A gyilkossági kísérletek áldozatai közül többen átmeneti vagy akár maradandó fogyatékkosságot szenvedtek. Ion Rîmaru beismerő vallomásában utalást tett azokra a helyekre, ahol *corpus delicti*ket rejtett el, így vallomása alapján ezeket a tárgyakat a rendőrség megtalálta, például a harántcsikolt, erezetes rudat is.

1.7. A „bukaresti vámpír”

Mint korábban említettem, a vádlott erogén területeken (hüvely, szemérem, mell) harapta meg az áldozatokat, húsdarabokat tépvén le ezekről a területekről, amelyeket a bűncselekmények helyszínén már nem találtak meg. Ennek következtében a vádlottat a közvélemény kannibálnak minősítette. Amellett, hogy megharapta az áldozatokat, voltak olyan epizódok, amelyekben Ion Rîmaru a megtámadott nők vérért szívta. Így Florica Marcu sértettet a vádlott egy fémrúddal fejbe ütötte, majd miután elájult, a karjaiban elvitte a bukaresti Sfânta Vineri temetőbe, ahol miután eszméletéhez tért, megkéselte és megerőszakolta, az arcát és a combját megharapta. A nemi közösülés után a vádlott keresztet vésett a sértett mellkasára, háromszor megszurta egy késsel és kiszívta a vérért. A sértett időközben kiért az utcára és egy arrafele hajtó teherautó elé ugrott, majd kétségbeesett mozdulatok után a kamionsofőr megmentette. Mivel Ion Rîmaru megharapta az áldozatait és kiszívta a vérüket, „bukaresti vámpírnak” nevezték. A vádlott másik beceneve a „szőkék Gyilkosa” volt, mert a meggyilkolt áldozatok mindegyike szőke volt, viszont a gyilkossági kísérletek áldozatai között barna hajú nő is volt.

Ion Rîmaru nekrofil hajlamokkal is rendelkezett, mert eszméletlen áldozatokat erőszakolt meg, és a szexuális aktust a haláluk után is folytatta.

Tudorel Butoi pszichológus szerint Ion Rîmaru szervezett szexuális pszichopata volt, magányos, éjszakai életvitelű, ösztönös-állati energiákkal.

1.8. Erőszakos múlt

A legfélelmetesebb román sorozatgyilkos által elkövetett brutális cselekedetek mögött erőszakos múlt állt.

Ion Rîmaru 1946. október 12-én született Corabiában, Olt megyében, ő volt a legidősebb a három testvér közül. Szülei Caracalban éltek, és a családban az erőszak napi

szintű volt. Apja, Florea Rîmaru nagyon erőszakos ember volt, aki rendszeresen verte a feleségét, amíg az el nem hagyta. Miután szülei szétváltak, Ion Rîmaru apja Bukarestbe költözött, ahol éjszakai tömegközlekedési járművezetőként dolgozott mint sofőr. Ion Rîmaru serdülőkkora óta bűnöző hírnevet teremtett magának.

Problémás gyerek volt, osztályt ismételt a 9. osztályban. Szülővárosában igazi közbotrányt kavart, amikor rajtakapták, hogy egyik tanára kiskorú lányával szexuális kapcsolatot létesített. 18 évesen elítélték rablásért.

1966-ban 5,33-as osztályzattal felvételt nyert a bukaresti Állatorvosi Egyetemre, ahol a második évben ismétlő maradt. Letartóztatása idején a harmadik évét ismételte az egyetemen. Amikor feldühödött, önagresszív lett, több mint 20 vágást találtak a kezén és a lábán. A rendőrség agresszívnek, impulzívnek és szadistának minősítette. Kollégiumi társai bizonyos viselkedési zavarokat észleltek nála, ezért kerültek.

1.9. A halálraítélt, aki élni szeretett volna

Ion Rîmarut a Bukaresti Törvényszék halálbüntetésre ítélte. A halálos ítélet ellen fellebbezett, de azt a Legfelsőbb Bíróság elutasította. Az elítéltet 1971. október 23-án, 25 éves korában végezték ki a Jilvai Büntetés-végrehajtási Intézetben.

Amikor kivégezni vitték, Románia legfélelmetesebb sorozatgyilkosa elkezdett vergődni, hangosan sírt, letépte az ingét és ledobta a lábáról a cipőjét, mígnem elszakadt a kötél, amellyel meg volt kötözve.

Ilyen körülmények között egy oszlophoz kötözték, hogy állva maradjon, de ezt követően is tovább vergődött, ezért a golyó hátulról hatolt be a koponyájába.

Ion Rîmaru utolsó szavai a következők voltak: *„Élni akarok! Hívjátok apámat, hadd lássa, mi történik velem! Csak ő a hibás!”*

2. Florea Rîmaru története

2.1. „a viharban gyilkoló”

1944. június 29-ről 30-ra virradó éjszaka, többszöri fejre mért ütéssel, meggyilkolták alvás közben Elena Udreát, egy 19 éves takarítónőt. Az áldozat, akit nem erőszakoltak meg, egy alagsori szobában lakott a bukaresti Staicovici utcában. A gyilkosság éjszakáján erős vihar tört ki, melyet hajnalig tartó, özönvízszerű eső kísért. A helyiséget, ahol a sértettet megölték, belülről zárva találták, így az elkövető az alagsori ablakot feltörve hatolt be a helyiségbe, amelyet ugyanott hagyott el. A szobából nem hiányzott semmi. A lefolytatott vizsgálatokból az is kiderült, hogy a szóban forgó éjszakán ugyanazon tettes a szomszédos épületek négy másik sötét alagsori szobájába is „ellátogatott”, ahová szintén az ablak felfeszítésével jutott be. Ezekben a szobákban viszont nem volt senki, és innen sem vitt el semmit. A lakók az erős szél és a szakadó eső miatt nem hallották az ablakok felfeszítése során okozott zajt. A nyomozó hatóság a négy szoba falán, valamint a sértett lakásában hagyott nyomokat megvizsgálva megállapította, hogy az elkövető kb. 1,75 méter magas, fiatal és erős. Két pincelakás,

valamint az áldozat szobájának ablakpárkányán egy sor ujjlenyomatot találtak. A legtöbb nyom elhalványodott az elkövetőnek az ablak kinyitására irányuló erőfeszítése miatt, ami megnehezítette az azonosítást. Gondos szakértői vizsgálat alapján kivethető volt a bal kéz mutatóujja. Nyomokat fedeztek fel az elkövető által megérintett tárgyakon, az asztalon pedig, amelyre támaszkodva az elkövető távozott a helyszínről, egy, a jobb tenyér által hagyott nyomot azonosítottak. Az elkövető által hagyott ujjlenyomatok és tenyérnyomatok nem szerepeltek a rendőrségi nyilvántartásban. A helyszínelést egy fiatal rendőr, Constantin Țurair folytatta le, aki a későbbiekben az ügygel foglalkozott.

1944. július 23-ról 24-re virradó éjszaka, zuhogó esőben és erős viharban eszméletlenül találtak rá a 36 éves Maria Ionescua a bukaresti Calea Rahovei utcában. Az áldozat munkás volt, és a munkából tartott hazafelé, amikor egy fémrúddal fejbe ütötték. Azonnal kórházba szállították, ahol meghalt, anélkül, hogy részleteket tudott volna közölni a bűncselekmény körülményeiről. A helyszíni szemle és a holttest igazságügyi orvosszakértői vizsgálata alkalmával megállapították, hogy a kemény tárgy, amellyel az áldozat koponyáján nyomot hagytak, megegyezik azzal a tárggyal, amellyel Elena Udreát is fejbe ütötték. A két áldozatot a koponya ugyanazon részén ütötték meg, a használt tárgy azonos típusú és alakú nyomot hagyván maga után. Figyelembe véve ezeket a körülményeket, a két gyilkosság elkövetésének azonos időjárási viszonyait, valamint azt, hogy az áldozattól ezúttal sem vettek el semmit, a nyomozó hatóság arra a következtetésre jutott, hogy a két gyilkosság elkövetője azonos.

1944. október 12-ről 13-ra virradó éjszaka, a bukaresti Apolodor utcai alagsori lakásban a 17 éves Elena Locusteanu fodrásznőt alvás közben, szekercével koponyára mért erős ütésekkel gyilkolták meg. Az időjárási körülmények megegyeztek az előző gyilkosságok során fennálló időjárási körülményekkel, azaz a szakadó esővel és erős széllel. A helyszíni szemle alkalmával a sértett szobájának ablakpárkányán szinte teljes jobb tenyérnyomatot fedeztek fel, amelyet ugyanaz az elkövető hagyott, aki meggyilkolta Elena Udreát is. A tettes az ablakon keresztül hatolt be és távozott a lakásból.

1944. november 11-ről 12-re virradó éjszaka a 20 éves Rozalia Coroiu áldozatot az előző három gyilkosság során leírtakhoz hasonló körülmények között ölték meg, azaz szakadó esőben és viharban. Az áldozat holttestét a bukaresti Independenței téren található sportpálya mögött találták meg, vértócsában. A sértettet egy kemény tárggyal ütötték meg a koponyája környékén. A helyszíni szemle alkalmával négy darab 42 és fél méretű, 10 cm szélességű, katonai bakancs típusú cipő nyomát emelték ki, gipszöntvény segítségével, amelyek a cipő viselőjének 1,74–1,75 méter magasságára utaltak. A sértett kabátzsebében személyazonosító okmányokat, házkulcsokat és egy pénzzel teli pénztárcát találtak, ami kizárta azt, hogy a bűncselekmény indítéka rablás lett volna.

1944. november 16-áról 17-ére virradó éjszaka a bukaresti Nouă utca egyik alagsori lakásában élő Maria Vizitiu sértettet az előző gyilkosságok során leírtakhoz hasonló módon ölték meg, egy fémrúddal a koponyájára mért ütésekkel. Azon az éjszakán a szakadó eső és erős szél miatt az elkövető az ablak felfeszítésével jutott be a szobába, és ugyanott hagyta el a lakást. Ugyanezen az éjszakán az elkövető a szomszédos épületek többi alagsori lakásába is „ellátogatott”, ahová szintén az ablakok felfeszítésével jutott be.

Tekintettel arra, hogy az elkövető rossz időjárás körülmények között, szakadó eső és vihar idején követte el a bűncselekményeket, „a viharban gyilkoló” becenevet kapta.

A világháború, a rendszerváltás és a nyomozást vezető rendőrök gyakori változtatása elterelte az igazságügyi hatóságok figyelmét az említett gyilkosságokról, az ügy befejezetlen maradt, az elkövetőt nem sikerült azonosítani.

2.2. Új sorozatgyilkos a városban, de azonos elkövetési mód

A fentebb bemutatott gyilkosságok elkövetése után több mint 25 évvel egy új sorozatgyilkos jelent meg Bukarestben, aki 1970 októbere és 1971 júniusa között tevékenykedett, és aki „a viharban gyilkoló” sorozatgyilkoshoz hasonló módon követte el a gyilkosságokat. Így az elkövető éjszaka, szakadó esőben és erős szélben egyedülálló nőkre támadt, akiket egy kemény tárggyal ütött meg a koponyájuk környékén. A nyomozó hatóság feltette azt a logikus kérdést, hogy vajon ugyanazzal a gyilkossal állnak-e szemben, de „a viharban gyilkoló” – akiről azt feltételezték, hogy 1944-ben 20-25 éves lehetett – 1970-ben 50 év körüli kellett volna legyen, viszont az az erő és kezűgyesség, amellyel az új sorozatgyilkos rendelkezett, lehetetlenné tette azt, hogy az 1944-es és 1970–1971-es gyilkosságok elkövetője ugyanazon személy legyen.

Rövid időn belül beigazolódott a nyomozó hatóságok azon feltételezése, miszerint „a viharban gyilkoló” és az új sorozatgyilkos nem ugyanazon személy, ugyanis az 1970 és 1971 között elkövetett gyilkosságok szerzőjeként Ion Rîmarut azonosították, aki 1946-ban született.

2.3. Egy sorozatgyilkos család

Amint már említettem, az 1944-es gyilkosságok tekintetében a nyomozást kezdetben Constantin Țurái fiatal rendőr vezette, aki a helyszíni szemle során megtalálta az elkövető által Elena Udrea áldozat szobájának ablakpárkányán hagyott ujjlenyomatokat. 1970-ben Constantin Țurái professzor a Bukaresti Igazságügyi Orvostani Intézet Biokriminalisztikai Laboratóriumának vezetője volt, a Rîmaru-ügy pedig alkalmat adott az 1944-ben elkövetett gyilkosságok felelevenítésére. A professzor soha nem felejtette el az 1944-es esetet és az akkor felfedezett ujjlenyomatokat, ugyanis „a viharban gyilkoló” által hagyott nyom egy speciális ujjlenyomattípus volt, amely 3000 emberből egynél fordul elő. Furcsa egybeesés folytán 1972. október 23-án – pontosan egy évvel Ion Rîmaru kivégzése után – az Igazságügyi Orvostani Intézetbe szállították egy férfi holttestét, akit a Chitila állomás környékén találtak, és aki menet közben esett ki a vonatból. Az elhunyt Florea Rîmaru, Ion Rîmaru apja volt, 54 éves, 1,74 méter magas, robusztus fizikai felépítésű és 42-es méretű cipőt hordott. A boncolás alkalmával, az igazságügyi orvostani intézet szokásainak megfelelően, levették az elhunyt ujj- és kézlenyomatát, amelyek véletlen módon eljutottak Constantin Țurái professzorhoz, aki azonnal észrevette, hogy a bal ujjon a mintázat típusa nagyon hasonlít arra az ujjlenyomatra, amelyet 28 éve, 1944-ben talált meg Elena Udrea áldozat szobájának ablakpárkányán.

Folytatva a daktiloszópai vizsgálatokat és összehasonlításokat, minden kétséget kizáróan megállapították, hogy az 1944-es gyilkosság helyszínén talált ujjlenyomatok Florea Rîmarutól származnak, aki ugyanolyan elvetemült sorozatgyilkos volt, mint fia, Ion Rîmaru.

2.4. Florea Rîmaru hozzáállása a fia, Ion Rîmaru által elkövetett bűncselekményekhez

Mint korábban említettem, Ion Rîmaru kivégzése előtti utolsó szavai a következők voltak: „Élni akarok! Hívjátok apámat, hadd lássa, mi történik velem! Csak ő a hibás!” Így, bár Ion Rîmaru nem tudott arról, hogy apja is sorozatgyilkos volt, úgy vélte, hogy az apja volt a hibás az általa elkövetett bűncselekmények miatt. Véleményem szerint Ion Rîmaru szavai azzal magyarázhatóak, hogy apja, Florea Rîmaru agresszív jellemű ember volt, aki gyakran verte feleségét, és Ion – amellett, hogy apja génjeit örökölte – olyan családi környezetben nőtt fel, ahol az erőszak mindennapi volt. Miután letartóztatták és a rendőrségen kihallgatták, Ion Rîmaru megpróbálta meggyőzni a nyomozókat arról, hogy apja is bűntársa volt a gyilkosságok elkövetésében.

Florea Rîmarut 1971-ben háromszor tartóztatták le a fia által elkövetett bűncselekmények miatt. A nyomozó hatóság kiderítette, hogy Florea Rîmaru tudott a fia által elkövetett bűncselekményekről, vagy legalábbis azok egy részéről, és a fia által megátadott nőktől elrabolt pénzt és tárgyakat elrejtette az otthonában. Így caracali otthonának raktárában Florea elrejtette a fia által elkövetett rablásokból származó pénzt, illetve tárgyakat, és kijelentette, hogy házat akar vásárolni ezekből. Florea olyan jól leírta a támadást, amelyet fia követett el a pénztáros ellen, hogy a nyomozó hatóság, az áldozat leírása hiányában, azt hihette volna, hogy valójában Florea követte el a bűncselekményt. Florea Rîmaru bevallotta a feleségének, hogy mindvégig gyanította fiáról, hogy ő a bukaresti gyilkosságok elkövetője, mert Florea mosta ki Ion vérrrel szennyezett ruháit. Florea Rîmarut soha nem ítélték el ezen bűncselekmények miatt, mert a közeli családtag által elkövetett bűnpártolás nem volt büntetendő.

Egyes vélemények szerint 1972-ben Ion Rîmaru apja nem véletlenül esett le a vonatról, hanem az akkori titkosszolgálat, a Securitate ügynökei dobták ki, hogy megbüntessék a fia által elkövetett gyilkosságokhoz nyújtott bűnpártolásért, amelyek miatt Florea Rîmarut nem vonhatták büntetőjogi felelősségre.

Irodalomjegyzék

1. TANDIN Traian: *Cei mai odioși 100 de criminali români*, Ed. Neverland, București, 2022, 177–195.
2. TANDIN Traian: *Căpitan la crime*, Ed. Neverland, București, 2020, 229–247.

Internetes források

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Ion_R%C3%AEmaru (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
2. <https://www.avantaj.ro/articol/dosar-special-cei-mai-periculosi-criminali-ai-romaniei-adevarata-poveste-a-lui-ion-ramaru-criminalul-blondelor> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)

3. https://adevarul.ro/stiri-locale/alexandria/secretele-faimosului-criminal-ramaru-vampirul-1671230.html#google_vignette (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
4. https://web.archive.org/web/20110220143853/http://www.realitatea.net/elena-udrea-prima-victima-a-lui-ramaru_760463.html (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
5. <https://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1260447-cum-erau-executati-condamnatii.htm> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
6. <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/rimaru-a-topait-printre-gloante-pe-du-pa-stalp-63035.html> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
7. <https://web.archive.org/web/20060427030117/http://www.online.ro/timpolis/1043/> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
8. <https://web.archive.org/web/20070221025553/http://www.ziarulcn.com/article/aid/3334> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
9. <https://web.archive.org/web/20070928161125/http://www.ziarulcn.com/article/aid/3368/> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)
10. <https://mariustuca.ro/reportaj/blestemul-familiei-rimaru-11907.html> (letöltés ideje: 2023. 10. 09.)

KELEMEN ROLAND

Az első világháborús posztócsalási ügy

The First World War Baize Fraud Case

Abstract: In the first year of the First World War, several cases of war transport abuse came to light in Hungary, which were of great social interest and caused extremely significant material and moral damage. One of the largest of these was the so-called baize fraud case. The special feature of these cases was that some of the defendants were military personnel, while others had civilian status. In Hungary, the practice has developed that both categories of persons are tried by military courts. This study aims to provide a comprehensive overview of the historical facts of the case, the legal context of the case, and the decisions of the courts of first and second instance.

Keywords: war, baize fraud, military criminal law, the special legal order

Összefoglaló: Az első világháború első évében több, kiemelkedő társadalmi érdeklődésre számot tartó és rendkívül jelentős anyagi és erkölcsi kárt okozó hadiszállítói visszaélés látott napvilágot Magyarországon. Ezek közül az egyik legnagyobb volumenű az ún. posztócsalási ügy volt. Ezen ügyek specialitását az adja, hogy a terheltek egy része katonai személy, másik része viszont polgári státuszú. Magyarországon az a gyakorlat alakult ki, hogy mindkét személyi körre nézve katonai bíróságok jártak el. A tanulmány törekszik arra, hogy átfogó képet adjon az ügy történeti tényállásáról, valamint az üggyel érintett jogszabályi környezetről, és bemutassa az első és másodfokú bíróság döntéseit.

Kulcsszavak: háború, posztócsalás, katonai büntetőjog, különleges jogrend

1. Bevezetés

„Ezért látni csodálatosan ronggyá vállott köpenyeket a felvonuló bakák hátán, ezért ül a huszár nadrág nélkül a nyeregben, és ezért nem győzött a vonat elegendő friss, új ruhaneműt szállítani bizonyos harcban álló ezredeknek. A ruha harmadnapra szakadni kezdett, holott még hosszú három hét telik el az újnak megérkezéséig.”¹

A háború egyik velejárója, hogy egyes emberek megpróbálják kihasználni a háború nyújtotta gazdasági lehetőségeket, sokan közülük az erkölcsi normákon túl a jogszabályi

1 KRÚDY Gyula: *A háromszoknyás lányok = Régi pesti históriák – Színes írások*, KRÚDY Gyula, Magvető Kiadó, Budapest, 1967, 7.

kereteket is áthágnak ennek érdekében. A dualizmus időszakában a politikai körökben is számos panamajellegű ügy látott napvilágot,² emellett az első világháborút megelőző évtized politikai válságai is rendszerszintű problémákat hoztak felszínre,³ így nem véletlen, hogy az első világháború kitörését követő egy évben több jelentős beszállítói visszaélés történt és látott napvilágot. Ezek közül a legjelentősebb a posztócsalási ügy volt.

A posztócsalási ügy 1915. március 17-én robbant ki, amikor a fővárosi⁴ – majd pár nap csúszással a vidéki – lapok beszámoltak arról, hogy az államrendőrség budapesti főkapitányságának nyomozói rendkívül jelentős, körülbelül tízmillió korona értékű csalás ügyében nyomoznak. Másnapra már a gyanúsítottak száma akkorára rúgott, hogy a főkapitányság fogdája teljesen megtelt, sőt egyes terhelteket már a detektív-szobákban rendőri felügyelet mellett tartottak fogva, így más ügyek gyanúsítottjait a toloncházba szállították át.⁵

Az ügy részleteiről levéltári források sajnos nem maradtak hátra, viszont a napi sajtó cikkeiből részletesen kirajzolódik számunkra a büntetőeljárás nyomozati és másodfokú tárgyalási szakasza, sőt a napi sajtó rendkívül részletesen közzétette az első- és másodfokú bíróság ítéletét is. Hozzá kell tenni, hogy a nyomozati szak esetében csak a polgári személyekre irányuló nyomozásokról szólnak a hírek, tehát a honvéd ügyész nyomozati cselekményeit nem ismerhetjük meg az újságok hasábjairól. Mindemellett ezek felhasználásával mégis átfogó képet adhatunk az első világháborús időszak Magyarországnak egyik legjelentősebb és legnagyobb társadalmi érdeklődésre számot tartó ügyéről, amelyben annak ellenére katonai bíróságok és katonai büntető törvénykönyv szerint hoztak ítéletet, hogy számos terhelt polgári személy volt.

2. Posztócsalások a hatóság célkeresztjében – Az első világháborús posztócsalási ügy nyomozása és történeti tényállásának az ismertetése

A polgári szervek nyomozása dr. Marinovich Jenő, az államrendőrség bűnügyi osztály vezetőjének irányítása mellett⁶ március 9-én indult, amikor a budapesti honvéderületi ügyész értesítette a főkapitányságot, hogy jelentős csalás nyomára bukkantak,

2 CIEGER András: *Politikai korrupció a monarchia Magyarországn 1867–1918*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.

3 BARNA Attila: „Ha a hecczet szeretik” – Obstrukció, indeminálás és a zsebkendőszavazás = *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*, szerk. KIS Norbert, PERES Zsuzsanna, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2017, 65–80; FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019; WIENER György: *A többségi elv és a bizalmi kérdés a dualizmus kormányzati rendszerében*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 68–89.

4 *Női kelmébe*, Az Est, 1915. március 17., 1.

5 *Hogyan csaltak a katonai posztószállítók – Újabb kihallgatások a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 18., 3.

6 *Újabb részletek a posztócsalók rendőri kihallgatásáról*, Az Est, 1915. március 19., 2.

és kérték a nyomozás elrendelését. A Honvédelmi Minisztérium utasítására a honvéd ügyészség már megindította a nyomozást, és a megkeresésre kiszálló detektíveknek ismertette az addigi vizsgálati eredményeket. Az ügy azzal vette kezdetét, hogy az egyik harcoló zászlóalj jelentette, a katonák zubbonyai és nadrágjai rendkívül gyorsan elszakadnak.⁷ Ennek hatására a budapesti honvédközponti ruhatárban katonai bizottság szakértő igénybevételevel megvizsgálta a raktáron lévő posztót, és megállapította, hogy az ötszáz végből, amire kiterjedt a vizsgálat, körülbelül száz olyan, amely nem felelt meg a beszállítókkal kötött szerződéses mintáknak. A leszállított és átvett posztó silány minőségét mutatja, hogy sok közülük még nyári egyenruhának, sőt bélésnek sem volt alkalmas.⁸ Próbaképpen az üllői úti Mária Terézia laktanyában és a népligeti Ferenc József laktanyában egy-egy menetszázadot felöltöztettek a terheltek posztójából készült vadonatúj egyenruhákba, és gyakorlatoztatni kezdték a katonákat, alig fél óra után szinte minden baka térdén és könyökén kilyukadt a ruházat.⁹

A katonai bizottsági vizsgálat után nyomban megkezdték az azonosítását annak, hogy mely beszállítóktól származott a rossz minőségű posztó. Ekkor a honvédségnek tizenöt posztószállítója volt, akiknek kötelességük volt minden egyes véget külső és belső végén a cégük jelzésével plombálni. Így könnyen azonosítani tudták azokat a beszállítókat, akik a silány minőségű posztót szállították a Központi Ruhatárnak. A visszaélés lényege az volt, hogy a mintaként átadott gyapjúból készült posztó helyett pamutkeresztezésű, gyapjúhosszúságú posztót szállítottak, így a méterenként 10–13 korona értékű tiszta posztó helyett 3–4 korona értékű pamutcérnafonással keresztezett gyapjúposztót szállítottak.¹⁰

A család azonban itt nem ért véget, hiszen a rossz minőségű posztóból egyenruha lett, ebből következően egyes szabóságok is közreműködtek a beszállítói csalásban. Erre azért volt lehetőség, mert megszűnt a békeidős katonai hatósági eljárás, miszerint az átvett posztót egy őrmester osztályozta és beminősítette, hogy zubbony, köpeny, nadrág vagy sipka készül belőle. Az így beminősített anyagot maga a katonai hatóság szállította az egyedüli gyártójához, a Nemzeti Egyesült Textilművek Részvénytársasághoz, ahol a végenként kötelezően 136 centi széles posztóból kiszabták és megvarrták egy katonatiszt felügyelete mellett a minősítés szerinti ruhadarabot. Am a háború kirobbanása után a Textilművek jelezte, hogy az óriásira nőtt rendelési mennyiséget képtelen legyártani, ezért a katonai hatóságok más gyártókkal is felvették a kapcsolatot. Így került a képbe Kohn Zsigmond és Társa cége. A fenti körülmények okán már ellenőrzés nélkül szabták a hadsereg számára a megrendelt ruhadarabokat. A cég megkapta a hadseregtől ugyanazon utasításokat, mint a Textilművek, vagyis kötve volt, hogy hány centiméter hosszúságú posztóból kell kiszabni a ruhadarabokat, és ezzel el is kellett volna számolniuk. Kohn B. Bélának az egyik szabója azt javasolta, ha egy-egy kiszabásnál méterenként egy-egy centiméterrel kevesebbet adnak, akkor egymillió méternél

7 *A rendőrség jelentése: a posztócsalókról és az élelmiszeruzsoráról*, Az Est, 1915. április 13., 6.

8 *Letartóztattak több posztónagykereskedőt*, Az Ujság, 1915. március 18., 7.

9 *A tízmilliós posztócsalás – A próba-egyenruhák félóra alatt szétszakadtak*, Magyarország, 1915. március 20., 7.

10 *Hogyan csaltak a katonai posztószállítók – Ujabb kihallgatások a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 18., 3.

már tízezer méter posztó hasznuk lesz. A cég vezetője ebbe bele is ment. Csakhogy a katonai bizottság március 9-én házkutatást tartott a cégnél, ahol jelentősen több posztót talált, mint amivel el tudtak számolni, sőt arra is fény derült, hogy a posztó tárolása során ügyeltek arra, hogy a Taubes Jenőtől származó posztóvégek külön legyenek tárolva, amire szintén nem tudtak magyarázatot adni. Emellett olyan is előfordult, hogy a beszállító a raktárba jó minőségű posztót szállított, de amikor a Kohn cégéhez küldték, azt kicserélte rossz minőségű árura. Így Kohnt a sikkasztás mellett azzal is vádolták, hogy közreműködött abban, hogy silány minőségű, katonai egyenruhának alkalmatlan posztóból készült egyenruhával lássák el a haderőt.¹¹

A katonai bíróság utasítására a rendőrség az 1855. évi katonai büntető törvénykönyv 327. §-a szerinti, az állam hadiereje ellen elkövetett bűncselekményben kezdett nyomozást a terheltekkel szemben. Fontos itt hangsúlyozni, hogy a beszállító és gyártó terheltek mindegyike polgári személy volt, ennek ellenére a rendőrség, a katonai bíróság mellett működő ügyész utasítása szerint a Kbtk. szerinti cselekménnyel gyanúsította meg őket.¹² Ennek megfelelően a nyomozás első szakaszában a rendőrség kihallgatta és őrizetbe vette Faragó Béla kiadóhivatali alkalmazottat, valamint Neumann László, Taubes Jenő,¹³ Hecht Dezső, Váradi Sándor Béla, Kohn B. Béla, Ligeti Miklós, Pártos Arthur, Szász Ödön, Bastir Ernő¹⁴ és Váradi Dezső beszállítókat.¹⁵

Faragó Béla kiadóhivatali ügynöknél a házkutatás eredményeként harmincezer koronát találtak készpénzben és takarékkönyvben, emellett pedig egy noteszt, amelyben a hadsereg egyes beszállítói voltak feljegyezve. Faragó még 1914 novemberében szerzett tudomást arról, hogy külön hadbiztost neveztek ki arra, hogy a Budapesten található valamennyi raktáron lévő posztót vásárolja fel a hadsereg számára. Faragó az információ tudatában felkereste Váradi Sándor Bélát, Neumann Lászlót, Hecht Dezsőt, a Pártos Ekker és Társa céget és még más kereskedőket is azért, hogy átlagos áron vételi opciót vegyen a posztókészletükre. A következő napokban viszont a hadbiztos is megkereste a cégeket, csakhogy a vételi opció miatt ők már nem rendelkezhetek saját készletük felett, mivel szerettek volna a hadsereg közvetlen beszállítói lenni, így rávették Faragót, hogy méterenként 70 fillér kártérítésért mondjon le opciójáról. Ezen üzletből Faragónak száznyolcezer korona haszna származott Váradi, Hecht és Pártos cégeitől.¹⁶

A nyomozás nagy erővel folyt, hiszen szükséges volt annak megállapítása is, hogy kik voltak a közvetítők, és kik voltak azok, akik a haderő részéről részt vettek a bűncselekmény megvalósításában. Március 20-án letartóztatták Fenyves Henrik

11 *Letartóztattak több posztónagykereskedőt*, Az Ujság, 1915. március 18., 7.

12 Mivel a következő fejezetben röviden bemutatásra kerül a bűncselekmény elkövetésekor, az ügy szempontjából releváns, akkor hatályos jogszabályi környezet, ezért e helyütt csak ezt a rövid utalást tettem.

13 A család érintett volt papírbakancs-szállítási ügyben is, Jenő bátyja, dr. Taubes Henrik máramarosszigeti ügyvéd révén. Ld. *A milliós posztó-csalók a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 17., 4.

14 *A nagy posztócsalás*, Budapesti Hirlap, 1915. március 27., 8.

15 *Ujabb részletek a több milliós posztócsalásban – Eddig tíz embert tartóztatott le a rendőrség*, Az Ujság, 1915. március 19., 11.

16 *A milliós posztócsalás*, Budapesti Hirlap, 1915. március 19., 11.

munkásbiztosító pénztári tisztviselőt, aki Szász Ödön vallomása szerint pénzért összekötötte őt egy katonatiszttel.¹⁷

A sokszor a nyomozás, sőt a kihallgatás részleteibe menő¹⁸ újságcikkek miatt a Hadfelügyeleti Bizottság Sajtóalbizottsága¹⁹ bizalmas értesítést küldött a szerkesztőségeknek, amelyben felkérte őket, hogy ellenkező jelzésig és hivatalos, a rendőrségtől származó nyilatkozatig újabb híreket az ügyről nem adhatnak közre.²⁰

A rendőrség hivatalos jelentéséből kiderült, hogy vizsgálat alá helyezték a Textilműveknél található és feldolgozás alatt álló posztókészletet is. Ennek során az is kitűdött, hogy a beszállítók összesen közel 23 ezer méter posztót szállítottak, amelyből több mint kilencezer méter volt silány minőségű, tehát csak ebből a készletből több mint százezer korona kár érte a kincstárat. Bastir Ernő 252, Neumann László 1049, Váradi S. Béla 3186, Hecht Dezső 55, Pártos Artur 1874, Taubes Jenő 2651, míg Szász Ödön 113 méter rossz minőségű posztóval károsította meg az államot.²¹ Így nem meglepő, hogy március 28-án a korábban gyanún felül álló Nemzeti Egyesült Textilművek igazgatóját, Riemer Gyulát és munkatársát, Bóra Jenőné is letartóztatták. Bóra Jenőné ajándékokért (arany cigarettatárca, briliánsgyűrű) és pénzért cserében megrendeléseket eszközölt Neumann László számára. Feltételezések szerint Riemer a szellemi vezetője volt az egész panamának. Riemer három posztógyár összes posztókészletét, jót és rosszat egyaránt felvásárolta, majd strómanon keresztül értékesítette azt a hadseregnek.²² Faragóhoz hasonlóan ő is szerzett opciókat készletekre, amiért ő egy koronát kapott méterenként, emellett pedig elhallgatta a kereskedők által szállított posztó silány minőségét, amiért szintén méterenként egy korona üthette a markát.²³ Riemer úgy bukott le, hogy megpróbálta a rokonának juttatandó pénzzel befolyásolni Bastir Ernő vallomását, azonban az érintett rokon, Bastir felesége ezt nem fogadta el.²⁴ Utóbbi ügy úgy látott napvilágot, hogy Elek Gábor rendőrt Riemer rábírta arra, hogy tegye lehetővé Bastir Ernővel való érintkezését. Ezt felhasználva Riemer rábírta Bastirt, hogy

17 *A rendőrség befejezi a nyomozást a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1915. március 21., 5.

18 Tökéletes példája ennek *Az Est* egyik cikke, amely így írt: „*Az Est munkatársa látta, a mint a ballábára bicegő, alacsony, vörös bajuszu zömök embert, a ki a néhány év előtt egy kisebb pénzintézet igazgatója volt, dr. Bartha Gyula fogalmazó elé vezették. Néhány perc múlva hangos, ideges kiabálás hallatszott ki a párnázott ajtón keresztül a folyosóra. A rendkívül ideges embert ugylátszik nem lehetett mindjárt kihallgatni.*” Ld. *A rendőrség befejezi a nyomozást a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1915. március 21., 5.

19 A Sajtóalbizottság feladata volt a háború időszakában, hogy ellenőrizze a sajtó elé kerülő ügyeket, ha szükséges volt, egyes ügyek megjelenését eltiltsa, tartsa a kapcsolatot a szerkesztőségekkel és a hatóságokkal. Lásd bővebben: KELEMEN Roland: *Az első világháborús sajtórendészet szervezete = A velünk élő történelmi cenzúra*, szerk. GOSZTONYI Gergely, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 31–44; GOSZTONYI Gergely: „*Agyamban kopasz cenzor ül*”, *avagy a politikai cenzúra története Magyarországon napjainkig = 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I–II. kötet)*, szerk. MENYHÁRD Attila, VARGA István, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 989–997.

20 *A milliós posztócsalás*, Pesti Napló, 1915. március 22., 7.

21 *A rendőrség hivatalos jelentése a posztócsalásról*, Az Ujság, 1915. március 27., 8.

22 *Az aranyselece és a briliáns nyakék – A posztócsaló gyárigazgató bűnei*, Magyarország, 1915. március 28., 7.

23 *A posztócsalás*, Világ, 1915. március 28., 18.

24 *A posztó-panama irányítója: Riemer Gyula*, Az Est, 1915. április 1., 7.

részben módosítsa a vallomását. Ezt követően írt a feleségének, hogy adjon negyven ezer koronát Bastir Ernőnének, aki viszont az összeget visszautasította és a rendőrségnek átadta. Ezzel a Riemerrel szembeni vádak lajstroma tovább nőtt, Elek közrendőrt pedig felfüggesztették és letartóztatták.²⁵

Érdekes mellékszála volt még a történetnek, hogy júniusban őrizetbe vették Fenyves Henrik két lányát, Drechsler Jenőnéét és Fenyves Hajnalkát, mivel ők vallomásuk szerint eltüntettek kétszáz ezer korona bűnjelet, még hozzá úgy, hogy a papírpénzt a kályhába dobták.²⁶ Későbbi kihallgatások során Hajnalka megváltoztatta vallomását, amelyből kiderült, hogy csupán az összeg felét égették el, a másik részét takarékpénztárban helyezték el,²⁷ végül a lefoglalt összeg jóval több, 380 ezer korona volt.²⁸ Csakhogy az is napvilágot látott, hogy az apjától kapott borítékot Fenyves Hajnalka békásmegyeri marhakereskedő nagybátyának, Fenyves Ignácnak adta át, aki azt háza kertjében, valamint nagyanyja Kerepesi-temetőben lévő sírhantjában ásta el.²⁹

3. A bűncselekmény releváns jogszabályi környezete

A posztócsalás elkövetőinek társadalmi, jogalkalmazói és jogalkotói megítélését alapvetően befolyásolta a tény, hogy háborús időszakban követték el cselekményüket, amelynek köszönhetően jóval nagyobb károkat okoztak az államnak – nem csak anyagi értelemben –, mint a békeidős elkövetések. A speciális időszak miatt sokkal összetettebb volt annak a kérdése, hogy mely bíróság – katonai vagy polgári – és mely joganyag szerint – polgári vagy katonai kódex, speciális háborús büntető jogalkotás – jár el, ugyanis az ilyen beszállítókkal kapcsolatos ügyekben az esetek természetéből adódóan mind katonai, mind polgári személyek is részt vettek. Jelen fejezet célja, hogy legalább vázlatos képet adjon a később bemutatásra kerülő ügy jogszabályi környezetéről.

Rögtön érdemes rögzíteni, hogy mind a Csemegi-kódex, mind pedig az 1855-ös császári nyílt paranccsal hatályba léptetett osztrák katonai büntető törvénykönyv tartalmazott idevonatkozó tényállásokat. A Csemegi-kódex XLI. fejezetében, a fegyveres erő elleni büntettek és vétségek között rendezte a hadi beszállítókra vonatkozó esetköröket. A 457. § szerint „*aki háboru idején vagy a hadseregnek, vagy a hadsereg egy részének hadi lábra helyezettése után, a haderő részére eszközendő szállítás iránt valamely hatósággal kötött szerződést nem teljesíti, vagy azt nem a szerződés határozmányainak megfelelőleg teljesíti: két évig terjedhető fogházzal, és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*”³⁰ Az álló betűvel kiemelt rész rámutat arra, hogy a polgári

25 *A posztócsalók leveleztek egymással a rendőrség fogházában – Megvesztegettek egy rendőrt is*, Az Est, 1915. április 2., 4.

26 *Eltüntettek 200.000 korona bűnjelet – A kályhába dobták a posztócsalás bizonyítékait*, Az Est, 1915. június 20., 12.

27 *A posztócsalás „elégetett” 200.000 koronája*, Az Est, 1915. június 22., 4.

28 *Fenyves Hajnalka szabadon*, Az Est, 1915. június 29., 7.

29 *Megtalálták a posztócsalók pénzét. Kertbe és a temetőbe ástak el 400,000 koronát*, Friss Ujság, 1915. június 27., 5.

30 *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről* 1878. évi V. törvénycikk, 457. §.

kódex háború idején is alkalmazható a polgári személyek felett, viszont a büntetési tétel nincsen arányban a lehetséges kár mértékével, hiszen mindösszesen rövid idejű fogházbüntetéssel és a lehetséges nyereséghez képest elenyésző mértékű pénzbüntetéssel sújtja az elkövetőt.

Érdeemes megvizsgálni az 1912-ben elfogadott és a háború idején alkalmazott, háború esetére szóló kivételes hatalmi intézkedéseket tartalmazó törvény³¹ büntetőjogi rendelkezéseit. E törvény több helyen is lazít a bünvádi eljárás szabályain, bevezetve egyes cselekményekre a gyorsított bünvádi eljárást és a statárium lehetőségét,³² emellett pedig számos cselekmény Csemegi-kódexben rögzített büntetési tételét is felemeli, így a XLI. fejezetbe tartozó több tényállását is, azonban az általunk vizsgált tényállás büntetési tételének felemelése elmaradt.³³ Ezt látva pedig, a háború időszakának hadi beszállítói visszaélései jelentős mulasztásnak tekinthetők a jogalkotó részéről. Nem véletlen, hogy a papírbakancs-, posztócsalás-, lócsalási ügyek után 1915 nyarának elején egy külön törvényben szigorították a hadi beszállítói visszaéléseket. E törvény rendelkezései szerint alapesetben is öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető az elkövető, míg ha közhivatalnokot is megvesztegetett ennek érdekében, akkor már tíz évig terjedő szabadságvesztés is lehetséges volt, ha pedig háború idején és harcértekcsökkenést eredményezve követték el, akkor halálbüntetéssel is sújthatók lettek volna. A törvény zárórendelkezése hatályon kívül helyezte a Csemegi-kódex fentebb ismertetett rendelkezését, de a katonai büntetőkódex rendelkezéseit nem érintette.³⁴ Hozzá kell tenni, hogy a Csemegi-kódex I. fejezetének rendelkezései miatt e törvényt még nem lehetett alkalmazni a posztócsalási ügy szereplőivel szemben.

Mint fentebb említésre került, a katonai ügyészség a Kbtk. 327. §-a szerint bűncselekmény elkövetése miatt folytatta le az eljárást valamennyi terhelttel szemben. E szakasz szintén az állam hadiereje ellen irányuló tényállást jelöli. E szakasz szerint *„Aki az ellenséggel háború idején vagy a 321. szakasz kezdetén megjelölt időben (hadi előkészületek idején) egyetértésbe bocsátkozik, vagy ily egyetértés nélkül is, akármily cselekményben vagy mulasztásban oly célból válik bűnössé, hogy az ily egyetértés, cselekmény, vagy mulasztás*

31 KELEMEN Roland: *A kivételes hatalom történeti és elméleti rendszere*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022; KELEMEN Roland: *A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja = Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, szerk. KELEMEN Roland, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2017, 12–38; MEZEY Barna: *A kivételes hatalom jogi természetese, Jogtörténeti Szemle*, 2015/4, 25–34; PÉTERVÁRI Máté: *A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése Magyarországon = Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, szerk. FARKAS Ádám, KELEMEN Roland, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 149–183.

32 KELEMEN Roland: *Az első világháborús különleges jogrendi szabályok egyes büntetőjogi rendelkezéseinek külföldi és hazai mintái = Kihívások a büntetőjogi jogalkotás tereumában a 19–21. században: Külföldi minták és nemzeti megoldások*, szerk. KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 83–98; HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn Kiadó, Pécs, 2010.

33 A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény-cikk, II. fejezet.

34 A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadi szállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915. évi XIX. törvény-cikk.

által a császári osztrák haderőre vagy valamely azzal szövetséges hadseregre hátrány vagy az ellenségre előny háramoljék, az állam hadiereje ellen még akkor is büntettet követ el, ha az efféle cselekvés módja más büntett vagy vétség jellegével bírna.”³⁵ Ezen cselekmény súlyosabb esetben, vagyis ha a haderőnek fontos hátrányt okozott, akkor kötél általi halállal, enyhébb esetekben pedig tiztől húsz évig terjedő súlyos börtönnel sújtandó. A tényállás első felét vizsgálva kijelenthető, hogy csak tág értelmezése mellett sorolhatók be alá a posztócsalás elkövetőinek cselekményei. Még akkor is, ha nehéz volna nem összefüggést találni az általuk szállított posztóból készült egyenruhával felszerelt katonák harcértékcsökkenése és a silány minőségű egyenruha között. A tényállás utolsó fordulata a cselekvés módjától függetlenül az eredménnyel, vagyis a veszély lehetőségével köti össze a cselekvés minősítését, így már inkább alkalmazhatóvá teszi a terheltekkel szemben a Kbtk. ezen szakaszát. E tényállás büntetése pedig jóval jelentősebb büntetési tételeket fogalmazott meg, mint a polgári büntetőkódex.

Természetesen a terheltek és védőik azért küzdöttek, hogy ne katonai, hanem polgári bíróság és polgári büntetőkódex alapján ítéljen felettük, érvelésük nem járt sikerrel. *A Magyarorszá*g című napilap szerint azért, mert már a nyomozás elején a Honvédelmi Minisztérium és az Igazságügyminisztérium megegyeztek abban, hogy a posztócsalók ügyét a katonai bíróság fogja tárgyalni.³⁶

4. A bíróságok döntései

A katonai bíróság döntésének előzőngéjeként, a posztócsalási ügy mellékszálaként értelmezhető Riemer megvesztegetési ügyben hozott döntést elsőként a polgári törvényszék. Ez az az ügy, amely szerint Riemer Gyula gyárigazgató pénzbeli jutalmat ígért Elek Gábor rendőrnek, ha üzeneteit közvetíti Bastir Ernőnek. A törvényszék kimondta mind Riemer, mind Elek bűnösségét, és előbbi kettő, utóbbit két és fél év fegyházra ítélte.³⁷ A többi érintettet viszont felmentette. Riemer védője, Gaál Jenő ügyvéd Riemer katonai szolgálatban álltára hivatkozva kérte az ügy katonai bíróság elé helyezését, a törvényszék ezt elutasította. A védő az ítélet ellen semmisségi panasszal élt. A Kúria III. büntetőtanácsa Tanai János elnöklete mellett 1916. február első napjaiban tárgyalta az ügyet és az elsőfokú határozatot megsemmisítette, ítéletében Riemer büntetését két és fél év fegyházra emelte, az elsőfokú bíróság által felmentett Faragó Bélát és Fenyves Henriket pedig két-két évi fegyházra ítélte, Elek Gábor büntetését fenntartotta. Bastir cselekményének megítélését pedig a katonai bíróságra utalta.³⁸

35 PAP Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítő jog kézikönyve*, Grill Károly Bizománya, Budapest, 1888, 65.

36 *A tizmillió posztócsalás – Eddig tíz bűntörténet tartóztattak le – A katonai bíróság szerepe*, Magyarország, 1915. március 19., 7.

37 *A Riemer-ügy a Kurián*, Budapesti Hirlap, 1915. október 13., 14.

38 *A Riemer-ügy a Curián*, Pesti Hirlap, 1916. február 6., 21.

A Riemerrel szembeni megvesztegetési ügyek sora nem zárult le, ugyanis április 19-ére gyorsított bünvádi eljárásban tűztek ki időpontot vele szemben,³⁹ mivel a vád szerint 160 ezer koronát ígért Bóra Jenő vezérhadbiztosnak, ha kieszközli, hogy a Kammer Testvérek 20 koronás ajánlatát elfogadják. A törvényszék bűnösnek mondta ki: három és fél év fegyházra, valamint ötezer korona pénzbüntetésre ítélték, a Kúria pedig a későbbi semmisségi panaszát elutasította.⁴⁰ Bóra Jenő vezérhadbiztos ügyét 1917 januárjában kezdte tárgyalni a hadosztálybíróság, tanácsát Rudloff Ödön alezredes-hadbíró vezette, míg a védője Edvi-Illés Károly volt.⁴¹ A vezérhadbiztost nyolchavi súlyos börtönre ítélték, hadbiztosi állásából elbocsátották és kitüntetésaitől megfosztották a Polyár Gábor hadiszállítóval kapcsolatos vesztegetési ügye miatt, más ügyekben viszont felmentették. A nyolchavi súlyos börtönt 1915 óta tartó vizsgálati fogságával kitöltöttnek tekintették.⁴² Bóra fellebbezést nyújtott be, azonban a legfelsőbb honvéd törvényszék helybenhagyta az ítéletet. Érdekes, hogy Bóra esetében az elfogadott 33 ezer koronát a katonai bíróságok a Kbt. 383. §-a szerinti tiltott ajándék elfogadásának minősítették.⁴³

A posztócsalás ügyében a hadosztálybíróság a tárgyalást 1916. április 4-én kezdte meg a budapesti honvéd hadosztálybíróságnál. Az eljáró tanácsot Rudloff Ödön alezredes-hadbíró vezette. Az első tárgyaláson az államérdekre hivatkozva elrendelték a zárt tárgyalások tartását. A polgári vádlottak védői vitatták a bíróság hatáskörét, ugyanis szerintünk a 327. § alkalmazásához az kellett volna, hogy a terheltek célzatosan az üzérkedésükkel akarják károsítani a haderőt, ha viszont ennek akarata elmaradt, akkor szerintük csak a hadiszállítás körüli visszaélés tényállása alapján lehetne eljárást indítani védenccikkel szemben, és nem lehetne vizsgálni azt, hogy milyen következményekkel járt végül a terheltek becsstelen cselekménye. A hadosztálybíróság azonban elutasította az érvelésüket, mivel egy másik ügyben a legfelsőbb honvédtörvényszék elvi éllel kimondta, hogy ha a tettes annak tudatában adta át a hadsereg céljaira az áruját, hogy az a rendeltetésének nem felel meg, és azt is tudja, hogy pontosan milyen célra használják fel, akkor igenis el tudja követni a Kbt. 327. §-a szerinti bűncselekményt, így pedig katonai bíróság elé tartozik az ügy érdemi elbírálása.⁴⁴ Valamennyi terhelten szemben ezért a vád a Kbt. 327. § szerinti állam hadereje ellen elkövetett büntett volt.

Az ügy elsőrendű vádlottja Fenyves Jákó őrnagy, ruhatári műszaki tiszt volt, akinek ténykedése lehetővé tette, hogy ilyen szinten elfajuljon a silány posztó beszállítása és felhasználása. Az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki a beszállítók közül Taubes Jenőt, Pártos Arturt, Neumann Lászlót, Váradi Sándor Bélát, mivel a bíróság szerint azzal megvalósították a tényállásba foglaltakat, hogy a posztószállítmányok egyes alkalmi során Fenyves Jákó őrnagyot jelentős összeggel megvesztegették, emellett pedig annak is tudatában voltak, hogy árujuk elfogadásával a harctéri legénység nem

39 *Riemer Gyula újabb bűnpöre*, Pesti Hirlap, 1916. április 6., 14.

40 *Riemer Gyula vesztegetése*, Budapesti Hirlap, 1916. december 6., 14.

41 *Bóra vezérhadbiztos a hadbíróság előtt*, Frissujság, 1917. január 30., 3.

42 *Bóra Jenőt elítélték*, Az Est, 1917. február 3., 5.

43 *Ma délután ítélnék a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1917. július 31., 8.

44 *A haditörvényszék ítélete a posztócsalók bűnperében – Kilenc vádlottat súlyos börtönre ítélték, hetet fölmentettek*, Magyarország, 1916. augusztus 1., 7.

megfelelő ruházathoz fog jutni. Ezért mindannyiukat tíz-tíz évnvi, időszakonként börtönnel és magánzárkával szigorított súlyos börtönre ítélték. Fenyves Jákó őrnagyot szintén bűnösnek mondta ki a bíróság az állam hadereje elleni büntettségben, amit azáltal valósított meg, hogy a központi ruhatár vezetőjeként rosszhiszeműen és szándékosan ellenérték fejében eltekintett a beszállítók silány minőségű árujának jelentésétől, és leplezte a visszaéléseket. Ezért őrnagyi rangjától megfosztották, és tizenöt évnvi, időszakonként börtönnel és magánzárkával szigorított súlyos börtönre ítélték. Szintén bűnösnek mondta ki a bíróság Kohn Bélát, aki szándékosan a jobb minőségű anyagokat saját célra félretette, a rossz minőségű anyagokból gyártotta le az egyenruhákat, annak ellenére, hogy tudta, ezzel negatívan befolyásolja a harctéren szolgálók harcértékét, amiért tizenkét év súlyos börtönre ítélték. Fenyves Jakabot és Henriket bűnrészesség miatt ítélte el a bíróság, mert tevékenységükkel elősegítették a visszaéléseket, így előbbi tíz, utóbbit tizenöt évi súlyos börtönre ítélték. Bastir Ernőt szolgálati hatalommal való visszaélésre csábítás miatt hathavi súlyos börtönre ítélték. A kiszabott büntetésekből a vizsgálati fogság időtartamából egy évet kitöltöttnek tekintett a bíróság.⁴⁵

A korábbi nyomozási és egyéb eljárások eredményeinek fényében meglepő, de felmentette a bíróság Szegedi-Maszák Tihamért, Riemer Gyulát, Hecht Dezsőt, Szász Ödönt, Ligeti Miklóst, Várad Dezsőt és Faragó Bélát. Szegedi-Maszák Tihamér vezérhadbiztos esetében megállapították, hogy egyáltalán nem kapott semmilyen összeget, ami felróható neki, hogy a kézi bevásárlásoknál túllépte a hatáskörét, ami a hadbíróóság szerint csupán fegyelmi vétség volt. Érdekesebb az ekkor már kétszeresen elítélt Riemer Gyula esete, akivel szemben a bíróság szerint nem volt bizonyítható, hogy megvesztegette volna bármelyik vezérhadbiztost, és egyedül az róható fel neki, hogy visszaélt a minisztériumi kapcsolataival. Érdekes megállapítása ez a hadbíróóságnak annak tükrében, hogy a polgári bíróság három és fél év fegyházbüntetésre ítélte Riemert, mert megpróbálta megvesztegetni Bóra Jenő vezérhadbiztost, illetve már az eljárás alatt Elek Gábor rendőr esetében sikerrel is járt. Faragó Béla és Hecht Dezső esetében megállapításra került, hogy adtak át összegeket Fenyves Henriknek, de a bíróság szerint nem tudták, hogy azt milyen célra fogja Fenyves fordítani. Szász Ödön esetében pedig a rossz minőség a szakértők szerint jóhiszemű tévedés volt. A bíróság valószínűleg értékelte Hecht és Szász esetében, hogy a többiekhez képest elenyésző mennyiségű volt a leszállított silány minőségű áru, továbbá az előbbi esetében a teljes általa szállított mennyiséghez képest is alig éri el a rossz minőségű áru az összes saját áru 5%-át.⁴⁶

Az eljáró ügyvédek közül Edvi-Illés Károly, Pollák Illés, Gaál Jenő, Zboray Miklós és Hers Mór bejelentették az eljáró bírónak, hogy semmisségi panasszal kívánnak élni, míg Vidor Jenő és Pető Sándor, a felmentett terheltek védői belenyugodtak az ítéletbe, és kérték védenekik szabadlára helyezését.⁴⁷

A legfelsőbb honvédtörvényszék 1917 júliusában tárgyalta az ügyet. A fenti védők sorához csatlakozott Szilágyi Artúr Károly ügyvéd is. A teljes tárgyalás nyilvánosan zajlott, ahol valamennyi védő előadta álláspontját. Érdekes ezeket röviden összefoglalni. Holló Lajos védő arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy a hadsereg által kiadott minta

45 *Kihirdették az ítéletet a posztócsalás ügyében*, Az Est, 1916. augusztus 1., 8.

46 *Ítélet a posztócsalók ügyében*, Pesti Hírlap, 1916. augusztus 1., 14.

47 *Ítélet a posztócsalók ügyében*, Világ, 1916. augusztus 1., 10.

is eredendően alkalmatlan volt arra, hogy megfelelő ruházatot készítsenek belőle, sőt védenca, Taubes Jenő többször jobb minőségűt szolgáltatott az eredeti mintánál, a rosszabb minőségű posztót a hadsereg, állításuk szerint, amúgy is csupán a hadtápszázlőaljaknak szánta. Pető Sándor azt nem látta igazoltnak, hogy a szállított rossz minőségű posztó és a rossz minőségű ruhadarabok között kapcsolat lett volna.⁴⁸

Mesterházy Nagy László alezredes-hadbíró vádbeszédében az előzőekre reflektálva elmondta, hogy semmivel nem lehet azt igazolni, hogy a haderő 91%-ban alkalmatlan posztót rendelt volna. Véleménye szerint a felmentettek közül mind Szegedi-Maszák Tihamér, mind Riemer Gyula bűnös, előbbi azért, mert nem védte megfelelően a haderő érdekeit, pedig ez lett volna a feladata, Riemer pedig azért, mert bizonyíthatóan átadott ötezer koronát Fenyves Jákónak, továbbá többszáz ezer koronát harácsolts össze a posztószállítások körüli visszaélések révén. A Faragó Bélával és Bastir Ernővel szembeni semmisségi panaszokat visszavonta. Holló Lajos Taubes védője fenntartotta korábbi állításait, azzal érvelt, hogy a szerződésellenes szállítás esetében nem azt kell nézni, hogy a haderő gyengül-e, hanem azt, hogy az mekkora anyagi kárt okoz a haderőnek, e kérdés pedig véleménye szerint nem katonai, hanem polgári bíróságra tartozó kérdés. Véleményében nem osztotta a legfelsőbb honvédtörvényszék elvi döntésének tartalmát, azonban azzal szemben – a korábbiakat kiegészítő – érvelést nem tudott előterjeszteni, nem annak logikáját támadta, hanem a korábbi védői álláspontot ismételte.⁴⁹

Zboray Miklós, Kohn védője amellett érvelt, hogy védenca vesztegetéseket nem követett el, kizárólag a jogos jussának tartott többletanyagot tette félre, amiért meglátása szerint maximum sikkasztásért kellene felelnie. A védő mindemellett eltekintett attól a tényről, hogy több kereskedő a jó minőségű áruját Kohn műhelyében cserélte ki silányabb minőségűre.⁵⁰

Vidor Jenő, Fenyves Jákó ügyvédje nem vitatta, hogy védenca elfogadott ajándékokat a posztókereskedőktől, de szerinte ez nem jelenti azt, hogy felelős volna a rossz minőségű posztóért. Előbbit is azért követte el, mert harmincévnyi szolgálat után is szegénységben élt a beteg feleségével. Védekezésének alapja, hogy Bóra Jenő vezérhadbiztos hasonló ügyében a legfelsőbb honvédtörvényszék ajándéknak minősítette a kapott juttatást, így jóval enyhébb büntetést szabtak ki rá. Igaz, a két ügy között jelentős értékbeli különbség volt, amit a védő figyelmen kívül hagyott.⁵¹

Gál Jenő, Riemer Gyula védője kérte valamennyi eljárás megszüntetését, valamint polgári bírósághoz történő áthelyezését, ezen felül hangsúlyozta, hogy nem lett volna ekkora jelentőségű az ügy, és nem került volna „szenzáció éhes közérdeklődés homlokterébe”, ha Balogh Jenő akkori igazságügyi miniszter az Országgyűlés elé nem vitt volna téves statisztikákat. Gál Jenő polgári bíróságra történő áthelyezési kérelme egy tragikomikus védői megnyilvánulás, annak tükrében, hogy a korábbi polgári tárgyalásokon viszont a katonai bírósághoz történő áthelyezésre tett indítványt.⁵²

48 *Posztószállítók a legfelsőbb honvédtörvényszék előtt*, Pesti Hirlap, 1917. július 17., 13–14.

49 *A posztószállítók bűnpere – Perbeszédék*, Pesti Hirlap, 1917. július 18., 10.

50 *A posztóbeszállítók bűnpörének védőbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 21., 12.

51 *A posztóbeszállítók bűnpörének védőbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 26., 12.

52 *Az utolsó védőbeszéd*, Pesti Hirlap, 1917. július 27., 11.

Az utolsó előtti tárgyalási nap rendkívüli fordulatot hozott. Mesterházy Nagy László honvéd-koronaügyész ugyanis vádbeszédében bár fenntartotta, hogy valamennyi terhelt bűnös, azonban meglátása szerint a polgári terheltekkel szemben nem a katonai bíróságnak kellene eljárnia a Kbtk. 327. §-a szerint, hanem polgári törvényeket alkalmazó polgári bíróságnak. A cselekmények főbűnöse szerinte Fenyves Jákó volt, azonban vele szemben sem az állam hadiereje ellen irányuló büntettet látta igazoltnak, hanem a hivatali hatalommal való visszaélést. Ezek fényében pedig kérte a polgári terheltek szabadon bocsátását és ügyüknek polgári bírósághoz való áttételét.⁵³ A legfelsőbb honvédtörvényszék eljáró tanácsa viszont nem tette magáévá az ügyészi állásfoglalást, és – a korábbi felmentéseket fenntartva – az összes vádlottat a Kbtk. 327. §-ába foglalt bűncselekmény elkövetésében marasztalta, de valamennyi büntetési tételt enyhítette. A bíróság így indokolta döntését: „ennek a büntettnak tényálladéka vagy elemeként a tettel járó rossznak egyenes megfontolását és elhatározását, a dolus directust kell megkövetelni [...] a katonai btk. 327. szakaszának közömbös az, hogy vajjon az abban megjelölt előny vagy hátrány bekövetkezett-e vagy sem, mert a veszélyeztetési büntett a veszély lehetősége maga”.⁵⁴ Tehát a bíróság érvelése szerint a Kbtk. 327. §-ába foglalt bűncselekmény egy absztrakt veszélyeztetési deliktum, amely esetében a veszély bekövetkezte nem tartozik hozzá a tényálláshoz, viszont az elkövetési magatartás alkalmas konkrét veszély vagy sérelem előidézésére. A bíróság pedig úgy vélte, a terheltek tisztában voltak azzal, hogy rossz, katonai egyenruhának alkalmatlan posztót szállítottak, így pedig a legénység tekintélyes része nem megfelelő ruházathoz fog jutni. A fenti érvelés szerint tehát az állam haderejének veszélyeztetése már azzal megvalósult, hogy szándékoltt módon katonai egyenruhának alkalmatlan anyagot szállítottak többletnyereség reményében a haderőnek.

A bíróság ítéletében az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetéseket mérsékelte: Taubes Jenőt ötévi súlyos börtönre, Váradi Sándort hat évre, Neumann Lászlót hat évre, Pártos Arturt öt évre, Kohn Bélát kilenc évre, Fenyves Jákó őrnagyot tizenegy évre, Fenyves Henriket nyolc évre és Fenyves Jakabot öt évre ítélte.⁵⁵

5. Utószó

Krúdy már 1915-ben ír az ügyről *A háromszoknyás asszonyok* című munkájában: „A messzi határokon néha mezítláb, lerongyolódva vándorol a hóban a katona, a posztócsaló kelmeje már korán ősszel leszakadt róla [...] A nadrág darabokban lóg a huszáron, a gombok leszakadnak, és kötéllel kötik össze a vásott, széjjelment posztódarabokat [...] pusztított az időjárás, a hideg, a járvány gyönyörű véreink között, mert a Deák utcai posztósok milliókat akartak keresni azokon a ruhaneműeken, amelyeknek a katona egészségét kellett volna védelmezni...”⁵⁶

53 Szabadlábra helyezik a posztószállítókat, Budapesti Hirlap, 1917. július 29., 17.

54 A posztócsalókat a legfelsőbb bíróság is elítélte, Budapesti Hirlap, 1917. július 31., 8.

55 A posztócsalókat a legfelsőbb bíróság is elítélte, Budapesti Hirlap, 1917. július 31., 9.

56 KRÚDY: i. m., 6.

A bíróságok ítélete nem eredményezett társadalmi elégtételt. Így a „*a polgári lelkiismeret ítélete elé*”⁵⁷ kerültek az elkövetők. Ékes példája ennek Riemer Gyula esete, akinek 1925-ben Szentsír-rendet adományozott a pápa, ami óriási országos felháborodást keltett.⁵⁸ Mindemellett összességében, ha talán vitatható – de a bíróság által megfelelően megokolt –, hogy katonai bíróság járt el a polgári személyekkel szemben is ezen ügyben, azonban a kiszabott büntetések erkölcsi megalapozottsága már nem lehet kérdés tárgya.

Irodalomjegyzék

1. BARNÁ Attila: „*Ha a hecczet szeretik*” – *Obstrukció, indemnitás és a zsebkendőszavazás = Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*, szerk. KIS Norbert – PERES Zsuzsanna, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., Budapest, 2017, 65–80.
2. CIEGER András: *Politikai korrupció a monarchia Magyarországon 1867–1918*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.
3. FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867–1944*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019.
4. GOSZTONYI Gergely: „*Agyamban kopasz cenzor ül*”, *avagy a politikai cenzúra története Magyarországon napjainkig = 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I–II. kötet)*, szerk. MENYHÁRD Attila – VARGA István, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 989–997.
5. HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn Kiadó, Pécs, 2010.
6. KELEMEN Roland: *A háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912. évi LXIII. törvény genezise és sajtó-, valamint jogtudományi visszhangja = Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi genezisééről*, szerk. KELEMEN Roland, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2017, 12–38.
7. KELEMEN Roland: *A kivételes hatalom történeti és elméleti rendszere*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022.
8. KELEMEN Roland: *Az első világháborús különleges jogrendi szabályok egyes büntetőjogi rendelkezéseinek külföldi és hazai mintái = Kihívások a büntetőjogi jogalkotás terepében a 19–21. században: Külföldi minták és nemzeti megoldások*, szerk. KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 83–98.
9. KELEMEN Roland: *Az első világháborús sajtórendészet szervezete = A velünk élő történelmi cenzúra*, szerk. GOSZTONYI Gergely, Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 31–44.
10. KLESTENITZ Tibor: *Schioppa nunciús búcsúja Budapesttől a sajtó tükrében = Ecclesiae et Historiae Servus Infatogabilis – Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*, szerk. ZOMBORI István, Historica Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2022, 65–74.
11. KRÚDY Gyula: *A háromszoknyás lányok = uő: Régi pesti históriák – Színes írások*, Magvető Kiadó, Budapest, 1967, 7.

⁵⁷ KRÚDY: *i. m.*, 7.

⁵⁸ KLESTENITZ Tibor: *Schioppa nunciús búcsúja Budapesttől a sajtó tükrében = Ecclesiae et Historiae Servus Infatogabilis – Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*, szerk. ZOMBORI István, Historica Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Budapest, 2022, 65–74.

12. MEZEY Barna: *A kivételes hatalom jogi természete*, Jogtörténeti Szemle, 2015/4, 25–34.
13. PAP Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítő jog kézikönyve*, Grill Károly Bizománya, Budapest, 1888, 65.
14. PÉTERVÁRI Máté: *A kivételes hatalom magánjogi viszonyokra gyakorolt hatása és a csődönkívüli kényszeregyezés bevezetése Magyarországon = Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*, szerk. FARKAS Ádám – KELEMEN Roland, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 149–183.
15. WIENER György: *A többségi elv és a bizalmi kérdés a dualizmus kormányzati rendszerében*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 68–89.

Újságcikkek

1. *A haditörvényszék ítélete a posztócsalók bűnperében – Kilenc vádlottat súlyos börtönre ítélték, hetet fölmentettek*, Magyarország, 1916. augusztus 1.
2. *A milliós posztó-csalók a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 17.
3. *A milliós posztócsalás*, Budapesti Hirlap, 1915. március 19.
4. *A milliós posztócsalás*, Pesti Napló, 1915. március 22.
5. *A nagy posztócsalás*, Budapesti Hirlap, 1915. március 27.
6. *A posztócsalás*, Világ, 1915. március 28.
7. *A posztócsalók leveleztek egymással a rendőrség fogházában – Megvesztegettek egy rendőrt is*, Az Est, 1915. április 2.
8. *A posztócsalás „elégetett” 200.000 koronája*, Az Est, 1915. június 22.
9. *A posztócsalókat a legfelsőbb bíróság is elítélte*, Budapesti Hirlap, 1917. július 31.
10. *A posztóbeszállítók bűnpörének védőbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 21.
11. *A posztóbeszállítók bűnpörének védőbeszédei*, Pesti Hirlap, 1917. július 26.
12. *A posztószállítók bűnpere – Perbeszéd*, Pesti Hirlap, 1917. július 18.
13. *A posztó-panama irányítója: Riemer Gyula*, Az Est, 1915. április 1.
14. *A rendőrség befejezi a nyomozást a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1915. március 21.
15. *A rendőrség hivatalos jelentése a posztócsalásról*, Az Ujság, 1915. március 27.
16. *A Riemer-ügy a Curián*, Pesti Hirlap, 1916. február 6.
17. *A Riemer-ügy a Kurián*, Budapesti Hirlap, 1915. október 13.
18. *A rendőrség jelentése: a posztócsalókról és az élelmiszeruzsorról*, Az Est, 1915. április 13.
19. *A tízmilliós posztócsalás – A próba-egyenruhák félóra alatt szétszakadtak*, Magyarország, 1915. március 20.
20. *A tízmilliós posztócsalás – Eddig tíz bűnöst tartóztattak le – A katonai bíróság szerepe*, Magyarország, 1915. március 19.
21. *Az aranyszelence és a briliáns nyakék – A posztócsaló gyárigazgató bűnei*, Magyarország, 1915. március 28.
22. *Az utolsó védőbeszéd*, Pesti Hirlap, 1917. július 27.
23. *Bóra Jenőt elítélték*, Az Est, 1917. február 3.
24. *Bóra vezérhadbiztos a hadbíró előtt*, Frissujság, 1917. január 30.

25. *Eltüntettek 200.000 korona bűnjelet – A kályhába dobták a posztócsalás bizonyítékait*, Az Est, 1915. június 20.
26. *Fenyves Hajnalka szabadon*, Az Est, 1915. június 29.
27. *Hogyan csaltak a katonai posztószállítók – Ujabb kihallgatások a rendőrségen*, Az Est, 1915. március 18.
28. *Ítélet a posztócsalók ügyében*, Pesti Hirlap, 1916. augusztus 1.
29. *Ítélet a posztócsalók ügyében*, Világ, 1916. augusztus 1.
30. *Ma délután ítélnék a posztócsalók ügyében*, Az Est, 1917. július 31.
31. *Megtalálták a posztócsalók pénzét. Kertbe és a temetőbe ástak el 400,000 koronát*, Friss Ujság, 1915. június 27.
32. *Kihirdették az ítéletet a posztócsalás ügyében*, Az Est, 1916. augusztus 1.
33. *Letartóztattak több posztónagykereskedőt*, Az Ujság, 1915. március 18.
34. *Női kelmébe*, Az Est, 1915. március 17.
35. *Riemer Gyula újabb bűnpöre*, Pesti Hirlap, 1916. április 6.
36. *Riemer Gyula vesztegetése*, Budapesti Hirlap, 1916. december 6.
37. *Szabdlábra helyezik a posztószállítókat*, Budapesti Hirlap, 1917. július 29.
38. *Ujabb részletek a posztócsalók rendőri kihallgatásáról*, Az Est, 1915. március 19.
39. *Ujabb részletek a több milliós posztócsalásban – Eddig tíz embert tartóztatott le a rendőrség*, Az Ujság, 1915. március 19.

LEHOTAY VERONIKA

A népi írók elleni eljárások a Horthy-korszakban

Proceedings against Folk Writers in the Horthy Era

Abstract: Folk writers were the dominant figures in Hungarian literature in the 1930s. Based on their own experiences and the available data, they portrayed the misery and inhuman living conditions of the poor peasantry in a realistic way. As a result, many popular writers were prosecuted and fined or imprisoned in the 1930s. In this study, I will discuss the characteristics of these trials, the legal background, the cases of the time, and how they were reported in the press.

Keywords: Horthy era, criminal law, criminal proceedings, legal history, poverty

Összefoglaló: Az 1930-as évek magyarországi irodalmának meghatározó szereplői voltak a népi írók. A (saját) megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a szegényparasztság nyomorát, az embertelen életkörülményeket. Mindezért az 1930-as években számos íróntak felelősségre, ítélték szabadságvesztés büntetésre. A tanulmányban ezeknek a pereknek a jellegzetességeire, a jogszabályi háttérre, a korabeli jogesetekre térek ki, és arra, hogy miként jelent meg mindez a sajtóban.

Kulcsszavak: Horthy-korszak, büntetőjog, büntetőeljárások, jogtörténet, szegénység

„Melyek azok az idegen, irodalmon kívüli hatalmak, amelyek az írók lélekbénítő szuggesztíók alatt tartják? [...] Ezt a rövid sort, hogy rendőr, ügyész, bíró – ki kell egészíteni így: szerkesztő, lektor, kiadó nyomtatvány- és lapterjesztő, kritikus, színházigazgató, végül maga a színházjáró s könyvvásárló közönség; ebben a sorban benne van az államhatalmiakon kívül minden más tényező, akin és amin az irodalmi mű sorsa múlik...” (Nagy Lajos)¹

1. Bevezető gondolatok

A népi írók kifejezést nem az irodalomtörténészek használták utólag, sokkal inkább az írók önmeghatározásként, akik tudatosan éltek ezzel a kifejezéssel a két világháború között. A számtalan népi író közül kiemelkedik például Tamási Áron,

¹ NAGY Lajos: *Író, könyv, olvasó*, Századunk, Szépirodalmi Kiadó, I. kötet., 1929. július–augusztus, 359.

Móricz Zsigmond, Erdélyi József, Sinka István, Veres Péter, Illyés Gyula, Féja Géza és Németh László is, akit a mozgalom központi alakjának tekintenek. A (saját) megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a szegényparasztság nyomorát, az embertelen életkörülményeket. Mindezért az 1930-as évek Magyarországon *nemzetgyalázás, nemzetrágalmazás, izgatás* címén vontak felelősségre, ítélték pénz- vagy szabadságvesztés büntetésre több *népi író*t. A tanulmányban ezeknek a pereknek a jellegzetességeire, a korabeli jogesetekre térek ki, és arra, hogy miként jelent meg mindez a sajtóban.

A perek vizsgálatával az 1989 előtti időszakban a legrészletesebben Markovits Györgyi irodalomtörténész foglalkozott, akinek több könyve is megjelent ebben a témában.² Ő a korszak „elvárásainak” megfelelően a költők és írók elleni pereket mint a korszak üldözési és megfélemlítési eszközeit mutatta be. A kép azonban ennél árnyaltabb. Értékesek ugyanakkor a munkái azért, mert számos korabeli dokumentumot, peranyagot, visszaemlékezést közölt az eljárásokról. Markovits Györgyi kutatásai szerint 1919 és 1944 között mintegy hetven verseskötetet tiltottak be,³ koboztak el, sújtották a postai szállítás jogának megvonásával.⁴ A tiltott kiadványok, versek megjelentek a *Posta- és Távirldai Rendeletek Tárában*, a *Belügyi Közlönyben*, *Bűnügyi Körözések Lapjában*, a *Nyomozati Értesítő Csendőrségi Nyomozókulesban*.

Rejtő István már árnyaltabban fogalmazott 1952-ben megjelent cikkében, amelyben kifejezetten József Attila négy perét elemezte,⁵ és utalt arra, hogy sem a jogtudomány, sem a történettudomány nem dolgozta még fel ezeket a pereket. Rejtő arra kereste a választ, hogy mi lehetett az oka annak, hogy több esetben felmentő ítélet született. Ő ennek két okát fogalmazta meg. Egyrészt véleménye szerint a rendőrhatalóságok és az alsóbb bíróságok tagjait „kurzus-hű elemekkel kicserélhették, addig a felsőbbíróságokban megmaradtak a régivágású, esetleg liberálisabb bírák, akik elnézőbbek voltak az ilyen fiatal, még ismeretlen poétákkal”.⁶ Rejtő másik magyarázata, hogy a polgári szabadságjogokat

2 Így például: MARKOVITS Györgyi: *Üldözött költészet. Kitiltott, elkobzott, perbe fogott kötetek, versek a Horthy-korszakban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964; MARKOVITS Györgyi: *A cenzúra árnyékában. Dokumentum-gyűjtemény*, Budapest, 1966; MARKOVITS Györgyi: *Terjesztését megtiltom. A két világháború közötti korszak üldözött sajtója*, Budapest, 1970; MARKOVITS Györgyi: *A magyar írók harca a cenzúra ellen*, Budapest, 1985.

3 MARKOVITS: *Üldözött költészet...*, i. m., 7.

4 MARKOVITS Györgyi egy jegyzéket is közölt az 1919 és 1945 közötti időszakban elkobzott, perbe fogott versekről, verseskötetéről. A teljesség igénye nélkül például: BABITS Mihály: *Erato. Az erotikus világhöltészet remekei*, Ford, Wien, 1921. Betiltás, per éve: 1927; ILLYÉS Gyula: *Rend a romokban*, Budapest, 1931. Betiltás, per éve: 1931; ILLYÉS Gyula, JÓZSEF Attila: *A nép nevében*, Pestszentlőrinc, 1942. Betiltás, per éve: 1942; JÓZSEF Attila: *Döntsd a tőkét, ne siránkozz*, Versek. Budapest, Új Európa Könyvtár, 1931. Betiltás, per éve: 1931; JÓZSEF Attila: *Lebukott*, Kézirat, Betiltás, per éve: 1933; KASSÁK Lajos: *Világanyám* – összes versei, Wien, 1921. Betiltás, per éve: 1922; RADNÓTI Miklós: *Ujmódi pásztorok éneke* – versei, Budapest, 1931. Betiltás, per éve: 1931; VÁRNAI Zseni: *Látomás Jeremiással*, Kézirat. Betiltás, per éve: 1944; MARKOVITS: *Üldözött költészet...*, i. m., 180–183.

5 REJTŐ István: *József Attila pereit*, Irodalomtörténet, 1952. 03. 04., 455–464. https://epa.oszk.hu/02500/02518/00142/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1952_03-04_455-464.pdf (letöltés ideje: 2023. 09. 03.).

6 REJTŐ: i. m., 464.

próbálták valamilyen szinten fenntartani, és az eljárásokkal igyekeztek megfélemlíteni a költőket és az írókat.⁷

Ugyancsak irodalomtörténeti szempontok alapján vizsgálta meg ezeket a pereket a *Magyar írók pereit* című könyvében Bényei József,⁸ melynek előszavában utalt Kunszery Gyula 1942-ben megjelent művére. Bényei szerint Kunszery Gyula irodalomtörténész *Magyar írók bűnperei*⁹ című könyvének politikai céljai voltak, mert a könyv arról szól, amikor a költő, író, tudós „kerül összetűzésbe a társadalmi rend igazságszolgáltató szerveivel: a kormányzó hatalommal, a felettes hatóságokkal, bírósággal”.¹⁰ Bényei József saját írását az irodalmi népszerűsítés műfajával illette, és alapvetően ismeretterjesztő célt szánt neki.¹¹ Bényei nem kifejezetten a Horthy-korszak pereit mutatja be, de több, a korszakra vonatkozó eljárással foglalkozik művében, így például a korszakban az irodalmi perek körében a legnagyobb nemzetközi visszhangot, tiltakozást kiváltó Hatvany Lajos elleni perrel,¹² a Tersánszky Józsi Jenő elleni eljárásokkal. Mindezek alapján látható, hogy ezekkel a perekkel lényegében irodalomtörténészek foglalkoztak/foglalkoznak, és hiányzik a téma jogtörténeti megközelítése, újragondolása, feldolgozása, ezáltal a korszak megítélésének az árnyalása is. A jogtörténeti vizsgálat első lépése a korszak büntetőeljárás szabályainak a bemutatása.

2. Jogszabályi háttér

1.1. Sajtójog kontra sajtószabadság

A sajtószabadság fogalma alatt, legalábbis a Horthy-korszak kezdetén azt értették, hogy a sajtó útján bárki szabadon közölhette és terjeszthette a gondolatait. Ugyanakkor ennek jogi szabályozása, az 1914. évi XIV. sajtótörvényt¹³ kivéve, amely az előbbi gondolatot rögzítette, ettől eltérő képet mutat. Az utóbbi jogszabály végig hatályban volt a korszakban,¹⁴ de a szabályozás kérdése folyamatosan napirenden volt. 1920-ban Tarnai János a *Jogtudományi Közlönyben* megjelent cikkében már a következőket írta: „Hiszen 48-ban a sajtótörvény örökre eltörölte az előzetes vizsgálatot, és 67 óta szinte vallásos hitünk volt, hogy az a törvény szabadságunk palládiuma... A háborús idők mámora közben elhitették velünk, hogy a sajtó korlátozása az egyik előfeltétele a hadi sikereknek.”¹⁵ 1921 és 1931 között

7 *Uo.*, 446.

8 BÉNYEI József: *Magyar írók pereit*, Budapest, 1984.

9 KUNSZERY Gyula: *Magyar írók bűnperei*, Aurora, 1942.

10 BÉNYEI: *i. m.*, 5.

11 *Uo.*, 7.

12 Lásd részletesen: LEHOTAY Veronika: *Az utolsó mecénás a bíróság előtt: A Hatvany Lajos per.*

13 Az 1914. évi XIV. törvénycikk szerint a sajtóperekben a bíróság kizárólag azt vizsgálta, hogy az adott sajtótermék vétett-e valamilyen más fennálló jogszabály ellen, történt-e rágalmazás vagy becsületsértés.

14 SIPOS Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és hírlapírók a Horthy-korszak első felében*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2004, 33.

15 TARNAI János: *A sajtószabadság felé*, Jogtudományi Közlöny, 1920/22, 169.

három sajtótörvény-tervezet készült el, és 1932 és 1936 között öt ilyen jellegű koncepcióról tárgyaltak, többek között a tiltott közlésről, a sajtókamaráról és a sajtó működéséről.¹⁶ Ezek alapján is látható, hogy a két világháború között jelentősen megváltozott a fentebb idézett 1848-as gondolat. 1919 és 1921 között létezett az előzetes cenzúra, az új időszaki lapok megjelenésének miniszterelnöki engedélyhez való kötése, illetve a lapbetiltások útján. Megszűnt sajtóügyekben az esküdtszéki eljárás, amely az újságírók szabadságának intézményi biztosítéka volt a dualizmus korában. A belügyminiszter betilthatta az ország belső rendjét vagy közbiztonságát sértő lapot meghatározott időre vagy örökre. 1921-ben rendeleti szinten eltörölték az előzetes cenzúrát,¹⁷ hatályon kívül helyeztek számos sajtószabadságot korlátozó rendelkezést.

Azonban jól jelzi a központi hatalom sajtórendszethez való viszonyát az 1921. évi III. törvénycikk, amely rögzítette az állami és társadalmi rend felforgatására és erőszakos megdöntésére irányuló felhívást, ezt a sajtó útján elkövethető bűncselekmények közé illesztette, és ezzel lehetővé tette a politikai nyilvánosságba való beavatkozást. A jogszabály azonban nem adott meghatározást arra, hogy mi tekintendő az államrend felforgatására irányuló szervezkedésnek, illetve izgatásnak.

Milyen bűncselekmények alkották a sajtó útján elkövethető bűncselekmények körét? Az 1938. évi XIV. törvénycikk sorolta fel részletesen a sajtó útján elkövethető bűncselekményeket: felségsértésre való felhívás, hűtlenség, felhívás büntett vagy vétség elkövetésére, izgatás és lázítás, a királyság intézményének megtámadása, büntett és bűntevő feldicsérése, állam felforgatására izgatás. Ezeket a bűncselekményi kategóriákat kiegészítik az előző jogszabályokban, főként a Csemegi-kódexben szereplő szemérmesértés és vallásgyalázás. Az izgatás fogalma sem volt pontosan körülhatárolt, így például az egyes periratokban találkozunk „osztály elleni izgatással”, vagyonos osztály elleni izgatással vagy papi osztály elleni izgatás vádjával. Ugyancsak 1938-ban az első zsidótörvény a szabad újságírást korlátozta, bevezette a Magyar Országos Sajtókamarát és a kötelező tagságot, és meghatározta a kamarába felvehető zsidók arányát. Az 1938. évi XVIII. törvénycikk belügyminiszteri engedélyhez kötötte a már megjelenő újságok publikálását, bevezette a kötelezpéldányt. A jogalkotó elismerte, hogy a nem időszaki sajtótermékeknek a terjesztés megkezdését megelőző beszolgáltatása bizonyos mértékig az előzetes cenzúra jellegével bír, így ellentétben áll az 1848-as törvény elvével, hogy sajtó útján mindenki szabadon közölheti gondolatait, és mindez érintette a népi írókat is.

1.2. A büntetőeljárás általános jellemzői a költő- és íróperekben

„Aktákba írják, miről álmodoztam s azt is, ki érti meg. És nem sejtetem, mikor lesz elég ok előkötörni azt a kartotékot, mely jogom sérti meg.”¹⁸

A téma jogtörténeti szempontú megközelítésekor tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül a büntetőeljárásnak a sajtóperekre vonatkozó jellegzetességeit. A büntetőeljárásra az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, az 1897. évi XXXII. törvénycikk és az 1897. évi XXXIV.

16 JOÓ ANDRÁS: „...a háború szolgálatában.” *Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25.* Napvilág Távirati Iroda, Budapest, 2007, 9.

17 1921/1616. ME-rendelet és 1921/10501. ME-rendelet.

18 JÓZSEF Attila: *József Attila összes versei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 324.

törvénycikk vonatkozott. A Horthy-korszakban korlátozták a vád alá helyezési eljárást, a törvényszéki ügyek jelentős részét az 1921. évi XXIX. törvénycikk alapján egyesbíró elé utalták. Ugyanakkor kiterjesztették a rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körét.¹⁹ A sajtóperekben az esküdtbíróóságok jártak el, amely tizenkét esküdtből²⁰ és háromtagú bírói tanácsból állt. A jogszabály felsorolta azokat az eseteket, amelyekben az esküdtbíróóságoknak volt hatásköre. A nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmények mellett idetartoztak a halállal vagy legalább ötévi fegyházzal büntetendő politikai és köztörvényi bűncselekmények is.

Az 1914. évi XIV. törvénycikk szerint a sajtóperekben a bíróság kizárólag azt vizsgálta, hogy az adott sajtótermék vétett-e valamilyen más fennálló törvény vagy egyéb jogszabály ellen. Tehát nem létezett külön sajtóvétség, hanem azt vizsgálta a bíróság, hogy történt-e például rágalmozás vagy becsületsértés, amelyet a sajtó útján követtek el.

A sajtóperekben követendő eljárásra külön igazságügyi miniszteri rendelet vonatkozott, amely szerint a vizsgálatot az igazságügyi miniszter által kijelölt vizsgálóbírók végezték, illetékességük az egész országra kiterjedt. Ezekben a perekben nem került sor vád alá helyezési eljárásra. A végtárgyalás kezdetén kiválasztották és megeskették az esküdteket, majd az általános szabályok szerint zajlott a tárgyalás. A szakbíró összegezte a tárgyalás eredményét, majd írásban tette fel a kérdéseket az esküdteknek, amelyekre igennel vagy nemmel lehetett válaszolni. Az esküdtek külön szobában vezetőt választottak és válaszoltak, a bírák távollétében minden kérdésről külön szavaztak. Bűnösség megállapításához legalább 7 szavazatra volt szükség. A bűnösségről vagy a felmentésről az esküdtek határoztak, a büntetést a 3 szakbíróból álló tanács hozta meg.²¹ Az esküdtszékek működését az ország területének jelentős részén 1914-ben felüggesztették, amit egy 1919-es rendelettel általánossá tettek.²²

Első fokon tehát a büntető törvényszékre kerültek az ilyen jellegű perek. Itt találkozunk Schadl Ernő²³ nevével, aki József Attilát 1924-ben a *Tiszta szívvel*, majd 1931-ben a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* miatt ítélte el. A korszak bírái között találjuk Szemák Jenőt, Méhes Ignácot, Töreky Gézá. A budapesti Ítéletábrla 7. számú tanácsa foglalkozott a sajtóperekben és a politikai perekben hozott ítéletek felülvizsgálatával. A tanács elnöke Gadó István volt, többek között József Attila és Radnóti pereiben találkozunk vele. Harmadfokon a Kúria járt el, Szlávek Ferenc, majd Kvassay Gyula vezetésével.

19 1920. évi XXXVIII. törvénycikk, majd az 1939. évi II. törvénycikk alapján.

20 Az esküdtek körét pontosan szabályozta a törvény, nem vehettek részt az eljárásban esküdtként a bizonyos bűncselekmények miatt elítéltek, a testileg, szellemileg fogyatékosok, a miniszterek, a főispánok, hivatásos bírák, ügyészek, a fegyveres erő tagjai, a nők, a nincstelenek és vagyoni viszonyukra tekintet nélkül a napszámosok és a szolgák. Legalább 26 éves, magyarul írni-olvasni tudó férfi lehetett esküdt, aki legalább 20 forint adót fizetett, vagy középiskolai, illetve felsőbb szakiskolai végzettséggel rendelkezett.

21 <http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/virtualis/jozsefattila.html> (letöltés ideje: 2017. 10. 11.).

22 1919/6898. ME-rendelet.

23 Schadl Ernő (Győr, 1885. december 5. – Bp., 1942. augusztus 4.): bíró. Jogi tanulmányok után 1910-tól bírósági szolgálatba lépett előbb vidéken, majd Budapesten, 1924-től büntető törvényszéki tanácselnök, számos „szenzációs” büntetőperben (Erdélyi Béla gyilkossági pere, statáriális perek stb.) és kommunisták elleni politikai perekben ítélkezett. – *A büntetőtörvények gyakorlati zsebkönyve*, Bp., 1926; *A rehabilitációs törvény*, Bp., 1941; *Magyar Életrajzi Lexikon*.

Az állami rend megóvásáról szóló 1938. évi XVI. törvénycikk 7. szakaszának 3. bekezdésében a jogalkotó egy különbírószakot állított fel, amely gyorsított eljárással ítélték a költők elleni perekben.²⁴ A perbeli eljárásokat így tehát gyorsított intézkedések váltották fel. Törvények helyett rendeletekben határozták meg az utasításokat.

1.3. A rendtörvény vonatkozó szabályai

A Horthy-korszakban több olyan jogszabály született – így az 1921. évi III. tc.,²⁵ az 1939. évi II. tc.,²⁶ az 1940. évi XVIII. tc.²⁷ –, amely olyan különleges jogkört biztosított az állam számára, hogy annak védelmére hivatkozással az állampolgárok jogainak a korlátozására több ízben sor került.²⁸ A rendtörvény, vagyis az 1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend védelmét szolgálta a felforgatókkal szemben, és szakított a Csemegi-kódex liberális felfogásával. Angyal Pál vitatta ennek a törvénynek a szükségességét, és megjegyezte, hogy amióta a rendtörvény rendelkezései „*hatályban állanak, azóta ősi alkotmányunk szellemében értelmezett személyes szabadság nincs is Magyarországon*”.²⁹ A jogszabály a kihirdetés napján, tehát 1921. április 6-án lépett hatályba.³⁰

A „rendtörvény”, amelynek elméleti magyarázata az volt, hogy ha az állam és a társadalom rendje megbomlik, akkor nincs biztonságban az élet, a testi épség és a vagyon sem. A törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján sok szó esett az emberi szabadságjogokról és a jogegyenlőségről.³¹ Bűncselekménynek minősült, ha valaki a kommunista mozgalomban vett részt, mert ez a tevékenység a törvényalkotó szerint az állam és a társadalom törvényes rendjének a felforgatására irányult. A jogszabály bevezette a nemzetgyalázást mint bűncselekményi kategóriát, büntetni rendelte a forradalmi mozgalmak szervezését, vezetését és a bennük való részvételt. Külön rendelkezett a fegyveres erők, a csendőrség és az államrendőrség elleni izgatás büntetendőségéről. Szabályozta a magyar állam és nemzet ellen irányuló bűncselekményi kategóriákat is, amely a magyar állam és a nemzet megbecsülése ellen irányadó. Így hangzott a

24 MARKOVITS: *Üldözött költészet...*, i. m., 153.

25 1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.

26 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.

27 1940. évi XVIII. törvénycikk a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről.

28 KOC SIS László: *A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig)*, Közjogtörténeti tanulmányok, Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2006, 91.

29 Nemzeti újság, 1923. január 9. = *Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról*, Budapest, 1958, 26.

30 Európa számos országában születtek hasonló jellegű törvények, vagy az államhatalmat gyakorlók védelmére újabb szabályokkal egészítették ki a hatályos büntető törvénykönyvet. Németországban és Svájcban 1922-ben született „rendtörvény”. Svájcban „*Verbrechen gegen die Verfassungsmässige Ordnung und die innere Sicherheit*” címen – ez nagyjából megfelel a magyar törvény elnevezésének: „Az alkotmányos rend és a belső biztonság érdekében” –, míg Németországban, 1922 júliusában „*Gesetz zum Schutze der Republik*”, vagyis „*Törvény a köztársaság védelméről*” elnevezéssel alkották meg az ilyen jellegű jogszabályt. Olaszországban 1926-ban alkottak hasonló törvényt.

31 LEHOTAY Veronika: *A jogszükités útján. Szabadságjog-megvonó intézkedések a Horthy-korszakban különös tekintettel a zsidótörvényekre*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2020, 96.

jogszabály szövege: „*Nemzetrágalmazást követ el az, aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedő fogházzal büntetendő.*”³² A törvény tehát kiterjesztette a büntetőjogi felelősséget, és így bővítette a jogalkalmazó szervek hatáskörét.

A vizsgált korszakban tehát ennek a törvénynek ezen rendelkezései alapján nemzetgyalázás és nemzetrágalmazás címén vonták felelősségre többek között azokat a népi írókat, akik a megélt élményeik és a rendelkezésükre álló adatok alapján realista módon ábrázolták a sokszor embertelen életkörülményeket. A nemzetgyalázás és nemzetrágalmazás mellett sokszor megjelent vádként az osztály elleni izgatás is. Erről a tanulmány következő részében lesz szó részletesen.

2. A népi írók a bíróság előtt

2.1. A népi írók köre és a Márciusi Front az 1930-as évek Magyarországon

1937 elején a népi irodalom képviselői – Féja Géza, Illyés Gyula, Kodolányi János, Kovács Imre, Sárközi György, Sinka István, Erdei Ferenc, Erdélyi József, Zilahy Lajos – szerda délutánonként a Centrál Kávéházban gyűltek össze. Majd 1937. március 15-én az Egyetemi Körrel közös szervezésben a Nemzeti Múzeum kertjében mintegy ötezer fős tömeg gyűlt össze. A megnyitó beszédet az Egyetemi Kör elnöke, Porga Lajos tartotta, majd Zilahy Lajos és Féja Géza beszélt a föld nélküli parasztok, a mezőgazdasági munkások nyomoráról és kilátástalan helyzetéről. Ezután a népi írókhoz tartozó Kovács Imre felolvasta a Márciusi Front 12 pontját, a Horthy-rendszerrel szembeni követeléseket. Ezek között Magyarország demokratizálásával kapcsolatos, gazdasági, szociális és oktatási, valamint kül- és nemzetpolitikai kérdéseket is felvetett.³³ Féja Géza így fogalmazott: „*Sőt, tovább megyünk: nem volt és nincsen szándékunkban, hogy a magyar kormány politikai lépéseit a legcsekélyebb mértékben is megzavarjuk. Népek és a szellem találkozásáról beszéltünk, a legjobb lelkiismeretünk szerint a Duna-völgyét fenyegető nagyhatalmi étvágynak szemben ma sem látunk más menekvést a jövő számára.*”³⁴ Programjuk tartalmazta továbbá a sajtószabadságot, a dunai népek önrendelkezésén alapuló revíziót, a nagybirtokok kisajátítását is. Felhívták a figyelmet továbbá a zsidóság igazságtalan megbélyegzésére is. Az 1937 őszén kiadott Makói Kiáltványban még radikálisabb követeléseket fogalmaztak meg. 1938 végére azonban folyamatossá váltak a rendőri zaklatások és az írók ellen indított perek (Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Kovács Imre és Veres Péter ellen indult ekkor bírósági eljárás), és a belső feszültségek odáig vezettek, hogy a Márciusi Front befejezte a tevékenységét.

32 1921. évi III. tc. az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről, 7. szakasz 1. bekezdés.

33 Féja Géza és a Márciusi Front. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.).

34 FÉJA Géza: *Márciusi Front. Válasz*, 1937. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front> (letöltés ideje: 2023. 03. 30.).

2.2. Az 1920-as évek: a Móra Ferenc és Szabó Dezső elleni eljárás

Móra Ferenc élesen bírálta a Horthy-korszak társadalmi igazságtalanságait és visszásságait a *Hannibál feltámasztása* című regényében, amely az író életében önállóan nem jelenhetett meg. Ezt csak 1955-ben adták ki Szegeden, 1956-ban pedig *Hannibál tanár úr* címmel filmre vitték.³⁵ 1956-ban Fábri Zoltán így nyilatkozott a filmről: „*Ha sorra veszem filmjeimet, remélem, egyértelműen bizonyíthatom, hogy valóban hasonló típusú konfliktusokat próbáltam meg ábrázolni. [...] A Hannibál tanár úr alapkonfliktusa, hogy a szabad véleménynyilvánítás jogáért ütközik meg ez a kisember a prefasiszta társadalommal, de még kompromisszum árán sem tudja megmenteni magát.*”³⁶ 1923. február 22-én a *Szeged* című napilapban jelent meg Mórának a vezércikke *Konstrukció bombával és ököllel* címmel, ami miatt nemzetgyalázás vádjával indult ellene eljárás. A cikkben az író így fogalmazott: „*A kurzus urai tavaly ilyenkor azt mondták, hogy azért nem lehet a képviselőválasztásoknál fenntartani a titkos szavazást, mert a magyar nép természete nem bírja el a titkolódzást. A kurzus urai nagyszerű politikusok, de úgy látszik, a magyar nép természetét rosszul ismerik. Mert a magyar nép igenis szereti a titkolódzást, és bizonyos titkokat példátlanul meg tud őrizni. Íme, az orgoványi gyilkosok máig nincsenek meg, pedig az akkori kormány mindent elkövetett a kézrekerítésükre. A Somogyi Béla gyilkosainak kilétét is sűrű homály takarja, pedig az akkori miniszterelnök szent fogadást tett a parlamentben, hogy az igazságszolgáltatás keze lesújtja őket. A nyomdarombolóknak egész különítményét nyomtalanul elvitte a markoláb. Az erzsébetvárosi bombamerénylők kézrekerítésére hiába tűztek ki hatalmas összegű pályadíjakat, senki nem vezetett nyomukra. Pedig nem valószínű, hogy az Isten tüzes szekegérén az égre ragadta volna őket, se az, hogy visszasüllyedtek volna a pokolba, amely kilökte őket magából. Hát hová lettek? Nincs megmondhatója. Se kormánynak, se rendőrségnek, se semmiféle hivatalos hatalomnak nincs róla fogalma.*”³⁷

A cikk előzménye az 1923. február 20-ai merénylet volt, amelyet Rassay Károly nemzetgyűlési képviselő és Miklós Andor ellen követtek el. Ismeretlen férfiak két csomagot adtak át a két címzettnek, akik értesítették a rendőrséget. A tűzszerészek megállapították, hogy a csomagokban lévő kézigránátok a doboz kinyitásával robbantak volna fel.³⁸ A dobozban volt egy cédula is, melyen ez állt: „*Üdvözet a 111-esektől!*” Ezt a merényletet a január 16-án elkövetett merénylet előzte meg és egy decemberi követte, Rassayék tehát számíthattak erre. A pokolgépet valószínűleg az Ébredő Magyarok Egyesülete vagy valamelyik titkos jobboldali szervezet készíthette. Másnap Rakovszki Iván belügyminiszter kénytelen volt beszámolni az esetről és napirend előtt megvitatni, amely heves vitát váltott ki a képviselők között. Az ellenzék azonnal a kormányt vádolta, erre Huszár Károly úgy reagált, hogy egy konkrét merényletről van szó, amelyből nem szabad pártpolitikát csinálni. A pártok képviselői különböző korábbi eseteket hoztak fel, amely elég kellemetlen volt gr. Bethlen István miniszterelnök és pártja számára, így

35 Móra Ferenc. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09732/10774.htm> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.).

36 <http://www.filmkultura.hu/regi/2004/articles/essays/budapesti12/04.hu.html> (letöltés ideje: 2023. 03. 30.).

37 RUSZOLY József: *Móra Ferec Sajtópöre 1923-ban*, Jogtörténeti Szemle, 2004/1, 8.

38 *Uo.*

próbálta megnyugtatni a kedélyeket – „*A magyar ember lelkével sosem fért össze semmiféle gazság [...]*”.³⁹ Am voltak olyanok is, akik igen kemény kijelentéseket tettek: „*A kommunista gyilkosokat felakasztották, akasszák fel ezeket is!*”⁴⁰ A belügyminiszter sem vállalta a felelősséget, helyette csak annyit mondott, „*aki ilyet tesz, nem magyar ember*”. A heves szóváltás azonban a folyosókon tettlegességé fajult. Természetesen a lapok másnap hosszasan foglalkoztak az ügygel. Így tett Móra Ferenc is, amikor vezércikkében is a nemzetgyűlésben elhangzottakat idézte fel, némi következtetéssel, amely a Bethlen-kormány elnéző politikájára utalt. A Móra Ferenc-évkönyvben Madácsy László ekképpen számolt be az író nemzetgyalázási peréről:

„*Aránylag elég hosszú huza-vona után 'a szegedi kir. törvényszék vádtanácsa' 1923. évi június 26. napján, B. 2331/10-1923. sz. alatt, 'a kir. ügyészségnek 7457/kü. 1923. számú vádirata ellen Móra Ferenc terhelt részéről tett kifogása folytán' olyan végzést hozott, mely szerint Móra Ferencet 'mint szerzőt nyomtatvány útján elkövetett az 1921. III. tc. első bekezdésébe és 8. §-ába ütköző a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség miatt' vád alá helyezte.*”⁴¹

Móra Ferenc megmentéséért barátai, így különösen Lambrecht Kálmán paleontológus, később pécsi egyetemi tanár és dr. Szalay József, a szegedi literátus kapitány mindent megtettek. A probléma csak az volt, hogy Móra igazsága tudatában sokáig egy lépést sem volt hajlandó tenni azért, hogy barátai erőfeszítései értelmet nyerjenek. Végül Szalaynak sikerült meggyőznie az író, hogy fogalmazza meg kegyelmi kérvényét, ami lehetővé tette számára a pertörlést. Az ügyet végül Somogyi Szilveszter polgármester közbenjárására ejtették.⁴²

Szabó Dezső ellen 1923/24-ben indult büntetőeljárás izgatás és nemzetgyalázás vétsége miatt, és börtönbüntetésre ítélte a bíróság.⁴³ Kosztolányi Dezső pertörlési kérvényt fogalmazott meg író társaival, amit a kormányzónak szeretett volna átadni, aki azonban nem fogadta őt.⁴⁴ A *Levél a tisztviselőkérdésről* című írása szolgált alapul, hogy megtorolják a kurzus elleni támadásait. Ebben az írásában Szabó Dezső így fogalmazott: „*Van olyan korlátoltság, mely már gáztett, van olyan nemlátás, mely már gyilkosság. Önöknek látniuk kellene, hogy a mai állam kapitalista-tényezők erőhatalmi intézménye. Önöknek látniuk kellene, hogy a magyarság fennmaradásának primitív feltétele, hogy az állam átalakuljon a magyarság dolgozó tömegeinek jogi intézményévé. Önök már az ézopuzsi mesékből tudhatták volna, hogy az erővel szemben csak erővel lehet eredményeket elérni. Mi lett volna az Önök tendője? Megteremteni az összes dolgozó kéz és dolgozó agy egyetemessé szolidaritását az országban. Ahol minden egyes dolgozó ember haláláig menő garancia lett volna minden egyes dolgozó ember életjogaiért. Ahol a kézimunkások számrendje védte volna az Önök szellemi küzdelmét.*”

39 Uo.

40 Uo.

41 A Móra Ferenc Múzeumi Évkönyve lásd: http://epa.niif.hu/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959_007-017.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.).

42 http://epa.uz.ua/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.).

43 A per részletes bemutatása egy másik tanulmány témája lehet. A költőperekről lásd még: LEHOTAY Veronika: „...*ha ügyész fizet verseimért*”. *Költőperek a Horthy-korszakban = Híres történelmi perek*, szerk. SÁRY Pál, Miskolci Jogtudományi Műhely, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2018, 181–200.

44 SÁRKÖZI ÉVA (szerk.): *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*, Budapest, 2009, 100.

*Ahol az Önök intelligenciája utat nyitott volna a dolgozó tömegek jogainak. Ahol egyetlen óriási szervezetben, egyetlen diszciplína alatt, egységes stratégiával és eszközökkel kicsikarták volna a jogtalan erők kezéből a minden becsületes munkát jogaihoz juttató magyar demokráciát.*⁴⁵ 1923 őszén sajtó útján elkövetett izgatás és nemzetgyalázás címén indított eljárást ellene az ügyészség, el is ítélték, de börtönbüntetését végül nem kellett letöltenie.

2.3. Az 1937 őszén zajló eljárások

„A Viharsarok körül – *nomen est omen* – vihar kerekedett”⁴⁶ – fogalmazott Zimányi Zoltán Féja Géza peréről. 1937. április 9-én tudósított a *Békésmegyei Közlöny* arról, hogy elrendelték Féja Géza *Viharsarok* című szociográfiai könyvének elkobzását, melyet az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. adott ki. A könyvet be is tiltották. Féja Géza a Dél-Tisza vidékén 38 települést, falvat, várost járt végig, ahol találkozott és beszélgetett az ott lakó parasztsággal, munkanélküli munkásokkal, „rongyos ruhájú, mezítláb” gyerekekkel.⁴⁷ 1937. március 13-án keletkezett a vádirat ellene, amelyben vádként a sajtó útján elkövetett osztály elleni izgatás bűntette mellett a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség szerepelt. Az 1937. október 14-én megtartott tárgyalásról, amely a budapesti törvényszéken zajlott, a Márciusi Front külön kiadványt adott ki.⁴⁸ Féja Géza ügyvédje a híres dr. Vajda Ödön, a bírói tanács elnöke pedig dr. Méhes Ignác volt. Féja Gézát már korábban, 1935-ben elítélték nagybirtokos osztály elleni izgatás miatt 24 napi fogházra, de ekkor az ítéletet felfüggesztették. Az 1937-ben indult büntetőeljárás vádiratában a következő szerepelt: „A *Viharsarok* című könyvében az 1922. XVII. törvénycikk §-a alapján ideiglenesen fenntartott rendelkezések hatályban maradásának idején a munkásosztályt a munkaadó és a földbirtokos osztály elleni gyűlöletre izgatta, és olyan valótlan tényeket állított, amelyek alkalmasak arra, hogy a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülését csorbítsák és hitelét sértsék. Vádam tárgya a könyv egész tartalma...”⁴⁹

Féja Géza a kihallgatása során igyekezett cáfolni a vádak, és érvekkel, a saját kutatásának eredményeivel alátámasztani a saját álláspontjának a helyességét: „Nem mondom, hogy általában az államhatalom elnyomja a szegényeket, hanem a gazdasági tényezők – a nagybirtokok és a nagybankok a maguk kamatrabszolgaságával – és a vidéki kiskirályok... A társadalmi szakadékok olyan óriásiak nálunk, hogy nagyon sok mindennek kell történnie, hogy valaki elmerészkedjen ideáig (belügyminiszter).”⁵⁰ Féja Gézát a Kúria végül háromhavi fogházra és állásvesztésre ítélte. Először a könyv első és második kiadásáért ítélték el, majd a harmadik kiadásért két hónapi fegyházat kapott az író.

45 SZABÓ DEZSÓ: *Levél a tisztviselőkérdésről*. <https://halaszisolt.hu/2006/07/04/szabo-dezso-segitseg/> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.).

46 ZIMÁNYI Zoltán: *Vihar a viharsarok körül*. <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.).

47 Féja Géza *elkobzott, Viharsarok című könyve*. <https://behir.hu/bekescsaba-anno-feja-geza-elkobzott-viharsarok-cimu-konyve> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.).

48 A „Viharsarok” a bíróság előtt. Féja Géza pere. A Miskolci Front Kiadása, évszám nélkül.

49 Viharsarok, i. m., 17.

50 Uo.

Végül 1938 őszén felmentették a vádlottat. Később Féja Géza így emlékezett vissza az ellene zajló per hatásaira: „*A Viharsarok-per után meghívást kaptam Eckhardt Tibortól, a Várban, lakásán találkoztunk. Alig ültem le, rögtön a dolog velejére tért: – Ha irodalmi célok indítottak könyved megírására, nagyot cselekedtél, de ha politikai céljaid voltak, akkor súlyosat vétettél. Rögtön láttam, hogy miről van szó. Eckhardt attól tartott, hogy egy új, radikálisabb parasztpárt alaposan megritkítja az ő kispapjai sorait. Megnyugtattam: – Könyvedet nyilván politikai célból írtam, népünk felszabadításáért, de távolról sem azért, hogy politikus legyek. Politikai szerepet is csak ideiglenesen vállalnék, mert az én életformám az irodalom. Ellenben most és mindenkor szívesen támogatok minden politikust, aki valóban a népért küzd.*”

Kovács Imre *Néma forradalom* című könyvének tárgyalása 1937. október 27-én kezdődött. Az írás előzménye, hogy 1936-ban Matolcsy Mátyás országgyűlési képviselővel együtt háromhetes országjáró utat tett a Dráva mentén, Mohács és Szeged környékén, Békés megyében. Az ottani tapasztalatait írta le a szociográfiai művében,⁵¹ felvetette a kivándorlás, az egykeség, a szekták, az uradalmi cselédek problémáját is.⁵² Kovács munkája az 1937-es könyvnapra jelent meg, és az első két kiadása rögtön elfogyott, majd a harmadik kiadást az ügyészség lefoglalta, és nemzetgyalázzal és osztály elleni izgatással vádolta meg az író.⁵³ A budapesti törvényszéki tárgyaláson az író védője Sulyok Dezső volt. Kovács Imrét háromhavi fogházra ítélte a bíróság, azonban mellőzte a mellékbüntetéseket – így a hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését –, tehát az író folytathatta egyetemi tanulmányait.⁵⁴ A Kúrián a bírói székben Törek Gézát találjuk.

A Márciusi Front elleni perben a vádlott Illyés Gyula, Sárközi György, Kovács Imre, Erdei Ferenc és Féja Géza volt. Az ítéletben őket két-két hónap fogházra ítélte a bíróság.⁵⁵

3. Zárógondolatok

Az ítéletek ellen az írók Erdei Ferenc és Bibó István irányításával tiltakozásként aláírásgyűjtést szerveztek. Negyvenkét személy aláírását szerették volna megszerezni a tervek szerint, azonban kevés idő állt a rendelkezésükre, így végül tizenötön írták alá *A magyar írók deklarációja* című dokumentumot: Bartók Béla, Móricz Zsigmond, Zilahy Lajos, Matolcsy Mátyás, Erdei Ferenc, Fodor József, Illyés Gyula, Németh László, Remenyik Zsigmond, Sárközi György, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, Szabó

51 HÉVVÍZI Sándor: *Népi írók szoborparkja Vésztő-Mágoron*, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2003, 44.

52 ERDMANN Gyula: *Honismereti füzet 1. Körösök vidéke 1.*, Gyula, 1988, 64.

53 MARKOVITS Györgyi: *Üldözött irodalom. Kitiltott, elkobzott, inkriminált prózai írások a Horthy-korszakban*, Budapest, 1964, 356.

54 HUSZÁR Tibor: *Párhuzamok és kereszteződések. Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front*, A Makói Múzeum Füzetei 68, Makó, 1991, 33.

55 MARKOVITS: *Üldözött..., i. m.*, 356.

Zoltán, Veres Péter és Tóth Aladár.⁵⁶ Matolcsy Mátyás 1938. november 3-án olvasta fel ezt a képviselőházban.

A *Gondolat* 1937. évi 2. számában jelent meg a *Magyar írók sorsa* című szerkesztőségi cikk: „Veres Pétert két napig faggatta a balmazújvárosi csendőrőrs. Kezét, lábát merőlegesen kinyújtva, arcát a mennyezet felé fordítva, órákig tartó görcsös mozdulatlanságban kellett a nyomozók kérdéseire válaszolnia. Súlyos vádpontokat kellett tisztáznia: miért érintkezett Móricz Zsigmonddal és Illyés Gyulával? [...] Magyar írónak lenni úgy látszik megint annyi lesz, mint 'veszedelmesen élni'. De nem akadhat magyar író, aki ne vállalná boldogan ezt a veszélyt. Minden írónak éreznie kell, hogy ügye mindjobban összeforr a dolgozó magyar nép ügyével. Ha elnémitják, maga körül érezheti a néma tömegeket.”⁵⁷ A *Magyar Nap* 1938. évi 31. számában közölte a perek elleni amerikai írószövetség tiltakozását: „A League of American Writers méltatlankodásának ad kifejezést, hogy kollégáinkat az ön hazájában üldözik, könyveiket elkobozzák, és teljes támogatásunkat ajánljuk fel és ígérjük nekik igaz ügyükben.”⁵⁸

Veres Péternek *Sajtószabadság és nacionalizmus* címmel jelent meg cikke a *Népszava* 1938. május elsejei számában, amelyben a következőket fogalmazta meg: „A mi alkotmányos kormányunk, sajnos, úgy látszik, úgy akarja értelmezni az alkotmányosságot, hogy ne törvénytelenül, hanem törvényesen tömjék be a száját a kellemetlen sajtóembereknek... az új népies irodalomról, a falukutatókról van itt szó... A kormány tehát nem elégszik meg azzal, hogy a bíróság őrt áll és elkobozza az új népies irodalom egyes termékeit és megbünteti az íróit, hanem tovább megy a hideg fasizálásban, a gleichschaltolásban és azt akarja, hogy ne is tudjon a nép és ne is tudjon a világ róla, hogy van ilyen irodalom s hogy büntetni kell őket, vagyis ne születessenek meg a könyvek és ne fejlődjenek ki az ilyen írók...”⁵⁹

Záró kérdésként merülhet fel, hogy mi volt a célja a népi írók elleni eljárásoknak a korszakban. A választ maguk az írók fogalmazták meg: a hatalom megfélemlítésének eszközei voltak ezek az eljárások, ebben az értelemben tehát a politikai perek közé tartoznak, hiszen az írások a korszak nehézségeire irányították az olvasóközönség figyelmét, így egyszerűbb volt megalkotni a sajtószabadságot korlátozó törvényeket, és ezek alapján az írókat a bíróság elé idézni, mint a megfogalmazott problémákra érdemi megoldást találni.

Irodalomjegyzék

1. BÁLINT Alajos: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1958–1959*, Szeged, 1960.
2. BARTHA ÁKOS: *Népi írók és demokráciafelfogásuk 1943 és 1948 között*. https://epa.oszk.hu/00900/00995/00045/pdf/EPA00995_multunk_2016_1_045-072.pdf
3. BÉNYEI JÓZSEF: *Magyar írók pereit*, Budapest, 1984.
4. BIMBÓ Mihály: *A nép írók mozgalmáról*. https://epa.oszk.hu/01700/01739/00084/pdf/EPA01739_eszmelet_2013_99_osz_061-078.pdf

56 HUSZÁR: *i. m.*, 33.

57 Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959, Budapest (1961) III. MARKOVITS Györgyi: *A Nemzeti Könyvtár remotái nyomán*, 271–272.

58 MARKOVITS: *Üldözött...*, *i. m.*, 356.

59 *Uo.*

5. EGYED István: *A sajtószabadságfogalma*, Sajtótudományi könyvtár 6., Magyar Sajtótudományi Társaság, Budapest, 1943/1.
6. ERDMANN Gyula: *Honismereti füzet 1. - Körösök vidéke 1.*, Gyula, 1988.
7. FEJA Géza: *Márciusi Front. Válasz*, 1937. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front>
8. FÉNYES Jenő: *A nemzetgyalázási perekről*, Jogtudományi Közlöny, 1927/22.
9. FÖLDES Anna: *Móra Ferenc tevékenysége 1918-19-ben*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1956/LX.
10. GALGÓCZY Zsuzsa: *Kiáltanak Őseim (Népi írók a két világháború között – Sinka István a népiség évszázadában)*, Partium: irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat, 2014. (23. évf.) nyár
11. GRÓSZ Mihály: *Csabai életrajzok*, kézirat, Békéscsaba, 1995.
12. HÉVVÍZI Sándor: *Népi írók szoborparkja Vésztfő-Mágoron*, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2003.
13. HUSZÁR Tibor: *Párhuzamok és kereszteződések. Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front*, A Makói Múzeum Füzetek 68, Makó, 1991.
14. JOÓ ANDRÁS: „...a háború szolgálatában.” Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25., Napvilág Távirati Iroda, Budapest, 2007.
15. JÓZSEF Attila: *Összes versei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
16. KOC SIS László: *A magyar állam büntetőjogi védelmének törvényi szabályozása 1878 és 1944 között (a dualizmustól a Horthy-rendszer időszakáig)*, Közjogtörténeti tanulmányok, Emberi Jogok Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2006.
17. KUN SZERY Gyula: *Magyar írók bűnperei*, Aurora, 1942.
18. LEHOTAY Veronika: *A jogszükités útján. A Horthy-korszak szabadságjog-megvonó intézkedéseinek jogtörténeti aspektusai különös tekintettel Borsod vármegyére*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2020.
19. LEHOTAY Veronika: *Az utolsó mecénás a bíróság előtt: Hatvany Lajos pere*, Miskolci Jogi Szemle, 2021/5.
20. LEHOTAY Veronika: „...ha ügyész fizet verseimért”. *Költőperek a Horthy-korszakban = Híres történelmi perek*, szerk. SÁRY Pál, Miskolci Jogtudományi Műhely, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2018.
21. MARKOVITS Györgyi: *A cenzúra árnyékában. Dokumentum-gyűjtemény*, Budapest, 1966.
22. MARKOVITS Györgyi: *A magyar írók harca a cenzúra ellen 1919–1944 között*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
23. MARKOVITS Györgyi: *Terjesztését megtiltom. (A két világháború közötti korszak üldözött sajtója)*, Budapest, 1970.
24. MARKOVITS Györgyi: *Üldözött irodalom. (Kitiltott, elkobzott, inkriminált prózai írások a Horthy-korszakban)*, Budapest, 1964.
25. NAGY Lajos: *Író, könyv, olvasó*, Századunk, Szépirodalmi Kiadó, I. kötet, 1929. július–augusztus.
26. PÁAL Vince: *A sajtó kultúra közvetítő szerepe 1867-1945*, Tanulmányok, 2014.
27. REJTŐ István: *József Attila pere*, Irodalomtörténet, 1952. https://epa.oszk.hu/02500/02518/00142/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1952_03-04_455-464.pdf (letöltés ideje: 2023. 09. 03.)
28. RUSZOLY József: *Móra Ferenc Sajtópöre 1923-ban*, Jogtörténeti Szemle, 2004/1.

29. SÁRKÖZI Éva (szerk.): *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*, Budapest, 2009.
30. SIPOS Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban: Politika- és társadalomtörténeti vázlat*, Argumentum, 2011.
31. SZÉCHENYI Ágnes: *A Szép szó és a népi írók mozgalma*. https://epa.oszk.hu/00900/00995/00031/pdf/EPA00995_multunk_2012_3_028-045.pdf
32. TARNAI János: *A sajtószabadság felé*, Jogtudományi Közlöny, 1920/22.
33. TARNAI János: *Lehet-e sajtóvétség az országrágalmazás?*, Jogtudományi Közlöny, 1925/1.
34. ZIMONYI Zoltán: *Vihar a viharsarok körül*. <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul>.

Internetes források

1. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09732/10774.htm> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
2. <http://www.filmkultura.hu/regi/2004/articles/essays/budapesti12/04.hu.html> (letöltés ideje: 2023. 03. 30.)
3. <http://archivkiallitasok.archivportal.hu/jozsefattila/virtualis/jozsefattila.html>. (letöltés ideje: 2017. 10. 11.)
4. <https://ujkor.hu/content/feja-geza-es-marciusi-front> (letöltés ideje: 2023. 06. 30.)
5. http://epa.niif.hu/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959_007-017.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.)
6. http://epa.uz.ua/01600/01609/00003/pdf/MFME_EPA01609_1958_1959.pdf (letöltés ideje: 2023. 03. 27.)
7. <https://halasizsolt.hu/2006/07/04/szabo-dezso-segitseg/> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
8. <http://zimonyizoltan.hu/feja-geza/vihar-viharsarok-korul> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.)
9. <https://behir.hu/bekescsaba-anno-feja-geza-elkobzott-viharsarok-cimu-konyve> (letöltés ideje: 2023. 03. 10.)

LIPPAI ZSOLT
KARDOS SÁNDOR

Becsületbeli ügyek bírósága¹

About the Court of Honour

Abstract: The authors, as practising law enforcement experts, examine the historical antecedents of the current system of Courts of Honour in Hungary, which are not bound by previous legislation and norms. They look into the past and present of the commissions, which were not composed of professional judges in the past, but which are still deciding on the service relationships of professional members of law enforcement bodies, which were once established to investigate cases concerning the honour of a body or community with the aim of protecting the honour and reputation of the body.

Travelling through time, from the 13th century penitential regulation of the Order of St John through the Visegrád *curia militaris* of Charles I, established for the internal investigation of knightly affairs and dissensions, to the "officer's honour" of the military bodies of the Kingdom of Hungary, and then analysing the functioning of the socialist courts of honour after the Second World War, the article arrives at the legal institution of the courts of honour of today, regulated by the law of the service.

In the words of Gusztáv Fabinyi, we point out that, although its institutions have changed from era to era, its purpose has always remained the same: to serve material justice in the truest sense of the word, to cultivate, strengthen, and establish the military spirit, chivalry, and nobility of thought in the officer corps - to reprimand in minor cases and to remove permanently from the corps in more serious cases those individuals whose conduct is contrary to the feelings of the educated and noble-minded individual.

Keywords: Court of Honour, history, disciplinary punishment, indignity, health damage

Összefoglaló: A szerzők gyakorló rendészeti szakemberekként a Magyarországon jelenleg is működő Becsületbíróságok rendszerének korábbi jogszabályokhoz, normákhoz nem kötött történelmi előzményeit vizsgálják meg tanulmányukban. Azon, korábban sem hivatásos bírókból álló, de a rendészeti szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról jelenleg is döntő bizottságok múltját és jelenét, amelyeket egykor, valamely testület, közösség becsületét érintő ügy kivizsgálására alakítottak ki a testület becsületének, jó hírének megóvását szolgáló céllal.

Az időben kalandozva a johannita lovagrend XIII. századi bünbánati regulájától, I. Károly lovagias ügyek, nemtelen viszálykodások belső vizsgálatára létrehozott visegrádi „*curia militaris*”-án át a Magyar Királyság katonai szervei „*tiszti becsület*”-ének kérdéskörével foglalkozva, majd a II. világháborút követő szocialista becsületbíróságok működését elemezve és érkezte meg napjaink szolgálati törvényében szabályozott becsületbíróságainak jogintézményéhez.

1 A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Fabinyi Gusztáv szavaival rámutatva arra, hogy bár intézményei koronként változtak, célja azonban mindenkor azonos maradt, a szónak legigazibb értelmében vett anyagi igazság szolgáltatása, a katonai szellem, a lovagias, nemes gondolkodás tisztikarban való ápolása, erősítése és meghonosítása. A művelt és nemesen gondolkodó egyén érzületével ellenkező viseletű egyének csekélyebb esetekben történő megintése, míg súlyosabb beszámítású esetekben a testületből való végleges eltávolítása.

Kulcsszavak: Becsületbírótság, történet, fegyelmi fenytés, méltatlanság, egészségkárosodás.

1. Bevezetés

Napjaink Magyarországn a Becsületbírótság régi-új intézményét – annak történelmi hagyományokkal gazdag tartalmával szinte teljes mértékben szakítva – az „új” Hszt.² vezette be. Az új tartalmi és eljárási elemeket tartalmazó szabályozás alapján a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagja szolgálati jogviszonyának fegyelmi tárgyú³ vagy egészségügyi ok miatti megszüntetése kapcsán akkor fordulhat jogorvoslatért a bírósághoz a munkáltatói döntés kapcsán, ha ügyét a kezdeményezésére felállított Becsületbírótság is elbíráltta, melynek tagjai minden esetben a külön erre a célra összeállított névjegyzékről kerülnek kijelölésre.

Hivatásos rendőr főtisztként, a történelmi hagyományok tiszteletben tartásával, különösen fontosnak értékeljük a sokak által csak kevéssé ismert intézmény múltjának, jelenének és évszázadokon átívelő működési elveinek bemutatását. Ezáltal írásunkban – annak terjedelmi korlátaira tekintettel, az általunk relevánsnak ítélt elemek hangsúlyozásával – az időben kalandozva foglalkozunk a becsületbírótságok történelmi jellegű előzményeivel, illetőleg a jelen korunk rendőrségi⁴ szervezetén belül létrehozott szervezet működési tapasztalataival.

2. Gondolatok a hivatásszerű munkavégzés erkölcsi normarendszeréről

Arisztotelész szerint az emberek erkölcsi szempontból ideálisan elvárt módon történő viselkedése, a valamilyen erkölcsi szempontból fontos cél elérése a közösség feladata. Az államok életében a polgár erényes viselkedésre, jó erkölcsre nevelése

2 A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (Hszt.)

3 Fegyelmi tárgyú intézkedések: a szolgálati tevékenységgel összefüggő normaszegés megvalósítása kapcsán szolgálati viszony megszüntetése fegyelmi fenytés kiszabása vagy szolgálaton kívüli normaszegő magatartás esetén a további hivatásos szolgálatra való méltatlanság megállapítása.

4 A tanulmányban a rendőrség kifejezésen kizárólag a Hszt. 1. § a) bekezdésében meghatározott általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv állományát értjük, megállapításaink a törvényben feltüntetett egyéb szervekre nem vonatkoznak.

törvényhozói törekvésnént van jelen; aki pedig ebben nem helyesen jár el, az célt téveszt.⁵ Észbeli és erkölcsi erényként gondolva mindazon viselkedési módra, érzésre, egyfajta törekvésre és készségre, ami iránymutatásként szolgál arra, hogy adott helyzetekben bizonyos módon cselekedjünk.⁶ Az erény a magatartásban, vagyis a tettekben megmutatkozó olyan emberi jó cselekvés, amely ugyan tudatában van cselekedetének lehetséges rossz mivoltával, azonban a végső cselekvést nem az határozza meg, hanem a jó és a jóra való törekvés.⁷ Az emberi viselkedéssel szemben ugyanakkor többféle erkölcsi és morális szempontból való elvárás is megfogalmazható.⁸

A hivatásszerű munkavégzéssel összefüggésbe hozható erények vizsgálata a tudatos emberi cselekvések körében azok helyes vagy helytelen voltának alapvető kérdéskörével, a hivatás számára előírt normák, szabályzatok rendszerével foglalkozik. Kijelentve, hogy a rendszettel összefüggő hivatás(ok) gyakorlása során fellépő erkölcsi kérdések összetettek, mindemellett annak tagjával szemben a ráruházott hatalomnál fogva a társadalom magasabb szintű erkölcsiséget vár el. A rendészeti hivatás gyakorlása épp ennek okán bír igencsak nagy relevanciával, hiszen a munkavégzés minden mozzanata morális tartalommal töltődik.⁹

Helmuth von Moltke szerint „*A fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes*”. Ezzel arra is rámutat, hogy a hivatásszerű, rendészeti jellegű munkavégzésre speciális írott és íratlan szabályok vonatkoznak, melyek betartatására, a normasértések kezelésére a lakosságra vonatkozó általános szabályok nem nyújtanak megfelelő alapot. Az így létrejött katonai jog és büntetőjog szabályozásának eredete az ókori társadalmakig nyúlik vissza, gondolva itt például a spártai állam i. e. VI. századi katonai kiképzésében érvényesülő főrendre (kosmos), a makedón hadsereggyűlés által gyakorolt igazságszolgáltatási hatalomra vagy Róma praetori jogának fennállására. „*A római jog modern szemléletét mi sem jelzi jobban, hogy a katonai büntetőjog a civil jogtól elkülönülten, sajátos rendszer szerint felépített dogmatikai alapon nyugodott, legfőbb jogforrása a Digesta 49. könyvének 16. fejezete volt. Az ezen alapuló római katonai büntetőjog már pontosan körülhatárolta a katonák által elkövethető bűncselekmények (delicta militum propria) körét, a katonai büntető eljárás hatályát és a katonákra kiszabható büntetéseket, valamint azok végrehajtásának módozatait.*”¹⁰

A katonai létre vonatkozó normák a jogszabályokon túl az azokat kiegészítő, a katonai hierarchia belső szabályozókon, a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elveken és szokásokon, „*a katonai szellemmel áthatottakon*”¹¹ alapulnak. Ezen „*diszciplína a katonai jog fogalmi elemeinek megsértése esetén nyer valódi tartalmat, anyagi,*

5 ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi Etika*. Részletek, III. Könyv, Európa Kiadó, Budapest, 1997, 13.

6 NIGEL WARBURTON: *Bevezetés a filozófiába*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2000, 65.

7 NÁNDORI Nikolettta Petra: *Gondolatok a rendőri hivatás erkölcsi normarendszeréről*, Rendvédelem, 2021/3, 3–4. <https://doi.org/10.53793/RV.2021.3.1> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

8 BODA Mihály: *Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban*, Hadtudomány, 2018/2, 27–28. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2018.28.2.18> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

9 NÁNDORI: *i. m.*, 4.

10 HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog fogalma és forrásai*, Hadtudomány, 2008/e3, 2–3. <http://hdl.handle.net/20.500.12944/896> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

11 BABOS Antal (főszerk.): *Katonai Lexikon*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985, 318.

alaki és végrehajtási szabályokat tartalmaz mindazokra a szabályszegésekre, amelyek a katonai élet- és jogviszonyok területén következnek be”.¹² Annak sajátos katonai bűncselekményeket kell előírnia és külön igazságszolgáltatási rendszert kell tartalmaznia, mellyel kapcsolatban előtérbe kerülnek a becsületbírósi procedúrák, az úgynevezett méltatlansági vagy etikai szabályok, eljárások is.¹³ Mindazzal együtt, hogy ezen eljárások a büntetőjogi katonai felelősségre vonás egyszerűsített fajtáiként jönnek számításba, és olyan normasértéseket is kezelni tudnak, amelyek a bűncselekményeknél enyhébb megítélésű magatartásokként jelentkeznek. Ugyanakkor azok a katonai büntetőeljárásokat nem helyettesíthetik.¹⁴ Mindezt pedig azért tartottuk lényegesnek leírni, hogy ezen analógia alapján előrevetítsük a hagyományosnak is tekinthető bírósi eljárásoktól elkülöníthető eljárásrendű és tartalmú becsületbírósi eljárások működési gyakorlatát.

3. Történelmi „jellegű” előzmények

A Becsületbírósi eljárás jelenlegi rendszere, működésének szabályai nem kötődnek szorosan és egyértelműen korábbi jogszabályokhoz, normákhoz, annak konkrét jogforrása pedig nem megállapítható. Az a körülmény és igény, mely szerint közösségek/szervezetek a tagjaik normaszegéseit „saját maguk” ítélik meg, már a korábbi időkben is jogosan felmerülő igényként mutatkozott meg. Hivatkozva például közbűncselekmények kategóriájába tartozó becstelenség (infamia) bűncselekmény tényállására, amely valószínűleg kánjogi közvetítéssel a római jogból került be a magyar jogrendszerbe. Az infámiában marasztalt elvesztette tisztességét, jó hírét, ezért öröklésre képtelenné, gyám és más közhivatal viselésére alkalmatlanná, perképtelenné vált, azt a társadalom kivetette magából. Az infámis személynek a XV. századig feltűnően tarka ruhában, fedetlen fővel, mezítláb kellett a nyilvánosság előtt megjelennie (a vagyonvesztés megmaradása mellett az infamia megszűnt, ha új ítélet született vagy a király megkegyelmezett). Az infamia körébe tartoztak a hamisan esküvők (ludasok), a hűtlen gyámok, a vértagadás, az álorcás személyek (lárvák), a hamis oklevél elkészítésében részt vevő hiteles helyi pap. Ugyanakkor infamis lett az a személy is, akit a lovagi Becsületbírósi eljárás elmarasztalt, mert becsületszó alatt tett ígéretét nem tartotta be (érdekesség, hogy a lovagi becsületbírósi eljárás esetén vagy a vádlót, vagy vádlottat marasztalta el). Az ítélet nem járt vagyonvesztő következménnyel, csak az infamia általános következményei érvényesültek.¹⁵

Ugyanitt kell megemlítenünk a meggyalázás (dehonestatio) büntetést, ami valószínűleg a becsületsértést jelentette, és a XV. században még a lovagi becsületbírósi eljárás alá tartozott (a marasztalt ez esetben infámissá vált). Meggyalázásnak minősült, ha valaki

12 HAUZINGER: *A katonai...*, i. m., 2–3.

13 Mickey R. DANSBY, James B. STEWART, Schuyler C. WEBB (szerk.): *Managing Diversity in the Military*, Transaction Publishers, 2001, 394.

14 HAUZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn Kiadó, Pécs, 2010, 21.

15 HOMOKI-NAGY Mária: *Magyar jogtörténet, Büntetőjogtörténet II. A virágzó rendi monarchia bűncselekményi típusai*, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék, 2016, 9–11.

kétségbe vonta egy másik személy nemességét, illetőleg ha valaki mást becsmérő szavakkal illetett (a XVII–XIX. században ezt nevezték mocskolódásnak). Büntetése rendszerint pénzbüntetés volt, jobbágyokkal szemben ezen kívül testi fenytést is kiszabtak.¹⁶

Tolvay Ferenc egykori szavait idézve: „*De hogy rendesebben a dolgok folyjanak. Im, illy Delictumok ott publicáltatnak. Minden zászlók alatt megtrombitáltatnak. Sa commandó által megolvastatnak*”¹⁷ mutatunk rá az általános és egyedi szabályok bizonyosságára. Az időben pedig nagyokat lépkedve, az egyes események, korszakok címszerű – de korántsem teljes körű – megjelenítésével közeledve jelen korunk becsületbíróságaihoz. Megemlítve honfoglaló eleink szigorú tábori rendszabályait, a vándorló magyarság „minden ember katoná” szemléletét (amelyek már Szent István és Szent László királyaink törvénykönyvében is visszaköszönnek), Zsigmond király korának jogi szabályozását, Mátyás király 1486. évi XVIII. törvénycikkét (a curia militaris első megjelenéséről), vagy akár az 1567. évi XLI. törvénycikket a katonai eljárási jogositványok specializálódásáról. Ugyanitt kiemelt jelentőséggel bírnak Bocskay István, I. Rákóczi György hadi rendszabályai, II. Rákóczi Ferenc hadi regulái (kiemelve a Reglamentum Universale, a kuruc hadsereg szervezettségének, fegyelmének megteremtését és megszilárdítását szolgáló katonai szabályzat) jelentőségét.¹⁸ A felsorolás pedig talán oly hosszúvá is válhatna, hogy végképpen nem nyílna lehetőségünk a vizsgálat tárgyát képező szervezetet érintő kérdéskör vizsgálatára. Ezért inkább azt nézzük meg, mi is valójában a tanulmányunkban már oly sokszor említett Becsületbíróság.

A magyar nyelv nagyszótárának¹⁹ – történelmi hagyományokkal is összecsengő – megfogalmazása alapján a becsületbíróság valamely testület, közösség becsületét érintő ügy kivizsgálására alakított, a testület becsületének, jó hírének megóvását szolgáló, nem hivatásos bírókból álló bizottság. A becsületbeli, különösen a lovagias ügyek megvizsgálására azzal a céllal alakult választott bíróság, hogy rendezze a vitás kérdéseket, és ezzel lehetővé tegye a párbaj elkerülését, illetve hogy döntsön a felek párbajképességéről.

A lovagias kérdések, vitás, becsületbeli ügyek közösség általi elbírásának és rendezésének története pedig meglepően nagy múltú történelmi hagyományokkal rendelkezik a már említetteken túl, gondolva például a johannita lovagrend XII. századi regulájának 9. cikkére, mely szerint: „*Ha bármely testvér – bár soha meg ne történjen! – valamely kísértéstől hajtva bujaságba esnék, ha titkon vétkezik, titkon bánja meg és gyakoroljon bűnbánatot; ha pedig tetten érik, vagy vétke nyilvánosságra kerül, úgy abban a faluban, ahol azt elkövette, a vasárnapi mise után, amikor a nép a templomból jön, mindenki*

¹⁶ *Uo.*, 11.

¹⁷ TOLVAY Ferenc: *Mint folyt Magyarország dolga in annis proxime elapsis 1703, 1704 és 1705, azokról írt rövid rythmica história szakaszai című verses krónikájából*, Palócföld, 49. évf. Rákóczi-különszám, 589–598. https://epa.oszk.hu/cikkesero/?must_names_epacikk_text_stem=Tolvay+Ferenc&sort=year_ls&order=asc (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

¹⁸ HAUTZINGER Zoltán: *Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntetőigazságszolgáltatás kodifikációjára = Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, szerk. BÖGÖLY Gyula, HAUTZINGER Zoltán, Kódex, Pécs, 2007, 81–108.

¹⁹ A magyar nyelv nagyszótára. Becsületbíróság meghatározása. <http://nagyszotar.nytud.hu/dictsearch.html?query=becsületbíróság> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

szeme láttára vezessék elő és Mestere verje meg, ha klerikus volt a vétkező; ha pedig laikus volt, akkor bármelyik klerikus, vagy az verje meg, akinek alá volt rendelve; kiméletlenül vesszőzzék és korbácsolják meg, és üzzék ki mindennemű közösségünkől.” Amennyiben pedig a büntetéssel érintett személy magát bűnösnek, vétkesnek, Isten törvényeinek megszegőjének vallotta, és ígéretet tett a javulására, akkor csak kivételes esetben, a megfelelő mértékű bünbánat tanúsítását és megvilágosodását követően térhetett vissza a közösségbe.²⁰

A bajtársi érzés és a lovagi szellem fejlesztésére is nagy gondot fordító I. Károly²¹ magyar király a pártoskodások, belső harcok, nemtelen viszálykodások legjobb el- lenszerét felismerve, lovagi becsületbírósgot (curia militaris) szervezett Visegrád udvarában, a társadalmi természetű vétségek, becsületügyek elbírálására. A király, távollétében pedig a királyi udvar ispánjának ősi tisztét is viselő országbíró által tartott lovagbírósg hatáskörébe tartozott a személyes becsületet érintő sértéseken kívül a vitézi osztályokba tartozók minden becsületbe vágó ügye, lovagiatlansága, hitszegése. A bizonyítás tagadás esetén az igazságszolgáltatás lovagmódrá, bajvívással történt, a vesztes fél bűnhődése a jogi cselekvőképességet is korlátozó becsületvesztés, vagyis az udvarból és lovagi társadalomból való kizárás lett.²²

1848. szeptember 20. napján a Nemzetörségi Tanács által, a Magyar Királyság Hadügyminisztériuma részére felterjesztett (de a fegyszázadok megalakulásának el- maradása miatt hatályba soha nem lépett) „A fegyhatalom körének és fegyszázadok felál- lításának tervezete a honvédség számára” címet viselő törvénytervezet utolsó részének meghatározása alapján „A fegyelmi kihágásokat elkövető és egyébként is kicsapongó és fegye- lemellenes magatartást tanúsító legénységi állományú egyének közül, úgy a közkatonák, mint a javíthatatlan altisztek is a fegyelmi bizottmány elé állítatnak. E bizottmány egy százados, egy hadnagy, egy őrmester, egy tizedes és egy közlegényből áll. Ülésein a hadbírónak is jelen kell lennie és ott jegyzőkönyvet kell felvenni.

A bizottság az előállított renitenskedő katonát, vagy altisztet meginti, s figyelmezteti őt arra, hogyha fél év alatt meg nem javul, úgy a közlegény azonnal a fegyszázadba osztatik be, az altiszt pedig előbb lefokoztatik, s ezután lesz a fegyszázadba beosztva.”²³

A Magyarországon hatályos első katonai büntető törvénykönyv²⁴ „Mások, s különösen a kartársak becsülésére vonatkozó igény elvesztéséről” címet viselő XII. fejezetének néhány évig hatályban lévő 299. §-a – a katonai szervezeteknél jelen lévő ún.: „tishti becsület” kérdésével foglalkozva – az alábbiak szerint tartalmazta a méltatlanság jogintézményét,

20 HOMONNAI Sarolta, HUNYADI Zsolt: *A johannita lovagrend regulája* (forrásközlés), 1996, 182–183. http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/oktatas/joh_reg.pdf (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

21 A köznyelvben Károly Róbert (születési nevén Caroberto, magyarosan régebben Róbert Károly; Nápoly, 1288 – Visegrád, 1342. július 16.) Anjou-házi magyar király 1308-tól haláláig uralkodott.

22 HÓMAN Bálint: *Magyar Történet, A rendi állam közhatalmi szervezetének kiépítése*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1928. <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0002/0002/0006-1a1.html> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

23 ÓRY Gábor: *A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és működése 1948-49-ben*, 90. <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00004/pdf/03ory.pdf> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

24 Das Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855 für das Kaisertum Österreich.

melynek eseteit taxatív módon próbálta meghatározni amellet, hogy annak tekintette a törvény által büntettnak minősített cselekményeket is.²⁵

„I. Ha valamely tiszt, a kinek a szolgálatból való kilépése alkalmával bírt katonai jellege meghagyatott, vagy magasabb katonai jelleg adományoztatott [...] a monarchia ellen hadat viselő szolgálatába lépett a nélkül, hogy [...] katonai jellegéről lemondott volna...”, ha belföldi, úgy kell eljárni vele, mint egy felségárulóval szemben, ha külföldi, tisztségtől való megfosztásra ítélandó.

„II. Ha valamely az ellenség által hadifogságba ejtett tiszt, szóval, vagy írásban adott becsületszava megszegésével a fogságból megszökik és ez által az osztrák sereg hírnevét megbecsületeni, elbocsátással büntetendő.

Ha valamely tiszt más komoly alkalommal becsületszavával erősített ígérését meg nem tartja, ha becsületszavával valótlán tényről tudva jót áll, vagy ha becsületszavával az ezen büntető törvénnyel ellenkezőre leköti magát, elbocsátással büntetendő.

Ha valamely tiszt nyilvános illetlen magaviselet által az állás becsületét bemocskolja, vagy valamely ilyes, vagy pedig más személyeket sértő magaviselet által állására nézve lealacsonyító szitkot, vagy bántalmazást vont magára, akkor ő [...] elbocsátással büntetendő”, feltéve, hogy cselekményével nem valósított meg valamely szigorúbban büntetendő deliktumot.

A Becsületbíróságok történeti fejlődésének elemzésekor – tanulmány terjedelmére való tekintettel, a teljesség igénye nélkül – érdemes még megemlíteni az I. Ferenc József által 1862. április 10. napján kiadott, „A javíthatatlan tisztekkel való elbánás módja” címet viselő szabályrendeletet, a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrségre nézve az 1885. évi Rendeleti Közlöny 11. számában közzétett ún. D-1 jelzetű rendeletet,²⁶ vagy az 1940. szeptember 1-től érvényes A-46 jegyzetű Becsületügyi Szabályzatot.²⁷ Az elkövetkező évek világrengető eseményei okán rövid életű A-46-os szabályzat általános rendelkezései szerint „a becsületügyi eljárás célja mind a tiszt állás közös becsületének, mind az egyes tisztek becsületének megóvása és épségben tartása. Becsületügyi eljárásnak akkor van helye, ha tiszttel szemben olyan magatartás (cselekmény, vagy mulasztás) gyanúja merült fel, amely nem egyeztethető össze a tiszt állás közös becsületével, vagy a tiszt becsületével és ezért kérdésessé válik vajjon az illető tiszta tiszt állás közös becsületének sérelme nélkül rendfokozatában meghagyható-e.”²⁸

A II. világháborút követő évek szocialista típusú szemlélete hozta létre a Honvédelmi Minisztérium 1400/HVK. számú Szolgálati Szabályzat Fegyelmi Utasítását (1951), az 578/MNVK. számú Útmutató a tiszt becsületbíróságok eljárásához szabályzatot (1953), illetőleg az Elnöki Tanács 1959. évi 106. sz. határozatának 47. § (5) bekezdése alapján

25 FEJES Erik: *Méltatlansági eljárás a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben*, Budapest, 2011, 13–14. <https://docplayer.hu/5304730-Meltatlansagi-eljaras-a-fegyveres-es-rendvedelmi-szervezetekben.html> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

26 *Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség- és Csendőrségnél, valamint a Magyar Királyi Horvát-Szlavon Csendőrségnél alkalmazandó becsületügyi eljárásról*, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai részvénytársaság, 1908. <https://mek.oszk.hu/10000/10053/10053.pdf> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

27 *Becsületügyi szabályzat* (1940). A Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. Érvényes 1940. évi szeptember hó 1.-től. Stádium Sajtóvállalat R.-T. <http://mek.oszk.hu/16800/16820/16820.pdf> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

28 A-46 Szabályzat, 3. <http://mek.oszk.hu/09900/09935/09935.pdf> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

kiadott „A Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Becsületbírószabályzatát”, melynek I. fejezet 3. pontja alapján:²⁹ „A Becsületbírószabályzatok – a parancsnokok által eléjük utalt ügyek elbírálása során:

- védik a katonai becsületet, a katonai hivatás megbecsülését, a rendfokozat tekintélyét, a szolgálati rendet és fegyelmet,
- örködnék a szocialista erkölcs és a társadalmi együttélés szabályainak betartásán, a fegyveres erők társadalmi megbecsülésén,
- a katonai eskü szellemében nevelik a személyi állományt, a törvények, rendeletek és szabályzatok előírásainak, a szolgálati rend és fegyelem követelményeinek öntudatos megtartására,
- elősegítik a közösségi szellem és a közösségért való felelősség megszilárdítását.”

A szabályzat szerint az adott egység tiszthelyettesi, tiszti, főtishti gyűlésein titkos szavazással kétévenként megválasztott hét-hét fő (öt fő rendes tag, plusz kettő fő póttag), illetőleg a honvédelmi miniszter által esetenként kinevezett tábornok(ok)ból, rendfokozati osztályonként létrehozott becsületbírószabályzatok tárgyalták az aktív és a nyugállományú hivatásos állományú tagokkal kapcsolatos ügyeket. A bejelentés, közvetlen tudomásszerzés vagy bírószabályzat, ügyészszégi tájékoztatásra indult eljárásban becsületbíróként nem járhatott el, aki ellen fegyelmi, büntető- vagy becsületbírószabályzat eljárási eljárás volt folyamatban, illetőleg aki elfogultnak minősült. Helyettük póttag került behívásra.

Amennyiben a becsületbírószabályzat eljárási eljárás során az eljárás alá vont vétkessége került megállapításra, akkor a vétkest megintésben, megfeddésben vagy megrovásban részesítették. Súlyosabb esetben határozatban tettek javaslatot a vétkes:

- alacsonyabb beosztásba helyezésére,
- rendfokozatban történő előmenetel várakozási idejének egy évvel történő meghosszabbítására,
- hivatásos, illetőleg továbbszolgáló állományból való elbocsátására,
- lefokozására.

A Becsületbírószabályzat érdemi határozata ellen fellebbezésnek helye nem volt, pusztán panasszal lehetett élni. Érdekességként jegyezzük meg, hogy a bírószabályzat adott esetben kezdeményezhette is az általa hozott döntés törölését, amennyiben a döntéssel érintett tiszt vagy tiszthelyettes a legalább egy éven át végzett munkájával vagy magatartásával kiérdemelte azt.

Fabinyi Gusztáv (hadbíró, katona és jogtudós) szerint a becsületügyi eljárás mint az igazságszolgáltatás egyik nemének „feladata a megsértett jogrendet helyreállítani, bizonyítékokhoz nem kötött teljes függetlenséggel – a szónak legigazibb értelmében vett – anyagi igazságot szolgáltatni; célja a katonai szellemet, a lovagias, nemes gondolkodást a tisztikarban meghonosítani, ápolni és erősíteni, s hogy ezt elérhesse, kötelességében áll a művelt és nemesen gondolkodó egyén érzületével ellenkező viseletű egyéneket, csekélyebb esetekben meginteni, súlyosabb beszámítású esetekben a testületből végleg eltávolítani”.³⁰

29 Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Becsületbírószabályzata, 3. http://www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/AH_14.pdf (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

30 FABINYI Gusztáv: *A katonai (honvéd) becsületügyi eljárásról és annak reformjáról*, Jogtudományi Közlöny, szerk. DÁRDAY Sándor, Franklin-Társulat, Budapest, 1891, 349.

4. A Becsületbíróság napjainkban³¹

Bár a jelenleg hatályos Hszt. szerint létrehozott Becsületbíróság intézménye csak elég kevéssé kötődik ezen történeti előzményekhez, annak létrejöttét mégis azon jogos szervezeti igény alapozta meg, mely szerint a katonai jellegű szervezetek tagjai maguk kívánták megítélni kollégáik legsúlyosabb cselekedeteit.

Ahogy az eddigiekből is egyértelműen kiderült, a becsületbírósági eljárás intézménye a Hszt. preambulumban is megfogalmazott, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományától megkövetelt magas szintű szakmai, erkölcsi és etikai kötelezettségek megszegőivel szembeni eljárások lefolytatására hivatott. A közhivatal ellátása kapcsán támasztott különleges követelményeknek megfelelni tudó szakembereket – az állam, illetőleg a közjó érdekében kifejtett tevékenységük miatt – a társadalom is megbecsüli, és általában „tiszteletreméltóbbnak” ismeri el őket, mint a magánszféra munkavállalóit.³² A megbecsülés pedig nem a közhivatallal járó, magától értendő járandóság, hanem a tisztességgel ellátott, a közmegelegedést eredményező tevékenység társadalmi értékelésének pozitív hozadéka. A közügyek gyakorlóival szembeni magától értetődő és törvényileg is szabályozott elvárás az erkölcsös, feddhetetlen életvitel, a káros szenvedélyektől mentes, mindenkor példamutató életvitel tanúsítása, mellyel az általa végzett hivatali munka tekintélyét, megbecsülését, illetőleg az abba vetett (köz)bizalmat is erősítheti.

Napjainkra az úgynevezett lovagias ügyeket rendező bíróságok helyett az egzaktszabályokon alapuló és az eljárás alól vont személyi szolgálati viszonyát is érintő, újszerűnek tűnő, de korántsem történelmi előzmények nélküli Becsületbíróságok, amolyan „rég-új” létrejött a rendészeti szervek személyi állománya részéről különösen nagy érdeklődéssel övezett jogintézményeként jelent meg. Az érdeklődés okai pedig az új Hszt. által bevezetésre kerülő kormányzati szolgálati, hivatásos szolgálati, hivatásos és szerződéses katonai jogviszonyban foglalkoztatottak életpályamodelljében, az új előmeneteli és illetményrendszerben, a lakhatási támogatás új rendszerben, a megtakarítási célú állami biztosítási rendszerben és a szakmai érdekvédelmi tevékenysége ellátására, a szakszervezetektől elkülönült hivatásrendi karok (Magyar Rendvédelmi Kar és a Magyar Kormánytisztviselői Kar) létrejöttében, valamint a megfogalmazásra kerülő hivatásetikai normákban keresendők.

A Becsületbíróság szabályozóit jogalkotóink a Hszt.-ben, valamint a Fegyelmi Szabályzatban³³ fogalmazzák meg. Érdekeség, hogy a rendészeti terület ezen irányú szabályozásának mintáját a Kttv.³⁴ 2012. július 1-jén hatályba lépett rendel-

31 LIPPAI Zsolt, KARDOS Sándor: *A Becsületbíróság működésének helye és szerepe a fegyelemkezelés rendszerében*, Belügyi Szemle, 2021/3, 469–485. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.3.7> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.).

32 ANGYAL Pál: *A becsület védelméről szóló 1914: XLI. T.-Cikk = A magyar büntetőjog kézikönyve. 2.*, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1927.

33 A belügyminiszter irányítása alatt álló fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai Fegyelmi Szabályzatáról kiadott 11/2006. (III. 14.) BM-rendelet.

34 A közszolgálati tisztviselőkről szóló 2001. évi CXCV törvény.

kezésével létrejött Kormánytisztviselői Döntőbizottság mint a bírósági munkaügyi jogvitát megelőző jogorvoslati fórum képezte.

Az új jogintézménnyel a hivatásos állomány tagja által igénybe vehető jogorvoslati rendszer bővült ki a szolgálati, így a munkaviszonyt megszüntető személyügyi döntés és az esetleges bírósági eljárás közé ékelődve, oda betagozódva, eljárásában a hivatásos állomány tagja szolgálati viszonyának fenntarthatóságáról döntve. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy szolgálati viszony jelzett módokon történő megszüntetése esetén Becsületbírósági eljárás kezdeményezése nélkül/hiányában az érintett nem kezdeményezhet bírósági jogorvoslatot a döntés kapcsán. Az eljárás alá vont kezdeményezése alapján felállított Becsületbíróság a fegyelmi tárgyú eljárásban megállapított tényállást nem bírálhatja felül, a megállapított tényállás alapján kizárólag arról hoz döntést, hogy a szolgálati viszony megszüntetése jogkövetkezményként indokolt-e vagy sem és alkalmazható-e. Egészségügyi tárgyú döntés esetében pedig – a rendelkezésre álló orvosi iratok alapján – dönt az egészségkárosodás megállapított mértékének jogszerűségéről.

A rendőrség esetében a Becsületbíróság működési feltételeit az országos rendőrfőkapitány biztosítja, míg a működésének részletes szabályait a belügyminiszter rendeletben állapítja meg. Ugyanakkor a Becsületbírósággal kapcsolatos valamennyi rendőrségi kiválasztási, eljárási, végrehajtási, képzési/felkészítési feladatot az ORFK Fegyelmi Osztálya³⁵ koordinálja, míg gyakorlati végrehajtása az érintett szervek humánigazgatási szolgálatánál realizálódik.

A fegyelmi tárgyú intézkedés kapcsán lefolytatott becsületbírósági eljárások évenkénti megoszlását az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. *A rendőrség állománya esetében a fegyelmi tárgyú döntések kapcsán lefolytatott Becsületbírósági eljárások megoszlása 2016 és 2020 között (fő)*

A lefolytatott járáások évenkénti megoszlása							Összesen
2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
8	12	13	7	3	6	5	54

A szerzők saját szerkesztése. Forrás: ORFK Fegyelmi Osztály 2023. évi statisztikai adatai

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy évenként eltérő számú esetben kezdeményezték az eljárás alá vont személyek a becsületbírósági eljárás indítását. Az összes eljárás 5,5 %-ában (mindössze 3 fő esetében) döntött úgy a fegyelmi tárgyú döntések kapcsán felállított becsületbíróság, hogy az érintett rendőr szolgálati jogviszonyának megszüntetését nem tartotta indokoltnak, ezért a fenytést kiszabó határozatot hatályon kívül helyezve más fegyelmi fenytés kiszabására tett javaslatot.³⁶ Megítélésünk

³⁵ A szervezet pontos megnevezése: Országos Rendőr-főkapitányság Személyügyi Főigazgatóság Humánigazgatási Szolgálat Fegyelmi Osztály.

³⁶ Az egyik esetben a járőrvezető szolgálati viszonyának megszüntetését helyben hagyva, a vele közös elkövető járőrtárs felelősségét értékelte kisebb tárgyi súlyúnak a becsületbíróság; a másik esetben egy közterületi intézkedés miatt kiszabott szolgálati viszony megszüntetés fegyelmi fenytést a normaszegés elkövetési körülményeihez képest súlyos szankciónak

szerint a fegyelmi jogkör gyakorlójának döntését megváltoztató esetek száma/aránya nem fokmérője a jogintézmény szakmai létjogosultságának, míg álláspontunk szerint a becsületbírósi rendszer működésének és létjogosultságának indokoltságát mindenképpen igazolja.

5. A Becsületbíróság névjegyzéke

A Rendőrség keretein belül – a Hszt. rendelkezései alapján – 2015, majd 2020. december 31-én került sor eddig a becsületbírósi névjegyzék összeállítására. A névjegyzékbe történő felvételre – valamint a későbbi tagcserék esetében is – a hivatásos állomány tagjának önkéntes jelentkezése vagy a hivatásos állomány tagjának beleegyezése esetén az állományilletékes parancsnok általi jelölés alapján kerülhetett sor, amennyiben a jelölt ellen nem folyik büntető-, fegyelmi vagy méltatlansági eljárás, büntetőeljárásban vagy szabálysértési eljárásban jogerősen kiszabott büntetés, fenytés hatálya alatt nem áll, és megfelel a példamutató magatartásra, szolgálatellátásra vonatkozó követelménynek. Az önkéntes jelentkezés esetén kitöltött jelentkezési lapot az állományilletékes parancsnok részére kell benyújtani, aki azt írásba foglalt indoklással ellátott véleményével kiegészítve – a kérelem beérkezését követő három napon belül – az országos rendőrfőkapitányhoz felterjeszti. Amennyiben az állományilletékes parancsnok tesz javaslatot a jelölésre, akkor a jelentkezési laphoz és az írásba foglalt indokolt véleményéhez a javasolt személynek a jelölés elfogadásáról szóló nyilatkozatát is csatolni kell.

A Becsületbíróság tagjaként eljárni jogosult tagok névjegyzékét az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője hagyja jóvá.

A hivatásos állomány tagját a névjegyzékről kérelmére, megbízatásának lejártakor, a névjegyzékre vétel feltételeinek megszűnésekor, valamint méltatlanságot megalapozó körülmény felmerülése esetén törölni kell. A Becsületbíróság intézményének létrehozásakor a névjegyzék a tiszthelyettesi, a zászlósi, a tiszti, valamint a főtiszti rendfokozati állománycsoportonként a maximális 50-50 fővel, a tábournoki rendfokozati állománycsoport esetében a minimális 10 fővel, a területi szervenként arányosan került feltöltésre. A névjegyzékre eredetileg került 210 fős létszám 2021-ben 410 főre növekedett.³⁷ A becsületbírósi tag időközbeni, rendfokozati állománykategóriában való előlépése, valamint szolgálati helyének megváltozása a névjegyzékről való törlésüket és helyettük új tagok felvételét rendszeresen indokolja (a 2019–2022 közötti időszakban összesen 76 fő cseréjére került sor). Az országos parancsnok a névjegyzéket a Hszt.-ben leírtak alapján rendszeresen, a felmerülő igények alapján felülvizsgálja,

értékelt a Becsületbíróság. A harmadik esetben ittas járművezetés kapcsán a feltárt családi és aktuális egészségügyi körülmények mérlegelése alapján javasolt kisebb tárgyú súlyú fenyítést a Becsületbíróság.

³⁷ A Hszt. módosítása alapján rendfokozati állománycsoportonként maximálisan 150, míg minimálisan – továbbra is – 10 fő lehet a létszám, amely létszám jelenleg nincs feltöltve, az a felmerülő igények/esetszámok alapján változik, illetve változhat.

ennek eredménye alapján történik intézkedés a tagok cseréjével a működőképesség biztosítására.

A felülvizsgálatokat követően aktualizált névjegyzék – a normaháttérben meghatározottak alapján – a rendvédelmi szervnél üzemeltetett <https://my.police.hu/> internetes portál „Jog- és Érdekvédelem/Becsületbíróóság” menüpontjában tekinthető meg.

A névjegyzékre felvett tagok megbízatása öt évre szól, amely megbízatásról az országos rendőrfőkapitány megbízólevelet, illetőleg a konkrét ügyre vonatkozó eseti megbízólevelet állít ki.

6. A Becsületbíróóság eseti összehívása

A Hszt. alapján a Becsületbíróóság hatálya kizárólag a 2016. január 1-jét követően megindult fegyelmi eljárásban hozott határozat, illetőleg a 2016. január 1-jét követően benyújtott szolgálati panasz esetén állapítható meg. Általános szabály, hogy a névjegyzéket vezető országos rendőrfőkapitány a becsületbíróóság működési feltételeit, annak összehívását, a kezdeményező személy állományilletékes parancsnoka útján biztosítja.

A kérelmező a Becsületbíróóság összehívását – a döntés kézhezvételétől számított nyolc napon belül – a szolgálati út betartásával előterjesztett írásbeli kérelmével a sérelmezett döntést hozó elöljárónál kezdeményezheti, amennyiben a szolgálati viszonyát azért szüntették meg, mert minősítés, méltatlanság alapján vagy fegyelmi ügyben vele szemben szolgálati viszony megszüntetés fenyítést szabtak ki, a hivatásos szolgálatra alkalmatlanná vált, és a felmentés ellen benyújtott szolgálati panaszát elutasították, vagy a felmentés ellen a szolgálati panasz benyújtásának lehetőségét a Hszt. kizárja. A Becsületbíróóság összehívása tehát nem kötelező jogi aktus, hanem kizárólag az abban érintett hivatásos állományú személy – szolgálati út betartásával benyújtott – írásbeli kérelmére kerülhet összehívásra.

A Becsületbíróóság hatáskörébe nem tartozik a Nemzeti Védelmi Szolgálat által megállapított kifogásolható életvitel miatti alkalmatlanság alapján történő szolgálati viszony megszüntetése, így ezen okból – a törvény erejénél fogva – az abban érintett rendőr kérelmet sem terjeszthet elő, tehát a becsületbíróóság sem hívható össze.

Érdemes tisztázni, hogy mely – fegyelmi tárgyú – munkáltatói döntések esetében kezdeményezhető becsületbíróósági eljárás:

a) fegyelmi eljárás keretében a szolgálati viszony megszüntetése fegyelmi fenytés kiszabásakor: a szolgálati tevékenységgel összefüggésben elkövetett normaszegés, vagyis fegyelemsértés elkövetése esetén;

b) méltatlansági eljárás keretében a méltatlanság megállapításakor: szolgálaton kívül tanúsított olyan magatartás esetén, mely alkalmas arra, hogy a rendőri szervezet működésébe vetett közbizalmat súlyosan veszélyeztesse.

A hivatásos állományú rendőrrel szemben fegyelmi eljárás kezdeményezhető:

– fegyelemsértés esetén: fegyelemsértést követ el, és fegyelmi eljárás keretében felelősségre kell vonni a hivatásos állomány tagját, ha a szolgálatteljesítésre vagy a szolgálati viszonyára vonatkozó kötelezettségét vétkesen megszegi;

– szabálysértés esetén: fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni a hivatásos állomány tagjának azt a szabálysértését (a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével), amelyet szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben követett el;³⁸

– katonai vétség esetén: a büntetőeljárásról szóló törvényben³⁹ meghatározottak szerint (ügyészi döntés alapján) a katonai vétség fegyelmi jogkörbe történő utalásakor a magatartás (bűncselekmény) fegyelmi eljárásban kerül elbírálásra.⁴⁰

Fegyelmi eljárás esetében az érintett által kezdeményezhető jogorvoslati rend az alábbi:

1. szolgálati viszony megszüntetése, fegyelmi fenytés kiszabása;
2. a fegyelmi fenytéssel szembeni panasz benyújtása;
3. a panasz elutasítása esetén becsületbírósági eljárás kezdeményezése;
4. bírósági eljárás a munkáltatói döntés kapcsán.⁴¹

A méltatlansági eljárás keretében a további hivatásos szolgálatra való méltatlanságot megalapozza, ha a hivatásos állomány tagja a szolgálaton kívül olyan magatartást tanúsít, amely a rendvédelmi szerv működésébe vetett közbizalmat súlyosan veszélyezteti, és emiatt nem várható el, hogy a rendvédelmi szerv a szolgálati viszonyát fenntartsa.

Méltatlansági eljárás esetében érintett által kezdeményezhető jogorvoslati rend az alábbi:

1. méltatlanná válás megállapítása, mely döntéssel szemben önálló jogorvoslat nincs;
2. a döntés alapján meghozott szolgálati viszonyt megszüntető állományparanccsal szemben panasz benyújtása;
3. a panasz elutasítása esetén becsületbírósági eljárás kezdeményezése;
4. bírósági eljárás a munkáltatói döntés kapcsán.⁴²

Az eljárás szabályszerű kezdeményezése esetén a sérelmezett döntést hozó elöljáró köteles összehívni a Becsületbíróságot, amennyiben a kezdeményezés nem szabályszerű, e körülményről a sérelmezett döntést hozó elöljáró a kérelmezőt haladéktalanul írásban tájékoztatja.

38 A szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben elkövetett szabálysértés esetén – döntően – pénzbírság fegyelmi fenytés kerül kiszabásra, az értékelt időszakban e norma-szegés kapcsán alkalmazott fegyelmi szankciók nem alapozták meg becsületbírósági eljárás kezdeményezését.

39 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

40 Amennyiben a katonai vétség fegyelmi eljárásban kerül elbírálásra, akkor az ügy a fegyelmi eljárás szabályai szerint folyik, vagyis fegyelmi fenytés kerül kiszabásra. Ezen fegyelmi eljárás keretében kiszabott szolgálati viszony megszüntetése fegyelmi fenytés alkalmazásakor a döntéssel szembeni panaszt nem az elöljáró paranccsnok bírálja el, hanem az illetékes törvényszék katonai tanácsa, ezért a további eljárás elkülönül a munkáltatói intézkedések rendszerétől, melyre tekintettel becsületbírósági eljárás nem kezdeményezhető.

41 Ha a panaszt elutasították, és azt a Becsületbíróság is helybenhagyta, csak abban az esetben lehet munkaügyi bírósághoz fordulni.

42 Ha a panaszt elutasították, és azt a becsületbíróság is helybenhagyta, csak abban az esetben lehet (a fegyelmi eljárás szabályrendszerével megegyezően) munkaügyi bírósághoz fordulni.

Szintén Becsületbíróságot kell összehívni – de ez esetben már az országos parancsnok kezdeményezésére – az egészségkárosodási ellátásra való jogosultság megállapítására irányuló eljárásban a hivatásos állomány tagja közrehatásának kérdésében.

A Becsületbíróság elnöke és tagjai a tevékenységük időtartamára mentesülnek a más irányú szolgálati kötelezettségük teljesítése alól, valamint jogosultak az utazási és a szállásköltségeik megtérítésére.

A fegyelmi tárgyú döntések kapcsán összehívott Becsületbíróság három főből áll,⁴³ akik a kezdeményezővel azonos rendfokozati állománycsoportba kell hogy tartozzanak, további belső szakmai elvárás, hogy az elnök minden esetben (legalább) tiszt legyen. A Becsületbíróság elnökét – a Magyar Rendvédelmi Kar (MRK) Etikai Bizottságától bekért javaslat alapján – az MRK Elnöksége jelöli ki a hivatásos állománynak a rendvédelmi szervnél összeállított névjegyzéken szereplő tagjai közül. A Becsületbíróság további két tagját az MRK egyetértésével a Becsületbíróságot összehívó előljáró jelöli ki, a hivatásos állomány névjegyzéken szereplő, az eljárás alá vonttal legalább azonos rendfokozati állománycsoportba tartozó tagjai közül.

Az egészségkárosodási ellátásra való jogosultság megállapítására irányuló eljárásban a bíróság negyedik és ötödik tagként közreműködik a hivatásos szolgálatra vagy a szolgálati beosztás ellátására alkalmatlanságot megállapító bizottság munkájában részt vevő orvos, valamint a rendvédelmi szerv személyi állományának egy humánigazgatási feladatokat ellátó tagja.

A sérelmezett döntést hozó előljáró felterjeszti az országos parancsnokhoz a Becsületbíróság kijelölt elnökének és tagjainak nevét és szolgálati beosztását. A felterjesztés alapján az országos parancsnok az adott ügyre szóló eseti megbízólevelet ad ki.

Nem lehet tagja a Becsületbíróságnak az, aki az eljárás tárgyát képező alapügyben eljár, a döntéshozatalban részt vett, vagy szolgálati beosztása alapján részt fog venni, aki az érintettel szemben személyében elfogult, továbbá aki ellen fegyelmi eljárás folyik, vagy aki fenytés hatálya alatt áll.

Az állományilletékes parancsnok, az MRK Etikai Bizottságának elnöke, valamint az eljárást kezdeményező a tagok jelölésével szemben kifogással élhet. A kifogásolt tag helyett a jelölő új jelöltet ad vagy a jelölést fenntartja. Ez esetben a tag kizárásáról a Becsületbíróság többi tagja dönthet.

7. A Becsületbíróság alapvető jogköre, tevékenysége

A korábban leírtak alapján alaptézis, hogy a Becsületbíróság az elé tárt ügyben a megállapított tényállást nem bírálhatja felül, a megállapított tényállás alapján kizárólag arról hozhat döntést, hogy a szolgálati viszony megszüntetése jogkövetkezményként alkalmazandó, vagy a szolgálati viszony megszüntetését a feltételek hiányában nem tartja indokoltnak, tehát a Becsületbíróság eljárásában kizárólag a hivatásos állomány

⁴³ Az egészségkárosodási eljárás kapcsán összehívott Becsületbíróság a névjegyzékből kiválasztott három tagon túlmenően további két fővel egészül ki: a közreműködő orvossal, valamint a humánigazgatási feladatokat ellátó szerv állományából kijelölt személlyel.

tagja szolgálati viszonyának fenntarthatóságáról dönt. Az ülése tárgyává tett ügyben eljáró személyeket, az érintettet és jogi képviselőjét, az érintett szolgálati előljáróját és állományilletékes parancsnokát meghallgathatja. Az ügy iratai és a meghallgatott személyek nyilatkozatai alapján az ügy egységének székhelyén folytatja le, ahol zárt ülésen, szavazattöbbséggel hozza meg döntését.

A bíróság tagjai azonos értékű szavazati joggal rendelkeznek. Az ügyintézési határidőbe nem számít bele az az időtartam, amikor annak elnöke vagy tagja betegsége, vagy a kijelölésének időpontjában előre nem látható egyéb ok folytán nem tudja ellátni a megbízatását. A Becsületbíróság elnökének vagy tagjának 15 napot meghaladó tartamú akadályoztatása esetén helyette az általános szabályok szerint új elnököt, illetve tagot kell kijelölni, amelynek időtartama nem számít bele az ügyintézési határidőbe.

Döntését a bizottság határozatba foglalja. A határozatnak tartalmaznia kell az eljárás alapjául szolgáló tényeket és körülményeket, az ügyben hozott döntését, a jogorvoslati lehetőségére való felhívást, valamint a döntés rövid indokolását. A határozatot a Becsületbíróság valamennyi tagja aláírja. A határozatot a kérelmezőnek és a képviselőjében eljáró személynek, valamint a sérelmezett döntést hozó előljárónak kell kézbesíteni.

A kérelmező és a képviselőjében eljáró személy a Becsületbíróság eljárása során keletkezett iratokba betekinthez, azokról feljegyzést készíthet, és jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában az iratokról – térítésmentesen – másolatot kérhet. Az eljárás során keletkező iratokat az alapeljárás ügyszámára kell iktatni, és az eljárás befejezését követően az alapügy irataihoz kell csatolni.

Az eljárás során a „becsületbírók” által elkészített és kiadott anyagoknak minden szempontból alakilag és tartalmilag is alkalmasnak kell lenniük egy esetleges munkaügyi eljárásban történő felhasználásra, így az komoly szakmai felelősséget ró az abban eljárókra.

A Becsületbíróság döntése ellen önálló jogorvoslatnak helye nincs, annak döntését az egészségkárosodási ellátásra jogosultság tárgyában hozott országos parancsnoki döntéssel szemben benyújtott szolgálati panaszban kifogásolhatja az érintett.

Szolgálati viszony megszüntetését eredményező munkáltatói intézkedések esetében a bírósághoz keresetet benyújtani a Becsületbíróság döntésének kézhezvételétől számított 30 napon belül lehet. A keresetet a rendvédelmi szerv szervezeti egysége ellen kell benyújtani.

8. A Becsületbíróság működésének értékelése

A Becsületbíróság jogintézményének – szakmai – előzmények nélkül került kialakításra, a névjegyzékre kerülő személyek kapcsán a normaháttér, a rendfokozati állománycsoportba tartozók számának maximalizálásán kívül egyéb követelményt nem határozott meg. Erre tekintettel problémaként mutatkozott, hogy a névjegyzéken szereplő személyek többsége semmilyen előzetes speciális/szakmai – jogi, fegyelmi, humánigazgatási, ügykezelési – ismerettel nem rendelkezett, illetve az érintettek ismeretei e területeken különböző szintűek voltak, mivel a szakmai „jártasság” nem volt

feltétel a kiválasztásuknál. Jelentős részük a becsületbírói tevékenység ellátásához szükséges szakmai átfogó, szervezett (alap)képzésben korábban nem részesült.

A névjegyzék 2016. januári összeállítását követően az azon szereplő tagok részére – még az első becsületbírói kezdeményezést megelőzően – országos, egynapos szakmai továbbképzés került megtartásra, a továbbképzések rendszere azóta is évenkénti rendszerességgel zajlik, melyet a névjegyzéken szereplő tagok cseréjének magas száma is indokol. A tagok képzése és önképzése mellett a területi szervek humánigazgatási szakterületei által megtartott oktatásoktól, valamint éves továbbképzésektől függetlenül az eseti kijelöléseknél az ORFK Fegyelmi Osztály minden esetben szakmai segítséget nyújt, szakirányítást gyakorol. Ezen körülmények összessége alapján kijelenthető, hogy a Becsületbírói eljárásokban közreműködő tagok szakmai felkészültsége a feladat ellátásához megfelelő, a bizottságok működésének jog- és szakszerűsége biztosított, azok országosan egységes jogértelmezési és jogalkalmazási elvek mentén működnek.

Fontos szakmai körülmény a fegyelmi tárgyú eljárások kapcsán kezdeményezett Becsületbírói eljárások esetében, hogy azok működése/eljárása nem független a fegyelmi eljárástól. Annak szerves részét képezi, mivel a megállapított tényállást már nem bírálhatják felül, „kizárólag” abban foglalhatnak állást, hogy a szolgálati viszony megszüntetése jogkövetkezményként alkalmazható-e, illetve a szolgálati viszony megszüntetését feltételek hiányában nem tartják indokoltnak.

A Becsületbírói eljárások e feladatkörénél jelenik meg a rendőrség mint katonai jellegű szervezet – korábban részletezett – azon igénye, miszerint a közösség tagjai által elkövetett legsúlyosabb normaszegéseket maga a közösség, illetve annak tagjai (is) elbírálják/elbírálhassák. A tagként eljáró személyek a rendőrség állományába tartozásukkal – különös figyelemmel szolgálati beosztásaik sokszínűségére – megtestesítik ezen szervezeti-kulturális igényt, mivel a tagok döntéseiket nem kizárólag a fegyelmi-szakmai és eljárási elvek, szabályozók alapján hozzák meg. Az eseti jelleggel felállított becsületbírói eljárások során minden esetben a rendelkezésükre álló adatok független, pártatlan és tárgyilagos mérlegelését követően kell hogy meghozzák döntésüket, melyet megalapoz az az eljárási „eszköz” is, hogy a döntések zárt ülésen történjenek. Ennek keretében viszont nem hagyhatják figyelmen kívül a fegyelmi fenytés érvényesülésének, valamint a rendőri szervezet zavartalan működésének igényét sem, mivel személyükkel az egész szervezetet képviselik. Munkájukkal, eseti döntéseikkel az általuk képviselt nagy közösségnek, a rendőrségnek az elvárásait, értékrendjét érvényesítik, melynek ők is tagjai. E tevékenységük révén jelenítik meg azt a rendőrszervezeti igényt, melyet a korábbi időszakokban is a saját szervezetükön belüli becsület fogalmával azonosítottak a tagok és azonosítanak napjainkban is.

9. Összegzés

Tanulmányunkban a rendőrség szervezetén belül, a Hszt. által létrehozott Becsületbírói eljárások kialakulásának történeti előzményeit, a fegyelemkezelés rendszerében betöltött helyét és szerepét, működését elemeztük.

Rávilágítottunk arra, hogy a régmúltra visszatekintő történelmi előzményekhez kapcsolható becsületbíróági eljárás célja az egyén hivatásos szolgálatra történő – elsősorban – etikai szempontú alkalmasságának megállapítása, mely mind emberileg, mind szakmailag rendkívüli felelősséggel jár az abban eljáró valamennyi résztvevőre nézve. Az eljárás során a „becsületbírók” önmagukon túl magát a munkáltatót, a rendőrség szervezetét, a nemzet és a társadalom értékeit képviselik, így döntésüknek emberileg és szakmailag is minden szempontból megalapozottnak, a szervezet valamennyi tagjára nézve iránymutatónak kell lennie. Továbbá nem lehet eltekinteni attól a tényről sem, hogy a becsületbírók – bár a szervezetük képviselőiként, jogszabályi felhatalmazás alapján döntenek – minden meghozott ítélete egy-egy kollégájukat érintően kerül meghozatalra, mely döntésük helyességét és következményeit, az érintett személlyel és a hétköznapok során, valamennyi kollégájukkal szemben is fel kell tudni vállalniuk. A Becsületbíróóságok működésének, tagjai tevékenységének szolgálati tapasztalatai egyértelműen mutatták meg annak szükségességét és indokoltságát, bizonyították a törvényalkotó szándékának helyességét és létrehozásának szervezeti létjogosultságát. A névjegyzék szereplő bírók pedig a valamennyi rendfokozati állománycsoport tekintetében elvégzett tevékenységükkel kapcsolatos képzeletbeli erkölcsi léccet igen magasra helyezték az elmúlt évek során.

Irodalomjegyzék

1. ANGYAL Pál: *A becsület védelméről szóló 1914: XLI. T.-Cikk = A magyar büntetőjog kézikönyve. 2.*, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1927.
2. ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi Etika*. Részletek, III. Könyv, Európa Kiadó, Budapest, 1997.
3. BABOS Antal (főszerk.): *Katonai Lexikon*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985.
4. BODA Mihály: *Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban*, Hadtudomány, 2018/2.
5. MICKEY R. DANSBY, JAMES B. STEWART, SCHUYLER C. WEBB (szerk.): *Managing Diversity in the Military*, Transaction Publishers, 2001.
6. FABINYI Gusztáv: *A katonai (honvéd) becsületügyi eljárásról és annak reformjáról*, Jogtudományi Közlöny, szerk. DÁRDAY Sándor, Franklin-Társulat, Budapest, 1891.
7. FEJES Erik: *Méltatlansági eljárás a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben*, Budapest, 2011. <https://docplayer.hu/5304730-Meltatlansagi-eljaras-a-fegyveres-es-rendvedelmi-szervezetekben.html> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.)
8. HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog fogalma és forrásai*, Hadtudomány, 2008/e3.
9. HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn Kiadó, Pécs, 2010.
10. HAUTZINGER Zoltán: *Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntetőigazságszolgáltatás kodifikációjára = Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, szerk. BÖGÖLY Gyula, HAUTZINGER Zoltán, Kódex, Pécs, 2007.
11. HOMOKI-NAGY Mária: *Magyar jogtörténet, Büntetőjogtörténet II. A virágzó rendi monarchia bűncselekményi típusai*, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék, 2016.
12. HOMONNAI Sarolta, HUNYADI Zsolt: *A johannita lovagrend regulája* (forrásközlés), 1996.

13. HÓMAN Bálint: *Magyar Történet, A rendi állam közhatalmi szervezetének kiépítése*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1928. <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0002/0002/0006-1a1.html> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.)
14. LIPPAI Zsolt, KARDOS Sándor: *A Becsületbíróság működésének helye és szerepe a fegyelemkezelés rendszerében*, Belügyi Szemle, 2021/3. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.3.7> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.)
15. NÁNDORI Nikolettta Petra: *Gondolatok a rendőri hivatás erkölcsi normarendszeréről*, Rendvédelem, 2021/3.
16. ÓRY Gábor: *A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és működése 1948-49-ben*. <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00004/pdf/03ory.pdf> (letöltés ideje: 2023. 09. 28.)
17. TOLVAY Ferenc: *Mint folyt Magyarország dolga in annis proxime elapsis 1703, 1704 és 1705, azokról trt rövid rythmica história szakaszai című verses krónikájából*, Palócföld, 49. évf. Rákóczi-különszám. https://epa.oszk.hu/cikkereso/?must_names_epacikk_text_stem=Tolvay+Ferenc&sort=year_ls&order=asc (letöltés ideje: 2023. 09. 28.)
18. Nigel WARBURTON: *Bevezetés a filozófiába*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2000.

NAGY SZABOLCS

A „hóhér” felelősségre vonása – A Wolmuth Ferenc plébános kivégzése miatt indult kései büntetőeljárás

Prosecution of the “Executioner” – A Late Criminal Proceeding Was Initiated Due to the Execution of Parish Priest Ferenc Wolmuth

Abstract: The criminal liability of the functionaries of the Hungarian Soviet Republic was examined in the proceedings that began after the fall of the Commune. The most serious charges were murders classified as red terror. During the time of the left-wing dictatorship that came back to power, the procedures were criticized by many, and they were classified by many as white terror. The essential question of the evaluation is whether the Soviet Republic had statehood, and thus its functionaries had procedural rights. The judgment of many lawsuits essentially depends on this question. However, the execution of the imperial parish priest can still be evaluated as excessive; even if Ferenc Wolmuth had committed something, his deed would not have been punishable by death under any legal system. Four of his murderers were already convicted and executed at the beginning of 1920. However, János Novoszád hid until 1931, and only then was he brought to court. Examining late case provides several lessons regarding the relevant jurisprudence.

Keywords: red terror, Soviet Republic, priest murder, political crime trial, 1919

Összefoglaló: A magyarországi Tanácsköztársaság funkcionáriusainak büntetőjogi felelősségét a kommün bukása után meginduló eljárásokban vizsgálták meg. A legsúlyosabb vádak a vörösterrorhoz sorolható emberölések voltak. Az eljárásokat az ismét hatalomra került baloldali diktatúra idején sok kritika érte, azokat sokan egyenesen a fehérterrorhoz sorolták. Az értékelés lényeges kérdése, hogy a Tanácsköztársaság rendelkezett-e államisággal, így funkcionáriusai eljárási jogosultsággal. Sok per megítélése lényegében ezen a kérdésen múlik. A császári plébános kivégzése azonban ettől függetlenül is túlkapásként értékelhető, Wolmuth Ferenc, ha el is követett valamit, tetteért semmilyen jogrendben nem járt volna halálbüntetés. Gyilkosai közül négy személyt már 1920 elején elítéltek és kivégeztek. Novoszád János azonban 1931-ig bujkált, csak ezután került bíróság elé. Kései perének vizsgálata számos tanulsággal szolgál a vonatkozó joggyakorlattal kapcsolatban.

Kulcsszavak: vörösterro, Tanácsköztársaság, papgyilkosság, politikai bűnper, 1919

1. A Tanácsköztársaság funkcionáriusainak felelősségre vonása tárgyában indított perek

A Tanácsköztársaságot követő fehérterror jelensége mélyen jelen van történelmi köztudatunkban. Kevésbé ismert tény viszont, hogy a kommün bukása után nemcsak az önbíráskodás fogalmi körébe sorolható események zajlottak, hanem rendes bírósági eljárások során a törvényes hatalom is igyekezett tisztázni, ki viselte a felelősséget az előző rendszer törvénytelennek tekintett cselekményeiért. (Mindezzel párhuzamosan a köztisztviselők, fegyveres erők tagjainak igazolási eljárásai is zajlottak.) E pereket a '45 utáni baloldali szerzők minden kritika nélkül a kollektív fehérterror körébe sorolták. A témában az egyik legelső s máig tartó hatással rendelkező munka egy gyakorló bírónő, Rév Erika 1969-ben írt *Népbiztosok pere* című kötete¹ volt. A szerző a bírósági felelősségre vonások egyik ikonikus perét dolgozta fel, melynek során a kommün tíz másodvonalbeli vezetője vált terheltté, akik közül négyet halálra, hatot pedig életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Az ítéleteket végül nem hajtották végre, mivel az elítéltek a szovjet–magyar fogolycsera akciónak köszönhetően Szovjet-Oroszországba távozhattak. A sors iróniája, hogy itt később végül hatan is a sztálini tisztogatások áldozatává váltak...

Rév Erika fő állítása, hogy ez a per – és a hasonló alapon indított eljárások – nélkülöztek minden jogszerűséget, koncepciós jellegűek voltak. A szerző – bár jogászai képzettségét, de még inkább tekintélyét felhasználta művében – tulajdonképpen eltekintett a helyzet teljes körű, alapos elemzésétől, a „gombhoz keresve a kabátot” azon körülményeket hangsúlyozta, melyek koncepcióját alátámasztani látszóttak. Így számos érdekes kérdést meg sem vizsgált, sőt, ezek létjogosultságát el sem ismerte. Sajnos a rendszerváltozás óta eltelt több mint negyedszázad alatt sem dolgozott azon jogtörténészek (joghoz is értő történészek vagy történelemhez értő jogászok) hada, hogy a Rév nyomán elterjedt közfelfogáson változtasson.

A Tanácsköztársaság bukása után hatalomra jutott elit két elv közül választhatott, a visszamenőleges hatályú jogalkotás, vagy a hatályosnak tekintett jogszabályok alkalmazása között. Az ellenforradalmi rendszer döntéshozói egyértelműen ez utóbbi mellett álltak ki. Ennek egyrészt morális indokai voltak, a sokszor emlegetett „úri” felső- és középosztályok ízlésével nem egyezett volna a személyre szabott, visszamenőleges jogalkotás. Ennél sokkal fontosabb volt azonban, hogy tulajdonképpen teljes egyetértés mutatkozott a jogfolytonosság tekintetében, ebbéli vita csak a témánk szempontjából mellékes trónutódlás kérdésében (alaki vagy anyagi jogfolytonosság) bontakozott ki. Így tehát egyértelmű volt, hogy a felelősségre vonásokat a dualizmus alatt alkotott, folyamatosan hatályosnak tekintett anyagi és eljárásjogi büntetőnormák alapján kívánták lefolytatni.

A jogfolytonosság kérdése azonban korántsem volt ilyen egyszerű a Tanácsköztársaság alatt. A Forradalmi Kormányzótanács ugyanis számos rendeletet adott

1 Rév Erika: *A népbiztosok pere*, Budapest, 1969.

ki az igazságszolgáltatással, büntetőnormákkal kapcsolatban, de ahogy egyetemesen nem rendezte az előző rendszerben kiadott jogszabályok hatályosságának kérdését, úgy a vonatkozó normákkal kapcsolatban sem tette ezt meg. Az előbb a rendes bírói szervekkel párhuzamos működés céljából létrehozott, majd azok helyett is eljáró forradalmi törvényszékek működésének szabályozása során például csak az újonnan alkotott delictumokkal kapcsolatban szolgált iránymutatásokkal, ám azt, hogy a többi bűncselekmény miatt indult eljárások során milyen relevanciával bír a Csemegi-kódex (1878. évi V. tc. az első magyar Btk.), homályban hagyta. Mindenesetre ennek hatálytalanságát nem mondta ki.

A szakirodalomban általános a vélemény, hogy Csemegi munkája meglehetősen szigorú szankciókat tartalmazott. Nem volt ez azonban így az államellenes és politikai bűncselekmények esetén. Ezek ugyanis a dualizmusban jórészt „úriemberek passziójának” számítottak, így az elkövetésük esetén fenyegető büntetési tételek is ehhez igazodtak. Az esetlegesen kirótt szabadságvesztés büntetéseket például jórészt abban az új intézményben, az államfogházban kellett letölteni, melyet éppen azért hozott létre a törvényalkotó, hogy egyes büntetettek ne legyenek kénytelenek a „komolyabb” bűnelkövetőkkel egy intézményben tartózkodni.

Érthető, hogy ezen körülmények között 1919 végén nem tűnt megfelelő megoldásnak a terheltek ilyen alapon történő felelősségre vonása. De ez tulajdonképpen komolyan fel sem merült. A jogfolytonosság tana alapján ugyanis a Tanácsköztársaságnak a dualizmus államberendezkedésével élesen szakító korszakát nem tekintették legitimnek,² amire a saját felfogásuk alapján joguk is volt. Így tehát bármely cselekményt, melyet a „dicsőséges 133 nap” alatt a kommün nevében vagy érdekében követett el valaki, kriminalizáltak. Tulajdonképpen egy megdönthetetlen vélelmet alkottak ezáltal, miszerint a Tanácsköztársaság jogszerűtlen berendezkedés („rabló állam”, „bűnszervezet”) volt, így jogszerű felhatalmazást sem adhatott ki. Mindez jelen kereteket bőven szétfeszítő jogi kérdés. Az leszögezhető, hogy a Tanácsköztársaság „állama” nagyon sok formáljogi intézményt, garanciát nélkülözött, s sok olyan alapvető előírást megkerült, mely egy alkotmányosan működő állam létének alapfeltétele. Ettől függetlenül tény, hogy számos ilyen állam létét elismerte a nemzetközi közösség, és utólag tudomásul vette az utóberendezkedés is. A Tanácsköztársaság esetében ez (talán a konszolidálódás elmaradása miatt) nem történt meg.

A fenti „megdönthetetlen vélelem” alapján tehát minden cselekményt úgy bíráltak el, mintha a terhelt semmiféle felhatalmazással nem rendelkezett volna, cselekményét „magánemberként” követte volna el. A rekvirálást például, ha békésen ment végbe, loplásként, ha erőszakot alkalmaztak, rablásként, „lelki terror” jelenléte esetében zsarolásként ítélték meg. A meghozott és végrehajtott halálos ítéleteket gyilkossággként (ez a kor jogi szaknyelvében az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölést jelentette, mára azonban a hivatalos szóhasználatból kikopott) értékelték. A politikai beszédeket izgatásként, lázításként bírálták el.

2 NAGY Szabolcs: *1919-es „kommunista bűnperek” az Észak-Dunántúlon*, Budapest, 2022, 26–33.

2. Forradalmi törvényszékek és vésztörvényszékek

Mivel ezeknek a vörösterror kategóriájába sorolt cselekményeknek a jelentős része a Tanácsköztársaság jogszolgáltatásához volt köthető, annak bukása valamennyi olyan tisztségviselőt büntetőeljárás alá vontak, aki a hatóságok számára elérhetőnek bizonyult. A Tanácsköztársaság jogszolgáltatásának alapintézményei a Forradalmi Kormányzótanács IV. számú, 1919. március 25-én kelt rendelete³ által létrehozott forradalmi törvényszékek voltak.⁴ A rendelet meghatározta a forradalmi törvényszékek szervezetét, és a legfontosabb eljárásjogi kérdéseket is tisztázta.⁵ Bár a jogszabály az 1896. évi XXXIII., a bűnvádi perrendtartásról szóló törvénycikkhez⁶ képest megdöbbenően szűkszavú – mindösszesen 10 szakaszból áll amannak majd’ 600 szakaszával szemben –, az legalább kijelenthető, hogy a legalapvetőbb szervezeti és eljárásjogi kérdéseket jogszabályban rögzítették.

A forradalmi törvényszékek hatásköre a rendelet 3. szakasza értelmében azon bűncselekményekre terjedt ki, melyeket a Forradalmi Kormányzótanács egyéb rendelete oda utalt. Mivel azonban a korábbi bírósági szervezet – mint ítélkezési fórum – a kommün kikiáltása óta nem működött,⁷ a döntéshozók hamarosan úgy találták, hogy a forradalmi törvényszékeket kell rendes büntetőbíróságokként is működtetni.⁸ Ezért alig két héttel a felállításukat elrendelő jogszabály megjelenése után, 1919. április 8-án a Forradalmi Kormányzótanács kiadta XLV. számú, a forradalmi törvényszékek hatáskörének kiterjesztéséről szóló rendeletét, melynek 2. szakasza alapján a forradalmi törvényszékek már bármilyen bűnügyben eljárhattak.⁹

A Forradalmi Kormányzótanács IV. sz. rendeletének 2. szakasza alapján a forradalmi törvényszékek elnökből, két tagból, vádbiztosból és jegyzőkönyvvezetőből álltak, mely pozíciók nem voltak képesítéshez kötve.¹⁰ Sőt az Igazságügyi Népbiztosság 1919. március 25-én kelt körrendelete alapján a hatalom elsősorban kifejezetten

3 PONGRÁCZ Jenő (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei. Tanácsköztársasági Törvénytár I–V, I*, Budapest, 1919, 14–15.

4 Ezek rendszeréről ld. CSIKY Ottó: *A Tanácsköztársaság bírósági szervezetének néhány jogpolitikai vonása = A Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról (1919–1969). A Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának 50 éves évfordulója alkalmából a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán 1969. március 26–27-én rendezett tudományos ülészek előadásai*, szerk. SZOTÁCZKI Mihály, Pécs, 1971, 18–26.

5 NÉVAI László: *Az igazságszolgáltatási rendszer átalakítása a Magyar Tanácsköztársaságban*, Jogtudományi Közlöny, 1969/6, 286–292, 288.

6 MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895, 1877–1878. évi törvénycikkek – Corpus Juris Hungarici, Millenniumi emlékkiadás 1–21.*, Budapest, 1896, 21, 118–270.

7 Fel azonban nem oszlatták a szervezetet, bár a bírák rendelkezési állományba küldésének lehetősége megnyílt. Egyéb tevékenység azonban folyhatott a bíróságokon, mint azt például a rendes törvényszékek utalványozásáról szóló 23. I. N. (1919. július 28.) rendelet is tanúsítja. Ld. PONGRÁCZ: *i. m.*, 104.

8 A bírói szervezet átalakításának folyamatával, az azt vezérlő szándékokkal kapcsolatban ld. pl. NÉVAI: *i. m.*

9 PONGRÁCZ: *i. m.*, 62.

10 PONGRÁCZ: *i. m.*, 14.

munkásokat és katonákat kívánt a forradalmi törvényszékek tagjaivá kinevezni.¹¹ Ennek megfelelően Budapesten a „bírák” (az elnökök és tagok) döntő többsége (a 162-ből 157) munkás volt, s mindössze egy jogász akadt közöttük. Bár vidéken kissé más volt a helyzet (391-ből 50 volt értelmiségi, jórészt jogász, ezek közül 17 korábban is az igazságszolgáltatásban dolgozott), összességében elmondható, hogy a forradalmi törvényszékek ítéleteit döntő többségükben laikusok hozták.

Ahol egyáltalán jelen volt a jogi szakértelem, ott azt általában – a tulajdonképpen ügyészi szerepet betöltő – vádbiztos birtokolta, ezeknek Budapesten közel egyharmada, vidéken több mint kétharmada jogász – korábban általában ügyvéd – volt.¹²

A fórum eljárásrendje statáriális jellegű volt. A IV. számú rendelet 4. szakasza kimondta, hogy a forradalmi törvényszékek hatáskörébe tartozó ügyekben alakszerű nyomozóeljárásnak és vádirat benyújtásának nem volt helye, az eljárást – a lehetőleg megszakítás nélkül – együtt ülő fórum előtt kellett lefolytatni. Az eljárás gyorsítását szolgálta az az előírás is, hogy a terhellet elfogása után azonnal a törvényszék elé kellett állítani. Az eljárás helyszíne és időpontja kötetlen volt, az akár a szabad ég alatt is folyhatott. A szankciók tekintetében a rendelet egy megkötést tartalmazott: halálbüntetést csak a tagok egyhangú döntése alapján lehetett kiszabni. A rendelet perorvoslatra vonatkozó részei nem sok lehetőséggel szolgáltak a terheltek számára: a törvényszékek határozata ellen semmilyen perorvoslati lehetőséggel nem lehetett élni, az ítéletet viszont annak kihirdetése után azonnal végre kellett hajtani, amire az esetleges kegyelmi kérvény sem hatott halasztó hatállyal.¹³

A Forradalmi Kormányzótanácsnak a forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról szóló XCIV. sz. rendelete – azon túl, hogy mint már láttuk, jelentősen cizellálta a forradalmi törvényszékek eljárásrendjét is – bevezetett egy új eljárásrendet, vele egy új fórumot is: a rögtönítélő eljárást és az annak lefolytatására hivatott „rögtönítélő forradalmi törvényszékeket”.¹⁴ Az ilyen eljárások elrendelésére a Forradalmi Kormányzótanács volt jogosult, akár egyes bűncselekményfajták esetében országos hatállyal, akár bármely bűncselekmény tekintetében speciális területi hatállyal. Mivel elsősorban az ellenforradalmi tevékenységek üldözésére szolgált, így nyilvánvaló, hogy az ilyen tevékenységek országos elharapódzása vagy egy-egy területen kitört ellenforradalmi hullám ellen kívánt általa fellépni a jogalkotó. Eljárási szabályai tulajdonképpen megegyeztek a forradalmi törvényszékek eredeti eljárás szabályaival. Ez attól tette ezen fórum eljárását statáriális jellegűvé, hogy ugyanezen jogszabály a forradalmi törvényszékek eljárásában már a vádbiztos feladatai között nevesített egy előkészítő szakaszt, illetve nem mondta ki az eljárás haladéktalan, megszakítás nélküli lefolytatását.¹⁵ Az eljárással kapcsolatban július 10-én a CXXVII. számú rendelettel hoztak még egy új szabályt, miszerint ha a rögtönítélő forradalmi törvényszék halálos

11 Ismerteti SÁRLÓS Béla: *A tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, Budapest, 1961, 48.

12 SÁRLÓS: *i. m.*, 49.

13 PONGRÁCZ: *i. m.*, 14–15.

14 Az idézőjeleket az indokolja, hogy a fórumot – az eljárással ellentétben – illetén formában nem nevesítette a jogszabály.

15 PONGRÁCZ: *i. m.*, 27–31.

ítéletét nem hajtották végre 48 órán belül, az automatikusan életfogytig tartó szabadságvesztésre változott.¹⁶

Általánosságban elmondható, hogy a súlyos, az utókor által leginkább megkérdőjelezett ítéletek a rögtönítélő törvényszékekhez voltak köthetők. A „rendes” forradalmi törvényszékek a legtöbb esetben felmentették a tagjaik erkölcsi mércéje szerint semmilyen helytelen nem cselekvő terhelteket (például a szesztilalom megsértése miatt eléjük citáltakat). Máskor bebizonyosodott, hogy az egész ítélkezési tevékenységet igyekeztek elszabotálni, ítéleteket csak megfélemlítés hatására hoztak.¹⁷

Persze akadtak kivételek is. A székesfehérvári forradalmi törvényszék vádbiztosa, dr. Balogh János például korábban törvényszéki bíróként dolgozott, és polgári karrierje ellenére (vagy talán éppen ezért, neofita túlbuzgóságból) az egyik legkíméletlenebb vidéki vádképviselővé vált. A későbbi eljárásában ellene felhozott vádpontok közül a lázadásra való felhívás büntettét például Balogh rögtön megbízatása kezdetén, egy mai fogalmaink szerinti rendészeti eljárással követte el. Április elején a megyei direktórium, tartva a templomokból kiinduló ellenforradalomtól, többek között megtiltotta a templomi prédikációk megtartását, a vallásoktatást, Prohászka Ottokár megyés püspököt pedig házi őrizetbe vetette. Ennek hatására a hívek több gyülekezetben mozgolódni kezdtek, legerősebben az Arany Imre plébános vezette Bakonysárákányban. Balogh április 6-án utasította a Vörös Őrséget, hogy menjenek ki Bakonysárákányba „rendet tenni”. A vasárnapi misére gyülekező hívek között két vörösőr elterjesztette, hogy a plébánost nemsokára elfogják és Fehérvárra viszik, mire rögvést nagy zúgolódás támadt. Erre a két vörösőr eltávozott, de délután majdnem ötvened magukkal visszatértek a plébános elfogására. Mivel sikertelenül jártak, másnap már mintegy százhuszan szállták meg a falut, de a plébánost ismét nem találták, mivel az időközben Ausztriába szökött. Az ismét Balogh (bizonyítékként becsatolt) utasítására, gépfegyverrel a faluba érkező karhatalmisták ezúttal azonban a „hangadóknak” vélt személyek közül kiemelték 26 férfit és néhány nőt, akiket a megyeszékhely forradalmi törvényszéke elé hurcoltak. Az eljárás során Balogh a vádlottaknak a következőket mondta: *„Megérdemelnék, hogy felakasszák vagy örökös rabságra ítéljék magukat!”*¹⁸

3. A katolikus klérus mint ellenség

Az egyházak tagjaihoz, azokon belül is a katolikus papokhoz azonban nem csak Balogh, hanem az egész vörös hatalom kiemelten ellenségesen viszonyult. Váry Albert vörösterorra vonatkozó gyűjteménye mintegy fél tucat pap meggyilkolását tartalmazza, akik közül a legtöbbeknek még annyi „bűne” sem volt, mint a bakonysárákányi plébánosnak. Jellemzőek a következő esetek. *„A Verő Henrik parancsnoksága alatt állott ügynevezett tengerészdandár egyik zászlóalja 1919. május 4-én*

16 TAKÓ Dalma: *A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében. A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága*, Budapest, 2019, 70.

17 NAGY: *i. m.*, 102.

18 MNL Fejér Vármegyei Levéltára, VII.123.a. fond, Balogh.

Jászkarajenőn pihent meg. Dobák Imre közlegény délelőtt a községháza előtt ment el s meglátta, mikor Kósa József plébános a plébánia felé tartott. A plébánost nem is ismerte, utána ment, s ott Kósa József plébánost és Hornyik Károly segédlelkésként egymás után agyonlőtte. Hornyik Károly a plébános holtteste előtt hangosan imádkozott, miközben Dobák rálőtt, s az holtan rogyott a plébános holttestére. Dobák azután nyugodtan távozott. Tettéknek indoka: a papok gyűlölése.”¹⁹

„A Duna–Tisza közti ellenforradalom alkalmával Halasról is útnak indították a vöröskatonákat Kecel felé. A községházán azt mondták Sós István vöröskatonának, hogy a papok az ellenforradalmárok. Erre elment a plébániára, lelőtte Vajay Lászlót, Kurcz Adolf plébánosra kétszer rálőtt, de nem találta, Kurcz Erzsébet polg. iskolai tanítónő után egy kézigránát dobott, az felrobbant, de sérülést nem okozott. Megjegyzendő, hogy akkor már az ellenforradalom le volt verve.”²⁰

Balogh János a bakonysárkányin kívül például Kisteleki István és Bilkei Ferenc plébánosokat is eljárás alá vonta, mégpedig a Himnusz eléneklése miatt.²¹ Egy másik Balogh, Balogh Ferenc több társa élén rátört a tényőfalui plébánosra, Szolomayer Taszilóra, és kényszerítette, hogy adja át neki azt a püspöki körlevelet, melyet az a misén a szószékről felolvasott. Tettéért a magánosok elleni erőszak miatt felelt.²²

A Pápához közeli Lovászpatonán a falubeliek augusztus 2-án, a Tanácsköztársaság bukása felett érzett örömben nemzetiszínű zászlót tűztek ki. Azonban Pápán még vörösuralom volt, amely értesülve a hírről, karhatalmat küldött a falura. Ezeknek hajnalban, mikor bevonultak a településre, első dolguk volt a templom tornyára kitűzött nemzetiszínű zászlóra lövöldözni. A zajra a szomszédos paplakban a plébános felébredt, s megpróbálta jobb belátásra bírni a randalírozókat, majd mikor látta, hogy azok hajthatatlanok, sőt ellene fordulnak, figyelmeztető lövéseket adott le. Erre a vörösök tűz alá vették otthona ablakait, majd berontottak az épületbe. Szobája ajtaján keresztül Nagy Jenő még egy riasztó lövést adott le, majd a rátörő vörösök egyik tagja, Mayer Lajos közvetlen közléről rálőtt. A pap a halálos sebesülésbe három óra szenvedés után belehalt.²³ A pápai direktóriumot néhány nap múlva a nemzeti hadsereg bevonuló erői buktatták meg, tagjai közül akit tudtak, elfogtak, majd később bíróság elé állítottak. A ránk maradt adatok szerint a vádlottak közül egyedül Mayert végezték ki, ellene a fő vádpont a Nagy Jenő sérelmére elkövetett gyilkosság volt.²⁴

Nagy Jenő mártíromsága a két világháború között helyben komoly figyelmet kapott, a Veszprémi Püspökség hivatalosan is foglalkozott az ügygel. A két legismertebb, a rendszerváltozás után ismét országosan is figyelmet kapott papi áldozata azonban Szemelliker Antal²⁵ és a témánkat képező ügy sértettje, Wolmuth Ferenc volt.

19 VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Budapest–Szeged, 1993, 69.

20 VÁRY: *i. m.*, 83.

21 Jól mutatja a Tanácsköztársaság szakapparátusának jellegét, hogy mint az idézetből is kiderült, Baloghn kívül a népbíróság vezetői a „civil életben” mind kőművesek voltak...

22 MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.1275/1919.

23 Veszprémi Érseki Levéltár, A.46. fond, Nagy Jenő lovászpatonai plébános halálával kapcsolatos 1942. évi jegyzőkönyv.

24 NAGY: *i. m.*, 109.

25 Biczó Zalán: *Szemelliker Antal (1882–1919)*, Győr, 2011.

4. A Wolmuth-ügy

Az országban két olyan időszak is volt, amikor az emberek, reménykedve a Tanácsköztársaság közeli bukásában, több helyütt fellázadtak a kommün ellen. Először május elején, amikor az az álhir kezdett terjedni, hogy az előrenyomuló románok elől Kun Bélának elmenekültek.²⁶ Utána pedig egy hónappal később, amikor is Szombathely központtal vasutassztrájk tört ki a Dunántúlon, melyhez sok helyütt a civilek is csatlakoztak.

A hírek hatására június 3-án Császár község lakói is fellázadtak a helyi direktórium ellen, éjjel – hogy azok ne neszeljék meg a bajt, és a pénztárt magukhoz véve ne tudjanak elmenekülni – elzárták annak tagjait. Az idős Wolmuth Ferenc plébános az ügyről csak a történetek után értesült, mivel éppen lakodalomban volt. Másnap, 4-én reggel felkérést kapott, hogy legyen az új községi tanács vezetője, ám ő ezt az egészségi állapotára hivatkozva elhárította. Ezután a tanúvallomások szerint az elzárt direktóriumi tagokat is meglátogatta, hogy őket bátorítsa. Mint minden hasonló esetben, a környező nagyobb települések direktóriumai hamarosan értesültek az eseményekről és karhatalmat indítottak a településre, Császárra Tatáról és Budapestről érkeztek a csapatok. Ők nagyon hamar összefogdosták az „ellenforradalomért” felelősnek tartott embereket, és rögtönítélő bíróságot állítottak fel. Wolmuth kis ideig a templomban rejtőzött, de hamarosan ő is kézre került.

Az eljárás nagyon hasonlított az egyéb ellenforradalmi események kapcsán indultakhoz.²⁷ A vizsgálati szakasz elindult a jelen lévő parancsnokok vezetésével, de az ítélethozatalhoz általában bevárták a budapesti központ utasítását, sok esetben konkrét személyek megérkezését. Így a Lantos Bertalan tatai (egyébként budapesti illetőségű) direktóriumi vezető által megkezdett eljárást végül a Csorna Miklós elnökből és Tóth József, valamint Novoszád János ülnökökből álló tanács zárta le, a vádbiztos Katona Sándor, míg a védő Szabó András volt. Wolmuthon kívül hét vádlottat ítélték halálra, tizenhatot pedig szabadságvesztés büntetéssel sújtottak. Az ítéleteket végül Szabó védő indítványára pénzbüntetésekre módosították, mely összegek feletti rendelkezés a Tanácsköztársaság viszonyai között természetesen nem volt kellően dokumentált, így az az efféle eljárásokban mindig felvetette a forradalmi törvényszék tagjai által elkövetett visszaélés gyanúját.

Wolmuth esetében viszont a meghozott halálos ítélet tekintetében csak annyit indítványozott Szabó védő, hogy az idős embert ne a „hangosabb” golyó által, hanem akasztással végezzék ki. Az ítéletet a vonatkozó eljárásrend szerint haladéktalanul végre is hajtották. Ahogy más hasonló esetben, úgy itt is kötelezték a település lakóit, hogy elrettentésül valamennyien legyenek jelen a statáriális tárgyaláson, majd az ítéletek végrehajtásánál.²⁸ Így Wolmuth akasztása is a település központi helyén, nagy tömeg előtt zajlott. Sajnos szintén általános volt, hogy a kivégzett ember holttestével tiszteletlenül bántak hóhérai, ez itt is megtörtént.²⁹

26 NAGY: *i. m.*, 68.

27 Pl. Devecser, ld. NAGY: *i. m.*, 68–73; Tamási, ld. NAGY: *i. m.*, 73.

28 Lásd pl. az előbbi eljárásokat.

29 Pl. a devecseri áldozatok esetében is.

A Tanácsköztársaság bukása után az Északnyugat-Dunántúl román megszállás alá került,³⁰ emiatt csak a terület felszabadulása után, 1919 késő őszen indulhattak meg az első bírósági eljárások. A császári ellenforradalom leverése miatt indult per főtárgyalása a következő év elején, 1920 februárjában zajlott a Győri Királyi Törvényszék büntető tanácsa előtt, ítélet március legelején született.³¹ A perben a harmadsorban tárgyalta cselekmény volt a kivégzés, az ellenforradalom letörése lázadás büntettként képezte az első és második vádpontot, majd a pénzbüntetések kivetése miatti zsarolás vádpontok következtek, de nem maradhattak el a hasonló ügyekben szokásos,³² egyes politikai beszédekkel elkövetett izgatás tényállásai sem.

Összesen négy halálos ítélet született. A pap hóhérai Gyuris Lajos, Berta József és Horinek Ferenc voltak, őket a Btk. 278. szakaszába ütköző gyilkosság vádjával – mint tettéseket – halálra ítélték. A statáriális eljárás vezetését megkezdő, azon végig jelen lévő és Wolmuthra halált követelő Lantos Bertalan felbujtóként ítéltetett halálra. Szabó András védő cselekményét, miszerint „enyhítésként” kötél általi végrehajtást kért a vádlott számára, szintén felbujtóként értékelte a bíróság, és életfogytig tartó fegyházbüntetést szabott ki számára. A vésztörvényszék elnöke, Csorna Miklós 12 év, az ülnök Tóth József 10 év fegyházbüntetést kapott, ők bűnsegédként feleltek. Szintén bűnsegédletként értékelte a bíróság Körmendi Istvánt (ő 15 év fegyházat kapott), Schwammer Mihály, Rév János, ifj. Tóth József, Felső József (6-6 év fegyház) és Pekó János (5 év fegyház) cselekményét, akik a helyi direktórium tagjaiként tanúskodtak a perben Wolmuth ellen. Természetesen a büntetések kiszabásánál a bíróság figyelembe vette egyéb vádpontban való érintettségüket is. Huszonhat egyéb vádlott viszont csak a többi vádpont alapján kapott büntetést, jellemzően 1–3 évig terjedő, fegyházban letöltendő szabadságvesztést. A per lefolytatása idején Beck Mihály, Katona Sándor, Rosenzweig Géza, Simon János, Kohn Ármin, Órsi Lajos és Novoszád János terheltek szökésben voltak, közülük Katona Sándor és Novoszád János – a vésztörvényszék tagjaiként – közvetlenül is érintettek voltak a gyilkosságban.

5. A Novoszád-per

Novoszád János a második világháború után bekerült a kommunista pantheonba, interjúkat közöltek vele, haláláról valamennyi megyei napilap (ugyanazon cikkel) tudósított. 1959-ben Budapesten élt, és időskora ellenére (1886 körül született) tagja volt az 56-os forradalom leverése után, az „ellenforradalmárok” megfélemlítésének céljából létrehozott Munkásőrségnek. Kamaszkorától könyvkötő műhelyben dolgozott, korán belekerült a munkásmozgalomba, már 1904-ben bérharcban vett részt. Zűrös ügyei miatt távoznia kellett szülőföldjéről, Békéscsabára került. Majd 1908-ban Komáromban bevonultatták, ezután ismét munkakereséssel, munkahelyváltásokkal

30 NAGY Szabolcs: *Győr 1919. évi román megszállásának katonai vonatkozásai*, Arrabona, 2021/58, 299–312.

31 MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.56/1920.

32 NAGY: *i. m.* 68–73.

telt az ideje.³³ Mint az egyik vele készült interjúbán elmesélte, az első világháborús szolgálata után hazatért szülővárosába, Komáromba, ahol hamarosan a szociáldemokraták vezetője lett. A város csehszlovák megszállása után Tatán lett direktórium tag, illetve a forradalmi törvényszék tevékenységében is részt vett. A császári események után Mosonmagyaróváron, rokonainál bujkált, majd amikor több mint egy évtizeddel az eredeti per lezajlása után Budapestre merészkedett, ott elhelyezkedett, ám az utcán felismerték, feljelentették és elfogták.³⁴

Perre³⁵ a Győri Királyi Törvényszék előtt zajlott, ahhoz felhasználták az 1920-as eljárás iratait, köztük az akkori tanúvallomásokat. Mivel Novoszád volt Wolmuth halálra ítélesekor a jegyzőkönyvvezető, a győri bíróság a tanúk mellett írásszakértővel is tudta bizonyítani, hogy részese volt az eljárásnak. A gyilkosságban részesei minőségben való bűnösség mellett a bíróság egyéb vádpontot nem vizsgált, pedig Novoszád nemcsak Császáron vett részt nyilvánvalóan az 1920-as eljárásban inkriminált egyéb vádpontok megvalósításában, hanem más környékbeli helyszíneken is részese volt forradalmi törvényszéki eljárásoknak, és ezeket a körözésében is leírták.³⁶ Sajnos arról, hogy ezt elévülés vagy egyéb ok miatt tették, a bíróság a hivatalos iratokban nem adott számot. Mivel a törvényszék bizonyítottan látta Novoszád bűncelekményét, hatévi fegyházbüntetésre ítélte. Súlyosbító körülményt nem talált, enyhítésként pedig beszámolta a vádlott büntetlen előéletét, családos voltát, a Tanácsköztársaság időszakát mint környezeti hatást, illetve az eltelt időt is, annak ellenére, hogy szökésével Novoszád maga vonta ki magát tizenkét esztendőre az eljárás alól.

Az ítéletet mindkét oldal megfellebbezte, így az ügy a Győri Királyi Ítéltábla elé került.³⁷ A védelem a terhelt elmeállapota miatti beszámíthatatlanságára, illetve arra hivatkozott, hogy az elkövetéskor a Btk. 77. szakasza szerinti kényszer vagy fenyegetés hatása alatt állt, ami a Csemegi-kódex szerint büntethetőségi akadályként jelentkezett volna. Ezen túl olyan tanúkat is meg kívánt idézni, akik bizonyíthaták volna, hogy Novoszád nem volt kommunista érzelmű. A bíróság az első körülményt a terhelt eljárásbeli viselkedésével látta cáfoltnak: Novoszád logikusan érvelt, világos válaszokat adott. A kényszerfenyegetés fennállásának közvetlennek kellett volna lennie, általánosságban a Tanácsköztársaság légköre nem volt ennek megállapításához elegendő. Novoszád pedig maga vallotta, hogy kíváncsiságból jelent meg Császáron, így saját maga lehetetlenítette el védője érvelését. A vonatkozó tanúk meghallgatása pedig a bíróság szerint azért nem volt szükséges, mivel az eljárás tárgya a vádlott konkrét cselekménye volt, politikai beállítottsága annak nem képezte tárgyát. Így a felsőbb bíróság mindenben jóváhagyta az alsóbb fórum ítéletét, de az még mindig nem vált jogerőssé, fellebbezés következtében a Kúria elé került. A legfelsőbb fórum végül egy évvel megemelte Novoszád büntetését,³⁸ aki megkezdte annak letöltését a szegedi Csillagban.

33 VADÁSZ Ferenc: *Rádió a börtöncellában*, Békés Megyei Népújság, 1962. január 9., 4.

34 SÁRKÓZI Gyula: *A 19-es veterán mindig helytállt*, Komárom Megyei Dolgozók Lapja, 1959. március 14., 3.

35 MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.691/1931.

36 N. N.: *Elfogtak egy gyilkosságért körözött terroristát*, Esti Kurir, 1931. január 25., 3.

37 MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.1063/1931.

38 N. N.: *A császári vörös véstörvényszék egyik ülnökének büntetését hét évre emelte föl a Kúria*, Esti Kurir, 1932. január 29., 6.

6. Összegzés

Szegeden számos későbbi befolyásos kommunista politikus is rabtársa lett, többek között Rákosi Mátyás vagy Révai József. Ennek ellenére a második világháború után nem vált első vonalbeli pártfunkcionáriussá. Nekrológjai a Tanácsköztársaság alatti tevékenysége mellett azt emelték ki, hogy a Csillagban rejtett rádiót fabrikált, mely közvetítette a kommunista rabok számára a világ híreit, illetve az olvasásra kintről beküldött könyvekbe visszaküldésük előtt bekötötte a rabok leveleit, így játszva ki a levelezési tilalmat.³⁹

Bár a Tanácsköztársaság funkcionáriusai ellen lefolytatott perek nagy számban maradtak fenn, ezekre általában az jellemző, hogy közvetlenül az ellenforradalmi rendszer születésének időszakában lezajlottak. A Novoszád-féle kései eljárás nagyon ritkának számít, főként azért, mivel nem volt általános a terheltek belföldi elrejtőzése, aki tehetett, rögtön külföldre szökött, és a második világháború végéig nem is jött vissza az országba.⁴⁰

A bírói gyakorlat tekintetében pedig nagyon tanulságos összevetni a császári papgyilkosság két perét. Míg az 1920-as eljárásban minden vádpontot vizsgáltak, és bizonyítottság esetén a terheltek számlájára is róttak, Novoszád '31-es eljárásában már nincs ez így, gyakorlatilag kizárólag Wolmuth halálában betöltött szerepét értékelték. Minden bizonnyal ennek is betudható, hogy ülnöktársával, Tóthtal szemben tíz év helyett csupán hat év fegyházbüntetésben részesült, pedig írnokként még kiemeltebb szereplője is volt az eljárásnak, mint Tóth. Általánosságban is megfigyelhető azonban ezen kései eljárásokban a bíróságok elnézőbb volta. Ebben – a perben is felemlített időmúlás mellett – minden bizonnyal az is szerepet játszott, hogy az 1919–20-ban elítéltek többségét később a magyar állam fogolycsere-egyezmény keretében kiadta a Szovjetunióknak,⁴¹ így az eredetileg kiszabott szigorúbb büntetések sem hajtottak teljes mértékben végre, mely körülménnyel az igazságszolgáltatás szereplői tisztában voltak.

Végezetül vizsgáljuk meg a Novoszád és társai elleni ítélet(ek)et. Akadhatnak olyan eljárások a perfolyamban, melyek politikai szimpátia alapján túlkapásnak minősíthetők, hiszen jóhiszemű emberek Tanácsköztársaság alatti „ártatlan” cselekményeit kriminalizálják, bár eddigi vizsgálódásaim alapján nem ezek a jellemzőek. A Wolmuth-ügy azonban nem ilyen. Bár a hasonló esetekben a szereplők gondolhatták úgy, hogy a Forradalmi Kormányzótanács általános felhatalmazást adott az ellenforradalmárok elleni legvéresebb fellépésre is, ezt a feltevést azonban több körülmény cáfolja. Egyrészt közismert a Korvin Ottó tevékenysége körüli forradalmi kormányzótanácsi vita.⁴² Másrészt konkrét esetek is voltak – mint a már említett fehérvári Balogh vádbiztos egy

39 VADÁSZ: *i. m.*, 4.

40 A ritka kivételek egyike az 1925-ben, titkos megbízatással érkező Rákosi Mátyás volt, akit el is fogtak és bíróság elé állítottak 1919-es tevékenysége miatt.

41 NAGY: *i. m.*, 117.

42 VARGA Krisztián: *Korvin, a „vörös inkvizítor”*, Múlt-kor, 2019, tavasz, 70–77.

halálos ítélete, illetve a veszprémi vasutassztrájk kapcsán halálra ítélt Kauka Lajosé⁴³ –, ahol, amikor a budapesti központ értesült a túlkapáasserűen szigorú ítéletekről, még idejében odahatott és megakadályozta annak végrehajtását. Wolmuth esetében azonban meglévő felhatalmazottság esetén is megkérdőjelezhető lenne az eljárás jogszerűsége, hiszen nyilvánvaló volt, hogy az ellenforradalmi cselekmények fő felelőse nem lehet az azokban tevőleg részt sem vevő idős pap, így ha (számos tanúvallomással cáfolt) felbujtókénti szerepét el is fogadjuk, halálbüntetése akkor is aránytalan vádlottársai pénzbüntetéseihez képest. Az eljárás tehát ezen a mércén elbukott, a felelősök számonkérése aligha tekinthető tehát csupán politikailag motivált bosszúnak. Az pedig mint más esetekben, ezen eljárásokban is elmondható, hogy amennyiben elfogadjuk az új politikai berendezkedés jogosultságát az elszámoltatásra, más kivetnivalót már nem nagyon találhatunk perekkel kapcsolatban, azok ugyanis a vonatkozó anyagi és eljárásjogi normák maximális betartásával zajlottak, a bíróságok a bizonyítékokat, a bizonyíthatóságot figyelembe véve ítéleztek, nem volt jellemző a magyar történelemben egyéb rendszerváltozások után jelen lévő, prekonceptiók mentén zajló bíraskodás.

Irodalomjegyzék

1. BICZÓ Zalán: *Szemelliker Antal (1882–1919)*, Győr, 2011.
2. CSIKY Ottó: *A Tanácsköztársaság bírósági szervezetének néhány jogpolitikai vonása = A Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról (1919–1969). A Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának 50 éves évfordulója alkalmából a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán 1969. március 26–27-én rendezett tudományos ülészak előadásai*, szerk. SZOTÁCZKI Mihály, Pécs, 1971.
3. MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Törvénytár 1000–1895, 1877–1878. évi törvényczikkek – Corpus Juris Hungarici, Millenniumi emlékkiadás 1–21.*, Budapest, 1896.
4. NAGY Szabolcs: *1919-es „kommunista bűnperek” az Észak-Dunántúlon*, Budapest, 2022.
5. NAGY Szabolcs: *Győr 1919. évi román megszállásának katonai vonatkozásai*, Arrabona, 2021/58.
6. NÉVAI László: *A igazságszolgáltatási rendszer átalakítása a Magyar Tanácsköztársaságban*, Jogtudományi Közlöny, 1969/6.
7. PONGRÁCZ Jenő (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei. Tanácsköztársasági Törvénytár I–V, I*, Budapest, 1919.
8. RÉV Erika: *A népbiztosok pere*, Budapest, 1969.
9. SÁRLOS Béla: *A tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, Budapest, 1961, 48.
10. TAKÓ Dalma: *A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében. A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar Főnökének Bírósága*, Budapest, 2019.
11. VARGA Krisztián: *Korvin, a „vörös inkvizítor”*, Múlt-kor, 2019, tavasz.
12. VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Budapest–Szeged, 1993.

43 NAGY: *i. m.*, 114.

Levéltári források

1. MNL – Fejér Vármegyei Levéltára, VII.123.a. fond, Balogh.
2. MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.1275/1919.
3. Veszprémi Érseki Levéltár, A.46. fond, Nagy Jenő lovászpatonai plébános halálával kapcsolatos 1942. évi jegyzőkönyv.
4. MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.56/1920.
5. MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.691/1931.
6. MNL Győr–Moson–Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltára, VII.1.b. fond, B.1063/1931.

Újságcikkek

1. N. N.: *A császári vörös véisztörvényszék egyik ülnökének büntetését hét évre emelte föl a Kúria*, Esti Kurir, 1932. január 29.
2. N. N.: *Elfogtak egy gyilkosságért körözött terroristát*, Esti Kurir, 1931. január 25.
3. SÁRKÖZI Gyula: *A 19-es veterán mindig helyállt*, Komárom Megyei Dolgozók Lapja, 1959. március 14.
4. VADÁSZ Ferenc: *Rádió a börtöncellában*, Békés Megyei Népművelési Központ, 1962. január 9.

SALLAI JÁNOS

Rendőrtisztviselő szaktanfolyamok és tisztképzés tankönyvei

Textbooks for Police Officers' Courses and Commissioned Officer Training

Abstract: "No one is born a policeman" – wrote Miklós Réde(i)y at the beginning of the 20th century, who did a lot to ensure that through his books and articles on police and law enforcement well-prepared police officers were performing their duties in Hungary. Just as many 19th- and 20th-century law enforcement experts picked up pens to make literature available for the education of police officers, inspectors, detectives, and investigators. The textbooks required for the specialized law enforcement courses were drawn first from the books on police subjects already published and after 1922 from works written by eminent legal experts and scholars researching police science who were the teachers of the course and were available to both students of the specialized courses and the officers performing enforcement in practice.

Keywords: police officer, law enforcement officer, detective, inspector, textbook, specialized training course

Összefoglaló: Senki nem születik rendőrnek – írta a XX. század elején Réde(i)y Miklós, aki rendőrségi, rendészeti témájú könyveivel, cikkeivel nagyon sokat tett azért, hogy Magyarországon jól felkészült rendőrök teljesítsenek szolgálatot. Mint ahogy nagyon sok XIX–XX. századi rendészeti szakértelmiségi ragadott tollat, hogy a rendőrök, felügyelők, fogalmazók, detektívek oktatásához rendelkezésre álljon a szakirodalom. A rendészeti szaktanfolyamokhoz szükséges tankönyvek először a már kiadott rendőrségi témájú könyvekből, majd 1922 után a tanfolyam tanárai, jeles jogi és rendészeti tudósok által írt művekből kerültek ki, és álltak mind a szaktanfolyamok hallgatói, valamint a gyakorlati végrehajtók számára.

Kulcsszavak: rendőr, rendészeti tisztviselő, fogalmazó, felügyelő, detektív, tankönyv, szaktanfolyam

A magyar rendészet történetének kezdetétől folyamatosan visszatérő problémaként jelentkezett a rendészeti témájú szakkönyvek fellelhetősége. Már az első szakfolyóirat (1869), a *Közbiztonság* lapjain fókuszba került a rendészeti oktatás és a szakirodalom hiánya. Az 1870-ben megjelent második számban a lap főszerkesztője a rendészeti iskola létrehozásáért emelt szót. A szerkesztő vezércikkében a következőket írta: „*bármily rendszerre is alapítassék a rendőrség újjászervezése, ez csak akkor fog megfelelni hivatásának, ha a rendészeti közegek a rendészeti tudományban elméletileg is kiképeztetnek*”.¹

1 Közbiztonság, 1870. január 9., 2. sz., 1.

A cikk írója nagy hiányosságként vetette fel, hogy a rendőrtisztviselők számára nem állnak rendelkezésre tankönyvek, szakirodalom. Ezért rendészeti tanszék felállítását és szakirodalom írására pályázatok kiírását javasolta.² A szerkesztő a továbbiakban az iskola létrehozását alátámasztotta még azzal a gondolattal, hogy nem a rendszer, nem a betű, hanem a képzett rendőr képes a törvény alkalmazására.³

Ezt követően a más-más elnevezéssel, de folyamatosan megjelenő rendészeti szakfolyóiratokban napvilágot látott szakmai cikkek szolgálták szakirodalomként a rendőrtisztviselők felkészítésében. Az oktatást elősegítették a rendőrséggel, rendészettel kapcsolatos jogszabálygyűjtemények.⁴

A külföldi rendőrségekről szóló első magyar nyelvű kiadvány Pázmándy Dénes 1876-ban megjelent könyve,⁵ amely a brüsszeli és a párizsi rendőrséget mutatta be. A rendészetet Berlinben hallgatott szerző Robert von Mohl *Polizei-Wissenschaft* művét tartotta követendőnek a rendészeti szakirodalomban. Az állami rendőrség hívének vallotta magát, miközben tudományos igényességgel mutatta be a brüsszeli municipiális (helyi) rendőrséget. A következő külföldi rendőrségeket⁶ ismertető könyvet 1916-ban adták ki, amelynek szerzője az a dr. Dorning Henrik, aki 1922-től 1928-ig a rendőrség országos szaktanulmányi felügyelője és a rendőrtisztai tanfolyamok vezetője volt. A német, osztrák, francia rendőrségek szervezeteit bemutató könyv egyben tankönyvül szolgált, amelyet a benne található „*A Magyar Királyi Belügyminisztérium felügyelete alatt álló rendőrségi szaktanfolyamok kiadványai*” felirat is igazol.

A bűnügyi nyomozásról első között Endrődy Géza írt tankönyvet,⁷ melynek fő indokaként a bűnügyi rendészet szakirodalom⁸ hiányát említette meg az előszóban. Endrődy szerint olyan tankönyvre lenne szükség, amely „*a nyomozások minden ágában oktatást és útbaigazítást adna az igazságszolgáltatás faktorainak*”.⁹

2 Uo., 2.

3 SALLAI János: *Első rendészetelméleti szakközlöny folyóiratunk: A „Közbiztonság” (1869)*, 2016, <http://www.pecshor.hu/periodika/XVII/sallai.pdf> (letöltés ideje: 2023. 03. 09.).

4 KEDVESSY György: *Az országos és pesti rendőrügyi szabályrendeletek. Gyűjtötte és az időközben történt változások, megtoldások és közrendészeti vezérfonállal az alsóbb rendőrség tisztviselői és közegei számára ellátta*, Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda, Pest, 1872; KRÉCSÁNYI Kálmán: *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye*, Magánkiadás, Budapest, 1884; RÉDEY Miklós: *Rendőri eljárás körébe vágó rendeletek és utasítások gyűjteménye*, Stephaneum, Budapest, 1899.

5 PÁZMÁNDY Dénes: *A Brüsszeli és a Párizsi rendőrség*, Kilián Frigyes Egy. Könyvkereskedés, Budapest, 1876.

6 DORNING Henrik: *Külföldi rendőrségek. A német, osztrák és francia rendőrségek szervezete*, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt. A Magyar Királyi Belügyminisztérium felügyelete alatt álló rendőrségi szaktanfolyamok kiadványai, Budapest, 1916.

7 ENDRŐDY Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve, a magyar királyi csendőrség, városi és járási rendőrhatalóságok, valamint vizsgálóbírák, királyi ügyészek és általában a bűnügyekkel foglalkozó egyének részére*, Kármán-féle Könyvnyomda, Losonc, 1897.

8 „*Leginkább a bűnügyi nyomozással hivatásszerűen foglalkozó csendőrség és rendőrség nélkülözött mindez ideig egy oly kézi könyvet, mely a gyakorlati szolgálat legkomolyabb eseteiben is szakszerű tájékoztatást, az újonc csendőrnek és -rendőrnek pedig választott életpályájára kimerítő oktatást nyújtson.*” Ld. ENDRŐDY Géza: *i. m.*

9 Uo., 1.

A hazai rendészetről, rendőrségről szóló szakirodalmak sorát Laky Imre művei nyitották meg. Első rendőri szakkönyvét tulajdonképpen személyes kényszer szülte. Visszaemlékezése szerint az 1890-es években a rendőrség főparancsnoka csupán néhány hetet engedélyezett az új felügyelők kiképzésére: „*Mikoron Tóth János (az akkori oktató felügyelő – A. G.) iskolájába mint újonnan kinevezett felügyelő bekerültem, a napiparancsok nagy garmadáját évekre visszamenőleg elem rakta azzal: 'Ha ezeket áttanulmányoztad, akkor mindent tudsz, amit új állásodban tudni kell.'* Vettem egy nagy regiszteres könyvet s a parancsokat sorra tanulmányozva, amit bennük megjegyzendőnek találtam, a megfelelő betű alatt bevezettem a regiszterembe.” Az ismert rendőri szakíró, Rédey Miklós kerületi kapitány társszerzőségével, kétéves közös munkájuk eredményeként született meg ezekből a feljegyzésekből a *Rendőrségi Lexicon* című hiánypótló segédlet. A szerzőpáros később folytatta a közös munkát, és 1909-ben az időközben megalkotott jogszabályokkal kibővítve, ezáltal lényegesen terjedelmesebb és nagyobb formátumú kiadásban, 1240 oldalon adták ki a lexikon újabb változatát, amely már a *Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve* alcímet viselte. Munkáik nagyságát szemlélteti, hogy 110 évig nem került hasonló lexikon kiadásra, továbbá hogy egyes rendészeti témakörök tekintetében ma is iránymutatóul szolgálnak az általuk megfogalmazott címszavak.¹⁰ 1905 májusában Laky Imrét áthelyezték a Mosonyi utcai laktanyába az oktatói feladatok ellátására. A rendőrfelügyelő bizonyos feltételekhez kötötte új munkakörének elvállalását: az oktatás irányításában – az 1881. évi XXI. törvénycikkben meghatározott kereteken belül – szabad kezet kért, a kiképzést pedig intézményesült formában, tanosztály megszervezésével és a tananyag nyomtatott kiadásával kívánta elősegíteni. A következő évben, 1906-ban a Mosonyi utcai laktanyában megtartott tanfolyamok anyagát az általa írt új rendőrségi tankönyvben¹¹ foglalta össze. A három kiadást is megélt *Rendőrközegek* tankönyve a dualizmus kori rendőrképzés legfontosabb szakmunkája és történeti forrása. Laky a tankönyv írásának és kiadásának fő indokaként azt tartotta, hogy a mérföldkönek bizonyult bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk hatálybalépését követően a rendőrnek szüksége van olyan tananyagra, amelyet elsajátítva nem tapogatózik a sötétben. Laky véleménye szerint „*a rendőroktatásnak elsősorban arra kell irányulnia, hogy megismerje a közjogi alapvető fogalmakat, megismerje a törvényt, a törvény születésének körülményeit s az államháztartás gépezetét. Tudnia kell, mi a végrehajtó hatalom, melynek ő egyik alkotó része.*”¹² Laky a 4-6 elemi végzett paraszt- vagy iparoslegényekben látta a jövő jó rendőreit, akik a kötelező katonai szolgálat letöltése után kiváló értelemmel és nagy szorgalommal felszerelve kitűnő nyersanyagoknak bizonyulhatnak. Véleménye szerint a rend őret úgy kell felkészíteni, kiképezni, hogy ismernie kell a hatalmát, értse a jogát, „*midőn megszólítás,*

10 SALLAI JÁNOS, ANDROVICZ GÁBOR: *Laky Imre, a magyar rendőri szakoktatás úttörője = Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére*, szerk. BARABÁS A. Tünde, CHRISZTIÁN László, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 445–456.

11 Nem Laky Imre kötete volt az első magyar rendőrségi tankönyv. Tóth János rendőri oktató már 1896-ban összeállított egy képzési anyagot, azonban túlzott, nehezen érthető jogi nyelvezete miatt kiadásra sem került. Laky Imre közvetlen elődje, nemespalágyi Palágyi Kálmán rendőrfelügyelő tankönyve (*Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére*, 1905) pedig csak néhány hónapig volt használatban.

12 LAKY Imre: *Rendőrközegek tankönyve*, Pátria, Budapest, 1906, 3.

figyelmeztetés által megelőzi a kihágást, bűncselekményeket".¹³ Az 1906-ban kiadott könyve a következő fő részeket tartalmazta:

I. Közjogi alapfogalmak ismertetése.

II. A törvényhatóságokról, községekről, a fővárosi törvényhatóságokól, a fővárosi előljáróságairól, a közigazgatási bizottságokról, a közigazgatási bíróságokról, valamint a fővárosi közmunkák tanácsáról szóló törvények.

III. Magyar büntetőtörvény a büntettek és vétségekről szóló tv. általános része.

IV. Magyar büntetőtörvény a büntettek és vétségekről szóló tv. a bűncselekmények és azok minősítése.

V. A kihágási büntető törvénykönyv.

VI. Bűnvádi eljárás.

VII. Nyugdíjtörvény ismertetése.

VIII. Gazdászat-kezelési utasítás.

IX. Elsősegélynyújtás balesetnél.

X. Fontosabb miniszteri rendeletek, fővárosi szabályrendeletek, Budapest főkapitányi rendeletek, és a szolgálatot szabályzó rendőr-főparancsnoki utasítások.

A tankönyv igazi értéke, hogy a szerző által legfontosabb tudnivalókat kérdés-felelet formában rögzítette, amelyet a rendőriskola tanulói hatékonyan tudtak forgatni. Később a tankönyv nagyon hasznosnak minősült, és még két kiadást megért.

A következő bűnügyi tankönyvet¹⁴ egy nagyváradi csendőr-ügyész páros, Kármán Elemér–Soltész Imre írta és adta ki. A tankönyv a csendőrség tanfolyamaira készült, de a rendőrségnél is elterjedt, és használták a bűnügyi szakemberek. „*A könyv tárgyalja a bűncselekmények felfedezési módjait, majd foglalkozik az egyes büntettek nyomozásával, mint emberölés, a testi sértések különböző nemei, ezzel kapcsolatban az akasztás, megfojtás, vízben talált hullák, öngyilkosság, magzatelhajtás, mérgezések kiderítésével, ezután a gyűjtogatással és általában a tűzesetekkel, majd a lopás jelenségeivel, a tolvaj szerszámaival, segédjeivel, a tolvaj szövetségeseivel, valamint a lopás egyes fajaival, mint a betöréses, besurranó, szállodai, vásári, házi lopás, zsebtolvajlás, orvvadászat és vadorzás, végül a pénzhamisítással. A mű harmadik része a nyomozó cselekményeket tárgyalja: a helyszíni szemlét, a rajzolást, a bűnügyi fényképezést, a lábnyomok, kéznyomok, ujjnyomok, vérnyomok felvételét, a tanúk kikérdezését, a házkutatás, személymotosás, letartóztatás módjait, mindezeket egyes példákkal magyarázva, valamint a gyanúsított kikérdezését és tekintettel van a bűnügyi lélektan eredményeire; ismer-teti az ujjnyomatrendszert, a Bertillonaget, s az országos bűnügyi nyilvántartó hivatalt.*”¹⁵

A forradalmak idején, 1918-ban született Sándor László és Dietz Károly rendőrségi szaktanfolyami munkája a nyomozás alapelveiről.¹⁶ A szerzők, gyakorlott rendőrtisztviselők lévén, egy gyakorlatban hasznosítható tankönyvet kívántak a nyomozók kezébe adni. Ezért összeszedték a nyomozók számára a legfontosabb elméleti és gyakorlati nyomozással kapcsolatos tudnivalókat. A szerzők nemcsak ismereteket akartak átadni,

¹³ *Uo.*, 4.

¹⁴ KÁRMÁN Elemér, SOLTÉSZ Imre: *A nyomozás tankönyve. Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára. 40 ábrával. (Kotzó Emil fényképfelvételei.)*, Franklin Társulat, Budapest, 1911.

¹⁵ *Uo.*

¹⁶ SÁNDOR László, DIETZ Károly: *A nyomozás alapelvei*, Pátria, Budapest, 1918.

hanem érdekessé, figyelemfelkeltővé akarták tenni munkájukat azáltal, hogy érdekes feljelentéseket is bemutatnak, például besúgókról, névtelen feljelentőktől származó dokumentumokat. Kiemelten foglalkoztak a gyanúsított kihallgatásával, amelyre vonatkozó útbaigazítást is adtak. A tankönyv erőssége, hogy minden példát a gyakorlati életből vettek, és azt egyben illusztrálták is, ami elősegítette a megértést. A példák leírása is követendő, hisz egy újonc nyomozó számára nem száraz jogszabályokat kell tanítani, hanem a gyakorlati példák regényes leírásával kell elősegíteni a nyomozómunka rejtelmeinek megértését, megtanítását.

Az első világháborút követő forradalmak időszakában született meg a vidéki rendőrségek államosításáról és centralizálásáról szóló törvényjavaslat, amely az 5047-es ME törvényt módosító rendelettel és az azt követő 1920-as I. törvény hatályosításával lépett életbe. Az új állami rendőrség a kezdeti nehézségek ellenére mindent megtett, hogy a rendőrtisztviselői kara felkészült felügyelőkből, fogalmazókból és detektívekből álljon. Sokáig akadálya volt az önálló rendőrtisztképzésnek az 1883. évi I. törvény,¹⁷ amely a *caeteris paribus* elvét szem előtt tartva, már a rendőrtisztviselők felvételekor egységesen jogi, államtudományi képzettséget írtak elő a kapitányi, felügyelői tisztviselők számára. A rendészeti képzés továbbgondolásáról írt Rédey Miklós 1894-ben a *Rendőri Lapok* november 4-i számában, amelyben a rendőrtisztviselők önképzését tartotta szükségesnek, amelyhez eszközként egy rendőrségi könyvtár felállítását javasolta. A municipiális rendőrség bajait abban látta, hogy az állományában kevés a kvalifikált rendőrtisztviselő, a helyzet kezelésére Rédey szerint a közigazgatási tanfolyamok elindítása jelenthet megoldást. A rendőrtisztviselők képzésének a közigazgatási tisztviselőkkel azonos besorolását a korszak rendészeti szakértelmisége folyamatosan kritizálta.¹⁸ A kialakult helyzetet jellemzi, hogy „a rendőrtisztviselők még a közigazgatási pályára lépőknél is rosszabb helyzetben vannak, mert csakis közigazgatási ismeretekkel lépnek be állásukba s mindjárt az első szárnypróbálgatásoknál szomorú tapasztalatokra jutnak. Még jó, ha meg nem égetik a körmüket. A rendészetnek tanszéke nincs. De még csak special kollégiumként sem szerepel soha a tanrendekben. A rendészettel a közigazgatásról szóló tankönyvek össze-vissza 6-8 oldalon végeznek, felszínesen, rendszerint, az 1860–70-os évek német tudósainak elavult teoriái nyomán. Önálló, csakis rendészettel foglalkozó tankönyvünk nincs, sem elméleti, sem gyakorlati.”¹⁹ A rendőrségnél kialakult képzési anomáliákat az államosítás után azzal oldották fel sikeresen, hogy az 1883. évi I., a köztisztviselők minősítéséről szóló törvény 29. §-a²⁰ lehetőséget adott a minisztériumoknak, hogy speciális követelményeket támasszanak a saját köztisztviselőjükkel szemben. Ez az ún. „minősítési törvény” a közigazgatási szakba sorolt rendőrtisztviselői állások többségének betöltéséhez felsőfokú végzettséget írt elő. A jelentkezőnek ügyvédi oklevéllel, államtudományi vagy jogtudományi tudorssággal, vagy legalább a 4 éves jogakadémiai tanfolyam elvégzésével és államtudományi államvizsgával kellett rendelkeznie. A véglegesített tisztviselő

17 1883. évi I. törvénycikk a köztisztviselők minősítéséről.

18 RÉDEY Miklós: *Rendőri szakoktatás*, Közbiztonság, 1911. február 13., 98.

19 *Uo.*

20 E szerint: „Az egyes minisztériumok kebelében a tőlük függő egyes állami hivatalokra nézve eddig fennállott, vagy a mutatózó szükség szerint ezentúl életbeléptetendő különleges tisztvi vizsgák a fentebbi rendelkezések által nem érintettek.”

tanulmányai azonban ezzel nem értek véget: „Már régóta felismerték azt az igazságot, hogy a rendőrség intéző és végrehajtó tisztviselői, valamint külszolgálati közegei részére nem elegendő az az előképzettség, amelyet valamely alsóbb vagy középfokú iskola, vagy akár az egyetem adhat, hanem feladatuk körük sajátosságánál fogva külön szakképzésre szorulnak” – említi Dorning Henrik egyik 1922-es előadásában.²¹ Ennek a hiányosságnak a kiküszöbölésére találták ki a rendészeti tisztviselői szaktanfolyamokat. Ennek kivitelezésére az 1883. évi I. törvénnyel összhangban 1922. április 27-én kiadásra került gróf Bethlen István miniszterelnök 3720. sz. rendelete „a rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazásához szükséges kellékek és ezek joghatálya” címmel, amelynek alapján megszülettek a BM-rendeletek a tisztviselői szaktanfolyamok végrehajtására.

A szaktanfolyamok 1922. november 22-én indultak,²² amelyhez kezdetben a már meglévő kiadványokat használták fel, így a már említett Dorning Henrik könyve²³ és Laky Imre könyve²⁴ mellett az alábbi tankönyveket használhatták a tanfolyam hallgatói:

RÉDEY Miklós: *A rendőri szolgálat vezérfonala*, Pátria, Budapest, 1916.

GÁBOR Béla, DORNING Henrik: *A nyomozás segédeszközei*, Pátria, Budapest, 1916.

DUMITREÁNU Ágoston: *Az életmentés vezérfonala*, Pátria, Budapest, 1917.

SCHREIBER Emil: *A prostitúció*, Pátria, Budapest, 1917.

SÁNDOR László, DIETZ Károly: *A nyomozás alapelvei*, Pátria, Budapest, 1918.

LAKY Imre (szerk.): *Szervezési és egyéb szabályzatok*, Pátria, Budapest, 1921.

PALÁGYI Kálmán (szerk.): *Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére*, Pátria, Budapest, 1905.

A szaktanfolyam indulásakor a rendőrségi szakfolyóiratot *A Rend*-nek hívták, amelyben folyamatosan tettek közzé szakirodalmak megjelentetéséről cikkeket. 1926 áprilisában jelent meg Tomcsányi Móric két könyvének ismertetése a *Magyar Közjog (Alkotmányjog)* és a *Magyar Közigazgatásjog Alapintézményei* címmel.

Három évig tanított Schreiber Dániel²⁵ a szaktanfolyamokon. 1926-ban látott napvilágot a *Daktiloszkópia* műve, amely részletesen ismerteti az „*ujjlenyomatrendszert, az osztályozást, az ujjnyomatlapok nyilvántartását*”.²⁶ A könyv nemcsak a bűnügyi szakemberek, hanem a rendőrség minden tisztviselője számára hasznos ismereteket tartalmazott.

Ahogy a társadalomban, úgy a rendőrségnél is folyamatosan változott minden, amire a rendőri vezetésnek, a szaktanfolyam tanárainak reagálni kellett. Ezért van az, hogy az 1906-ban Laky Imre könyvében közreadott, szolgálati étellel kapcsolatos szabályok is megváltoztak, módosultak, így felmerült az igény egy átfogó ismereteket tartalmazó szolgálati szabályzat tankönyv iránt, amit 1937-ben vitéz Nagyselmeczy

21 ANDROVICZ Gábor: *A magyar rendőrképzés fejlődése a dualizmus időszakában*, Magyar Rendészet, 2018/1, 31.

22 Az ünnepélyes tanévnyitón hangzott el Dorning Henrik a rendőrség történetéről szóló előadása: DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése. Különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra*, Budapesti Hírlap Ny., 1922.

23 DORNING: *Külföldi rendőrségek...*, i. m.

24 LAKY: *Rendőrközegek tankönyve...*, i. m.

25 Schreiber Dániel a Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal tagja, gyakorlati daktiloszkópusz volt.

26 SCHREIBER Dániel: *Daktiloszkópia*, A Rend, 1926/11, 1.

László készítette el. A szerző a korábbi szolgálati szabályzat tankönyvre támaszkodva mintegy 320 oldalon adta közre, amit a rendőröknek a szolgálati szabályzat kapcsán tudni kellett. Az új tankönyv a következő nagy témaköröket dolgozta fel:

„I. A rendőri őrség személyzetének szolgálati utasításában foglalt rendelkezések ismertetése. (A m. kir. rendőrség őrségének rendeltetése és hatásköre. A rendőrök köteleességei. A rendőri szolgálati tennivalói. A szolgálati tennivalók kiviteli módozatai. Eljárás a m. kir. honvédség tagjaival szemben. Eljárás a területenkívüliséget, személyes mentességet, mentelmi jogot élvező egyénekekkel szemben. Eljárás közhivatalban, közszolgálatban, stb. álló egyénekekkel szemben. Belépés hivatalos eljárás céljából a királyi (kormányzói) palotába, királyi (kormányzói) udvarhoz tartozó területenkívüliséget, vagy személyes mentességet élvező személyek hivatalos helyiségébe és lakásába, valamint katonai épületekbe. Közúti, közlekedési eszközök díjmentes igénybevétele az őrszemélyzet által. A m. kir. rendőrség tisztikarának és őrszemélyzetének díjtalan gépjárművezetői vizsgálója.)

II. A rendőri szolgálat ellátása. (A rendőri szolgálat általában. A rendőrök rendes szolgálati tennivalóinak ellátása. A rendőrök rendkívüli szolgálati teendőinek ellátása. Rádióforgalmi szabályzat. A m. kir. rendőrség budapesti főkapitányságának teljesítendő rendőri szolgálatok. Különleges rendőri alakulatok szolgálati: karhatalmi zászlóalj, a képviselőházi őrség szolgálata és elhelyezése, lovasrendőrök szolgálata, kerékpározó rendőrök szolgálata, a közbaleseti járőrök szolgálata, idegen nyelveket beszélő rendőrök szolgálata, erkölcsrendészeti végrehajtó tevékenységet ellátó rendőrök szolgálata, próbarendőrök gyakorlati szolgálata a fővárosban. A rendőrkutya a közbiztonság és közrend szolgálatában. A vízből mentés szervezése.)

III. Altiszti szolgálatok. (Altiszti rendes, felügyeleti és egyéb rendkívüli szolgálatok. Különleges altiszti szolgálatok. A budapesti főkapitányságnál teljesítendő rendkívüli altiszti szolgálatok.)

IV. A felügyelőkarbeli tisztek és egyéb, a csapathoz beosztott tisztviselők tennivalóinak részletezése 1. Budapesten, 2. Vidéken.

V. Az ősrégi személyzet fegyverzetének és felszerelésének leírása. (Gyalogos őrség. Lovas őrség. Motorkerékpáros, közlekedési szolgálatot teljesítő őrszemélyzet és gépkocsivezetők.)

VI. A rendőri őrszemélyzet éles lögyakorlata. (A 7.65 mm-es önműködő Frommer-pisztoly (Stop-minta) használatára, karbantartására és kezelésére utasítás – 9 képpel.)²⁷

A fentiekből is jól látható, hogy a szolgálati szabályzat tankönyv a szolgálati élet minden területére kiterjedt, és a szerző alapos munkát végzett. A tankönyv oktatási jellegét igazolja, hogy a témákat kérdés-felelet formában találja, így a szaktanfolyam hallgatónak is nagy segítséget nyújtott a tananyag elsajátításában.

A rendészeti tisztviselői szaktanfolyamok a második világháborúig folyamatosan készítették fel a m. kir. rendőrség tisztviselői állományát. A korszak rendészeti szakértelmiségei, tudósai és a szaktanfolyam tanárai folyamatosan törekedtek arra, hogy minél magasabb színvonalú szakirodalmat bocsássanak a hallgatók részére. Terjedelmi korlátok miatt csak felsorolásszerűen a következő, a szaktanfolyamon használt könyvek maradtak ránk:

RÉDEY Miklós: *Bevezetés a magyar rendőri jog alaptanaiba*, 1923.

Dr. KOLBINGER János: *Első segélynyújtás*, (?)

27 NAGYSELMECZY László: *Szolgálati szabályzat tankönyv*, Magyar Rendőr, 1937/9, 210.

Dr. BIRÓ Béla: *A rendőrorvosi szolgálatra vonatkozó törvények és rendeletek Gyűjteménye*, 1931.

BIRÓ Gábor: *A prostitúció*, 1933.

LAKY Imre, BARNA Pál: *Rendőrségi szervezési és egyéb szabályzatok*, 1924.

Dr. LAKY Lajos: *Adatok a helyszínes bűncselekmények nyomozásához*, 1938.

Dr. CSUHAY Sándor: *Kihágások*, 1935.

NAGY Valér: *A magyar köz-, közigazgatási- és magánjog tankönyve*, 1936.

Dr. DOMING Henrik, Dr. VARGA Lajos: *A büntetőjog tankönyve*, 1936.

vitész BARCZA Pál: *A magyar királyi rendőrség szervezete és ügyvitele*, 1943.

A fenti művek nemcsak a rendőrség kötelekéhez tartozó személyek számára voltak elérhetők, hanem a téma iránt érdeklődők is megvásárolhatták a kijelölt könyvkereskedőknél.

A két világháború közötti rendészeti tisztviselők képzésének magas színvonalához nagyban hozzájárult, hogy a tanfolyam hallgatói számára a korszak legjelesebb szakemberei irtak tankönyveket, és a szerzők nagy részével a tanfolyam előadásai során is találkozhattak, hisz maguk oktatói vagy vezetői voltak a rendészeti szaktanfolyamoknak.

Irodalomjegyzék

1. ANDROVICZ Gábor: *A magyar rendőrképzés fejlődése a dualizmus időszakában*, Magyar Rendészet, 2018/1.
2. DORNING Henrik: *Külföldi rendőrségek. A német, osztrák és francia rendőrségek szervezete*, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt. A Magyar Királyi Belügyminisztérium felügyelete alatt álló rendőrségi szaktanfolyamok kiadványai, Budapest, 1916.
3. ENDRÖDY Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve, a magyar királyi csendőrség, városi és járási rendőrhatalóságok, valamint vizsgálóbírák, királyi ügyészek és általában a bűnügyekkel foglalkozó egyének részére*, Kármán-féle Könyvnyomda, Losonc, 1897.
4. KÁRMÁN Elemér, SOLTÉSZ Imre: *A nyomozás tankönyve. Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmazásával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára. 40 ábrával. (Kotzó Emil fényképfelvételei.)*, Franklin Társulat, Budapest, 1911.
5. KEDVESSY György: *Az országos és pesti rendőrügyi szabályrendeletek. Gyűjtötte és az időközben történt változások, megtoldások és közrendészeti vezérfonállal az alsóbb rendőrség tisztviselői és közegei számára ellátta*, Első Magyar Egyesületi Könyvnyomda, Pest, 1872.
6. KRECSÁNYI Kálmán: *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye*, Magánkiadás, Budapest, 1884.
7. LAKY Imre: *Rendőrközegek tankönyve*, Pátria, Budapest, 1906.
8. NAGYSELMECZY László: *Szolgálati szabályzat tankönyve*, Magyar Rendőr, 1937/9.
9. PÁZMÁNDY Dénes: *A Brüsseli és a Párizsi rendőrség*, Kilián Frigyes Egy. Könyvkereskedés, Budapest, 1876.
10. RÉDEY Miklós: *Rendőri eljárás körébe vágó rendeletek és utasítások gyűjteménye*, Stephaneum, Budapest, 1899.
11. RÉDEY Miklós: *Rendőri szakoktatás*, Közbiztonság, 1911. február 13.

12. SALLAI János, ANDROVICZ Gábor: *Laky Imre, a magyar rendőri szakoktatás úttörője = Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére*, szerk. BARABÁS A. Tünde, CHRISZTIÁN László, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.
13. SALLAI János: *Első rendészeti szakközlönyfolyóiratunk: A „Közbiztonság” (1869)*, 2016. <http://www.pecshor.hu/periodika/XVII/sallai.pdf> (letöltés ideje: 2023. 03. 09.)
14. SÁNDOR László, DIETZ Károly: *A nyomozás alapelvei*, Pátria, Budapest, 1918.
15. SCHREIBER Dániel: *Daktiloszkópia*, A Rend, 1926/11.

Újságcikk

DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése. Különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra*, Budapesti Hírlap Ny., 1922.

SOLT ÁGNES

A tényleges életfogytiglan – a tényleges bűnhődés

Long Life Sentence – Effective Atonement

Abstract: The legal institution of long life sentence excludes the possibility of positive changes in the convict's mindset, not taking into account that there is a chance for the inmates' personality development during their long sentences. The main goal of the study is to raise questions concerning the long life sentence and to demonstrate how it evolves and impacts the criminal who is cast out of society and incarcerated for decades.

Keywords: long life sentence, long-term prisoners, effects of imprisonment, prison adaptation

Összefoglaló: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés jogintézménye kizárja az elítélt mentálisában bekövetkező pozitív irányú változás lehetőségét, miközben a hosszú ítélet alatt az elítéltek személyiségfejlődésére van esély. A dolgozat célja, hogy kérdéseket vessen fel a tényleges életfogytiglan szabadságvesztés büntetés intézményével kapcsolatban, valamint megmutassa, hogyan változik és milyen hatások érik a bűnös, társadalomból kítaszított és évtizedeken keresztül fogva tartott személyt.

Kulcsszavak: tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés; hosszú ítéletes fogvatartottak; a szabadságvesztés-büntetés hatásai; börtönadaptáció

1. Bevezető

A tényleges életfogytiglan szabadságvesztést töltő fogvatartottak mindegyike olyan büntettet követett el, amely a társadalomból való azonnali és végleges kizárás ítéletét eredményezte. Meglepő lehet, de többen közülük első büntényesek.

Az a feltevés, hogy kik ezek az emberek és miket követtek el, elválasztandó egy egészen másik témakörtől: hogyan lehet elviselni, megélni ezt a soha véget nem érő büntetést. Kutatóként azonban azzal szembesültem, hogy a két kérdés valahol mégis összefonódik, és egyazon morális lepel takarja ezeket a válaszok elől. Az, aki embert öl, kegyetlen módon, aljas szándékkal, vajon méltó-e arra, hogy a büntetése elviselhetőségének lehetőségeit firtassuk? Vajon etikus-e esélyt teremteni számára a jóvátehetően bűn feloldására, netán kimagyarázására – saját narratívája meghallgatásával és elfogadásával?

Minden ítélet, minden sarkos kinyilatkoztatás egyúttal a valóság önkényes megvágása. Hiányos valóságábrázolás. Egy longitudinális vizsgálatban a valóság jóval árnyaltabban válik láthatóvá: okok és okozatok láncolata és bonyolult hálózata rajzolódik ki. Mind a helyzet, mind pedig a személy folyamatosan alakul. Az, ahogyan a bűnös gondolkodik önmagáról, ahogyan vélekedik a bűncselekményről, amelyet elkövetett, ahogyan a büntetését értékeli, ahogyan a világot és saját szerepét látja, mindez az évek múlásával lassanként gyökeresen megváltozhat. Mindeközben az a mesterségesen rugalmatlan, biztonságorientált rendszer, amely körülveszi, nem reagál ezekre a változásokra.

Magyarországon 1999 márciusától az 1978. évi IV. törvény 47/A. § (1) módosítása lehetővé tette a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabását. Ezzel a büntetéssel az elítéltet az ítélet jogerőre emelkedésének pillanatától végleg kizárják a felülvizsgálat lehetőségéből: az ítélet minden körülmények között változatlan marad, azt újraértékelni nincs mód sem 30, sem 40, sem 50 év múlva. Ezzel gyakorlatilag a tévedhetetlenség és az emberi természet megváltoztathatatlansága mint alapvetés érvényesülnek a büntetési tétel mögött.

Sok, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó büntetésre ítélt ezen legsúlyosabb büntetése azért születik, mert az elkövető az eljárás alatt tagadja tettét. Az azonban rendre előfordul, hogy az évek, évtizedek vezeklése után az elítélt valóban ráébred a bűncselekmény súlyára, bevallja és ténylegesen megbánja azt. Ekkor azonban már késő: az ítéleten változtatni nincsen mód.

A tézsesekkel évek óta folytatott kutatásaim egyik célja, hogy választ kapjak arra a kérdésre: vajon miért és hogyan, illetve miért nem tud működni egy ilyen ítélet a gyakorlatban; s vajon megalapozott-e vagy megalapozatlan bünelkövetőket (sok esetben huszonéveseket, több esetben első büntényes harmincéveseket) ilyen ítélettel sújtani – amiben hangsúlyozom: nem az életfogytig tartó börtön, pusztán a felülvizsgálat lehetőségéből való kizárás a problematikus.

Áronnal 2007-ben, a szegedi Csillag Börtönben találkoztam először, amikor egy börtönkutatás során interjút készítettünk vele is, mint akire tényleges életfogytig szabadságvesztés büntetést rótt ki a bíróság. Akkor pár hónapja került a HSR (hosszú idejű speciális rezsim) körletre, miután 3,5 évet ült előzetesben. Áronnal a mai napig kapcsolatban vagyok, követem életét, a benne és körülötte zajló, időnként drámai változásokat.

A bűncselekmény idején huszonéves férfit előre kitervelten, nyereségvágyból, több emberen elkövetett emberölés büntettének kísérletében találták bűnösnek. Egy embert közvetlen közélről lelőtt, egy másikat szintén fejbe lőtt, de a sértett túlélte a támadást, egy harmadikat pedig megsebesített, de halálos lövést nem mért rá. Idegenlégiós múltja, katonai kiképzése és előélete miatt különösen veszélyesnek ítélték mind a társadalom, mind pedig a börtön személyzete és fogva tartott társai számára. Korábban nem volt börtönben, de kisebb fajsúlyú bűncselekmények és testi sértések miatt már állították elő, és rendőrségi fogdán is többször megfordult.

A vádiratot és az ítéletét olvasva egy hidegvérű, gátlástalan bérgyilkos képe sejlett föl előttem, aki érzések és visszatartó erő nélkül, a pénzéhség és a pusztá hatalomvágy által vezérelve gázol át embereken, olt ki emberéleteket.

Első benyomásra egy jó fizikumú, józan, jó kommunikációs készséggel rendelkező, pozitív beállítottságú férfit láttam benne, aki próbál mindent megtenni annak érdekében, hogy a börtönéveket a lehető legkevesebb károsodással túlélje, és számít arra, hogy ha súlyos tíz éveket is kell ülnie, azért egyszer majd újra meglátja a szabad eget. Edzett, írt, gondolkodott, és próbálta úgy alakítani az életét bent – ha igencsak szűkös keretek között is –, ahogyan elviselhető számára.

Áron életét és gondolatait 2011 óta követem nyomon kutatóként és mára jó ismerőseként. Ezen időszak alatt (a pandémia alatti időszak kivételével) jellemzően három-négy havonta készítettem vele interjúkat, alkalmanként 2-4 óra időtartamban. Az idők során a közöttünk levő kapcsolat kissé átalakult, mára kutató-megfigyelő-interjúkészítő szerepből mentor, támogató szerepbe léptem.

A következőkben Áronnal való tizenhat éve tartó beszélgetéseinken belül a tíz évig tartó interjúfelvétel-sorozatokból idézem saját szavait. Az idézetek összessége tehát egy válogatás a vele készült, közel 1600 oldalnyi legélt interjúkötegből. Évről évre végigkövethető Áron narratívája önmagáról, az elkövetett bűncselekményről, a büntetéséről és egyéb kapcsolódásairól, meglátásairól. Azt remélem, mindebből felsejlik az az identitás-, mentalitás- és személyiségváltozás, amely kétségeket vet fel a feltételes kedvezményből való kizárással – mint az ítéletben megfogalmazott megmásíthatatlan kitéllettel – kapcsolatban.

Célom azt láttatni, hogy a büntetés letöltésének évtizedei alatt van esély az ember személyiségének fejlődésére és pozitív irányú mentalitásváltozásra. Ha pedig a tényleges bűnhődés bekövetkezhet, a feloldozás reményét nem volna szabad elvenni.

Az idézeteket követően konklúzió, zárszó nincs. Részben, mert a történet a mai napig zajlik, nem zárult le. Részben, mert nem szeretnék általános és az egyetlen létező igazság látszatát keltő következtetéseket levonni.

2. Előélet, saját szavakkal

Áron 1977-ben született. 2007-ben ítélték el jogerősen.

„Fater kétkezi munkás, anyám óvónői dada volt. Proli családunk volt. Bevándorló gyerek voltam, mindkét tesóm féltestvérem. Nevelőapám soha nem érezte velem, de én éreztem. Apám kéthetente elvitt, igazi kétlaki életem volt. Autószerelőt végeztem, közben bekerültem a veszprémi 'kindermaffiába', kábítószer miatt is. Elindultam az idegenlégióba. Úgy voltam velem, hogy ha felvesznek, felvesznek. És örülök, hogy felvettek. Eljutottam olyan helyekre, ahova más ember nem. Csád, Elefántcsontpart. Embert próbáló volt. 84 kg voltam, mikor kimentünk, 78 kg-mal jöttem vissza. Utána délszláv háború, illetve etnikai tisztítások. Volt jó is, rossz is. Kint is belecsöppentem egy olyan társaságba, akikkel elkezdtünk ott is csinálni mindenfélét. Aztán nem akartam, hogy felelősségre vonjanak, ezért hazajöttem. Aztán itt ugyanazt folytattam. Kint két végén égettem a gyertyát, itthon is ezt próbáltam folytatni, de nem jött össze. Én csináltam egy bűncselekményt, de a büntetést, amit adtak érte, azt sokallom. Ennél a halál is jobb.

Mielőtt hazajöttem, előtte egy olyan közegben éltem, ahol rálőni egy emberre, nem azt mondom, hogy mindennapos volt, de tényleg nem volt egy olyan nagy dolog, mert előfordult sokszor

velem. Én a francia civil életemben is megéltem olyan helyzeteket, ahol tényleg volt lövöldözés, késelés, tehát zajlott az élet körülöttem. Utána hazajöttem, és nem találtam a helyemet itthon, nem tudtam, hogy mit csináljak, mindennel próbálkoztam, de nem tudtam fönntartani azt az életszínvonalat, amit kint megszoktam, meg amit akartam magamnak. Belementem én mindenféle problémás megoldásokba, ügyekbe. Jött egy ilyen eshetőség, és nem volt az bennem, hogy hű, hát én ezt elengedjem. Gyakorlatilag bérnyilkosnak kértek fel, én meg, tőkös gyerek, megcsinálom. Nem kezdtem el gondolkodni, hogy most elmenjek a rendőrségre, feljelentést tenni. Így utólag már, itt a börtönben volt érkezésem arra, hogy végiggondoljam a sztorit, mindenféle szempontból. Itt már sokféle forgatókönyv lezajlott a fejemben, mi lett volna, ha, mi lett volna ez, meg az, meg amaz, és az összes forgatókönyv alapján jobban jöttem volna ki, mint ahogyan most. Akkor hazajöttem, és azt láttam, hogy volt egy kis pénzem, ami fogyott folyamatosan.”

3. Bűncselekményéről és az ítéletről, a bűnhődésről és a benti életről, saját szavakkal

2011

„Az első egy év azzal telt, hogy napi 24 órában ez járt a fejemben. Most már nem jut eszembe, hogy hol vagyok. Ez már nem is határozza meg a kedvemet, nincs gyomorgörcs emiatt.

Az alaptörvény miatt a világvége-hangulat eléggé rajtam van. Most már pontot raktak az életem végére.

Valamikor jó érzés a szeretteimre gondolni meg az életre, valamikor meg nem. Már nem a pozitív dolgot látom az életben, hanem azt, hogy ebben nekem már nem lesz részem.

A kinti életemben katona voltam. Voltam bevetésen Afrikában, a délszláv háborúban. Lelkiismeretem csak abban van, ami miattam visszavetül a családomra. Az egy kis közösség. Sok inzultus éri a családomat.

Ami rosszabb, hogy nincs bennem az a fék, ami az átlagemberekben.

A tész az életem részévé vált. A lelkem mélyén, a legmélyén, még mindig bennem van a remény.

Ha biztos, hogy itt halnánk meg, akkor azonnal öngyilkos lennék. Ha minden kétséget kizáróan azt mondják, hogy itt fogok meghalni, akkor előrehozom. Nem hiszek az önkárosításban. De az értelmetlenségben még inkább nem. Érzem, hogy még kint leszek, ki kell mennem.

Én már 7 éve bent vagyok. Elrepült. Gyorsabban, mint a kinti. A kinti emlékek kezdenek megkopni.

Sokban változtam, mióta börtönben vagyok. 180 fokok fordulatot vettem. Sokkal jobban alkalmazkodom, befordulóbb lettem. Abból a szempontból pozitív, hogy sokkal érettebb lettem.

Amikor bebuktam, volt egy komoly párkapcsolatom. Az első fokig tartotta a kapcsolatot velem, nem hazudtam neki, de nem is mondtam el az igazat a bűncselekményről. Három évig tartott az első fok, addig kitarított. Aztán az első fok után közös megegyezéssel döntöttünk úgy, hogy nincs értelme.

Nyugodtabb vagyok úgy, hogy egyedül vagyok. A súrlódásokat nem tudom jól kezelni, jobb egyedül.

Ami az ország helyzete, ugyanaz van itt is, kicsiben. A múlt hónapban 1810 forint volt a fizetésem. Ha van, én csinálom. Nagyon nehéz ilyen kevés pénzzel. Ha csak negatívum éri az embert, akkor nehéz megőrizni a kincstári optimizmust. Ha keresnék 8-10 ezer forintot, akkor jól kijönnék. Nem dohányszom, kávézom.

Van itt egy droid. Nem ítélezhetek senki fölött, de a 3. áldozata az akkori barátnőm nagymamája volt. Megfogadtam, hogy ha találkozom ezzel az emberrel, akkor lenullázom. A barátnőm teljesen megroppant, pszichiáterhez járt, becsúszott ebbe a jósnős témába. Akkor belegendoltam, hogy ugyanezt érezhették az én áldozatom hozzátartozói.

Már egyre kevésbé tudok megújulni. Próbálok sziporkázni, de egyre nehezebb. Az igaz barátok nem tűnnek el. Öt barátom van. Van három, akiket óvoda óta ismerek, kettőt általános iskola óta. A barátaim hozzák le a szüleimet. Ez már nehezebb, mindkét szülőm nyugdíjas. Nincs pénzük, évente csak egy-kétszer tudnak lejönni. Anyuékól nem fogadok el pénzt, nem fogadok el tőlük csomagot.

Közben meg utána még pár óráig nagyon jó a látogatás. Hihetetlen eufórikus. Egy-két napig még tők jó, benne van az érzés az emberben. Aztán jön a szomorúság.

Fél éve belemerültem a versírásba, a Csillagtükörben is megjelent néhány már. Ha belemerülök a versírásba, be sem kapcsolom a tévét fél nap.

Szerintem még tíz-tizenöt évig lesz tész, utána megszűntetik, és lesz 30 év. Akkor én 57 évesen kikerülök, lesz még öt jó évem, meg öt rossz.

Most egyedül vagyok, így jó. Nem akarok zárkatársat. Senkit. Nem szeretem a feszültséget, mert nem tudom kezelni.

Amúgy kurva szar a helyzet, nem tudom magam eltartani. 720 Ft-ot kaptam az elmúlt hónapban. Siralmas. Annál rosszabb. Ide csak be vagyunk baszva, mint egy kupac szar, semmibe vagyunk véve. Ha el tudnám tartani magam, én lennék az utolsó, aki panaszkodik. Régen sokkal problémásabb gyerek voltam, de meg tudtam keresni a pénzt, és sokkal jobban éreztem magam.

Hosszú távú célokat nem tudunk kítűzni magunk elé, csak vegetálunk.

Nagyon vékony a határvonal a kettő között. Bűnelkövető vagyok, bűnöző, bűnöző életmódot folytattam. Áldozat a legkevésbé sem vagyok. Az önsajnálát az egyetlen emberi érzés, amit elutasítok. Hiszek a sorsszerűségben: minden embernek meg van írva a sorsa. Nekem ez volt. A túlélés az egyetlen, ami erőt ad.”

2012

„A nyár rosszabb itt bent. A tél az amúgy is olyan depressziós időszak. Bár kint nagyon szerettem a telet. De télen mégsem kívánczik ki annyira az ember, mint nyáron.

Elmondtam a parancsnoknak is, hogy pénzkéréshez sincsenek jó munkafeltételek meg minden. Múltkor felvetette nekem azt, hogy kimegyek (nagykörletre), és akkor kijárhatom az iskolát, mert érettségit is lehet csinálni, úgymint csak egy szakmunkásom van. És van akkor olyan, hogy tanulóbér, ami hatezer forint havonta meg ilyenek, és akkor csak tanulnom kéne kijárni, és mégiscsak egy jó helyen lennék elhelyezve, meg hétvégenként lejárhatnék focizni.

Úgy veszem észre, és lehet, hogy hülyén hangzik, de lenne kedvem tanulni. Jó, ott nem lehet főzni, meg kicsi a zárka, de nem bánkódnék miatta.

Ez a napi rutin, ami kialakult, már kezd így beleivódni a bőrömbé, és már csukott szemmel tudom, hogy mikor mi történik meg minden, és nem akarom azt, hogy belefásuljak a

monotonitásba és eluralkodjon rajtam, mert szerintem akkor már vége van. Nem titkoltan az a végső célom, hogy kikerülhessek a nagy körletbe, kategorikusan azt mondta, hogy nem fogok tudni kimenni. De én azt nem hiszem el és nem akarom elhinni.

Nagyon nagy önfegyelemre van szükség ahhoz, hogy az ember itt megőrizze a pozitív életszemléletét.

Pillanatnyilag én is élek bele a világba és így töltöm a napjaimat. De mindig voltak célok, amit el akartam érni. Vagy sikerült, vagy nem. De mindig volt, ami motivált. Most meg motívátlan állapotban leledzek, és ezt hosszú távon nem bírom.

Már el is gondoltam, hogy elüldögélek és könyveket böngészek, és akkor ráfeküdnék az érettségire. Lenne matek, történelem, magyar, fizika, az nincs. Ha egy évvel ezelőtt kérdezték volna, hogy tanulnék-e, akkor biztosan nemet mondok. Akkor nem érdekelt ez a dolog, most meg motivál.

Ha hosszú távon gondolkodom, akkor, ha húsz év múlva jó lesz. Az időből kitelik, meg megnéznék, hogy ez mit csinált a börtönben: hú, az első 6-7 évében csinálta a marhaságokat, volt fegyelmije, meg minden, de utána megjött az esze, iskola, főiskola, akkor gondolkodjunk csak, na hátha érdemes arra, hogy kapjon még egy lehetőséget. Szóval én ilyenekben gondolkodom. Az, hogy éljek csak egyik napról a másikra, mint egy zombi, azt nem, és akkor rájöttem, hogy hosszú távon kell gondolkodnom, de ehhez az kell, hogy partner legyen benne a vezetőség is. Akkor, ha én akarom és ők nem, akkor én tehetek bármit.

Abban az esetben, ha nem kapok lehetőséget, akkor tényleg be fogok kattanni.

Én szoktam önvizsgálatot tartani, nekem rendszeresen át kell nézni a viselt dolgaimat, meg párhuzamot vonok, hogy milyen úton haladok, meg ilyenek. Szerintem jó úton haladok, ahhoz képest, amilyen úton haladtam, amikor hazajöttem a légióból, és tudtam, hogy hova fog vezetni, mégse tettem ellene, valamilyen szinten kerestem a bajt – mondhatom ezt. Ha azt az életet nézzük, amit én éltem kint, akkor ez törvényszerű, hogy előbb-utóbb itt kötök ki. Sokat gondolkodtam, hogy mért is nem buktam meg a kicsivel, akkor már el is felejtethném, de ezen már nem rágódok, mert felesleges. Amikor én ezt a dolgot helyreraktam magamban, utána itt megindult a lélekfejlődésem.

26-an vagyunk egy osztályban, ebből hatan szeretnék érettségizni, ebből is látszik, hogy az emberek abszolút motívátlanok. Tizedikes vagyok. A parancsnok úrnál le kellett tennem a személyes garanciát, vállalom a felelősséget, nem lesz probléma. Ha valaki két vagy három évvel ezelőtt azt mondja, hogy kimegyek egy ilyen előadásra, ahol a Pilinszky János műveiből egy előadást fognak tartani, azt még most is kiröhögöm. Kimentem, kettő színész volt, az egyik elszavalt egy verset, a következő pedig ugyanezt a verset gitárjátékkal kísért dalos formában előadta. Lenyűgöző volt. Nem tudom, de olyan érzéseket váltott ki belőlem, amit itt a börtönben még nem éltem át.

Kapok az iskoláért pénzt. Ez is egy mozgatórugója, hogy visszanyertem az önbecsülésemet. Most simán be tudom osztani a pénzt. Oké, 8400 forintot kapok a sulióért, nem olyan nagy összeg, de ami kell, azt meg tudom venni. Egy szenvedélyem van, a tea. Hallom az iskolába, hogy sokan panaszkodnak, hogy nagyon kevés ez a pénz, de azt hozzá kell tennem, hogy azok dohányoznak, meg kávéznak, meg minden, és azért ezek az élvezeti cikkek ugye megnyomják a büdzsét.

Most éppen készítettem magamnak egy kis számadást karácsonyra, kezdtem írni a képeslapokat, 12 helyre kell írnom és 100 forint a bélyeg, veszek képeslapot mindenkinek a jobbikból,

tök nagy részét felemészti a költségvetésemnek ez. De ez inkább édes teher, minden évben számadást készítek ezzel a karácsonyi dologgal.

Ha az ember unatkozik, teljesen mindegy, hogy mit csinál, mert pozitív hatása van a munkának.

Hú, most tanulmányi verseny van, azon veszek részt. Szomorú leszek, ha nem én leszek a legjobb. Ezt is az igazgatónő plántálta rám, mert azt mondta, hogy önként jelentkezőket vár, tanulmányi versenyre.”

2013

„Én úgy voltam vele, hogy amikor lejöttem, akkor úgy hittem, hogy egy fél évet itt leszek, aztán látják, hogy normális vagyok, kiraknak. Aztán itt vagyok már 8 hónapja, és nincs fogalmam, hogy egyáltalán kitesznek-e. Ez a hülye rács is, ekkora lélettérben nem tudok kinyújtózni, nem tudok edzeni, nem tudok fekvőtámaszt csinálni, ugrálni. Látom a többieket, akiket ismerek a suliból, és tudom, hogy mentalításban sokkal nagyobb gondok vannak, mint nekem, mégis ott vannak. Én, normális, meg itt vagyok. Szeretnék továbbtanulni. Sok választásom nincs, van a teológia, de én azt nem igazán akarom. Inkább könyvtári területre, mert a könyveket szeretem, a betűkkel nagyobb barátságban vagyok, mint a számokkal.

Egyre jobban hiányzik a társaság, társasági ember voltam világeletemben, rengeteg haverom volt, én soha nem volt, hogy otthon ültem és tévét néztem. Amikor kint az iskolában szünetekbe kimegyek beszélgetni a folyosóra, az tök jó.

Még ugye van két évem, hogy meglegyen az érettségi, és ha nem engednek továbbmenni, akkor megint egy légüres térbe kerülök. Nem akarok csak élő halott, zombi lenni, főleg, ha elvesztem az iskolát, dolgozni nem tudok, akkor mi van? Önképzés az lehetne, de az nem ugyanaz.

Van, hogy bevillannak képek, pl. amikor egy régi cselekmény beugrik, megütöttem valakit, vagy megszúrtam, normális állapotban, mekkora hülye voltam, és ilyenkor meg tudom magyarázni magamnak, hogy ez nem is volt akkora hülyeség. Nekem még csiszolódnom kell.

Második legjobb lettem az iskolában. 4,81 lett az átlagom, az elsőnek egy négyese lett, nekem meg kettő. Amikor a Kiszely parancsnok úr elment, azt mondta nekem, hogy ha jó lesz a tanulmányi eredményed, akkor mész kifele, én meg beleéltem magam, hogy ha vége lesz az évnek, kikerülök. Aztán jött az új parancsnok, és azt mondta, hogy még meg kell ismernem a körletet, úgyhogy maga még egy évig biztos itt marad. Akkor ettől egy kicsit összeroppantam.

Most egy kicsit hullámvölgybe vagyok. Kezdek besokallni itt a körleten, aztán ez határozza meg a mindennapjaimat. Szerintem beleestem a 22-es csapdájába. Megszivattak. A múltkor volt egy nagyobb mélypontom. Az osztályvezető mondta, hogy nem is tervezik a kihelyezésemet, és ott leesett, hogy ne is várjam. Most megvárom a félévet, jó lesz a bizonyítványom, aztán megkeresem a parancsnokhelyettes urat, ha azt mondja, hogy megkapom a lehetőséget, kikerülhetek, akkor jó, ha nem, akkor megcsinálom a tüzet, és visznek egy másik börtönbe. Agyonütök valakit, mondjuk a Sipőczöt, nem kár érte.

Itt vagyok másfél éve, és semmi hajlandóságot nem látok. Én már olyan stádiumba vagyok, hogy minden mindegy. Inkább annyira unom már, hogy hihetetlen. Állandóan be vagyok zárva.

Tanulószobára is tök jó lenne kijárni. Néztem a Képűjságon, hogy most lesznek karácsonyi vetélkedők, meg lesz pókerverseny, kiadtam a kérelmem, de innen nem lehet kimenni. Ami nekem épülésül szolgálna, azt nem lehet, nem lehet. Így benne vagyok valami vákuumba. Így

nem látom a megoldást, hogy hova tudnék fordulni. Ha azt mondják, van itt még egy évem, akkor veszek egy nagy levegőt, katona voltam, előveszem azt a mentalitást, igaz, nehezemre esik, de akkor látnám a végét. De nem mondanak semmit, hanem egyelőre, egyelőre... Ez a bizonytalanság megőrjít. Ezt nem tudom kezelni.

A parancsnokhelyettes úr is azt tartja, hogy még az álarcot nem vettem le. Mondom, 2007 óta itt vagyok, én nem hordok álarcot. Ez vagyok én. Nem, maga nem ilyen, maga sokkal veszélyesebb.

Volt a tanulmányi verseny, országos szinten. Megnyertem. Kaptunk néhány ezer forint jutalmat, mondjam meg, hogy mit akarok? Szeretnék egy Varró Dánielt, egy könyvet tőle, és ezt tegnap megkaptam. Még van, hogy a tanárnő kér tőlem segítséget, hogy a többieknek magyarázzam el.

A célom az, hogy apránként kikerüljek a nagykorletre. Én mindent megteszek, csak ha már ez is kevés, akkor nincs előttem perspektíva. Ha végzek az iskolával, mit csinálók? Ha egyévente kapok egy kis dobozhajtogatást, abba beleőrülök, abból nem élek meg, de azt mondják, az egy terápiás munka, de nálam pont az ellenkezőjét váltja ki. Én biztos vagyok abban, hogy nemcsak a Csillag börtönnek, hanem a magyar igazságszolgáltatásnak sincs koncepciója arra, hogy mit kezdjenek a tézsesekkel. Mit várnak akkor tőlem?"

2014

„Amikor bemegyek a zárkába, olyan világvége-hangulat fog el. Jött a nevelő úr, mondtam neki, hogy tőlem ne számítson együttműködésre, mert nem fogom csinálni. Volt olyan hétvégém, amikor kilenc szó hangzott el a zárkában, abból hetet én mondtam.

Ha bekerülök egy olyan zárkába, ahol jó a közösség, és tudom magam exponálni, tudok beszélgetni, kártyázni, röhögni, ne adj Isten együtt kajálni, tehát ott, ahol élet van. Én megtalálnám a lehetőségeket, de itt, ahol mindenki csak individuumként kezeli magát, itt nem. Ez itt nem pálya.

Nem akarok más börtönbe menni. Még egyszer nem csinálom ezt végig. Megismerjenek az örök, elfogadjanak, én elfogadjam az új öröket, hogy melyiknek mi a heppje, én nem fogok még egyszer bohócot csinálni magamból, inkább bedobom a kulcsot. Így is a saját értékrendemen belül nagyon leadtam. Én nem is ismerem magamra.

Elkezdtem járni színjátész körbe, megengedték. Ahova lehetett, mindenhova jelentkeztem, hogy ne legyek a zárkában.”

2015

„Végre úgy alakult, hogy fölszabadult egy hely abban a zárkában, ahol van az összes haverom, aztán végre azt mondták, hogy mehetek. Észre se veszem, hogy elmegy egy nap. Az egyik srácnak angolul segíték, a másiknak franciául, úgy elmegy az idő, hogy nincs időnk semmire. Komolyan, én nem hittem el, hogy időhiányban leszek. Amikor délután fölmegek az iskolába, lejövök, és még ezt kéne megcsinálni, meg azt, és kapkodnom kell, hihetetlen, de nagyon jó.

Most kitzúztam magamnak a főiskolát. Ez az én életfelfogásommal szöges ellentétben áll, már ez a teológiai. Azzal győztem meg magam, hogy a német nyelv az jó, a némettanár jó, és a nyelvvizsga kell majd a végzettséghez, mondjuk, nekem van egy francia, de ha ingyen kitudok egy német nyelvvizsgát, az nem rossz. Most nyáron megcsinálom az angol nyelvvizsgát is. Így lesz egy kis ösztöndíjam, meg még tanulok is mellette, aztán a végén okostojás lesz belőlem.

Az iskolához való hozzáállásom nekem is megváltozott, mert nálam nagyobb link meg iskolakerülő nem sok volt, szerintem. Most meg rendesen szeretek suliba járni. Már szeretném ezt a szakápolóit is, meg tök jó dolgokat tanulnak.

Bízom benne, hogy eltörlik a tészt, ha nem bíznék, most nem ülnék itt, de azt tudom, hogy kormányváltásra mindenképp szükség lenne.

A hagyományos emberi értékek itt a börtönbe, azok így háttérbe szorulnak. Ebbe én is belejöttem, egyre jobb vagyok ebben, úgy érzem. Erre van szükség a mindennapi életben. Kell alakoskodni. Nem szeretem, de enélkül nem lehet boldogulni.

Ki tudja, hol tartanék a kinti életemben? Megpróbáltam beleképzelni magam az apaszerepbe is. Nagyon hülye gondolataim jöttek tőle, félnék megfogni egy kisgyereket.

Nagyon jó a nagyzárka. Nincsen időm semmire. Mindig valamit csinálunk. Vagy tornázunk, vagy beszélgetünk, néha pókerezünk, olvasok. És megy az idő. Jól érzem magam. Kicsit faramucin hangzik itt a börtönben, de tényleg így van.

Jó volt az érettségi, a magyar toronymagasan enyém lett a legjobb. Már csak a főiskolától rettegek.

Most szépen itt beilleszkedtem, úgy érzem, hogy a nevelő is elfogadott magának, bár szerintem az elején nem nagyon örült neki, hogy oda kerültem. Sőt már odáig is eljutottam, hogy van egy 4-5 fős brigád, akikkel szerdánként kivisznek minket az épület mögé gazt kapálni, meg szedni, meg ilyenek, és most bekerültem én is ebbe a csapatba.

Nem fogom azt mondani, hogy kimennék az utcára, és ott elkapálgatnék. Nem, azt nem tudnám elképzelni, akárki álljon mellettem, akármilyen felszereléssel. Nem maradnék ott, az biztos, de ezt meg vállalom, ugyanakkor azt nem vállalom, hogy terveket szövögessek, hogy jutok ki a börtönből.

Többször olyan gondolataim is jönnek, hogy nekem még van dolgom odakint, meg biztos van 1-2 jó évem még. Mindenkinek vannak rosszabb pillanatai. Én úgy érzem, hogy nagyon ki-egyensúlyozott vagyok.

Részt vettem egy novellairó pályázaton is.

A telefon is jó, de ez a szemét telefon nagyon drága, nincsen rá keret, meg valahogy levélben jobban ki tudom fejezni magam. Több időm van átgondolni dolgokat, ezért is tudom jobban kifejezni magam.

Elkezdtem a főiskolát. De ez nagyon messze áll tőlem. Van egy óránk, a bevezetés a teológiába, egy pap tartja, az valami... úgy kell kezdeni, hogy imádkozunk, meg úgy is fejezzük be. Én nem tudom magamévá tenni. Azt mondom, hogy van 10 tantárgyunk, abból hármat szeretek, a többit meg csinálom, mert muszáj. Van a latin is.

Peti barátom nincs itthon, ha nem vezet egy hónapban vagy 20 ezer km-t, egyet se. Nem tudok vele beszélni, ki fogom teríteni a lapjaimat, ha bejönnek, meg fogom mondani, hogy nekem szükségem van arra, hogy tudjunk beszélgetni, de nem tudom elképzelni, hogy az ő fejükbe mi járhat. Azért az ő életükből is kiestem vagy 14 éve, és el is gondoltam, hogy mi lenne fordított helyzetben. Nem tudom, hogy ez most barátság, vagy mi, ez a kapcsolat közöttünk, mert barátság az, amikor az emberek bizonyos időt egymás társaságában töltenek, az meg már ugye nincs meg. Biztos iszonyú lesz, ha netán azt mondják, hogy jó, akkor felejtjük el egymást. Nekem lassan az elviselhetetlen kategóriába tartozik, mert egy csomó mindenről dumálnék velük, és egyszerűen nincsen rá lehetőségem. Minden egyes apró jel, egy ilyen

kapcsolat elszakad, akkor mintha egy kötelet elválnék a külvilághoz. Nagyon kevés szál van, amit tényleg érzek, hogy még tart. Kevés szál van, amibe még belekapaszkodhatok.

Volt már olyan gondolatom is, hogy mindenkit lehúzok a kapcsolattartóról, aztán csak élek itt a börtönben. Azt fogom észrevenni, hogy intézményfüggő leszek, nincsen tapadási pontom a külvilághoz, olyan, mintha csak egy bútor lennék a börtönben. Nagyon remélem, hogy ez nem fog így állandósulni, mert akkor nem is tudom, mi lesz. Olyan leszek, mint akik már itt vannak vagy 30 éve, mint a zárkatársam, a Hangya, ő festő, neki minden egyes szava, gondolata a börtönben töltött időről van. Nincs olyan témája, hogy milyen a kinti élet, mi számít, mi szép, csak a börtönbe ez vagy az történt, csak ez tölti ki a napját.

Nekem nincs életem, és ezért elmondok 1-2 vicces dolgot. Az élet biztos nem ez, amit én most csinállok. Nekem az élethez egy csomó olyan társul, ami a börtönben nincsen meg. A barátság, a kötődés, a szórakozás, egy csomó minden, ami kitölti az életemet, amivel tudok foglalkozni, amire időt tudok szánni. Keresem a helyemet.”

2016

„Nálam semmi újdonság nincs, de nyomaszt a főiskola. Hogy miről tanulok, azonosulni nem tudok vele, de van egy tanár, az tök normális, szoktam vele beszélgetni, azt mondta, hogy lehet ezt úgy is csinálni, ha az ember nem azonosul vele. Nem muszáj mindenkinek kereszténynek lennie, ha ezt akarja, akkor csak tanulja. Tény, hogy sokkal könnyebb, aztán úgy döntöttem, hogy végigcsinálom, ha egyszer elkezdtem.

Már 12 éve vagyok a börtönben. A hosszú idő alatt rájöttem, hogy a kiszámítható dolgok, azok stabilak, azokra lehet építeni valamit, és ha az egyszer csak megszűnik, akkor egy légüres térbe kerülök, azt nem tudom, mi van velem. Ez mindig frusztráló volt.

Már rájöttem, hogy nagyon sok mindent letagadok magam előtt. Már egyre kevesebb van, de még mindig van, tudatosan tompítom ezeket a dolgokat, a hozzátartozókkal kapcsolatos rossz érzéseket.

Ezek a barátságok, amit a börtönbe kötök, más. Van olyan, akit már barátnak tekintek, itt nincsenek olyan gyökerek, amik az életből táplálkoznak, ez megint egy másik történet.

Én most már azon veszem észre magam, hogy így, ahogy az ember megy az ítéletébe egyre hátrább, hátrább, a kapcsolatok, így a szőlőről a hajtásokat vágja le az ember, vagy tudatosan, vagy csak így leszakadnak, nem tudom. Tényleg olyan úton járok, ami tök sötét előttem, aztán nincs egy ilyen lámpa, ami felvillan valahol.

Most nem tudom fenntartani magamat, és az kardinális kérdés, hogy miből él, meg hogy él meg egyik napról a másikra. Ha lenne havi bevétel, amire tudnék mindig támaszkodni, kis építőkocka lenne, amire tudnék anyagilag támaszkodni, mert ha az ember anyagilag biztonságban van valamennyire, akkor utána már jobban tudnék fókuszálni más dolgokra is.

Ez is olyan helyzet, ami megoldásra vár, aztán majd meglátjuk, valamit ki kell találnom rá.

A külvilággal való kapcsolatomban már csak a kapcsolattartás, ha az nincs, akkor börtön-állampolgárrá válok. Nem akarok az lenni. Én itt élek, de még mindig az érdeklődésem homlokterében az van, hogy valamennyi idő múlva csak kikerülök. Nem tudom elengedni az ehhez való ragaszkodást, és ahhoz, hogy ez bennem legyen, kell, hogy legyen kapcsolódási pontom a külvilághoz.

Mi ebben a zárkában meg úgy vagyunk, hogy tényleg jóban van mindenki mindenkivel, és úgy is néz ki, hogy jó pár évig ez így is marad. Egy srác van, aki megy el az év végén. Ha elmegy, találnom kell valakit, és ezen látom az idő múlását, hogy mindig kikopik mellőlem valaki.

Megyünk majd Budapestre is, a színhátszó körrel, szinte hihetetlen. A csoportnak összesen, és 9-en voltunk a csoportba fellépők, 175 éve van, engem nem számoltunk. Olyan emberek jöttek össze ebben a darabban, akiknek a felével nem is mentem volna egy légtérbe, most meg haverok vagyunk, beszélgetünk, meg minden. És megnyertük a versenyt. Már hosszú ideje nem volt ilyen jó élményem.

Azért sokat számít, ha valakivel meg lehet beszélni, és látom, hogy őszintén meghallgatja a problémámat, próbál segíteni, de inkább ezeket a dolgokat megtartom. Nem akarom, de nem szégyellem, lehet, hogy azért, mert úgy érzem, hogy sebezhetővé válok, nem is tudom, de olyan gyengének érzem magam, mikor ezekről a dolgokról beszélek.

Most tényleg azt mondom, hogy minden rendben van. Most jó a zárka, jó az iskola, jó minden, kíváncsi vagyok, meddig marad így. Megtanulja az ember itt a börtönbe, hogy ha jól érzi magát, mindig történik valami, és ezt összerombolja.

Sokat segíték az iskolaigazgatónak is. Én szeretem azt a közeget, ami ott van.

Jól elvagyunk, tudom, ez olyan hülyén hangzik, hogy az ember pozitívan elvan itt a börtönben, de itt kell élnem.

Annak idején tőlem sem állt volna messze, hogy mondok bármit, és közben áldozatként állítom be magam, de már tök más oldalról látom ezt a dolgot.

Megbántam-e, hogy embert öltem? Magát a tényt, azt, hogy megöltem egy embert, azt így nem, magát azt, hogy megcsináltam, azt bánom, de csak magam miatt. Hogy egy ember életét elvettem, azt már nagyon régen elfogadtam én. Az, hogy valaki képes-e embert ölni, tudatosan, előre kitervelten, az szerintem egy életpálya. Valami olyan dolog történik vele, ami folytán eljut arra a pontra, hogy őt már ez nem érdekli. Én sem úgy születtem, hogy meg tudtam volna ölni valakit, csak úgy alakult az életem, úgy alakítottam, ... előtte voltam katona... Nem ez volt az első emberölésem, de más az, hogy az embernek ez a feladata, meg más, amikor anyagi haszon-szerzés folytán és mindenféle lelkiismeret-furdalás nélkül megöl egy embert. Abból az aspektusból az volt az első, hogy megölök valakit azért, hogy elvegyem a pénzét.

Ha én megtettem volna a beismerő vallomást, akkor nekem ott mindent el kellett volna mondanom, az egész történetet. Most már tudom, hogy logikus lépés lett volna. Kaptam egy ki-rendelt ügyvédet. Ha elmondta volna, hogy nézze, Áron, ezek a tények, ha maga kiáll és elmondja, lehet, hogy kap 30 évet, ha nem akkor, meg fog dögleni a börtönben, akkor más lett volna. Elrontottam ezt az egészet. Azt már régóta tudom, hogy elrontottam, amikor megcsináltam a bűncselekményt, azt nagyon elcsesztem. De magát ezt a tárgyalási procedúrát is. Az utolsó pillanatig reménykedtem benne, hogy ezt megúszom, nem is tudom, mit reméltem? Struccpolitika, vagy nem tudom, mi volt.

Azt mondtam volna, bírónő, tényleg, megcsináltam, oké, katona voltam, hülyeséget csináltam, embert öltem, megbántam, megpróbálok megváltozni, akkor oké, adok neki még egy esélyt, bumm 30 év. 17 évem volna hátra.

Én ebből soha nem csináltam titkot, hogy én nem akarok a börtönben meghalni. Próbálok úgy is élni, hogy ha mégis lesz egy felülvizsgálat, akkor odakerülök a sztorival, hogy na, nézzük meg, hogy ez az ember kiengedhető-e, akkor igenis az legyen, hogy ez az ember megkaphatja az esélyt. Én ennél többet nem tudok tenni.

Ez egy olyan gyökér egy ítéletfajta. Nincs értelme. Az ember bekerül a börtönbe, és várja, hogy meghaljon, mert azt várjuk most, ha kisarkítom a dolgokat. Arra várok, hogy meghaljak. Nem látom, hogy mi motiválna engem arra, hogy nekem jó magaviseletem legyen, együttműködő legyek. Azt se látom, hogy a bv-nek mi jó ebben. Ők most kitűzték a zászlajukra, hogy reintegráció, a tézsesek esetében mit tűznek a zászlójukra? Lehetne erről cinikus meg vitriolos hangvételű dolgokat irkálni, meg minden, de ha lenne is, aki elolvasná, akkor sincsen értelme, míg a közvélemény ezt támogatja.”

2017

„Tök jól vagyok mostanában, mert dolgozó lettem. Itt az iskolában. Az adminisztrációban segíték számolgatni a tanárnőnek, ha valami órát kell összeírni, hogy ő be tudja írni a naplóba, vagy a jegyeket segítem neki korrigálni, vagy segíték korrepetálni, csinálunk tanulócsoportot, és azoknak tartok korrepetálást. Ha vannak tanulmányi versenyek, azt is én szervezem. Szoktunk szellemi vetélkedőket tartani fenn a kultúrhelyiségben. Nem is tudom elmondani, hogy milyen jó.”

Egy idő után az embernek már részévé válik a börtön, meg a zajai, meg minden, ami ezzel jár. Az is furcsa, hogy kialakul az emberben egy belső radar, kinyílik egy zárka a folyosón, és 1-2 ajtó eltéréssel meg tudom mondani, hogy melyik nyílt ki. Az is, mikor csöngetnek, hogy váltás van, akkor tudni fogod, hogy kb. 5 percen belül oda fognak érni, akkor fogod kapkodni a ruhát, ezek az embernek olyan napi rutinnal beleivódnak a zsigereibe. Amikor nem dolgoztam, tudtam, hogy most van másfél óráam, akkor tornázok egyet, megjöttek, akkor elmentem fürdeni, most megint van másfél óráam, míg hozzák az ebédet, akkor megint csinálom valamit. Úgyhogy ezeket be lehet osztani, meg fel lehet ismerni.

És azt veszem észre, hogy megyek fölfelé. Most meg volt a vizsgaidőszak, egész jól sikerültek a vizsgáim. Nem azt mondom, hogy most már vallásos vagyok, de kezdem érezni, hogy ez jó, megszerettem a teológiatanulást.

Hogy milyen lennék kint, ez az, amire nem tudok válaszolni, de ha van 1-2 szabad óráam, ezen szoktam gondolkodni.

Most eldöntöttem, hogy ezt a versírást visszahozom az életembe, mert jó érzés csinálni. Dolgozok is vele, meg egy kicsit a logikámat is fejleszttem, a szókincesemet is, úgyhogy ezek jó dolgok. Már azon is gondolkodtam, hogy írok egy könyvet.

Ha valaki programokon vesz részt, meg leköti magát, teljes életet él, azzal foglalkozik, amit szeret, meg amit lehet itt, a börtönben csinálni, akkor az abszolút nem tűnik úgy az embernek, hogy én egy kemény fegyházban vagyok, és milyen rossz itt. Van jó zárkám, van jó munkahelelyem, jól érzem magam úgy egész nap, nem fordul meg a fejembe, hogy legyen valamilyen tiltott tárgyam, vagy üzleteljek valamivel, mert így az anyagi része is rendezve van az életemnek, nem vagyok rászorulva, és szeretem, ami a legfontosabb, hogy a hivatásos állomány se gondolja rólam, hogy akár én foglalkoznék ilyenekkel. Nekem az nagyon sokat számít, hogy nem gondolják az ellenkezőjét, mert csinálhatok én akármit, meg is gebedhetek, ha önekik megvan a fejükben az a fix idea, hogy ez nem valódi.

Csinálunk egy új színdarabot, most azon melózunk. Most nyárra ez lesz a kultúrmisszióm.

Én is észreveszem, hogy máshogy állok a dolgokhoz, nem feltétlen mindig meg mindenben, de valamiben változtam. Már csak az a kérdés, hogy a változás mennyire végleges, mert lehet,

hogy tudna olyan történni, hogy visszajönne a régi beidegződéseim. Egy katasztrófahelyzetre egy 'normális' ember is máshogy reagál.

Az igazgatónőt nagyon régóta ismerem, és közel vagyok hozzá, de ugyanakkor meg tudom, hogy mit lehet, mit nem lehet. Az, hogy én járok vagy elindultam ezen az úton, nagy részben neki is köszönhető. Mikor kimentem az iskolába, ő kezdett el velem foglalkozni, és ennek már lassan öt éve. Azóta folyamatosan ott van nekem, ha van valami probléma, inkább vele beszéltem meg, és ha olyan volt, ő próbált segíteni.

Rossz hír van bőven. A munkahelyem kútba esett, megfosztottak tőle, de lejárok ugyanúgy az iskolába, a teológia két nap egy héten, a másik meg egy szociális szakmát adó képzés, heti négy nap. Az nagyon jó, nekem tetszik.

Tényleg minden platformot arra használnak föl, hogy kizsigereljék a fogvatartottakat.

Járőr a sivatagban a szindarab címe, amin most dolgozunk a színjátszó körben. Nyáron kezdtük, már volt kettő előadás, voltak hallgatók is, meg egy szolid harminc fogvatartott előtt is. Nagy sikere volt. A legjobb, ami történt velem, a színjátszás.”

2018

„Tészes vagyok, életfogytot ülök, próbálom megélni a mindennapjaimat, próbálom lekötni magam, tornázok, sportolok, suliba járok, és ezek segítenek abban, hogy ne foglalkozzak ezzel, hogy tényleges életfogytos vagyok, mert hogyha ezen törném az agyam, akkor az megmérgezné az életemet.

Amióta ugye leváltottak a munkahelyről, azóta voltam kétszer felülvizsgálaton, egyszer nem mondtak semmit, másodszor meg azt mondták, hogy még sokat kell bizonyítanom. Mondtam, hogy osztályvezető úr, évek óta ezt csinálom, de nem látom, hogy miben tudnék javulni, most már tényleg elengedtem mindent, ha most ugrálok, azzal nem változik semmi.

Visszafele nem fogok fejlődni, az biztos, hacsak nem történik valami komolyabb krízis az életemben, ami kiváltja, de azt sem látom, hogy tudna olyan történni.

Rejtő, ez volt már a második szindarabunk, mind a kétszer ilyen Rejtő-bohózatot írtunk át egy kicsit, hogy ugye a női szereplőket kiirtuk belőle meg végén a csavart, kicsit adoptáltuk a mi élethelyzetünkre. Ilyen bohózat volt, szerintem nagyon jó volt. Mi lubickoltunk benne, élveztük, olyan furcsa volt, ahogy előadtuk a szindarabot, hogy ez egy teljesen más miliő, mint a börtön.

Én nem gondoltam volna, hogy bármit is össze tudok hozni, aztán mégis kétszer sikerült jól, az igazgatónővel közösen. Nekem olyan ő, mintha az anyám lenne, ez nagyon sokat számít. Igazi támasz. El sem tudom képzelni, mi lett volna nélküle, ha nem kezdek el iskolába járni, és ő nem lett volna az életemben. A reintegráció szerintem itt működik. Kap valami értéket innen a rab.

Volt családi beszélőm. Kis szobaasztal, nevelőnő volt ott velünk, kiült oda kívülre, nyugodtan beszélgessenek, lehetett kezét fogni, ölelgetni, puszkilkodni... Hát nem tudom elmondani, nagyon jó volt. Tényleg nem tudom elmondani...

Mindig vannak apró, pici problémák, amiket meg kell tanulni leküzdeni, de pillanatnyilag így... ha azt mondanák, hogy az ítéletem végéig így fog telni a mindennapom, akkor már most aláírnám a szerződést. Úgyhogy furcsa kimondani, de azért a börtönben is lehet találni örömöket.

Baráti kapcsolatok kialakulnak, és azok majd mennek el mellőlem... Ilyenkor mindig kicsit összetörik bennem valami... Van egy barátom, most szabadult, előtte beszélgettünk. Úgy érzem, hogy neki sikerülni fog.

Megvan franciából a nyelvvizsgám, de itt a lehetőség, most megcsinálom az angolt.

Nem gondoltam, hogy ez lesz. Amikor kimentem Franciaországba a Légióba, akkor tényleg nem volt jövőképem, semmi, most meg már annyi mindent fel tudok sorolni, mennyi mindenem keresztülmentem, mennyi minden fokozatot meg tudást felhalmoztam, hogy ha most kéne kimennem az életbe, biztos egy csomó mindent tudnék kezdeni magammal... Csak ilyenkor meg előjön az éremnek a negatív oldala, hogy fenébe, miért most! Ezek a rossz pillanatok, tényleg csak 1-2 pillanat. Nem merengek el rajta hosszan, de azért néha előjön.... tehát vannak nekem is nehéz napjaim.

Jó lenne kifele is orientálódni, nem mindig az, hogy itt bent mi van, meg itt milyen az élet, meg minden, mert itt tényleg akkor lehet, hogy előjön az, hogy csak ez a világ létezik. És azt nagyon nem akarom. Van egy zárkatársam, ő már huszadik éve van bent, semmi kapcsolat-tartása nincs, úgy hívjuk egymás között, hogy savanyúcukor. Én, amióta együtt lakom vele, pozitív megszólalást nem hallottam, és én nem akarok olyan lenni. Ezt el akarom kerülni, de ahhoz az kellene, hogy új impulzusok érjenek.

December eleje volt, egy szerdai nap. Felmentünk, és ment a hippy, átnézték a cuccomat, semmi probléma nem volt, de tényleg mi lett volna, semmi... törekszem, hogy ne legyen probléma. Behívtak, a zárkafelelős én vagyok, szedje össze a cuccát, elkülönítjük. Akkor bevittek oda a fürdőbe, kérdezték, hogy kié a telefon. Mondtam, hogy nem tudom. Mondták, hogy nem én kellek, nekik az kell, aki behozza ezeket a telefonokat, de nem tudtam neki mást mondani, amit eddig elmondtam, hogy nem tudom, hogy kié az a telefon. És utána elkezdődött ez a fogdatörténet, ott voltam lent 8 napig. Nem tudtam napirendre térni a dolog fölött. Én vissza akarok menni azok az emberek közé, akikkel együtt éltem, és kivéve azt a gyereket, akinek ezt köszönhetem. Mindenki visszakerült a zárkájába, élik a világukat az emberek, én meg itt vagyok. Én meg, én meg gatyá... összeroppantam, kész. Szét tudnék robbanni. Igazságtalannak érzem ezt az egész történetet. Holott én eldöntöttem, hogy én nem akarok ebben a rohadt börtönben meghalni... (sír) Nem látok előre egy centit se... Most úgy érzem, mintha el akarnának nyomni, megfojtani... Elértem a mélypontra... ennél lejjebb már nem tudok menni... soha ilyen gondolat még nem fogalmazódott meg bennem.

Már elég régóta melózom azon, hogy rendben legyen minden, és semmilyen szinten ne legyen támadható felület, meg hogy ne csak egy képet alkossak magamról... Én mindent megteszek, hogy ne fulladjak meg.

[...] Ha azoknak hazudok, akik bíznak bennem, az igazgatónőnek és neked, akkor minek élek. Akkor nem nektek hazudok, hanem magamnak.

Amikor már mindent odateszek ennek a célnak az érdekében, és még az sem elég, akkor előjönnek a kételyek... hogy még mit kell, hogy még mit kell megtenni?"

2019

„Beraktak egy másik zárkába, én azóta ott vagyok, aztán most már egyre jobban érik bennem az elhatározás, hogy elköltözzek onnan, mert volt egy srác, aki most szabadult... Most megint fog szabadulni egy másik 13 nap múlva... Ez a gyerek, aki most fog szabadulni, már leülte az életét, már nem tudom, hányszor volt börtönben... huszonpár évet ült összesen, ilyen

nyolcszor vagy kilencszer, aztán tudom, hogy nem lesz egy év megint, és bent lesz... Ezeket nehéz lenyelni. Hogy ezek még hány esélyt kapnak. Nekem meg elsőre tész, nem kaptam több esélyt. Sok van ilyen. Röhögnek, elvannak, élnek a világukat itt bent, tesznek mindenre, kimennek, és ugyanezt csinálják, aztán megint bejönnek. A másik, aki olyan, mint én, bejött durván nagy ítélettel. Minden napomat úgy teszem össze, hogy ne legyen probléma, annál inkább próbálnak nyomni a víz alá, néha azt érzem. Mit tudok még csinálni?

Nem látom azt, hogy miben tudnék javulni vagy változni, hogy végre azt mondják, hogy hát, hogy ez tényleg nem egy aljas szemét...

Sokáig nem jött bennem elő ez az önostorozás, hogy mit csináltál, te hülye, marha, meg minden, na de most az utóbbi időben egyre többet gondolkozok ezen, tényleg nagy baromságot csináltam. És nem magam miatt, hogy tényleges életfogytot ülök, hanem hogy ez alatt az idő alatt hányszor, akár hányszor kapcsolatba kerülök a családtagjaimmal, bennük biztos, hogy felmerül. Húú, a gyerek bent van a börtönbe, húúú... ha még mindig, húúú, ha még mindig. És nem hiszem, hogy ez nekik boldog pillanatot okoz. Mindig az van bennem, hogy többet ártok nekik, mint használok. Nem épít. Fájdalmat okoz.

Tehát én itt ezt már rég elkúrtam, az egészséget, ez tény.

Belegondolok, mit lett volna, hogyha azt mondja a bíró, hogy harminc év... túl lennék a felén már. Most meddig szenvedjek, míg meg nem halok? És ők?... Ez így nehéz, ez a része nagyon nehéz...

Tanulgatok, csinálom a főiskolát, aztán most már elkezdtem írni a szakdolgozatomat is, bűnbocsánat lesz a témám. A pszichológiai részét is élveztem, meg a filozófiát.

A főbb irányvonal ugyanaz az életben is, hogy valamit teszel, azért megkapod a büntetést, azért bűnhődni fogsz, és a végén, hogyha végigjárod a megfelelő utat, akkor majd akkor lesz a bűnbocsánat. Meg nyelvvizsgálom. Jövőre a francia felsőfokot is meg akarom próbálni.

A helyhiány meghatározza, és az, hogy olyan embereket tesznek össze, akinek van 30–40 éve, azokkal, akik szabadulnak 2-3 év múlva, ez olyan konfliktusforrás, olyan brutális nagy veszélyforrás, hogy annál nagyobb nem tudok elképzelni. Teljesen más a fontos ezeknek az embereknek. Ki akarja hallani a másik ember szájából, hogy úgyse tudod leülni... hát miért nem azt mondja, hogy legyél öngyilkos?

Ha azt nézem, hogy mennyire voltam anno hirtelen haragú, és nem mindig tudtam ezt kontrollálni, akkor azt gondolom, lehet, hogy újságcikk lett volna belőlem, ez is előfordulhatott volna, mert tudom, hogy voltak olyan pillanataim az életemnek, meg a személyiségemnek van egy olyan oldala, amit most már nagyon régen nem tapasztaltam, de van bennem egy olyan rész, ami biztos, hogy ha elengedném szabadjára, akkor csúnya munkát tudna végezni, de ahhoz nem is tudom elképzelni, hogy minek kéne történnie, hogy kijöjjön. Van valamilyen fék, valami bennem, ami megakadályozza, hogy felrobbanjak. Vagy még nem ért olyan sokkhatás, hogy így minden rámm tört volna, mellette pedig az a fizikai erőszak, hogy életveszélyben érezzem magam, vagy fenyegedve érzem magam, akkor biztos el tudnék jutni oda, hogy szabadjára engedem magamat, és akkor megőrülök.

Amikor ennyi évet kell itt tölteni, akkor az ember tudja, hogy azok, akik őt körülveszik, akik ugye nem ilyen ítélettel vannak, de akik meghatározzák az ő életét, például a vezetőség, vagy akik itt dolgoznak, azok előbb-utóbb eltűnnek mellőle. Csak egymás között vagyunk állandóak egymásnak, és van egy kimondatlan összetartás itt a hosszú idő fogvatartottak között, akik úgy élnek a mindennapjaikat, hogy megpróbálják tartalommal megtölteni, meg tényleg arra

mennek, hogy minél kevesebb sérüléssel vagy szenvedéssel végighúzzák ezt az időt. És most nem feltétlenül az anyagiakra gondolok. Továbblökni a nehézségen egymást.

Azt érzem, hogy a mienk nem egy egészséges anya-fia kapcsolat. És hogy ezt késő megjavítani, egy ilyen távkapcsolattal ezt nem lehet megoldani. Nem tudom, hogy anyám minden napjaira ez mennyire nyomja rá a bélyegét. Nem akarom az öregkorát ezzel tönkretenni, hogy ezen rágódjon, mert már úgysem tudunk rajta változtatni.

Az utóbbi pár évben anyu ezen már nem gondolkodik. Az elején, a büntetésem elején, tudom, hogy gondolkodott. Az én sztorim biztos, hogy csákányütés volt a szívének a közepébe. Ha viszont még mindig eszi magát, akkor jó lenne beszélni erről, mert akkor rájöhetne arra, hogy ez nem az ő hibája. Az, hogy én idekerültem, az konkrétan nem az ő hibája, mert én csináltam ezeket a dolgokat. Ha én szülő lennék, biztos azt nézném, hogy mi az, amit én elrontottam, hogy az a hülye eljutott idáig. Inkább borítsunk rá fátylat, aztán most már ezt az életemet leélem így.

Én korábban el sem tudtam volna képzelni, hogy nekem lett volna egy feleségem, és mondjuk ő bekerül a börtönbe, én pedig éveket istápoljam telefonon, meg tényleg őszintén érdeklődjek a dolgai felől. Most meg nem tudom az ellenkezőjét elképzelni, hogy ha van egy ember, akit szeretek, és azt kiszakítják az életemből, akkor ne próbálnék minden egyes létező idegszállammal odakapcsolódní, hogy márpedig én az életed része vagyok.

A legaljáról jövök fölfele. Ha lenne gyerekem, ha lett volna gyerekem, most biztos, hogy nem úgy csinálnám a dolgokat, ahogy velem csinálták. Az biztos, hogy – ez nagyon hülyén fog hangzani, de – nekem jót tett ez a börtön bizonyos értelemben. Tudom máshogy látni a dolgokat, el tudom fogadni, hogy nem az a normális, amit annak hittem. Szerintem ez a legnagyobb előny, amit itt, a börtönben fel tudok mutatni.”

2020

„Most egy kicsit hülye időszakomat élem, aztán... keresem a megoldást, hogy hogyan lehetne túllépní ezeken a dolgokon, amik vannak... de amúgy nincsen probléma, csak kezdek belelépní egy olyan spirálba, amiből nem látom a kiutat, egyelőre.

Most már arra figyelek, hogy ne hogy egyszer egy hülye drogos nekem jöjjön, vagy valamit csináljon. És hogyha meg, ne adj isten, történik valami, mondjuk valamelyiket kettészakítom, már megint én leszek a rossz, nem az, aki bedrogozva nekem jött.

Ez az ítélet egy nagyon komoly folyamat, hogy az ember ezt végigszenvedje, és ahhoz kell az embernek egy bizonyos remény, hogy érdemes csinálni.

Hogy ne azt lássa az ember, hogy ő akármit is csinál, meg is gebedhet itt, úgy sem lesz ebből kiút. Nem tudják belőlem kiölní, mert akkor már rég vége lenne az egész történetnek, csak elkedvetlenít. Az meg kihát a viselkedésemre.

Hihetetlen, hogy az emberben kialakuló változások mennyire meg tudják határozni a saját magáról alkotott képet, meg ugye ennek függvényében a többi emberhez való kapcsolatát. Hihetetlen, hogy olyan embereket tartottam értéktelennek, akik pont nem voltak azok, önmagam meg én úgy tartottam, hogy tudok mindenről mindent... és... semmit nem tudtam, de tényleg. Történhet itt akármi, meg lehet, hogy pillanatnyilag rossz kedvem van, meg hogy célt tévesztek, vagy egy kicsit elanyátlanodom, de lesz honnan meríteni. Vannak akadályok, minél hosszabb az út, annál több akadály van, de ha ezeken átmegyek, akkor majd csak elérek a célíg.

A nyelvvizsgám sikerült. Angol C1. Rápörgettem magam arra, hogy nem fog menni, szét-izgultam az agyamat. Én vagyok az egyetlen, akinek sikerült.

Anyámmal szeretném szorosabbra fűzni a viszonyt. Szeretnék hozzá közelebb kerülni, és elhatároztam, hogy mindig, mikor egy egyszer héten beszélek vele, fogom mondani neki, hogy szeretlek, anya.

Olyan furcsa az embernek a viselkedése, hogy meghatározza a további életét meg pályáját... Most jártam erre a szakgondozói képzésre két évig, simán láttam, hogy kijön belőlem a szociális szférára fogékony énem.

Alapvetően ügyis börtönben kell lennem, az, hogy most ilyen körülmények vannak, olyan körülmények vannak – amíg nem kínoznak halálra, addig engem nem nagyon érdekel. Pörgök rajta egy kicsit, hat az életemre, de az alapcélkitűzésem nem változik, hogy itt, a börtönbe úgy kell élnem, hogy jó legyen, már amennyire lehet.

Hát, már itt a vírus is. Furcsa volt megélni, az biztos, így a változásokat, de most már a mindennapok részévé vált. Már ez a hülye maszk is, az lenne furcsa, ha nem lenne. Meg hát azon vesszük észre, hogy lemegyünk sportolni, nincs focilabda, mert azt mondták, hogy a labdával felferjük a port, és a vírusok ott vannak benne a porban. Nem tudok vele mit csinálni, aztán így elengedem a dolgokat.

Elmondanám a rektornak, hogy én, amikor megöltem azt az embert, én leszartam, nem érdekelt. Kaptam érte pénzt, tök jó volt. De azóta én már annyit szenvedtem emiatt, hogy valamit kell hogy találjak azért, hogy tisztába tudjam tenni a dolgokat. Meg nem történtté nem tudom tenni... Bánt, hogy ilyen voltam. Bánt, hogy ez voltam. Meg hogy ezt megtettem. Megfogalmazni nem tudom egyszerűen, hogy hogyan tehettem ilyet.

Még itt valaminek kell lenni, amit még nekem meg kell tennem vagy meg kell értenem.

Feloldozást kapni az ember bűne alól, azt még nem tudom megérteni. Az nem teszi meg nem történtté a dolgokat. Ezzel az embernek együtt kell élni. De hogyan éljen az ember együtt ezzel, hiába próbál normális emberként élni, mikor tudja, hogy előtte x évvel megölt egy embert, meg megcsináltam egy csomó olyan dolgot, amit normális ember nem csinált volna meg. Én meg gátlástalanul megcsináltam. Most nem tudok azonosulni... azonosulni?... az tök gyenge kifejezés, egyszerűen gyűlölöm magam.

Régen visolyogtam attól, hogy hívőnek lenni, meg a Robira is mindig azt mondtam, hogy ájtatos, meg szent fazék, konkrétan kiröhögtem... Most meg azt veszem észre, hogy lehet, hogy ez az egyedüli kiút.

Amikor én bekerültem a börtönbe, elítéltek engem egy emberölésért meg egy kísérletért, de én nagyságrendekkel több embert lőttem le. Azt gondoltam, hogy megöltem egy embert, én ezt elrontottam, hibáztam, mások belekeverték. Akkor ez még nem tudatosodott bennem, hogy oké, egy emberért elítéltek, meg egy kísérletért, mi van az előtte levő dolgokkal?! Ha egyszerűen fegyveres konfliktus volt, használni kellett a fegyvert, én meg használtam. Kedvtelésből nem öltem soha az idegenlégió keretein belül. Amikor az embernek van egy kötelessége, azt meg kell tenni. Nem mondom, hogy szép dolog meg jó dolog, de a világon az a rengeteg katona, aki ezt mind megteszi, nem lehet mind bűnös. Nem érzem magam felelősnek azokban. Nem az én döntésem volt.

Azért gyűlölöm magam, hogy olyan ember voltam, akinek ez nem számított. Gátlástalan, rossz.

Most képtelen lennék anyagi előnyökért megölni egy embert. Nem tudom elképzelni. Akkor meg... nekem az tök normális volt. És ez egy olyan kettősség, amivel nem tudok megbirkózni. Hogy lehetek én ugyanaz ember.

Úgyhogy nem biztos, hogy ez a hit meg a vallás bohóc dolog, mint ahogy én neveztem annak anno. Ha meg kiderül az ellenkezője, akkor ott megint lesz egy kör magammal. A hit igenis központi szerepet játszik az ember életében, e nélkül lehet élni, de nem érdemes.

Van egy ilyen hosszú ítélet, az emberek próbálnak változni, megtalálni önmagukat, ennél jobb lehetőség erre nincs is. Erre lehet, hogy ilyen kurzust kéne létrehozni, hogy emberekkel beszélgessen valaki. Aki tényleg komolyan szeretne képbe kerülni azzal, hogy ő miért is ül valójában, meg hogy mit akar az élettől, ennél jobban nem lehet ezt megtenni, szerintem, mint a beszélgetéssel, ezekkel az interjúkkal. Nekem szerencsém volt, hogy volt ez az interjúsorozat, meg közben az iskola-igazgató is támogató, ezt a két dolgot, amit megéltem, ez a kettő egymás mellett számomra megfizethetetlen volt. Voltak olyan pillanatok, hogy nem láttam, hogy ez feltétlen miattam meg értem van, sokszor éltem meg csesztetésnek, meg gondoltam azt, hogy miért kell ez nekem, de ahogy mentünk előre az időben, meg ahogy jöttem rá a dolgokra, úgy egyre kevésbé gondoltam ezt. Nem tudtam, hogy mért kell, aztán amikor átléptem a pontot, akkor már tudtam, hogy ez csak az épülesemre szolgált, semmi másra.

Kell egy valaki, aki az embert irányba tartja. És nagyon hálás vagyok ezért az egészért, mert jót tett nekem nagyon, csak nem tudom, hogy mi lesz a jövőben. Hozhatnak egy döntést, hogy oké, többet nem jöhetsz... Nem ilyen a mostani közeg, hogy támogassanak egy ilyen dolgot. Akárhogy is lesz a jövőben, nem fogok visszafordulni.

Tudom, hogy ez még nem tiszta annyira. Ha annyira tiszta lenne, akkor nem fájna ennyire, vagy lehet, hogy fájna, csak akkor tudnám, hogy hova lépjek tovább belőle. Mert az, hogy most ülök még 10 évet, még 20 évet, még 30 évet... ez az attól nem lesz jobb... se nekem, se nekik, se senkinek..."

SÖRÖS LÁSZLÓ

Arzénes asszonyok

Women Using Arsenic

Abstract: In the summer of 1929, the news of a shocking series of murders claiming more than a hundred victims scandalized Hungary and the wider world. For nearly twenty years in the Tiszazug region, women poisoned their relatives who stood in their way, with arsenic soaked from flypaper or extracted from fly stones with the help of the midwife from Nagyréve, without being held accountable and despite that their actions had been brought to the attention of the authorities by anonymous letters for years. After the first letter, another 5 years had to pass before the wheels of justice started to turn.

An investigation was launched against 77 suspects, then charges were brought against 39 perpetrators, and finally 28 verdicts were reached, proving 162 intentional murders. In six cases, the court of first instance sentenced the perpetrators to death by rope, and three were executed.

Most of the perpetrators were women who killed their husbands, their lovers, children, or older relatives for inheritance.

In my essay, I would like to present the black chronicle of this mass arsenic poisoning from the beginning to its end, also covering how almost twenty years could pass without being held accountable and then the facts that could have led the women to ask for the help of the death-dealing midwife from Nagyréve.

The investigations were ordered in 1929; however, I start my essay from five years earlier, presenting the antecedents and the reasons that ensured the uninterrupted work of the "arsenic" midwife. Then, I scrutinize the investigation that was conducted over the course of three months in 1929 and concluded in October, discussing its difficulties and showing the cunning of the gendarmerie that broke the silence of the guilty women. After that, I will examine the court proceedings and their results.

Of course, it is impossible to present all the cases separately (77 investigations, 28 court proceedings); therefore, in addition to their common characteristics, I will cover a few cases that faithfully reflect the justice system of the time.

Keywords: Tiszazug, arsenic, series of murders, mass poisoning, death-dealing midwife, murderous women

Összefoglaló: 1929 nyarán döbbenetes, több mint száz áldozatot követelő gyilkosság sorozat híre rázza meg Magyarországot és a nagyvilágot. A tiszazugi térségben asszonyok közel húsz éven keresztül a nagyrévei bába segítségével légy papírból kiáztatott vagy légykőből kinyert arzénal mérgezték meg útjukban álló rokonaikat felelősségre vonás nélkül, annak ellenére, hogy cselekményükre éveken keresztül névtelen levelek hívták fel a hatóságok figyelmét. Az első levél után még 5 évnél kellett eltelnie, mire az igazságszolgáltatás gépezete beindult.

77 gyanúsított ellen indult nyomozás, majd 39 elkövetővel szemben vádat is emeltek, végül 28 ítélet született, 162 szándékos gyilkosságot bizonyítva. Hat esetben az elsőfokú bíróság kötél általi halálbüntetést szabott ki az elkövetőkre, melyből hármat végre is hajtottak.

Az elkövetők többsége asszony volt, aki férjével, szeretőjével, gyermekével vagy örökség miatt felmenőivel végzett.

Tanulmányomban ezen arzénos tömegmérgezés fekete krónikáját kívánom bemutatni a kezdetektől annak lezárásáig, kitérve arra is, hogyan telhetett el közel húsz év felelősségre vonás nélkül, majd mi vezethetett oda, hogy az asszonyok a halálosztó nagyrévei bába segítségét kérik.

A nyomozásokat 1929-ben rendelték el, de tanulmányomat öt évről korábbról indítva bemutatom az előzményeket, okokat, melyek biztosították az arzénos bába zavartalan munkálkodását. Ezután 1929-ben a három hónap alatt lefolytatott, októberben lezárt nyomozást veszem górcső alá, annak nehézségeire kitérve, de bemutatva azt a csendőri furfangosságát, mely megtörte a bűnös asszonyok hallgatását. Ezután a bírósági eljárásokat és annak eredményét vizsgálom.

Természetesen valamennyi ügyet külön-külön bemutatni nem lehet, hisz összesen 77 nyomozás, 28 bírósági eljárás van, ezért azok közös jellemzőin túl egy-egy esetre térek ki, mely híven tükrözi a kor igazságszolgáltatását.

Kulcsszavak: Tiszazug, arzén, gyilkosságsorozat, tömegmérgezés, halálosztó bába, gyilkos asszonyok

1. Bevezető

Az 1929 nyarán Magyarország, de még a külföldi, amerikai újságok figyelme is egy alföldi kis település és környékén több mint egy évtizeden keresztül elkövetett tömegmérgezés nyomozására, bírósági tárgyalásaira irányult. A több mint száz áldozatot követelő gyilkosságsorozat a tiszazugi arzénos asszonyok néven vált hírhedtté. Tiszazugban követték el ezen borzalmakat, mely egy földrajzi egységet jelöl, a Tisza és a Hármas-Körös közötti szögletet foglalja magában, az itt található 11 településsel,¹ azon belül is a felderített esetek túlnyomó többségét Nagyréven követték el. Néhány számadat arról, hogy miért is került a figyelem középpontjába ezen kis alföldi szöglet: a nyomozás 91 ember ellen indult, melyből 81 volt nő, végül 39 embert gyanúsítottak meg, 162 rendbeli szándékos emberöléssel. A bíróság 28 ítéletet hozott, melyből hat halálos ítélet volt, ebből azonban utóbb három büntetést a Kúria életfogytig tartó szabadságvesztésre enyhített.

Ezen számok is jól tükrözik, hogy a tanulmány írásakor az egyik fő kérdés az volt, hogy mire helyezzem a hangsúlyt? Hogy lehet egy ennyire sokrétű és összetett bűncselekmény-sorozatot bemutatni? Hogy lehet több büntetőeljárás leírását úgy összegezni, hogy az ne menjen az érthetőség rovására?

Ezért határoztam el, hogy a tanulmány megírása során igyekszem az események leírása mellett a kriminálisztika szemszögéből feltárni a múlt ezen eseményeit. Kutatómunkám során tapasztaltam, hogy szerencsés helyzetben vagyok, mivel ezen eseményekről több írás, tanulmány, újságcikk jelent meg, de még színdarab is készült és filmet is forgattak róla, de ezek egy részénél az események hiteles bemutatását mellőzve, tárgyilagos tudósítás helyett inkább a szenzációkeltés volt a cél. Tanulmányom megírása során ezért kellő óvatossággal kezeltem ezen forrásokat, ugyanakkor fontosnak

1 Kunszentmárton, Szelevény, Csépa, Tiszazug, Tiszasas, Öcsöd, Mesterszállás, Cserkeszölő, Tiszakürt, Tiszainoka, Nagyrév.

tartok az olvasó figyelmébe ajánlani két olyan munkát, amely alapját képezte írásomnak, és amelyek kellő alaposággal igyekeznek feltárni a történéseket. Az egyik a Magyar Királyi Csendőrség hivatalos sajtóorgánuma, a *Csendőrségi Lapok*. Az újság 1930 augusztusától kezdődően Szladek Barna nyugalmazott százados kilencrészes cikksorozatában számolt be az eseményekről, hangsúlyt fektetve a nyomozók munkájára, a bűncselekmények felderítésének bemutatására. A tanulmány másik fő alappillére azonban 86 évvel később íródott, a Korall kiadónál 2016-ban megjelent, Mátay Mónika által szerkesztett *Méregkeverők* című könyv volt, mely az eset bemutatásán túl több oldalról közelíti meg az eseményeket, ismertetve a kor sajtójának hatását és a mérgezőes ügyek következményeit is.

A korszajó cikkeinek olvasása közben az ötlött szembe, hogy nem lehetett a tudósítások alapján az elkövetőket egyértelműen megítélni. Az akkori cikkek is egymásnak ellentmondóan írták le a bíró előtt álló tetteseket, asszonyokat. Volt, aki hidegvérrel gyilkoló bűnözőknek látta őket,² míg mások az akkori korszak gazdasági, társadalmi igazságtalanságának (iskolázatlanság, elszigetelődés) áldozatait fedezte fel bennük.³ Ma, majdnem száz év elteltével pedig már lehetetlen vállalkozás lenne ezen emberi sorsok teljes körű feltárása, tettük mozgatórugójának pontos kifürkészése.

Az eseményekről 1930-ban a *Nyugat* hasábjain beszámoló Móricz Zsigmond is felhívta az olvasója figyelmét, hogy az egyéni sorsok mögé kell nézni, ha az okokat keressük: „A szolnoki Törvényszék nagy tárgyalási terme zsúfolva. A bírói asztal előtt idős asszony áll. Falusi asszony, fekete ruhában, jómódúan, nagyon izléselesen öltözve, két kezét összeteszi, mint a templomban az Úrasztala előtt [...]. Ez az asszony azzal a váddal áll a bírák előtt, hogy légyapapirból kifőzött méreggel megölte kilenc évvel ezelőtt édesapját, pár év múlva a férjét, aztán az ágyasát. Fontos az, hogy egy társadalmi réteg életébe nézhetünk bele: a magyar falu világról rántja le a leplet a tárgyalás.”⁴

2. Névtelen levelektől a nyomozás elrendeléséig

A kor tudósítása szerint⁵ az események kiindulópontja 1924-re datálódik, amikor is névtelen levél érkezett Tiszazug főjegyzőjéhez, Ébner Gyulához. Ebben az szerepelt, hogy a helyi bába, Fazekas Gyuláné Oláh Zsuzsanna a nemkívánt terhességek megszakításában segít. A főjegyző a bábát bekérte és számonkérte, aki természetesen mindent tagadott, de a főjegyző mégis feljelentés tétele mellett döntött, mivel az akkori törvények szerint a terhességmegszakítás bűncselekménynek számított. A magyar Büntető törvénykönyv és büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk (továbbiakban: Btk.) 285. §-a szerint, ha a terhes nő méhmagzatát szándékosan elhajtja, ha házasságon kívül esett teherbe, két év börtönnel, ellenkező esetben három év börtönbüntetéssel büntetendő. Ugyanezen büntetésre számíthatott az is, aki ehhez

2 Például Vámbéry Rusztem – Huszadik Század 1929.

3 Például Kassák Lajos.

4 GYÁNI GÁBOR: *Darabolós gyilkosok és arzénes asszonyok*, Rubicon, 2008/7–8.

5 *A tiszazugi arzén-tömeggyilkosságok rejtelméből*. Friss Újság, 1929. szeptember 11.

segítséget nyújtott, de ha ezt ellenszolgáltatást fejében tette, akkor már öt év börtön is kiszabható volt.

A főjegyző feljelentése eredménytelenül zárult, nem találtak bizonyítékot arra, hogy a bába „angyalcsináló” lett volna. Ennek bizonyítása nehéz is volt, mivel a magzatát elhajtó nő, mint fentebb láthattuk, maga is büntetésre számíthatott, így érdekelt volt abban, hogy a tette ne derüljön fény. Ezért terhelő bizonyíték nem volt, Fazekasnénak sikerült kicsúsznia az igazságszolgáltatás kezei közül.

Ezt követően újabb névtelen levelek érkeztek a főjegyzőhöz, melyekben már gyilkosságokkal vádolták a bábát. A levélíró szerint a bába segített a hozzá fordulóknak, hogy véglegesen „megszabaduljanak” problémás hozzátartozóiktól. A gyanút növelte, hogy ekkoriban a körorvost egy beteghez, a 46 éves Holyba Károlyhoz hívták, aki az ellátása ellenére pár nap múlva, 1924. október 6. napján gyanús körülmények között hirtelen elhunyt. Az orvos és a főjegyző ismét a csendőrséghez fordult. A kor írásai szerint⁶ a körorvosnak is gyanús volt a hörghuruttal kezelt áldozat halála, ugyanis betegsége nem indokolta a hirtelen halálát, testén külsérelmi nyom nem volt fellelhető, ezért mérgezésre gyanakodott. Ehhez azonban a már időközben elhantolt férfi exhumálására lett volna szükség, majd az azt követő vegyvizsgálatra, mely akkoriban igen költséges volt. Ezért az ügyészség kizárólag az orvos gyanújára alapozva nem rendelte el a vizsgálatot, mivel azt igazoló bizonyítékra nem derült fény, az eljárást lezárták. Ebben szerepet játszhatott még további két körülmény. Az egyik, hogy az akkori halottkém, Boros Lajos, az arzént osztó bábaasszony, Fazekas Gyuláné veje volt.⁷ Az exhumálás elmaradásának másik lehetséges oka az akkor hatályban volt 1887. évi 78.879/II. számú belügyminiszteri rendelet, mely többek között a halottvizsgálatról rendelkezett. A rendelet szerint exhumálásra kizárólag indokolt esetben és a bíróság döntése alapján kerülhet sor. Tehát az ügyésznek kizárólag az orvos gyanújára alapozva kellett volna kezdeményezni az eljárást, melyet nem talált elegendőnek. Fazekas Gyuláné ismét megúszta a felelősségre vonást – egy időre.

Holyba Károly halála utáni hónapban, 1924 novemberében eltűnt a koldulásból élő, 77 éves Antal Andrásné Sebők Julianna, gúnynevén Putris Panni. Az ő a lemezelenített holttestét következő év februárjában találták meg a Tiszában. Eltemetését követően ismét névtelen levél érkezett a csendőrséghez, mely szerint az áldozatot lánya, Bukovinszki Jánosné Sebők Anna ölte meg. Ekkor már elrendelték a holttest exhumálását, és az orvosszakértő megállapította, hogy az idős hölgy már halott volt, mikor a Tiszába került, halálát arzénmérgezés okozta. Megindult a nyomozás, és Sebők Annát kihallgatták, aki beismerő vallomást tett, és 1925. február végén letartóztatták. Vallomása szerint lekvárba keverve az arzénmérget, azt kenyérre kenve adta édesanyjának, majd magára hagyta. Hazatérve lánya közölte vele, hogy meghalt az édesanyja, akit ezt követően talicskán az éjszakai órában a Tiszához vitte, majd a folyóba dobta.

Később a bírósági tárgyaláson ezen beismerő vallomását visszavonta, és a bűncselekményt igyekezett a sógorára kenni, védekezése szerint ő mérgezte meg édesanyját és dobta a Tiszába a holttestét. A bíróság végül a bizonyítékok tükrében gyilkosság bűne

6 SZLADEK Barna: *A tiszazugi tömegmérgezés*, Csendőrségi Lapok, 1930/22–30, 723.

7 MÁTAY Mónika: *Méregkeverők*, szerk. MÁTAY Mónika, Korall Kiadó, 2016, 44.

miatt elsőfokon kötél általi halálra ítélte, melyet életfogytig tartó szabadságvesztésre változtattak át.⁸ A büntetőeljárás során a hatóság azt a körülményt, hogy honnan szerezte az arzénmérget, az elkövető nem vizsgálta, erről Sebők Anna is mélyen hallgatott.

Négy évvel később, 1929 áprilisában újabb három névtelen levél érkezett az ügyészséghez, melyben mérgezéssel vádoltak nagyrévi asszonyokat. A csendőrök ekkor sem találtak konkrét bizonyítékot, kizárólag a levelek íróját tudták azonosítani, aki azonban elzárkózott attól, hogy a csendőrökkel megossza a levélpapírra vetett értesüléseinek forrását. A levél írója Nagyrév község másik hivatásos bábájának, a néhai Székely Sándorné Rácz Zsuzsannának a sógornője volt, akit hamis vád miatt ezután eljárás alá vontak.

A névtelen levelek megírására okot az akkori tudósítások szerint a múltban kell keresni, mivel korábban Nagyrévben két bába is végezte tevékenységét. A két „mérgekverő” Fazekas Gyuláné és Székely Sándorné Rácz Zsuzsanna. A két bába között konfliktusokkal terhelt volt a viszony, mivel Székely Sándorné Rácz Zsuzsanna nem nézte jó szemmel „munkatársa” üzelmeit, és nem volt hajlandó részt venni magzatelhajtásban. Később holttestét a Tiszából húzták ki, megállapítva, hogy gyilkosság áldozata lett, de az elkövető kilétére nem derült fény. A hozzátartozók egyértelműen Fazekas Gyuláné kezét látták az erőszakos halálában, ezért azon voltak, hogy az igazságszolgáltatás elé állíttassák, melyet a névtelen levelek írásával próbáltak meg elérni.⁹

A névtelen levelek után már helyi újságban, a *Kunszentmárton és Vidéke* című lapban: Nyikós László újságíró tollából egy cikk¹⁰ jelent meg tömeges mérgezésekről, gyanús halálesetekről Tiszazug környékén, néven nevezve az egyik elkövetőt, Szabó Lászlónét, aki az édesapját ölte meg a méreggel. A hatóság újra kutakodni kezd, eredménytelenül, bizonyítékot a cikk állításaira nem talál, és az újságírót jelentik fel becsületsértésért.

Azonban a névtelen levelek áradatának ez nem szabott határt, újabb elkövetőket megnevező levél érkezett a csendőrséghez a tiszakürti Madarász házaspárt gyanúba keverve, akik 1925-ben végeztek idős Madarász Józseffel, és a levélíró szerint ők voltak a Szabó Lászlóné által elkövetett gyilkosság értelmi szerzői is. Mivel ekkor már a hatóság számára is túl gyanússá váltak a körülmények, elrendelték a nyomozást.

3. Három hónap nyomozás

A névtelen levelekben írt súlyos vádak kiderítésével Zsoldos József tiszthelyettest bízták meg, aki többek között Nyikós László újságíró által közölt információt csepegtető személyeket meghallgatva eljutott Bíró Mátyásnéhoz, akinek Madarász Józsefné személyesen mondta el, hogy a férjével közösen végeztek annak idős apjával. Az öregember a fiatalok boldogsága útjában állt, és barátnője, Szabó Lászlóné elmesélte, hogy arzénméreggel megetette az apósát, aki elhunyt, így gondjaik megszűntek, tegyenek ők is így.

⁸ *Uo.*, 23–27.

⁹ SZLADEK: *i. m.*, 722.

¹⁰ Kunszentmárton és Vidéke, 1929. július 9.

A csendőrök kihallgatták a Madarász házaspárt, akik bevallották tettüket, és terhelően nyilatkozva Szabó Lászlóné szerepét is felvázolták. Az ő tanácsára vettek arzénoldatot a helyi tiszakürti bábától, Csordás Bálintnétól, aki azt „kollégájától”, a nagyrévei bábától, Fazekas Gyulánétól szerezte be.

Az elfogott Szabó házaspár előbb tagadott, majd miután megtudták, hogy Madarászék már mindent bevallottak, ők is követték a példájukat. Mindkét házaspár tettét azzal magyarázta, hogy az öregek italoztak, tékoztak, és féltek attól, hogy nem marad semmi az örökségükből.

Ekkor a bábákat és a mérgezöket is őrizetbe vették. A tiszakürti bába elfogásakor mindent bevallott, de a nagyrévi Fazekas Gyuláné mindent tagadott.¹¹ A csendőri meghallgatás után, másnap az ügyészség indítványozta a hat ember vizsgálóbírói kihallgatását, ahol már Fazekas Gyuláné szerepét tagadták. Ezért őt a meghallgatás után szabadon is engedték. Egyes akkori tudósítások szerint azzal a szándékkal, hogy megfigyeljék, kiket fog felkeresni és figyelmeztetni a csendőrök jöttére.¹² Fazekas Gyuláné méregkeverő bába immár az igazságszolgáltatás látókörébe került, és a névtelen levelek végül elérték céljukat: a csendőrség a tiszakürti eset után már Nagyrévben is elkezdte felderíteni a gyanússá váló haláleseteket.

1929 júliusában a hatóságok nagy erővel kezdték el a nyomozást, mellyel Császár János tiszthelyettes, Bartók József őrmester és Fricska János csendőr volt megbízva. A nagyrévi puhatolózás azonban falakba ütközött, nem akart beszélni senki sem. Annyit mégis sikerült megtudni, hogy Pápai Lajosné szintén érintett lehet, mint aki az urát tette el láb alól arzénmeggel. Köztudott volt a faluban az is, hogy az özvegyasszony a férje halála után zavaradottá vált. Ezért a csendőrök az ő kihallgatásával kezdték el az ügy felderítését.

Bevették Pápainét, akinek kihallgatása során Bartók őrmester is tapasztalta az özvegyasszony zavarodottságát, ugyanis folyamatosan kitért a válaszok elől. Az őrmester kitartó volt és több órán át faggatta őt, mire kibukott az idős nőből:

- „*Hát megmondom – igen megmondom – egyszer láncsal megvert – egye meg a fene – csúnyán megvert láncsal – akkor Rozitól (Takács Lajosné) kaptam egy félliteres üvegben valamit, de nem döglött meg.*
- *Hát aztán ha nem döglött meg – vágott közbe a járőrvezető –, kitől kapta a néne másodszer az orvosságot?*
- *Nem volt az orvosság – egye meg a fene – aztán a Zsuzsa (Fazekas Gyuláné) adott valamit egy üvegben, sárga volt – aztán egye meg a fene – megdöglött.*¹³

Bartók őrmester a zavarodott asszonyt elengedte, de figyeltette minden lépését, hogy kit keres fel, és őt ki keresi fel.

Ezután elővették a már évekkor korábban a hatóságok látókörébe került Holyba Károlyné Zahár Rozáliát, férje 1924-ben bekövetkezett gyanús halála miatt, akit barát-nőjével, Sebestény Baltné Oláh Lídiával együtt előállítottak. A két asszonyt külön-külön szobában őrizték, külön-külön hallgatták ki, de mindketten kitartóan ártatlanságukat hangoztatták. Ekkor Bartók őrmester a kollégáival cselhez folyamodott, és az asszonyok

11 SZLADEK: *i. m.*, 778.

12 *Egy júniusi éjszakán láng lobban föl a nagyrévi temetőben...* Kis Újság, 1929. szeptember 3.

13 SZLADEK: *i. m.*, 780.

füle hallatára közölte kollégáival, hogy el kell mennie. Ezután a két asszonyt átvitték az űrs egyik szobájába, ahol két vetetlen ágy állott, ami a kor szokásainak megfelelően ágyneművel volt felpockolva, földig érő takaróval letakarva. A két asszonyra rázárták a szobát, magukra hagyva őket. A magukra maradt asszonyok ezután beszédükben feltárták a bűnös tetteiket, Fazekas Gyuláné szerepét, azon tanakodva, hogy meneküljenek ebből a helyzetből, amin össze is kaptak, vitájuk során a többi mérgező asszonyt is néven nevezték. Nem sejtették, hogy a megvetett ágy alatt elrejtőzve hallgatja ki őket Bartók őrmester, aki az eltávozást színelve rejtőzött oda. Ezután az asszonyokat szembesítették az általuk elmondottakkal, megtörték, mindent bevallottak.¹⁴

A csendőrök ezen „titkos lehallgatás” módszerével megszerzett információk tükrében Fazekas Gyuláné elfogására indultak, azonban a mérgekeverő bába nem várta meg őket, hallva a csendőrök közeledését, mielőtt elfoghatták volna, maró lúgot ivott, meghalt, és sírba vitte titkát. A csendőrök a férje megölésével gyanúba keveredett Pápai Jánosné is el akarták fogni, de őt is holtan találták, ugyanis felakasztotta magát. Ezután az asszonyokat a vizsgálóbíró kihallgatta, és elkezdtek az áldozatok holttestének exhumálását a nagyrévi temetőben. A levett mintákat vegyvizsgálatra küldték, és valamennyi pozitív eredményt mutatott, mely szerint halálos, nagy dózisu arzént találtak a testekben.

A dominóhatás elve alapján egyre több gyanúsított került a hatóságok látkörébe, a történeteken felbuzdulva egyre több névtelen levél érkezett, további mérgező asszonyokat megnevezve. Ezért 1929 augusztusában az ügyben eljáró csendőrök számát 3 főről 9 főre növelték. Újabb letartóztatásokra és újabb áldozatok exhumálására került sor Nagyréven. Az öngyilkos bába mellett, az elkövetőnek segítséget nyújtó, mérget biztosító személyként került látótérbe özvegy Takács Lajosné Kiss Rozália is, aki 1911-ben saját maga is arzénal ölte meg a férjét – erre még később visszatérek.

Természetesen hamar híre ment a csendőri munkának a környéken, és az elkövetők például Cibakházán a nyomozást azzal próbálták hátráltatni, hogy a temetőben a fejfákat ellopták, kicserélték, de volt rá példa, hogy a pár évvel korábban eltemetett holttestet is kiásták, ezzel akadályozva azok utólagos vizsgálatát.¹⁵ Ám mindez hiábavaló volt, mivel a nyomozás során a csendőrök már a holttestek kihantolásának tényleges helyét jelölő külön helyszínrajzot készítettek a temetőkről, és beszerezték a temető-nyilvántartást, azzal összevetve pedig tisztázható volt az exhumálandó személy azonossága. A nyomozás során 42 sírt bolygattak meg, és 42 elhunyt örök nyugalma zavarták meg. Az elvégzett vegyvizsgálatok, három kivételével, valamennyi esetben pozitívak lettett az arzén jelenlétére.¹⁶ Bár sokkal több volt a gyanús haláleset, azonban nem minden esetben rendelték el az exhumálást. Ennek oka az volt, hogy ha nem volt gyanús körülmény, az elkövető pedig következetesen tagadta a bűncselekményt, még ha az arzént ki is tudták volna mutatni, akkor is ott maradt a kérdés: évekkel korábban hogyan került az az elhunyt szervezetébe? A gyanúsított adta-e azt be neki? Egy idő után pedig már a hatóságok számára is kezdtek kínossá válni az egyre növekvő gyilkossági esetek, ezért igyekeztek minél hamarabb lezárni az ügyeket. A gyanúsítottak

¹⁴ *Uo.*, 781.

¹⁵ Friss Újság, 1929. szeptember 4.

¹⁶ SZLADEK: *i. m.*, 695.

egyre növekvő száma egy idő után azt is eredményezte, hogy az ügyészség kizárólag azon személyek letartóztatása mellett döntött, akik beismerték tettüket. A nyomozásokat végül három hónap múlva, 1929 októberében zárták le.

Önmagában azonban ez még nem vezetett automatikus vádemeléshez. Az ügyészség gondosan mérlegelte, mely vádak tud eredményesen képviselni a bíróság előtt, és mely esetekben kétséges a bizonyítás. Így az ügyészség több esetben a nyomozás végén megszüntette az eljárást. Például Varga Lajosné Sülye Rozáliával szemben, aki ellen a volt férje tett feljelentést azzal, hogy 1911-ben meg akarta mérgezni őt, amit tagadott Vargáné, bizonyítékok hiányában pedig a gyilkosság kísérlete miatt lezárták az ügyet. Részben került el a felelősségre vonást a Holyba Károlynéval megbukó Sebestyén Bálintné, aki amellett, hogy a barátnőjének segített férje megölésében, azzal is gyanúsították, hogy 1919-ben megmérgezte a 84 éves, gondozásában lévő Major Ferencet. Erre azonban kellő bizonyíték nem állt rendelkezésére, ezért itt az exhumálásra nem került sor.¹⁷

A nyomozás során megállapították, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez használt mérge beszerzése nem ütközött nehézségbe a tetteseknek, mely általában közvetlenül vagy közvetítők útján Fazekas Gyuláné bábától származott. Farkasné gyakran légy-papír áztatásával nyerte ki a mérget, és mivel az így kinyert arzén szagtalan, édeskés ízű por volt, azt az elkövetők a hozzátartozóik ételébe, italába keverve beadhatták az áldozatnak. Erre az esetek tanúsága szerint vagy egyszerre nagy, halálos dózisban került sor, vagy folyamatosan, szenvedést okozva, kisebb léptékben.¹⁸ Nagy dózisú arzénmérgezés esetén – az áldozat egészségi állapotának függvényében – a halál 5–20 órán belül bekövetkezett.

A mérge nyomát kutató vegyvizsgálatot nehezítette az időmúlás, azaz ha hosszabb idő telt el az áldozat halála óta, és az arzént folyamatosan, kis dózisban adagolták részére. Ekkor ugyanis az áldozat testéből, miután kifejtette pusztító hatását a mérge, még halála előtt távozhatott az arzén nagyobb része, pl. hányás, hasmenés útján. Ebben az esetben a holttestben az arzén halálos mértékű koncentrációja már nehezen volt kimutatható.

A nyomozás során az arzén kimutatására az exhumált holttestek esetén vegyvizsgálat keretében került sor, mely vizsgálatot nehezítette a holttest állapota, bomlásuk mértéke. A kor szabályai szerint az exhumálás során nemcsak az elhunyt testéből vettek mintát a vegyvizsgálathoz, hanem a koporsó alatti, feletti földrészből, és magából a koporsóból is, valamint a sírtól 5-10 méter távolságban lévő földből, indifferens vizsgálat céljából. A minták pecsétviasszal lezárt üvegekbe kerültek, azokat további viaszpecséttel lezárt fémdobozokban küldték el vizsgálatra.

A vegyvizsgálatnak azonban nemcsak az arzén jelenlétét kellett kimutatni az áldozat testében, hanem annak mértékét is, mivel arzén akkoriban természetes módon – nem halálos mértékben, de – kerülhetett az emberi szervezetbe, pl. ivóvízzel vagy

17 Az ügyészség a nyomozást bizonyítékok hiányában megszüntette még Apró Sándorral szemben, anyja 1919-es halálának ügyében, Major Bálinttal szemben a 70 éves apja 1914-ben történt megmérgezése miatt, Jóljárt Gerzsónnal szemben a 7 éves gyermeke 1920-as megmérgezése miatt, Kiss Juliannával szemben a 47 éves férje 1920-as megmérgezése miatt stb.

18 5–50 mg/nap arzén mérgező, míg 100–300 mg/nap már halálos lehet.

arzéntartalmú festékekkel megfestett ruhák útján. A későbbi bizonyítást nehezítette továbbá az a körülmény is, hogy előfordult, hogy az exhumálás során vett indifferens földminta szintén tartalmazott arzént.¹⁹

A nyomozások eredményeként végül 1929 végétől elkezdődtek a vádemelések, a vád az akkor hatályos Btk. 278–280. § szerinti gyilkosság volt:

„278. § A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő.

279. § A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntettét követi el, és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

280. § Életfogytig tartó fegyházzal büntetetik a szándékos emberölés: ha azt a tettes, felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, törvénytelen gyermek saját anyján vagy törvényesítés esetében természetes atyján követte el.”

4. Tárgyalás

1929 decemberében elkezdődtek a tárgyalások a szolnoki törvényszéken. Az ügyészség több részletben emelt vádat, ezért egymás mellett párhuzamosan futottak az eljárások, melyek végül 1931-ben zárultak le jogerősen. A bírósági eljárás során előfordult, hogy a törvényszék az ügyeket egyesítette, ha az elkövetői kör vagy a bűncselekmények között szoros kapcsolat állt fent, így végül összesen 28 ítéletet hoztak az ítések.

A bíróságon a büntető ügyekben a bizonyítási eljárás egyik kulcskérdése az volt, hogy az arzénmérgezésben elhunyt áldozatoknak ki adta be a halálos mérget, vagy arról a vádlottak egyáltalán tudtak-e. Ennek tisztázását nehezítette, hogy a bűncselekmények elkövetése óta évek teltek el, megbízható tanúvallomások ennyi idő távlatából nem álltak rendelkezésre. A bizonyítási eljárás során nagy szerepet kaptak ezért a vádlottak beismerő vallomásai, a vegyészszakértői vélemények mellett. Azon vádlottak esetében ugyanakkor, akik már a kezdetektől az ártatlanságukat hangoztatták, az ügyészség számára bűnösségük bizonyítása kihívást jelentett, mivel évekre visszamenőleg bizonyítani kellett, hogy ők adták be a halált hozó mérget. Ez nem mindig sikerült, és ezért is került sor két ügyben vádelejtésre, míg 6 ügyben felmentő ítélet hozatalára.

A nyomozás során a csendőrök általi meghallgatás, majd a vizsgálóbíró általi kihallgatás alkalmával az elkövetők védelmét ügyvéd nem látta el, ezen alkalmakkor az elkövetők többsége részben, egészben beismerő vallomást tett. Előfordult, hogy a tárgyaláson már az egyes vádlottak közeli hozzátartozóra vagy az öngyilkosságot elkövető bábára, Fazekas Gyulánéra fogták rá a bűncselekmény elkövetését. A vádlotti beismerő vallomások a vádemelés után nem egy esetben már valószínűleg a büntetőeljárásba belépő védői tanácsra változtak, tagadva a bűncselekmény elkövetését, ártatlanságukat, nehéz sorsukat hangoztatva, magukat az események passzív szemlélőiként beállítva.

Az elsőfokon eljáró szolnoki törvényszék végül nem jogerősen hat ügyben kötél általi halálra ítélte a vádlottakat, nyolc ügyben szabott ki életfogytig tartó fegyházbüntetést,

¹⁹ SZLADEK: *i. m.*, 752.

kettő esetben 15 év, egy esetben 10 év, két esetben 8 év és végül egy vádlottal szemben 5 év fegyházbüntetést. Egy esetben pedig a vádlott elmeállapotára tekintettel az eljárás megszüntetésre került.

Az első tárgyalás büntetőügy tárgya Holyba Károly megölése volt, ez esetben az 1929. december 13. napján megtartott tárgyalást másnap már az ítélethozatal követte. Az eljárás a fellebbezések folytán végül 1931. május 13-án zárult le a Kúrián, tehát közel másfél év alatt megszületett a jogerős döntés.

Holyba Károlyné Zahár Rozáliát a férje megölése miatt 1929. július 16-án tartóztatták le. Az 1923-ban megözvegyült Zahár Rozália nem sokkal első férje öngyilkossága után hozzáment a vagyonos hadirokkant Holyba Károlyhoz, majd Nagyréven éltek együtt, azzal, hogy az előző házasságából származó gyermekei nevelését a rokonokra bízta. Holyba Károlyné – a kor tudósításai szerint²⁰ – szeretett „cifrálnodni”, vendégeket fogadni, így idővel terhessé vált számára a rokkant férje, ezért barátnője – későbbi vádlott társa –, Sebestyén Bálintné (Oláh Lídia) tanácsára a bába Fazekas Gyuláné segítségét kérte, hogy a számára terhessé váló férjétől megszabadítsa. A bába arzént adott neki, melyet a férje kávéjába kevert, azonban a várt hatás elmaradt. Pár héttel később állítása szerint Sebestyénné felajánlotta segítségét a férjével kapcsolatos probléma megoldására. Húslevest vitt a rokkant férjnek, aki, miután azt megette, rosszul lett, és 1924. október 5-én elhunyt.

Holybané a nyomozás során a csendőröknek beismerte a tettét, azzal, hogy Fazekas Gyulánénak és Sebestyénnének fizetett a segítségükért, és ekkor még a barátnői húslevesről nem tett említést. A tárgyaláson, ahol már ügyvédje is jelen volt, vallomását visszavonta, arra hivatkozással, hogy azt kényszer hatására tette, mivel a csendőrök „szóval” megfenyegették. A tárgyaláson a következőket adta elő:

„A vádat megértettem, bűnösnek nem érzem magam, a vádbeli bűncselekményt én nem követtem el, sohasem voltam méregkeverő, én méregről nem tudok. Megboldogult férjem életében mindig beteges volt, hol feküdt, hol pedig fenn járt. Egy izben az öngyilkossá lett Fazekas Gyuláné meglátogatta a férjem halála előtt kb. egy hónappal. Egyébként nem voltunk nagyon jó viszonyban, nem is járt hozzám máskor. Ezelőtt egy pár alkalommal dolgozni jött hozzánk. Ezen alkalommal a férjem panaszkodott neki, hogy beteg, erre ő azt mondta, majd hoz neki orvosságot. El is hozta másnap egy kis üvegben, nem tudom, mi volt benne. Nem mondta meg, mi van benne, csak hogy a kávéjába kell beletenni. Bele is töltötte maga a férjem kávéjába, aki azt meg is itta. Fazekasnénak az orvosságért nem fizettem semmit. Az orvosságtól az uram nem lett se jobban, se rosszabbul, nem vettem észre rajta semmi hatást. Egy hét múlva bejelentetem a községházán, hogy a férjem beteg, ha az orvos úr kijön, látogassa meg. Az orvos ugyanis egyszer jött egy héten a faluba, így be kellett előre jelenteni. El is jött az orvos talán egy héttel a férjem halála előtt, meg is vizsgálta, és rendelt neki valami kanalas orvosságot. Egy hét múlva újra bejelentkeztem, hogy jöjjön el az orvos úr. Ez vasárnap volt, és hazafelé a községházáról találok Sebestyén Bálintnéval, mondtam neki, hogy beteg az uram. Kérdezte, főztem-e neki valamit, mondtam, nem főztem semmit. Mondta, hogy ő főzött kacsahúslevest, és áthozt nekik egy tányérral. Rövidesen át is hozta, de a férjem nemigen evett a levesből, hanem az unokáim ettek belőle, de nem lett semmi bajuk. Másnap délelőtt meghalt a férjem, mielőtt az orvos újra

20 Pesti Napló, 1929. augusztus 25.

kijött volna megvizsgálni. Az első vizsgálat alkalmával dr. Szegedy Kálmán azt mondta nekem, hogy tüdőbetegsége van a férjemnek, mire másodjára jött, a férjem már holtan feküdt.”²¹

Holybáné azonban vallomása után a kérdésekre összefüggéstelen válaszokat adott, nem tudta megmagyarázni, hogy került a férje szervezetébe a halálos dóziszú arzén, vagy a barátnője miért akarhatta a férje halálát. A meghallgatott háziorvos pedig egyértelműen a vádlott bűnösségét támasztotta alá vallomásával, mivel az általa felírt gyógyszer arzént nem tartalmazott, a beteg állapota a halála előtti vizsgálatkor pedig nem mutatott semmi olyat, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy pár nap múlva el fog hunyni. Mint korábban említettem, a háziorvos 1924-ben gyanakodott arra, hogy Holyba Károly nem természetes halált halt, és kérte is ennek kivizsgálását.

Sebestyénné vádlottárs vallomása szintén a bűnösségüket igazolta, ugyanis a csendőrök előtt ő is beismerte, hogy Holybánét felbujtotta a férje megölésére, melyhez Fazekas Gyuláné bába „szolgáztatását” vették igénybe. A tárgyaláson ő is visszavonta ezen állítását, azonban a két vádlott védekezése ezután merőben eltérő volt. Holybáné igényezte saját bűnösségéről a bíróság figyelmét elterelni, és barátnőjét, Sebestyénnét bűnösnek beállítani. Hasonlóan járt el Sebestyénné, aki tagadta, hogy húslevessel megetette volna az elhunytat, azt ugyanis Holybáné már a küszöbön elvette tőle, ő maga nem is ment be. A tárgyalás érdekes mementója volt, amikor Bartók őrmestert kihallgatták, és beszámolt a bíróságnak arról, hogy „titkos” kihallgatása során miről szerzett tudomást.

Végül a bíróság a 45 éves Holybánét mint tetttest, a 42 éves Sebestyénnét mint felbujtót bűnösnek találta, és mindkettőjüket életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte.

Az ő ügyükkel együtt tárgyalta a törvényszék Pápai Lászlóné Major Mária, Köteles Istvánné és Lipkai Pálné ügyét.

Pápai Lászlóné a férjét ölte meg arzénnal Lipkai Pálné segítségével, azonban elmeállapota, a belátási képességének hiánya miatt vele szemben megszüntették az eljárását.

Köteles Istvánné szintén a férjét ölte meg 1919-ben a Lipkai Pálnétól kapott szerrel, ezért életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a bíróság.

Az ötvenes éveiben járó Lipkai Pálné vádlott bűnössége volt a legsúlyosabb, ugyanis egyrészt a két vádlott társa részére nyújtott segítség miatt, másrészt három gondozására bízott idős beteg ember megölése (1912, 1921, 1922. években) miatt állt a bíróság előtt. Lippainé vallomása szerint az öngyilkos bábától, Fazekas Gyulánétól szerezte be a mérget, elsőfokon a bíróság kötél általi halálbüntetésre ítélte, melyet a Kúria életfogytig tartó szabadságvesztésre enyhített. Nyomozás során felmerült annak gyanúja is, hogy Lipkainé férjével is végzett, de végül erre kellő bizonyítékot nem találtak.

Nagy visszhangot váltott ki Varga Gyuláné Súlye Mária vádlott tárgyalása, aki a vád szerint 1916-ban arzénnal megmérgezte akkori 25 éves férjét, Jóljárt Istvánt, majd az örökség miatt végzett 1921-ben férje nagyapjával, Ambrus Mihállyal is.

Jóljárt István az első világháborúban a látását elvesztette, a frontról 1915-ben tért haza, de 1916-ig folyamatos kórházi kezelés alatt állt. Fogyatékosága és a háború okozta

²¹ Magyar Nemzeti Levéltár, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Holyba Károlyné és társai pere B.3354/1929.

megromlott egészségi állapota miatt munkaképtelenné vált, folyamatos ápolásra és egészségügyi kezelésre szorult egészen 1916. szeptember 20-án bekövetkezett haláláig. Ápolásában felesége mellett – mivel a településen nem volt orvos – a helyi bába, Fazekas Gyuláné is segédkezett.

Miután elhunyt Jóljárt István, felesége, Sülye Mária gyermekükkel a férje nagyszüleivel, Ambrus Mihállyal és feleségével élt. A nagypapa 1921-ben végrendelezett, és unokájára hagyta birtokát, vagyionát, majd néhány nappal ezt követően meghalt. Felesége két hónappal később szintén elhunyt, Sülye Mária pedig újraházasodott.

Immár Varga Gyulánét (Sülye Máriát) a csendőrök – névtelen bejelentés alapján – 1929 augusztusában őrizetbe vették, kihallgatták. A gyanúsított előbb azt vallotta, hogy férjét a kórházi kezelése alatt mérgezték meg, majd azt, hogy az öngyilkos bába, Fazekas Gyuláné adta be a mérget, azzal a szándékkal, hogy férje halála után az egyik fiához kell majd hozzámennie. A férje exhumálása után elvégzett vegyvizsgálat – több mint egy évtizeddel később is – nagy dózisban kimutatta az arzén jelenlétét. Mivel felmerült, hogy a nagyszülők halálát is arzénmérgezés okozta, az ő holttestüket is exhumálták, és a vegyvizsgálat megerősítette a halálos adag arzén jelenlétét a szervezeteükben. Vádemelésre azonban kizárólag a férj és a nagypapa halála miatt került sor.

A tárgyaláson Vargáné végig az ártatlanságát hangoztatta, a férje halála kapcsán arra hivatkozott, hogy öngyilkosságot követhetett el, mivel a rokkant férje állapota miatt már nem akart élni, ezért ő kérhette a bába segítségét, hogy jobblétre szenderüljön. A nagypával szintén a bába végezhetett, mivel a nagyszülők gyakran találkoztak vele, így lehetősége volt arra, hogy megölje őket, azzal a céllal, hogy a nagy vagyont megörökölve az immár özvegy Vargáné a fia felesége legyen.

A tárgyaláson két terhelő tanúvallomás hangzott el, az egyik tanú állítása szerint a férje halála előtt az arzénmérgezés tüneteit mutatta (hasmenés, hányás, gyomorfájdalom), míg a másik tanú vallomása szerint fültanúja volt annak, hogy a férj halála után a bába arra panaszkodik, hogy Vargáné nem akarta kifizetni neki a szolgáltatását.

A bíróság végül Vargánét a nagypapa Ambrus Mihály megölésében ártatlannak találta és felmentette, míg férje életének kioltásában bűnösnek mondta ki. Az ítéleti érvelés szerint kizárólag a vádlott érdekében állt a rokkant, időközben állapota miatt erőszakossá váló férje halála. A törvényszék életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte.

A fellebbezés folytán ítéletábrára került az ügy, ahol a védelem egyrészt az elsőfokú ítélet hiányosságaira hivatkozott, másrészt eredményesen érvelt a vádlott ártatlansága mellett, az azt igazoló bizonyítékokat kiemelve. Ezek szerint a vádlott orvost hívott a férjéhez a halála előtt, amit nem tett volna, ha halálát kívánta, valamint az elsőfokú eljárás során meghallgatott tanúk azon hivatkozása, hogy tudtak a faluban Fazekas Gyuláné arzénos üzelmeiről, így a vádlottnak is tudnia kellett arról, vitatható, mivel a férj 1916-os halálakor még senki nem gyanakodott rá, kizárólag 8 év múlva váltak ismertté üzelmei. További érv volt a vádlott ártatlansága mellett, hogy Vargánének közvetlen haszna férje halálából nem volt, mivel nem örökölt utána.²²

Az ítéletábrá hatályon kívül helyezve az ügyet új eljárást rendelt el, mely megismélt eljárásban már felmentették a vádlottat, mivel nem volt kizárható annak lehetősége,

22 MÁTAY: *i. m.*, 49–55.

hogy a 25 éves Jóljárt István állapota miatti elkeseredésében Fazekas Gyuláné segítségét kérte, aki eutanáziát elkövetve a vak hadirokkant életét kioltotta.

Említést érdemel V. Takács Lajosné (Kiss Rozália) vádlott szerepe az arzénes ügyek kapcsán. Takácsné ellen többek között férje 1911-es megölése miatt indult eljárás, majd ezt követően a vád szerint több gyilkosság végrehajtásában is segédkezett.

V. Takács Lajosné gerincsorvadásban szenvedő, 55 éves férje volt az arzénos gyilkosságok első áldozata, V. Takács Lajosné az arzént Fazekas Gyulánétól szerezte be, akivel közösen „kísérletezték ki”, hogyan lehet az arzéntartalmú légyapárból, illetve légykőből kinyerni a mérget, illetve mekkora az ember számára halálos dózis. Takács Lajos így arzénmérgezésben 1911. január 21-én elhunyt, az orvos által természetes halál megállapítását követően eltemették. A későbbi exhumálása során a koporsójába rakva megtalálták az orvosságosüvegét, mely szintén nagymértékű arzént tartalmazott, valószínűsíthető volt, hogy az orvossággal együtt a mérget is beadták az áldozatnak.²³

V. Takács Lajosné azonban másoknak is segített szolidaritásból a beteg vagy agresszív házastárstól, rokontól végleg megszabadulni. Takács Erzsébet goromba, beteg férje viselkedésére panaszkodott neki, ekkor V. Takács Lajosné tanácsára, útmutatása szerint légykövet²⁴ vett, majd azt összetörve megetette a férjével. A férje 1911-ben elhunyt, de az exhumálás során nem tudtak halálos mennyiségű arzént kimutatni, ezért őt felmentették.

Cser Lajosné, a fiatal nagyrévi kocsmáros asszony szintén V. Takács Lajosné segítségét kérte, mivel a magatehetetlen apósát kellett ápolnia, ekkor Takácsné „arzénes” levessel megetette a 88 éves Cser Istvánt, aki 1912. december 20-án elhunyt. Cser Lajosné párnapos ikergyermekai arzénnal történő megölése miatt is elítélték.

Takács Lajosné adott tanácsot és instrukciókat a férjeik arzénnal történő megölésében Pápai Ferencnének 1913-ban, Murányi Zsigmondnének 1915-ben, Balogh Józsefnének 1916-ban, Beke Mihálynének 1918-ban, Nagy Károlynének 1920-ban. Mint látható, majdnem egy évtizeden át nyújtott az arzénes gyilkosságban segítséget. Őt a bíróság elsőfokon kötél általi halálra ítélte, melyet utóbb életfogytig tartó szabadságvesztésre változtattak át. A segítséget kérő asszonyok közül Cser Lajosné, Pápai Ferencné, Beke Mihályné 15-15 év fegyházbüntetésre, Nagy Károlyné 5 év fegyházbüntetésre ítélte, míg Murányi Zsigmondné és Balogh Józsefné vonatkozásában a kevés bizonyíték miatt az ügyészség ejtette a vádat.

A megannyi bírósági eljárás bemutatása igen nagy terjedelmű lenne, továbbá a kutatásom során tapasztaltam, hogy az akkori tudósítások igyekeztek minél szenzációsabban megírni az eseményeket. Jól mutatja, hogy mekkora érdeklődés kísérte a büntetőügyeket, hogy az akkori korabeli újságírók beszámolóik szerint a bírósági tárgyaláson szép számmal jelentek meg a „művelt közönség” tagjai, ami azt a felemás helyzetet eredményezte, hogy a paraszti származású vádlottak egyszerű sorból származó rokonai a tárgyaláson hallgatóságként nem, vagy nagy nehézségek árán tudtak részt venni.

A többi ügy részletes ismertetését mellőzöm, ehelyett az alábbi táblázatban összefoglalom, hova is „futottak ki” az ügyek:

23 SZLADEK: *i. m.*, 723.

24 Az 1928-ban betiltott arzénkő népies megnevezése.

Elhunyt halálának éve, neve (kora évben)	Gyanúsított személye	Eljárás eredménye
1901 Vincze Benjamin (34)	Rabb Lászlóné Szilágyi Emília (feleség)	nyomozást megszüntették (elévülés)
1911 V. Takács Lajos (54)	Takács Lajosné Kiss Rozália (feleség)	életfogytig tartó fegyházbüntetés
1911 B. Takács Lajos (55)	Takács Erzsébet (felesége)	biróság felmentette
1911 Kardos Andrásné (68)	Lipkai Pálné Szijj Julianna (gondozó)	nyomozást megszüntették
1912 Kardos Áronné	Lipkai Pálné Szijj Julianna (gondozó)	életfogytig tartó fegyházbüntetés
1912 Cser István (83)	Cser Lajosné Kürti Anna (menye)	15 év fegyház
1913 Pápai János (76)	Pápai Ferencné Máróti Zsuzsanna (menye)	15 év fegyház
1913 Virág Miklós (38)	Éber Gyuláné Máthé Ilona (feleség)	nyomozást megszüntették
1914 Csordás Bálint (40)	Bózik Krisztina (feleség)	nyomozást megszüntették
1914 Major Bálint (70)	Major Bálint (fia)	nyomozást megszüntették
1915 Tálás Sándor (54)	Murányi Zsigmondné Pető Rozália (feleség)	ügyészség ejtette a vádat
1915 Boros István (69)	Murányi Zsigmondné Pető Rozália	nyomozást megszüntették
1916 Jóljárt István (25)	Vargha Gyuláné Sülye Mária (feleség)	biróság felmentette
1916 Sülye József (65)	Balogh Józsefné Sülye Mária (lánya)	ügyészség ejtette a vádat
1916 Cser Jusztina (3 napos)	Cser Lajosné Kürti Anna (anyja)	15 év fegyház
1916 Cser István (3 napos)	Cser Lajosné Kürti Anna (anyja)	15 év fegyház
1917 Cservenka Józsefné (52)	D. Szabó Mária (menye)	n. a.
1918 Papp Zsigmond (39)	Somodi Bálintné Kovács Karolina (feleség)	nyomozást megszüntették
1918 Beke Mihály (66)	Beke Mihályné Székely Sára (feleség)	15 év fegyház
1919 Major Ferenc (84)	Sebestény Bálintné Oláh Lídia (gondozó)	nyomozást megszüntették
1919 Farkas János (39)	Györe Borbála (feleség)	n. a.
1919 Apró Jánosné (62)	Apró Sándor (fia)	nyomozást megszüntették

Elhunyt halálának éve, neve (kora évben)	Gyanúsított személye	Eljárás eredménye
1919 Kovács Sándor (23)	Kardos Mihályné Szendi Mária (anyja)	kötél általi halál
1919 Kókai László (43)	Köteles Istvánné Szabó Mária (felesége)	életfogytig tartó fegyházbüntetés
1920 P. Kiss István (50)	Kemenczei Rozália (felesége)	öngyilkos lett
1920 Szilágyi Róza (7)	Jóljárt Gerzson (nagyapa)	nyomozást megszüntették
1920 Földvári Sándor (59)	felesége és lánya	n. a.
1920 Sülye Józsefné (65)	Balogh Józsefné Sülye Mária (lánya)	n. a.
1920 Rásó Lajos (47)	Kiss Julianna (felesége)	nyomozást megszüntették
1920 Takács Lajos (38)	Nagy Károlyné Pápai Eszter (feleség)	bíróság felmentette
1921 Zsíros György (60–70)	Lipkai Pálné Szijj Julianna (sógornője)	fegyházbüntetés
1921 Ambrus Mihály (78)	Vargha Gyuláné Sülye Mária (unokája felesége)	bíróság felmentette
1922 Kardos Mihály (56)	Kardos Mihályné Szendi Mária	kötél általi halál
1922 Zsíros Györgyné (60–70)	Lipkai Pálné Szijj Julianna (testvére)	fegyházbüntetés
1922 Dari Lászlóné (64)	Földvári Károlyné Dari Julianna (lánya)	bíróság felmentette
1922 Setét Bálint (62)	Setét Eszter (leánya)	nyomozást megszüntették
1922 Takács László (73)	Takács Sándorné Szántó Eszter (menye)	n. a.
1923 özv. Ambrus Mihályné (80)	Varga Gyuláné Sülye Mária (unokája felesége)	nyomozást megszüntették
1923 Pápai Lajos (56)	Pápai Lajosné (feleség)	elmeállapota miatt eljárás megszüntetése
1923 Setét László (45)	Székely Eszter (feleség)	n. a.
1923 Székely András (44)	Rásó Rozália (feleség)	n. a.
1923 Oláh Miklós (52)	Kovács Mária (élettárs)	n. a.
1923 Csabai Gyula (44)	Szabó Krisztina (feleség)	n. a.
1923 Szabó István (51)	Juhász Eszter (feleség)	nyomozást megszüntették
1924 Holyba Károly (46)	Holyba Károlyné (feleség) és Sebestyén Bálintné	életfogytig tartó fegyházbüntetés
1924 Sülye Dénes (61)	Takács Julianna (feleség)	n. a.

Elhunyt halálának éve, neve (kora évben)	Gyanúsított személye	Eljárás eredménye
1924 Major Bálintné (74)	Major Bálint (fia)	nyomozást megszüntették
1924 Győző Lajos (63)	Major Rozália (feleség)	n. a.
1924 Földvári Károly (43)	Földvári Károlyné Dari Julianna (feleség)	bíróság felmentette
1924 Csabai Gábor (71)	Sáfrány Eszter (feleség)	nyomozást megszüntették
1924 Bukovenszki Jánosné (63)	Bukovenszki Jánosné Farkas Julianna (menye)	nyomozást megszüntették
1924 Antal Andrásné (77)	Bukovinszki Jánosné Németh Sebők Anna (lánya)	életfogytig tartó fegyházbüntetés
n. a. Pápai János	Pápai Jánosné Petyus Erzsébet (feleség)	öngyilkos lett
1925 id. Madarász József (45)	fia, ifj. Madarász József és felesége	életfogytig tartó/8 év fegyház
1925 Szabó Mihály (64)	Szabó László veje és felesége	életfogytig tartó fegyház/ kötél általi halál
1926 Tóth László (53)	Dari Julianna (élettárs)	bíróság felmentette
1926 Szűrszabó Lajosné (78)	Széll Józsefné Pipacs Julianna (sógornő)	n. a.
1926 Szűcs István (73)	Cseri Lajosné Szűcs Lídia (lánya)	bíróság felmentette
1926 Szűcs Istvánné (71)	Cseri Lajosné Szűcs Lídia (lánya)	bíróság felmentette
1926 Szakács Dániel (42)	Szilágyi Emília (feleség)	n. a.
1927 Kiss Bálint (61)	Kiss Rozália (testvér)	n. a.
1927 Simon Ferenc (78)	Suhari Nagy Erzsébet (menye)	nyomozást megszüntették
1927 Bartcza Mihály (81)	Sebestyén Eszter (menye)	nyomozást megszüntették
1928 Fazekas Gyula (68)	Fazekas Gyuláné (feleség)	öngyilkos lett
1928 Éber Gyula	Máthé Ilona (feleség)	nyomozást megszüntették
1928 Szabó József (35)	Oláh Istvánné (munkáltatója)	nyomozást megszüntették
1928 Kálmán János (76)	Vincze Julianna (feleség)	n. a.
1928 Takács Ádám (71)	Takács Rozália (lánya)	n. a.
1929 Szijj Gerzson (56)	Kiss Terézia (felesége)	n. a.
1929 Nagy Ferencné (71)	ismeretlen	nyomozást megszüntették
1929 id. Kókai László (75)	Szűrszabó József (gondozó)	nyomozást megszüntették

Elhunyt halálának éve, neve (kora évben)	Gyanúsított személye	Eljárás eredménye
1929 Józsa Antal (46)	Szűcs Eszter (felesége) fia és annak élettársa	n. a.
1918 Beke Mihály (68)	Beke Mihályné (feleség)	15 év fegyház
n. a. Lipkai Pál (65)	Lipkai Pálné Szijj Julianna (feleség)	nyomozást megszüntették
n. a. Dari Julianna (3)	Dari Jánosné Kiss Eszter (anyja)	n. a.
n. a. Dari Eszter (21 napos)	Dari Jánosné Kiss Eszter (anyja)	n. a.
n.a. Zöllei Erzsébet (1 napos)	Zöllei Erzsébet (anyja)	n. a.
n.a. Szabó István (68)	Szabó Lászlóné (unokahúga) és annak férje	n. a.
Gyurkó Mihály – életben volt	Varga Lajosné Sülye Rozália (feleség)	nyomozást megszüntették

n. a. = kutatásom során adatot nem leltem.

5. Miért nem derült fény Fazekas Gyuláné üzelmeire?

Mi lehet az oka annak, hogy majdnem két évtizedet felölő mérgezéses esetek miatt nem indult nyomozás az ügyekben? Nos, ennek véleményem szerint több oka volt. Egyrészt ne felejtjük el, hogy mind a mérgekverő bábaasszony, mind a mérget felhasználó asszonyok mindent megtettek annak érdekében, hogy a bűnük rejtve maradjon, a hallgatás mindannyiuk érdeke volt.

Továbbá egy kis alföldi, a világtól elzártan élő közösségről beszélünk, ahol mindenki ismer mindenkit, ezen környezetben egy kívülálló hatóságnak, csendőrségnek bizonyítékot felkutatni kihívás volt. A falusi emberek a hatóságokkal szemben bizalmatlanok voltak, bezárkóztak, inkább nem beszéltek, nem akartak belekeveredni az „ügybe”.

Az akkor jogszabályi környezet sem könnyítette meg a felderítést. Az akkor hatályos bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk 98. § alapján a rendőrhatalóságnak, így a csendőrségnek is, ha valamely tanút eskü alatt kívánta kihallgatni, vagy egyéb kényszerintézkedést akart foganatosítani, akkor a királyi ügyészség kellett értesítenie, aki azt a vizsgálóbírónál indítványozta. Mint látható, a csendőr informálisan meghallgathatta az elkövetőt, de a bizonyítékként értékelhető vallomást – ügyészség indítványára – a vizsgálóbíró előtt eskü alatt kellett tennie. Ezért a csendőrség inkább akkor lépett az ügyben, amikor már biztos adatok, és nem névtelen levelek voltak a kezében.

A névtelen levelek esetében pedig, hiába hallgatta meg az abban szereplő személyeket, azok nem tárták fel bűnös tetteiket, míg a mérgezést igazoló bizonyíték nem állt

rendelkezésre, mivel az elhunyt, eltemetett áldozat exhumálásához is alapos indok megjelölése mellett engedély kellett.

Felmerül a kérdés, hogy az áldozatok esetében a halottkém a temetésük előtt vajon miért nem észlelte, hogy arzénmérgezés áldozatai lettek? Az arzénmérgezésnek külső tünete nincs, így ha egy idős, beteges elhunytat vizsgált a halottkém, akkor nem feltétlenül kellett gondolni rögtön mérgezésre, valamint a kor szabályai szerint az orvosi szemle sem volt kötelező. Továbbá idős, beteg áldozatoknál előzetesen orvost hívtak az elkövetők, aki által felírt orvossággal együtt adták be a mérget az áldozatnak, aki ezután rövid időn belül elhunyt, így már hivatkozhattak arra, hogy a betegségét orvos kezelte, de ennek ellenére hunyt el. Ha egészséges volt az áldozat, akkor az arzént kis dózisban adagolták, a rosszul lett hozzátartozóhoz orvost hívtak, aki gyomorfekélyt vagy bélhurutot állapított meg, aminek hasonló volt a tünete, mint az arzénmérgezésnek. Ezután pedig már a felírt orvosság mellé adták be a halálos mérget.

6. Mi volt az bűncselekmények mozgatórugója?

Erre egyetlen választ adni nem lehet. Ne felejtjük el, hogy az első világháború után vagyunk, melynek következményeként sok hadirokkant, sérült, lelkiileg-testileg megtört férj tért haza. Állapotuk miatt korábbi földhöz kötött fizikai munkájukat nem tudták ellátni maradéktalanul, és az általuk átélt háború borzalmi megtörte őket lelkiileg, mely állapotuk részükről a külvilág felé irányuló agresszív magatartásban nyilvánult meg. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a háború az embereken az erkölcsi fékeket is lebontotta, ezért nem egy gyilkosság kiváltó oka a hazatért férj asszonyt fenyegető, bántalmazó magatartása volt. Szladek Barna cikkében kitért arra is, hogy a háború idején egyedül maradt tiszazugi nők gondolkodásmódja is változott:

„Mindenekfelett pedig megváltoztatta a tiszazugi asszonyok belső konstrukcióját. A férje mellett engedelmes szolgáló volt. A kún parasztnál a nő mint feleség csak másodrangú szerepet tölt be. Zárkózott, sokszor gorombaságba hajló természete kevés vidámságot, élvezetet hozott az asszonynak. A háborúban magára maradván azonban ő parancsolt a házban és a ház körül, látta, hogy a búzát, a baromfit jobban és jobban fizetik, hogy telik bőven mindenre, a trampli csizma helyett sevrócipőt kezdett hordani, és még később, amikor már a férj valahol Tarnopol körül vagy a krasznójarszki temető egyik tömegsírijában pihent, selyemharisnyát húzott a lábára. Eleinte vasárnap, később hétköznap is. Bőség, szabadság [...]”

Azután, ha a férj elkerülte a tarnopoli vagy krasznójarszki tömegsír, hazajött, és ott akarta folytatni az életét, ahol 1914-ben abbahagyta, nem volt kedves látott vendég a háznál. Ha meg még hozzá vakon vagy bénán jött vissza, kétszeresen nem.”²⁵

De nem feledhetjük azt sem, hogy a gyilkosságok már a háború előtt elkezdődtek. Ezért az okok között említhetjük a vagyont, a földtulajdont: a mélyszegénységben élő asszonyok megpróbálták kitörni, míg a tehetősebbek igyekeztek azt megőrizni. De oka lehetett a gyilkosságoknak a kor szelleme, a házasság felbonthatatlan, a válás

25 SZLADEK: *i. m.*, 695.

elképzelhetetlen volt a világtól elzárt, mindenki mindenkit ismerő közösségben. Az elkövetők többsége alacsony iskolázottsága mellett sem mehetünk el, mely olyan szellemi képességeket eredményezett, ahol elhitték, elhitették velük, hogy a bűn büntetés nélkül megúszható, nem lehet kimutatni az arzén jelenlétét, és ezen környezetben a kilátástalanság, az elveszettség érzése könnyebben sarkallta arra az asszonyokat, hogy a legdrasztikusabb eszközhöz nyúljanak, elvegyék hozzátartozójuk életét.

7. Zárszó

A tiszazugi arzénos asszonyok bűnösök, ez egyértelmű, tettük büntetendő, és ezért a bíróságtól a büntetésüket meg is kapták. Kérdés azonban, ha visszamennénk az időben, bepillantást nyernénk mindennapjaikba, szegénységükbe, kilátástalanságukba, valamennyiük esetében nyugodt szívvel tudnánk-e ítéletet mondani: hidegvérű gyilkosok.

Arról nem is beszélve, hol volt ekkor az állam, mit tett annak érdekében, hogy ezen elzárt alföldi települések lakói ne egy „külön világban”, elmaradottan éljenek, mit tettek azért, hogy bevonják őket a gyorsan átalakuló világ fejlődésébe? Hatalmas vitákat indított el természetesen politikai téren is e kérdés: ki felelős ezért, mit lehet tenni, mit kell tenni? Azonban ezen kérdésekre adott válaszok, megoldások a megtörtént tragédiákat nem tették semmissé.

A kutatómunkám során egyvalami körvonalazódott bennem: a tiszazugi arzénos asszonyok tettét nem lehet egységesen megítélni, mivel vannak köztük „gyilkos” áldozatok és igazi méregkeverők.

Irodalomjegyzék

1. GYÁNI Gábor: *Darabolás gyilkosok és arzénos asszonyok*, Rubicon, 2008/7–8.
2. MÁTAY Mónika: *Méregkeverők*, szerk. MÁTAY Mónika, Korall Kiadó, 2016.
3. SZLADEK Barna: *A tiszazugi tömegmérgezés*, Csendőrségi Lapok, 1930/22–30.

Újságcikkek

1. Friss Újság, 1929. szeptember 4.
2. *A tiszazugi arzén-tömeggyilkosságok rejtelméből*. Friss Újság, 1929. szeptember 11.
3. *Egy júniusi éjszakán láng lobban föl a nagyrévi temetőben...* Kis Újság, 1929. szeptember 3.,
4. Kunszentmárton és Vidéke, 1929. július 9.
5. Pesti Napló, 1929. augusztus 25.

SZABÓ ANDRÁS

A „Viszkis rabló” megítélése a közvéleményben és a médiában

The Perception of the “Whiskey Robber” in the Public Opinion and the Media

Abstract: The media tends to present an even more negative image of criminals than is warranted: they portray them in a worse light than warranted, their negative qualities are typically highlighted, and there is little or no mention of their attenuating circumstances.

In the light of the above, the story of the “Whiskey robber” is particularly interesting: a man accused of nearly fifty counts of armed robbery and other crimes was the hero of many people. A significant part of the people stood by Attila Ambrus even when he fled from the police; in fact, there were some who specifically supported him so that he would not be caught again after his escape in 1999. After his graduation, in addition to working as a ceramicist, he was also able to find a job in the media.

In my presentation, I examine what caused this particular “Attila Ambrus phenomenon”. Was the moral judgment of the actions he committed less clear than in other cases? Or should the answer be sought in the character of the perpetrator? I am looking for answers to these questions.

Keywords: Attila Ambrus, “Whiskey Robber”, public opinion, media, prevention

Összefoglaló: Általánosságban elmondható, hogy a média hajlamos még az indokoltnál is negatívabb képet mutatni a bűnelkövetőkről: még az indokoltnál is rosszabb színben tüntetik fel, jellemzően a negatív tulajdonságait emelik ki, mentő körülményeiről nem vagy alig esik szó, miközben a másik oldalon az áldozatnak pedig igyekeznek a védtelenségét kiemelni, a sértetti felelősség teljes figyelmen kívül hatásával. Ez az attitűd pedig rendszerint a közvéleményre is kihatással van, ami jelentősen megnehezíti azt, hogy egy súlyosabb bűncselekmény elkövetője a szabadulását követően vissza tudjon illeszkedni a társadalomba.

A fentiek tükrében különösen érdekes, hogy egy közel ötven rendbeli, fegyveresen elkövetett rablással és más bűncselekményekkel vádolt férfinél mi váltotta ki a megszokottól teljesen eltérő reakciót a média és a közvélemény körében. Ambrus Attila esetében ugyanis pontosan ez történt: az emberek egy jelentős része már akkor is mellette állt, amikor a rendőrség elől menekült, sőt, voltak, akik kifejezetten azért szurkoltak, hogy az 1999-es szökése után ne kapják el őt ismét. Az elfogását követően rengetegen sokallták azt a büntetést, amit kapott, szabadulása óta pedig – emellett, hogy keramikusként is tevékenykedik – közismert médiaszemélyiséggé is vált, aki számos (szórakoztató) televíziós műsorban is részt vett.

Előadásomban azt vizsgálom meg, hogy mi is okozta ezt a sajátos „Ambrus Attila-jelenséget”. Vajon az általa elkövetett cselekmények erkölcsi megítélése volt kevésbé egyértelmű, mint más esetekben? Vagy az elkövető jellemében, esetleg karakterében kell keresni a választ? Mi volt a társadalom véleménye a '90-es években a bankokról és a rendőrségről? Ez a megítélés befolyásolhatta a Viszkis rablóról kialakított képet? A prezentáció során sor

kerül néhány, az ügy kapcsán kevésbé vizsgált körülmény részletesebb elemzésére, valamint az események kriminálpszichológiai vizsgálatára is.

Kulcsszavak: Ambrus Attila, Viszkis, közvélemény, média, prevenció

1. Előszó

Ambrus Attila, vagyis a Viszkis rabló neve aligha ismeretlen az emberek számára. A Csíkszentlélekben született sportoló a rendszerváltást követő időszakban összesen 30 bankot, illetve postát rabolt ki, az így okozott kár meghaladta a 195 000 000 forintot.

De nem csak emiatt vált ismertté Ambrus Attila. Amellett, hogy a rendszerváltást követő időszak egyik leghosszabb ideig szabadlábon volt és személyiségét tekintve titokban maradt bűnelkövetőjéről beszélünk, még egy második cselekménnyel is ismertté vált: 1999 júliusában ugyanis megszökött a börtönből, ezzel pedig ismételten magára terelte mind a rendőrség, mind a média és a közvélemény figyelmét. Noha második elfogásáig már kevesebb mint 3 hónapot kellett várni, ebben az időszakban a már addig is meglévő népszerűsége kis túlzással az egekbe szökkent. Szabadulását követően pedig amellett, hogy a börtönben megtanult keramikus szakmával is elkezdte keresni a kenyerét, a médiában is el tudott helyezkedni.

Jogosan merül fel ugyanakkor a kérdés: egy olyan személy, akinek ilyen súlyos bűnlajstroma van, és a cselekményeit öncélúan követte el, miként válhatott mégis – bűnelkövetői mércével mérve – közönségkedvenc? Hogyan lehetséges az, hogy az az általános közhangulat, ami általában kifejezetten a börtönviselt emberek ellen van, és ami nagyon nehezé teszi a szabadult emberek számára az újrakezdést, ebben az esetben éppen az ellentétére fordult? Vajon a cselekményben található meg a válasz, vagy az elkövető személyében? Esetleg valami más, külső körülmény az, ami ezt befolyásolta? Ezekre a kérdésekre keresem a választ a következő tanulmányomban.

2. A közvélemény és a bűnözés viszonya

Nagy általánosságban elmondható, hogy a közvélemény meglehetősen negatív képpel rendelkezik a bűnelkövetők kapcsán. Ez részben a bűnözéstől és az áldozattá válástól való félelemből generálódik, részben pedig az ügyvel kapcsolatban szerzett – valós vagy valótlan – információkból. Ami azonban tény, hogy az emberek nagyon sokszor valódi szörnyetgként értékelik a bűnelkövetőket, nem pedig olyan emberként, aki cselekedeteinek céljai és motivációi voltak.

Emellett általánosan kijelenthető, hogy a közvélemény a szankciók terén sem engedékeny. Kerezsi Klára felmérései szerint a lakosság jelentős része enyhének tartja

a magyar büntetőjogi gyakorlatot,¹ és ha az ember megfigyeli a közösségi médiát és a bűnügyi hírekről alkotott véleményt, egyértelmű, hogy a társadalmi elvárás a szigorú büntetőpolitika érvényesítése, ebben látják a prevenciót. Annak idején a helyreállító igazságszolgáltatási koncepciók egyik célja is az volt, hogy ezen a megítélésen változtasson, és a személyes találkozások révén meggyőzze az áldozatot és a szűkebb értelemben vett közösséget arról, hogy a bűnelkövető is ember, neki is vannak érzései, és ő is megbánhatja a tettét, ezért jár neki egy második esély.

Az ugyanakkor megfigyelhető tendencia, hogy a közvélemény érzékenysége az egyes bűncselekményeknél más és más. Általában jellemző, hogy az erőszakos, különösen az átlagot meghaladó szenvedéssel járó cselekmények sokkal gyakrabban lépik át a lakosság ingerküszöbét – még akkor is, ha mondjuk az áldozat egy állat –, mint egy vagyon elleni bűncselekmény, vagy akár egy nem az országos szintű politikusokat érintő hivatali vagy korrupciós bűncselekmény.

Viszonylag ritkán fordul elő, hogy a közvélemény szimpatizál egy bűnelkövetővel, és általában ennek nyomtatékos oka van. Ez számos alkalommal abból adódik, hogy az emberek az adott kontextusban egyetértenek az elkövetett cselekménnyel. Ennek egyik példája volt a Vajtai-ügy,² ahol bár a meggyborba tett fagyálló egy ember halálát okozta, mégis a közvélemény alapvetően a vádlott mellett állt, aki az ismétlődő lopások ellen próbált ily módon védekezni. De hasonlóan általában a bankrablót lelövő biztonsági őrökkel szemben is pozitív a közvélemény.

Máskor az elkövető vagy az áldozat személye az, ami miatt jobban tudnak az esettel azonosulni, és megbocsátóbbak az emberek. Ennek eklatáns példája Simek Kitty ügye, ahol a lány hanyattatott sorsa és a bántalmazó nevelőapa életmódja az, ami – bár Kitty az egyik legsúlyosabb bűncselekményt, az előre kitervelt emberölést követte el – megértővé tette az emberek többségét.³ Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy ezek a körülmények ritkán járnak egyedül, legtöbbször több mentő körülmény együttes jelenléte az, ami az átlagostól eltérő közhangulatot okozza.

Az már vitatottabb kérdés, hogy vajon mennyiben befolyásolja az a közvéleményt, ha az elkövető egy ismert személy. Ezekben az esetekben az általános tapasztalat szerint inkább egy jóval nagyobb mértékű megosztottság a jellemző, ez a megosztottság azonban kétirányú: vannak, akik toleránsabbak az ismert terheltekkel szemben, mások pedig éppen ellenkezőleg, még szigorúbb eljárást és büntetést várnának el velük szemben. Az ismert emberek inkább azért vannak más helyzetben, mert nekik a legkisebb vétségük is jó eséllyel a média kereszttüzébe kerül.

1 KEREZSI Klára: *A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról = A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében*, szerk. TAMÁSI Erzsébet, Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2006, 16. <https://docplayer.hu/9052594-Tanulmanyok-dr-kerezsiklara-a-kozvelemeny-es-a-szakemberek-a-helyreallito-igazsagszolgalattasrol.html> (letöltés ideje: 2020. 04. 24.).

2 https://index.hu/belfold/leporolt_aktak/2021/11/10/a-vajtai-per-fagyallo-a-meggyborban/ (letöltés ideje: 2023. 09. 29.).

3 Erről az ügyről részletesebben ld. SZABÓ András: *Áldozatból bűnös? Bűnösből áldozat? A Simek Kitty-ügy tanulságai húsz év távlatából*, Erdélyi Jogélet, 2021/3, 115–124.

3. A média hatása a közvéleményre

Alapvetően elmondható, hogy a média és a tömegtájékoztatás szerepe a közvélemény kialakulásában óriási. Már a XIX. században Dicey egyértelmű álláspontja az volt, hogy „*az emberek által képviselt vélemények bármilyen fajtáját egy adott korban azoknak az előítéleteknek, meggyőződéseknek, érzelmeknek vagy feltevéseknek összessége irányítja, amelyet helyesebben egy korszak szellemének nevezhetnénk*”.⁴ Tehát a közvélemény nem az egyéni individuumok összessége, hanem egyfajta korszellem, illetve felülről is irányítható jelenségek leképeződése. Márpedig ma ilyen téren a legnagyobb befolyást a média jelenti.

A média pusztán a jelenlétével formálja a közvéleményt, már a szelekció terén is: mivel nem lehetséges minden bűntényről beszámolni még online felületen sem (nyomtatott felületen, illetve televízióban pedig még kevésbé), ezért már azzal, hogy egyes médiumok eldöntik, hogy mely híreket helyezik kirakatba, már befolyásolják az emberek gondolkodását, illetve a bűnözéstől való félelmet. Hiszen az embereknek arról alakul ki a véleménye, és attól fél, amiről információt szerez.

3.1. A média bűnözésről alkotott képe

Egyértelműen kijelenthető, hogy a média által alkotott kép soha nem kompatibilis a valós bűnözési képpel. Ugyanis a médiának bár funkciója a tájékoztatás, valójában számos más szempont is megjelenik az értékelésük során. Vári Vince az alábbi szelekciós tényezőket tartja relevánsnak:

1. Negatív hírek prioritása – a negatív hírek aránya rendszerint felülreprezentált.
2. Valóidejűség – mindig az aktuális hírek prioritása.
3. Váratlanság, szokatlanság – az átlagostól eltérő információknak van hírértéke.
4. Normasértés – átlagtól eltérő, deviáns viselkedés bemutatása.
5. Érintettség – olyan témák választása, amelyekben a többség érintett, vagy a többségre hatással van.
6. Érdekesség – az átlag fogyasztó számára érdekes, befogadható témák előtérbe helyezése; hosszú távon ez bulvárosodáshoz is vezet.⁵

Ennek is köszönhető az a jelenség, hogy amíg a gyakori előfordulású, ám kisebb súlyú bűncselekmények nem jelennek meg a tömegtájékoztatás során, addig a szenzációnak számító bűncselekmények aránya erőteljesen felülreprezentált.⁶ Erre egy nagyon szemléletes példa, hogy a TV2 *Tények* című műsorában egy év alatt közel 3000 bűncselekményt mutattak be, ami a teljes műsoridő 27,2%-a volt (és további 31% balesetekről szólt).⁷ Noha a rendszerváltást követő években még nem volt ennyire eltorzult ez az arány, a bűnesetek aránya mindig is felülreprezentált volt, sőt, rendszerint külön bűnügyi műsor foglalkozott csak ezzel a témával.

4 KULCSÁR Kálmán: *A közvélemény és a jog*, Jogtudományi Közlöny, 1961/5, 20.

5 VÁRI Vince: *A média és a rendőrség iránti bizalom*, Magyar Rendészet, 2016/4, 76–77.

6 KORINEK László: *Kriminológia*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 559.

7 BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KERESZSI Klára, LÉVAY Miklós: *Kriminológia*, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2019, 405–406.

Ennek ugyanakkor az a következménye, hogy a súlyosabb bűncselekmények arányáról irreális képet nyújt a médiafogyasztók számára. Erre egy szemléletes példa Angliából: a British Crime Surves adatai szerint 2007-ben a bűncselekmények száma 10%-kal csökkent a 2006-os adatokhoz képest és 48%-kal az 1995-ös adatokhoz képest. Ugyanakkor egy empirikus felmérés során a lakosság 60%-a azt gondolta, hogy a bűnözés az elmúlt években emelkedett.⁸ Ennek a torzításnak pedig az is lehet a következménye, hogy megnöveli a rendőrséggel szembeni bizalmatlanságot, így pedig az ellenszenvet is.

3.2. A média által alkotott elkövetői kép

A média felelőssége nem csupán a megjelenő hírek kiválasztásában, hanem annak „tálalásában” is óriási: mivel a legtöbb ember rajtuk keresztül tájékozódik, ezért nagyon fontos, hogy minden esetről a lehető legrészletesebb és leghitelesebb tájékoztatást adják: amennyire lehetséges, bontsák ki az esemény hátterét, részletesen beszéljenek a háteréről, tárják a lakosság elé a bűncselekmény ténye mellett annak az okát, valamint a terhelnél megjelenő súlyosító és enyhítő körülményeket is. Valamint az is fontos lenne, hogy egy bírói ítéletnél is megértessék a lakossággal, hogy miért az az ítélet született, ami.

Sajnos ez a fajta objektivitás a legritkább esetben jellemző a tömegtájékoztatásra. A nézettségért és az olvasottságért való verseny arra készíti a hírportálokat, hogy krimiszerűen ábrázolják ezeket az eseteket. Ennek keretében pedig az elkövetőnek adják a „főgonosz” szerepét: jellemzően minden egyes súlyosító körülményt felnagyítanak, a mentő körülményeket elhallgatják, vagy jóval kevésbé jelentős színben tüntetik fel. A cikkek többsége leíró jelleget ölt: a bűncselekmények tényét írja le, és nem az okokat; az áldozatok esetleges felelősségéről vagy a megelőzés lehetőségéről szó sem esik.

Ha viszont az a cél, hogy az elkövetőt állítsák be pozitív színben, akkor ennek az ellenkezőjét láthatjuk: folyamatosan igyekeznek menteni az elkövetőt, tettére magyarázatot szolgáltatni, az áldozati felelősséget vagy az esetleges rendőri, eljárás szabályszerűségeket felnagyítani.

Nagy általánosságban kijelenthető, hogy igazán objektív információval sajnos a média nagyon ritkán szolgál, így arra, hogy reális képet nyújtson akár a bűnözési tendenciákról, akár az egyes cselekményekről és elkövetőkről, nem alkalmas.

4. A Viszki rabló a közvélemény és a média szemében

4.1. Ambrus Attila cselekményei és azok leképeződése

Ambrus Attilával szemben végül 46 rendbeli, többségében fegyveresen elkövetett rablásért (ebből 30 volt ténylegesen a pénzügyekkel szembeni, a maradék 16-ot a biztonsági őrök fegyverének elvételéért állapították meg), emellett fogolyszökés, rongálás és foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés miatt ítélték 17 év szabadságvesztésre.

⁸ Uo., 418.

Ezek a cselekmények nyilvánvalóan nem olyanok, amelyek a közvélemény számára tolerálhatóak lennének, ugyanakkor nem is azok, amelyekre a leginkább érzékenyek. Ezzel együtt könnyedén belátható, önmagában az elkövetett bűncselekmények száma és súlya nem tenné indokolttá az iránta érzett szimpátiát.

Ami egy kicsit árnyalja a képet, az a rendszerváltás időszaka. A '90-es évek elején a piacgazdaságra való átállás, majd később a Bokros-csomagból származó infláció nagyon sokaknak okozott pénzügyi válságot. Emellett viszont a korabeli gazdasági bűncselekményekből és szürke zónában lévő cselekményekből – mint például az olajszőkítés vagy a privatizációs visszaélések – történő vagyonosodás és a következmények elmaradása egyértelműen kiváltotta az emberek elégedetlenségét a rendszer ellen, aminek jelen ügyre nézve több következménye is volt. Egyfelől a közvélemény szemében relativizálta Ambrus Attila tevékenységét („politikusok még ennél is többet lopnak”), másrészt egyfajta rendszerellenességnek vélték a cselekményét, amivel szimpatizáltak. Ebből alakult a Viszki-nek a modern kori Robin Hood-imázsa (ami, tegyük hozzá, nem volt egy valós kép, hiszen Ambrus a megszerzett pénzt egy az egyben magára költötte).

A kiszabott büntetés ugyancsak nem feltétlenül reflektált a közvélemény álláspontjára. Ambrus Attila a tettéért – azután, hogy az emberölési kísérletet végül nem állapították meg – maximum 20 év szabadságvesztés lehetett. A bíróság által kiszabott 17 év nagyon a felső határhoz közelítő büntetés, ami jogilag ugyan védhető, mégis kialakult egy olyan vélemény, hogy egy olyan ember kapott 17 évet, aki „nem bántott senkit”.

Ez a megközelítés azért két szempontból is vitatható. Egyrészt, a beszámolók szerint az utolsó néhány rablásnál már előfordult a túszejtés, valamint az is, hogy valakit megütött, illetve hogy menekülés közben lövéseket adott le. Másrészt, egy megtöltött, éles fegyverrel való fenyegetés és annak rászégezése egy emberre szintén olyan traumát okozhat, amit csak nagyon nehezen dolgoz fel az áldozat, és ezt az érzést egész élete során végigkísér(het)i az ún. harmadlagos viktimizáció, vagyis az áldozattá válást követő biztonságérzet-romlás.⁹ Ez még abban az esetben is fennáll, ha maguknak a dolgozóknak és az ügyfeleknek anyagi káruk történetesen nem keletkezett. Az viszont tény, hogy olyan cselekménye nem volt, ami után – Ambrus Attila saját szavaival élve – mentőt vagy hullaszállítót kellett volna hívni.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a népszerűségét elsősorban nem ez utóbbi körülmény okozta, hiszen már az üldözésének időszakában is nagyon sokan kedvelték őt. Úgyhogy a büntetésről kialakított vélemény inkább csak következménye, és nem oka volt a Viszki népszerűségének.

4.2. Az elkövető karaktere

Ami bizonyos, hogy Ambrus Attila személyisége az őt körülvevő kultusz kialakulásában nem, legfeljebb a fennmaradásában játszhatott szerepet. Hiszen egészen az első elfogásáig senki sem tudta, hogy konkrétan ki rejtőzik a Viszki álcája mögött, az ismertséget a titokzatos alak szerezte meg.

9 BARABÁS A. Tünde: *Áldozatok és igazságszolgáltatás*, P-T Műhely Kft., Budapest, 2014, 8.

Az ugyanakkor megfigyelhető, hogy mialatt a média felkapta Ambrus tetteit, az általában ezzel járó negatív értékítélet elmaradt (sőt, a *Kriminális* című televíziós műsorban Juszt László egy alkalommal még egyenesen poén tárgyává is tette őt). Ez utóbbi a kreatív, leleményes karakter mellett azzal is magyarázható, hogy a kereskedelmi csatornák megjelenéséig (1998-ig) még kevésbé volt jellemző a médiára az a fajta negatív ábrázolás, ami manapság megjelenik.

Az elfogást követően pedig több tétével is elnyerte a közvélemény szimpátiáját. Az egyik a hatóságokkal való együttműködés, az, hogy mindent beismert (olyan cselekményeket is, amiket egyébként kétséges, hogy bizonyíthatóan a terhére tudtak volna róni), illetve a végrehajtás során tanúsított magatartásával is, azzal, hogy szakmát tanult, és a szabadulást követően tisztességesen kezdett dolgozni. Mindezek ellenére valószínűsíthető, hogy maga a karakter csak kismértékben befolyásolta a róla kialakított közvéleményt.

4.3. Kik a „sértettek”?

Azt gondolom, hogy ez az a terület, ahol talán a legjobban meg lehet magyarázni annak a pozitív megítélésnek a hátterét, amit tapasztalhatunk. A Viszki rabló ugyebár „bankrabló”-ként került be a köztudatba. Ez pedig rögtön két aspektusból is érdekes. Egyrészt a cselekményeiben nem volt olyan emberi sértett, akivel lehetne azonosulni, hiszen a sértett végső soron egy bank vagy pénzüintézet. A másik aspektus pedig maguknak a bankoknak a negatív megítélése.

A '90-es években egyértelmű volt a pénzüintézetekkel szembeni negatív hangulat. Ezt csak fokozta, hogy a '90-es évek elején két jelentős bankbotrány is volt. Az egyik 1992-ben az Ybl Bank fizetésképtelensége, míg a másik az Agrobank-botrány. A forgatókönyv mindkettő esetében hasonló: a betétesek pár nap alatt kivették a bankbetétjük jelentős részét, majd a bank vezetői ellen büntetőeljárás indult, de az eltűnt pénz már nem lehetett visszaszerezni.¹⁰ Emiatt egy pénzüintézetekkel szemben elkövetett bűncselekmény kevésbé lépte túl az emberek ingerküszöbét, mint egy konkrét személy kirablása.

Ezen kívül megemlítenéd, hogy a Viszki rabló tevékenységének volt egy másik, meglehetősen sajátos „sértettje”, konkrétan a rendőrség. Önmagában véve eléggé sokat rontott a rendőrség megítélésén az, hogy 27 bűncselekményt tudott valaki elkövetni, mielőtt elfogták volna, majd néhány hónappal később sikerült megszöknie.

Ugyanakkor a rendőrséggel szembeni közbizalom már Ambrus Attila megjelenése előtt sem volt túlságosan erőteljes. A rendszerváltás alatt, illetve az azt megelőző években a Rendőrségi Kutató Intézet empirikus vizsgálatai szerint általános volt az a vélekedés, hogy az egyenruha becsületét lejáratták a korábbi évtizedekben, az előítéletek differenciáltan jelentkeznek, a személyes tapasztalatoknál pedig többet nyomnak a latba a tévhit, a mítoszok, illetve a média által sugárzott kép.¹¹

Tehát a rendszerváltást követően a rendőrségnek egy több évtizedes bizalmatlanság ledolgozása vált a feladatává, ami eleve nem egy olyan folyamat, amit néhány év

10 Diós Erzsébet: *Bankcsődök és bankárpercek: Bankbukások története tanulságokkal*, OKRI Szemle, 2009, 82.

11 KORINEK László: *Bűnözési elméletek*, Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006, 131–132.

alatt meg lehet tenni, mindezt úgy, hogy akkoriban robbant a „bűnözésbomba”, ami párhuzamosan jelentkezett a korábbi bűnüldözési gyakorlat tehetetlenségével. A bűnözés progresszív növekedése egyébként nem elszigetelt, hanem világméretű, globális jelenség volt, amelyet a szocializmus addig féken tartott.¹²

Ettől függetlenül volt némi javulás a rendőrség megítélésében (leginkább annak köszönhetően, hogy a hirtelen megnövekedett bűnözés és a taxisblokádnak ellenére nem történt drasztikusabb cselekmény a rendőrség részéről), ugyanakkor túl nagy mértékben nem sikerült javítani ezen, aminek számos oka van.

Finszter Géza szerint a rendszerváltás után nem jelölték ki korrekt módon a rendészet helyét az államszervezetben, elmaradt a korszerűsítés, háttérbe szorult a bűnmegelőzés, nem támogatták a kutatásokat.¹³ 1994-ben ugyan hatályba lépett az új törvény, mely a rendőrségi hatásköröket részletesen kibontotta, és a tevékenységét a korábbiaknál jóval átfogóbban szabályozta, ugyanakkor a szervezet jogállásán és a belső katonai viszonyokon mindez nem változtatott.¹⁴ Ezáltal pedig a rendőrség még mindig bűnüldöző szervként maradt meg a köztudatban, amelynek a megítélése továbbra sem volt pozitív.

Ráadásul a hatékonysága is kérdőjeles volt. Hangsúlyozom, mindez nem feltétlenül objektív statisztikák alapján alakult ki. Már csak azért sem, mert a rendőrségi hatékonyságmérés a '90-es években még nagyon a bűnfelderítési statisztikákra épült, ugyanakkor hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a rendőri szervek szakmai eredményességének megítélésére használt átlagos nyomozás- és felderítéseredményességi mutató alkalmatlan az adott szerv tényleges eredményességének mérésére.¹⁵ Ezen túlmenően az sem hagyható figyelmen kívül, hogy – mégha a statisztikai mérések tökéletesek is – a statisztikai alapú eredményességmérés a lakosság bizalmával és szubjektív biztonságérzetével nincs összhangban.¹⁶

Nem javított a rendőrség megítélésén az sem, hogy a rendszerváltás után nem igazán törekedtek a lakossággal való jó kommunikációra, illetve imázsépítésre. Hiába jött létre a kommunikációs igazgatóság az Országos Rendőr-főkapitányságon, és hangolták össze a belső kommunikációs rendszert, a rendőrség továbbra sem tudta egységesen

12 VÁRI Vince: *A magyar rendőrség szervezeti hatékonyságmérése, avagy a statisztikai szemlélet csapdái*, GlobeEdit, 2022, 7.

13 FINSZTER Géza: *Közbiztonsági stratégia, kriminálpolitika, rendőrség*, Belügyi Szemle, 1995/6, 14–15.

14 KORINEK: *Kriminológia...*, i. m., 559.

15 VÁRI: *A magyar rendőrség...*, i. m., 175.

16 Ehhez ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a statisztikaalapú megközelítés nem kizárólag a magyar rendőrség esetében volt megfigyelhető: a '90-es években szinte egész Európában ez a felfogás volt jellemző a rendőrségekre. Angliában és Walesben is csupán az ezredfordulót követően kezdtek foglalkozni ezzel a kérdéskörrel, és indították el a Pilot-projektek formájában a Nemzeti Megnyugtató Rendőrség Programot, melynek fő céljai között szerepelt a bűnözéstől való félelem csökkentése és a rendőrség iránti bizalom növekedése. Látható tehát, hogy a '90-es években még nálunk fejlettebb országokban sem szakítottak a statisztikaelvű eredményességvizsgálattal, a magyar rendőrség pedig ekkor még alig szabadult ki a korábbi szocialista kötelekéből. Erről részletesebben: KORINEK László: *Paradoxonok a Kriminológiában*, Orac Kiadó, Budapest, 2023, 160–161.

meghatározni saját kommunikációs profilját.¹⁷ Ahogyan arról Fenyvesi Csaba is írt, szüksége van a rendőrségnek is a reklámra, hogy a „fogyasztó” pontos képet kapjon a rendőri tevékenységről, illetve a társadalom véleménye is eljusson a rendőrséghez.¹⁸ Ez a '90-es években még nem volt jellemző. Így még jobban ki voltak szolgáltatva a médianak, aminek viszont fontosabb volt a hírek eladása, mint az, hogy a rendőrséget pozitív színben tüntesse fel.

Az Ambrus Attila-ügy pedig úgy tűnt, hogy igazolja azokat az állításokat, amelyek a rendőrség vélt inkompetenciájáról szóltak. Hiszen adott volt egy súlyos bűncselekményeket elkövető személy, akivel a rendőrség sokáig nem tudott mit kezdeni, és csak nagyon nehezen, egy büntársa vallomásával sikerült elkapni,¹⁹ majd ezután nem sokkal megszökik a börtönből. Ez erősítette a sztereotípiákat, növelte a bizalmatlanságot, és kifejezetten pozitív élményt nyújtott azok számára, akik korábban sem kedvelték a rendőrséget.

A Viszki szökése után a lakosság köréből rengetegen vélekedtek úgy, hogy kifejezetten azt remélik, hogy nem kapják el őt újra (ilyen tartalmú pólók és más termékek is készültek). Ugyanakkor a fentiek alapján vélelmezhető egyfajta „ellendrukker-attitűd”: igazából nem a Viszkisnek szurkoltak, hanem a rendőrség kudarcát akarták látni. És a rendőrség ellenfele ekkor épp Ambrus Attila volt.

5. Elfogadható-e a közéleti szereplés?

Ambrus Attila a börtönévei során, illetve azt követően is a közbeszéd tárgya maradt. A börtönben is több interjút készítettek vele, gyakran mesélt arról, hogy leértécsizett, szakmát tanul, és hogy miként képzei el a szabadulás utáni életét. Ilyen szempontból kifejezetten hasznos karakter lett a büntetés-végrehajtás számára is, hiszen egy igazán jó pozitív példává vált: valakivé, aki részt vett az integrációs programokban, tanult, szakmát szerzett, és reménykedve tekint a jövőbe a börtönben eltöltött 12 év után.

Ugyanakkor a szabadulását követően nem csupán a kerámiamesterség révén maradt ismert. Számos televíziós bulvárműsorban is részt vett, és 2017-ben még film is készült a tevékenységéről. Ezek fogadtatása azonban már ambivalens volt a közvélemény részéről.

Személy szerint nem tartom aggályosnak, ha valaki a médiában mesél prevenciócélból a korábbi életéről, ha ez segít abban, hogy embereket visszatartsa a bűnözéstől,

17 VÁRI: *A média és a rendőrség...*, i. m., 81.

18 FENYVESI Csaba: *Rendőrség és marketing*, Carbocomp Kft., Pécs, 1994, 24.

19 Csupán érdekességként: a legelterjedtebb teória Ambrus Attila elkapásáról az, hogy a büntársával, Orbán Gáborral az volt a megállapodás, hogy ha valamelyiküket elkapják, a másik 3 órán keresztül nem mond semmit, ami elég, hogy a társa elmeneküljön az országból. Orbán Gábor viszont korábban megtört. A könyvében viszont azt írja, hogy valójában Ambrus az elkapását követően 3,5 órát töltött még az országban, ez vezetett az elfogásához, és Ambrus azért hibáztatja őt, hogy az imázsát fenntartsa. Erről részletesebben ld. ORBÁN Gábor: *A Viszki és Én*, Atlantic Press Kiadó, Budapest, 2016, 178–179.

tegye meg! Ami viszont nálam átlépi a határt, az a különböző celebműsorokban való részvétel. Ezzel két súlyos probléma van. Az egyik, hogy ez pont azzal a céllal teljesen ellentétes, hogy ő új ember akar lenni. Ugyanis minden eladhatósága ellenére Ambrus Attila, az egykori jégkorongozó soha nem kerülhetne be ilyen műsorokba. Ambrus Attila, a kerámiamester szintén nem szerepelhetne ilyen műsorokban. Ide kizárólag Ambrus Attila, az egykori bankrabló kell! Ezek a műsorok mindig az ő bűnözői múltjára tekintettel fogják őt alkalmazni, és ez folyamatosan megmarad a közvéleményben.

A másik probléma, hogy ez a generálprevenciónak is ellentart. Ugyanis azt az üzenetet hordozza magában, hogy akár egykoron börtönviselt személy is lehet ma Magyarországon tévésztár, és ami a legrosszabb, hogy mindez a bűnözői múltjára való tekintettel történhet meg. Itt ugyanis nem arról van szó, mint más, szabadságvesztésre ítélt médiaszemélyeknél, hogy már a büntetésüket megelőzően ismertek voltak, és később visszakerültek egy hasonló státuszba, mint amiben korábban voltak. Ambrus egy olyan státuszba került ezen műsorok által, ami magasabb, mint ahol a börtönévei előtt állt, és mindezt legalább részben a bűncselekményei miatt érte el. Ez pedig meglátásom szerint aggályos.

6. Zárógondolatok

Hogy mitől válhat egy bűnelkövető népszerűvé az emberek szemében, továbbra sem egyértelmű. Ugyanakkor a Viszkis rabló esete talán az egyetlen a rendszerváltást követő Magyarországon, amikor ez a fajta ismertség és népszerűség nem amiatt történt, mert a cselekménnyel tudott azonosulni a közvélemény.

Ambrus Attilánál ezt a cselekményekhez kapcsolódó egyéb körülmények alakították is. Egy olyan időszakban követte el a bűncselekményeit, amikor a pénzintézetek, a rendőrség, sőt az egész rendszer elleni negatív közvélemény elfogadhatóvá tették sokak szemében a vétkeiket. Egy olyan időszakban követte el a bűncselekményeit, amikor a média már erősen felülreprezentáltan foglalkozott bűncselekményekkel, ám az a fajta, nagyon negatív színben feltüntetető attitűd, ami a mai médiára még jellemző, nem volt meg. És egy olyan időszakban követte el a bűncselekményeit, amikor még a rendőrség – sem humán, sem technológiai szempontból – nem állt teljesen készen egy ilyen típusú bűncselekmény-sorozatra (legalábbis a kezdeti időszakban még biztosan nem). Ezen túlmenően egy olyan korszakról van szó, ahol a pénzintézetek biztonsági rendszerei még gyerekcipőben jártak, sok helyen egyáltalán nem létezett vagy nem volt működtetve a megfelelő biztonsági berendezés. Ambrus Attila egy 2017-es interjújában maga is beismerte, hogy annyira megnőtt a bankok biztonsága és a rendőrség reakcióideje, hogy „ma már csak az megy be a bankba, aki öngyilkos akar lenni”.²⁰

Mondhatjuk tehát, hogy azt, ami történt, jelen esetben nagymértékben befolyásolta az adott korszak is. Nagyon valószínű, hogy ha Ambrus Attila egy évtizeddel korábban vagy később kezdi meg a bűncselekmény-sorozatát, akkor ez a mai népszerűség nem

20 GYURICZA Péter, KARDOS Ernő: *A Viszkis igaz története napjainkig*, Kossuth Kiadó, 2017, 20.

lenne meg. A '80-as években még nem kapta volna fel ilyen mértékben a média, a 2000-es évek elején pedig valószínűleg már nem tudott volna ilyen hosszú rablássorozatot végrehajtani. És ehhez a körülményhez jött még hozzá az a karakter, ami eladhatóvá tette őt mind a közvélemény, mind a média számára.

Van azonban egy másik aspektus is, ami mellett nem mehetünk el, ha erről az ügyről beszélünk: ez pedig a megbocsátás. Ambrus Attilának a szabadulása után jóval kevésbé kellett szembenéznie azzal a negatív visszacsatolással, ami a legtöbb szabadságvesztésből szabadult embernél megjelenik. Ennek két oka is van: egyrészt az, hogy már a büntetésének megkezdése előtt népszerűvé vált, a másik pedig, hogy a börtönben tanúsított viselkedésével és hozzáállásával ő maga is tett ezért.

Ilyen szempontból pedig igenis szolgálhat egyfajta pozitív példaként: tett azért, hogy a szabadulását követően legyen rendes szakmája és tisztességes életet éljen, és ez meg is történt. Ez pedig fontos tanulság lehet más, szabadulás előtt álló személyeknek. Ha más miatt nem is, emiatt van létjogosultsága annak, hogy ő a mai napig eljut széles tömegekhez.

Irodalomjegyzék

1. BARABÁS A. Tünde: *Áldozatok és igazságszolgáltatás*, P-T Műhely Kft., Budapest, 2014.
2. BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós: *Kriminológia*, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2019.
3. DIÓS Erzsébet: *Bankcsődök és bankárpercek: Bankbukások története tanulságokkal*, OKRI Szemle, 2009.
4. FENYVESI Csaba: *Rendőrség és marketing*, Carbocomp Kft., Pécs, 1994.
5. FINSZTER Géza: *Közbiztonsági stratégia, kriminálpolitika, rendőrség*, Belügyi Szemle, 1995/6.
6. GYURICZA Péter, KARDOS Ernő: *A Viszkis igaz története napjainkig*, Kossuth Kiadó, 2017.
7. KEREZSI Klára: *A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról = A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében*, szerk. TAMÁSI Erzsébet, Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2006, 16. <https://docplayer.hu/9052594-Tanulmányok-dr-kerezsi-klara-a-kozvelemeny-es-a-szakemberek-a-helyreallito-igazsagszolgalatasrol.html> (letöltés ideje: 2020. 04. 24.)
8. KORINEK László: *Bűnözési elméletek*, Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006.
9. KORINEK László: *Kriminológia*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
10. KORINEK László: *Paradoxonok a Kriminológiában*, Orac Kiadó, Budapest, 2023.
11. KULCSÁR Kálmán: *A közvélemény és a jog*, Jogtudományi Közlöny, 1961/5.
12. ORBÁN Gábor: *A Viszkis és Én*, Atlantic Press Kiadó, Budapest, 2016.
13. SZABÓ András: *Áldozatból bűnös? Bűnösből áldozat? A Simek Kitty-ügy tanulságai húsz év távlatából*, Erdélyi Jogélet, 2021/3.
14. VÁRI Vince: *A magyar rendőrség szervezeti hatékonyságmérése, avagy a statisztikai szemlélet csapdái*, GlobeEdit, 2022.
15. VÁRI Vince: *A média és a rendőrség iránti bizalom*, Magyar Rendészet, 2016/4.

E lapszám szerzői

Ambrus István

egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
e-mail: ambrus.istvan@ajk.elte.hu

Bató Szilvia

intézménytől független, egyéni kutató, PhD
e-mail: batoszilvia@gmail.com

Domokos Andrea

egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
e-mail: domokos.andrea@kre.hu

Dulai Péter

PhD-hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Rendészettudományi Doktori Iskola, Budapest
e-mail: dulai.peter@gmail.com

Elek Balázs

egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen
e-mail: elek.balazs@law.unideb.hu

Fenyvesi Csaba

egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs
e-mail: fenyvesi.csaba@ajk.pte.hu

Fidler Lúdivit

egyetemi tanársegéd, PhD-hallgató, Rendőrákadémia, Pozsony
e-mail: ludovit.fidler@akademia.pz.sk

Hautzinger Zoltán

rendőrezredes, egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest
e-mail: hautzinger.zoltan@uni-nke.hu

Herke-Fábos Barbara Katalin

egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs
e-mail: fabos.kata@ajk.pte.hu

Herke Csongor

egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs; a Magyar Tudományos Akadémia doktora

e-mail: herke.csongor@ajk.pte.hu

Kardos Sándor

rendőr alezredes, Országos Rendőr-főkapitányság, PhD

e-mail: kardoss@orfk.police.hu

Kádár Hunor

egyetemi adjunktus, Sapientia EMTE, Jogtudományi Intézet, Kolozsvár

e-mail: kadarhuni@yahoo.com

Kelemen Roland

egyetemi adjunktus, Széchenyi Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr

e-mail: kelemen.roland@ga.sze.hu

Lehotay Veronika

egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc

e-mail: veronika.lehotay1@uni-miskolc.hu

Lippai Zsolt

rendőr alezredes, tanársegéd, Nemzeti Közszerződéti Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest, PhD-hallgató, Nemzeti Közszerződéti Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, Budapest

e-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

Nagy Szabolcs

egyetemi adjunktus, Széchenyi Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr

e-mail: nagy.szabolcs@sze.hu.

Sallai János

rendőr ezredes, egyetemi tanár, Nemzeti Közszerződéti Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest

e-mail: Sallai.Janos@uni-nke.hu

Solt Ágnes

tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, PhD

e-mail: solt@okri.hu

Sörös László

bíró, Nyíregyházi Törvényszék, Nyíregyháza

e-mail: sorosl@nyhaza.birosag.hu

Szabó András

posztdoktor, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs

e-mail: andras.dr.szabo@gmail.com

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

- Az Erdélyi Jogélet lektorált jogtudományi folyóirat. Az itt megjelenő írások kizárólag elsőközlésűek. A publikálásra kerülő kéziratok kategóriái: tanulmány, recenzió, jogeset-kommentár.
- A kézirat benyújtása előtt kérjük, tanulmányozza a jogi feltételeinket is tartalmazó szerzői útmutatót. A szerző az alábbi feltételeket a mű benyújtásával tudomásul veszi és elfogadja.
- A tanulmányokat Microsoft Word .doc vagy .docx formátumban, körülbelül 40 000 leütés terjedelemben, a recenziókat, jogesetek kommentárjait körülbelül 15 000 leütés terjedelemben kell leadni a szerkesztőbizottság e-mail címére. A szerkesztőbizottság fenntartja a jogot, hogy indokolt esetben hosszabb anyagot is megjelentessen vagy a hosszabb anyagot két részben közölje.
- A tanulmányokhoz kötelező rövid magyar és angol nyelvű összefoglalót kell mellékelni, és meg kell jelölni 5-6 kulcsszót, amelyek a tanulmány tartalmát a leginkább jellemzik. Az összefoglalóban nem szerepelhetnek hivatkozások.
- A szerző adatait a tanulmány vagy jogeset-kommentár címe alatt, a következőképpen kell megadni: Kovács István egyetemi tanár, ELTE ÁJK, Budapest, e-mail: istvan.kovacs@emal-cim.hu. Recenziók esetén ugyanezeket az adatokat a recenzió végén kell feltüntetni.
- A szó szerinti idézetekhez használjon **idézőjelet**, idézeteken belüli idézetekhez pedig **félidézőjelet** (a ' jelet, billentyűkombinációja: shift + 1).
- pl. Szász-Schwarz Gusztáv szerint „*az ő jogalapja nem többé pusztán készpénznek kölcsönadása, hanem bármilyen kötelmi jogalap lehet, nem kell más, mint hogy az alperes ezen tartozását 'kölcsön címen' elismerte légyen, ami legtöbbször oly alakban történik, hogy 'kölcsönlevelet' vagy 'adóslevelet' állít ki róla*”.
- A címekhez, alcímekhez használjon **címsorokat**. A tanulmányon belül két alárendelt címsor használható, ezeket arab számokkal kell jelölni (1. Áttekintés, 1.1. Jogtörténeti előzmények, 1.2. A hatályos jog stb.).

Különböztesse meg egymástól:

- **a kiskötőjeleket** (szavak között használandó, pl. szóösszetételeknél: ítélet-végrehajtó),
- **nagykötőjeleket** (pl. évszámok, helységnevek között használandó -tól -ig jelentésben, pl. 1918–1920, Kolozsvár–Budapest útvonal),
- **gondolatjelet** – mondatokon belüli közbeékelés esetében,
- **kiemeléshez dőlt** betűt használjon, a **félkövér** betűk használata kerülendő,
- **idézetekhez dőlt** betűt használjon: az idézett részt dőlt betűvel írja és tegye idézőjelbe is,
- idézetek esetén a **kihagyást** a következőképpen jelölje: [...]
- **a századokat** római számokkal írja: VII. század.

Hivatkozások:

A tanulmányban idézett valamennyi forrást – akár szó szerinti, akár tartalmi idézésről van szó – **lábjegyzetben** kell lehivatkozni.

Az első lábjegyzetben kérjük minden esetben feltüntetni **az idézett mű valamennyi bibliográfiai adatát**: szerző(k) neve(i), mű címe, kiadó, kiadás helye, évszám, oldalszám. **Ismételt hivatkozás esetében** elegendő csak a szerző családneve, majd *i. m.* és az oldalszám feltüntetése, pl. BECK: *i. m.*, 11. Ugyanattól a szerzőtől több mű hivatkozása esetén a szerző neve után a mű címének első szavát (hasonló című művek esetében, első szavait) is fel kell tüntetni: BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

A lábjegyzetekben hivatkozott műveket kérjük a tanulmány végén az irodalomjegyzékben is feltüntetni, ábécésorrendben, sorszámozással.

A hivatkozási szabályok összefoglalása:

1. az első hivatkozás teljes bibliográfiai adatokkal történik;
2. hivatkozás ugyanarra a műre a soron következő lábjegyzetben: *Uo.* megjelöléssel történik;
3. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanattól a szerzőtől csak egy művet hivatkozunk a tanulmányban;
4. rövidített lábjegyzet használatos, ha ugyanannak a szerzőnek több művét is hivatkozunk;
5. a szerző által felhasznált szakirodalmat irodalomjegyzék összegzi.

Általános példa:

1. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve, oldalszám.
2. *Uo. (dőlttel)*, oldalszám.
3. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *i. m.*, oldalszám.
4. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS): *Rövidített cím...*, *i. m.*, oldalszám.
5. CSALÁDNÉV (KISKAPITÁLIS) Keresztnév: *Mű címe (dőlttel)*, Kiadó, Kiadás helye, Kiadás éve.

Idegen nyelvű műre való hivatkozás esetében a családnev, keresztnév sorrend az adott nyelvben használatos névsorrendet követi:

Dan Andrei POPESCU: *Din nou despre rezerva succesorală. Privire din perspectiva dreptului internațional privat*, Buletinul Notarilor Publici, 2018/2 (XXII).

Példák:

Egyszerűs művek hivatkozása:

1. BECK Salamon: *A köteles részes jogállása*, Athenaeum, Budapest, 1913, 11.
2. *Uo.*, 17.
3. BECK: *i. m.*, 11.
4. BECK: *A köteles...*, *i. m.*, 11.

Két- vagy többszerűs művek hivatkozása:

1. KOZMA Anna, LÓRINCZ György, PÁL Lajos: *A Munka Törvénykönyvének magyarázata*, HVG Orac, Budapest, 2020, 43.
2. *Uo.*, 57–63.
3. KOZMA, LÓRINCZ, PÁL: *i. m.*, 57–63.
4. KOZMA, LÓRINCZ, PÁL: *A Munka...*, *i. m.*, 57–63.

Szerkesztett műben megjelent tanulmányokra, fejezetekre való hivatkozás:

1. VERESS Emőd: *Gondolatok a szerződés egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetéséről = Lábady Tamás emlékkönyv*, szerk. KOLTAY András, MENYHÁRD Attila, LANDI Balázs, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 311.

2. *Uo.*, 312.
3. VERESS: *i. m.*, 312.
4. VERESS: *Gondolatok..., i. m.*, 312.

Folyóiratcikkekre történő hivatkozás:

1. VÉKÁS Lajos: *Szladits Károly és magánjogi iskolája*, Jogtudományi Közlöny, 2018/2, 72–77, 75.
2. *Uo.*, 76.
3. VÉKÁS: *i. m.*, 76.
4. VÉKÁS: *Szladits..., i. m.*, 76.

Több műre való hivatkozás:

Lábjegyzetben több műre való hivatkozás esetében az oldalszámok után nem szükséges pont és pontosvessző is, csak pontosvessző:

DOMJÁN Éva: *A polgári jog és a kereskedelmi jog szerkezetéről*, Magyar Jog, 1991, 751–755; VÉKÁS Lajos: *Szükség van-e kereskedelmi magánjogra?* Magyar Jog, 1998, 705–714; a kereskedelmi jog külön kodifikálása mellett SÁRKÖZY Tamás: *A gazdaság joga, mint az Európai Unióhoz való csatlakozás hajtóereje*, Gazdaság és Jog, 1998, 9–16.

Hivatalos közlönyre, törvényre, rendeletre, kormányhatározatra való hivatkozás:

1. Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial al României) hivatkozási módja: Románia Hivatalos Közlönye, 2009. április 2, 213. sz.
2. Román törvény hivatkozási módja: a közjegyzőkről és a közjegyzői tevékenységről szóló 1995. évi 36. törvény
3. Román kormányrendelet hivatkozási módja: 2021. évi 77. sürgősségi kormányrendelet a Nemzeti Erdőőrség létesítéséről
4. Román kormányhatározat hivatkozási módja: a Kovászna megyei Uzon község zászlómodelljének jóváhagyásáról szóló 2021/1041. kormányhatározat.

Interneten hozzáférhető elektronikus forrás hivatkozása (zárójelben a letöltés dátumának megadásával):
www.alkotmánybíróság.hu (letöltés ideje: 2020. 01. 23.)

Jogi kérdések, lektorálás és etikai alapelvek:

A szerző a kézirat beküldésével szavatolja, hogy a tanulmány saját, eredeti szellemi alkotása, illetve amennyiben felhasználta mások munkáit, azokat megfelelő módon idézte és szakszerűen hivatkozott rájuk.

A szerző szavatol azért, hogy a művön nem áll fenn harmadik személynek olyan kizárólagos szerzői joga, amely az Erdélyi Jogélet kiadója felhasználását akadályozná vagy korlátozná.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága fenntartja magának a kizárólagos jogot arra, hogy a kiadói célok figyelembevételével meghatározza, mely művek felelnek meg a kiadás kritériumainak és kerülnek ténylegesen publikálásra.

A mű szerzőjének álláspontja nem feltétlenül tükrözi az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának és kiadójának álláspontját.

Az Erdélyi Jogélet a publikációt ingyenesen teszi hozzáférhetővé.

Az Erdélyi Jogélet kiadója általános szabályként nem fizet díjat a szerzőnek. A szerző a díjazásról a kézirat beküldésével kifejezetten lemond.

A szerző visszavonhatatlan engedélyt ad a mű címének felhasználásához, a mű nyilvánosságra hozatalához nyomtatott és elektronikus formában, a folyóirat honlapján és adatbázisokban. A szerző engedélyt ad a mű sokszorosítására, terjesztésére és a szükséges korrektúra elvégzésére.

A szerző a mű fentiekben felsorolt felhasználására területi korlátozás nélkül, határozatlan időtartamra, azaz a mű teljes védelmi idejére kizárólagos, harmadik személynek átengedhető felhasználási jogot enged az Erdélyi Jogélet kiadójának.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottságának tagjai, illetőleg külső, tudományos minősítéssel rendelkező, erre felkért személy által lektorált cikkeket közöl. A kézirat elbírálása kettős vak lektorálással történik. A kettős vak lektorálás módszerének lényege, hogy a lektor számára a szerző, a szerző számára a lektor ismeretlen marad.

A beérkező kéziratokat először a szakterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben a beküldött dokumentum illeszkedik a lap profiljához és teljesíti a formai és szakmai alapvető feltételeket, felkéri a megfelelő szakértőt a lektori vélemény elkészítésére.

A lektorálási kritériumok a következők: formai, hivatkozási és terjedelmi előírásoknak való megfelelés; témaválasztás indokoltsága, időszerűsége, egyedisége; a kézirat szerkezete: arányosság, belső logika, áttekinthetőség; a jogtudományok elvárásrendszerének megfelelő, következetes fogalomhasználat és nyelvhelyesség; szakirodalmi és elméleti megalapozottság; hivatkozások pontossága és teljessége; módszertan; újszerűség, a kutatói kérdésfelvetés minősége és a kutatói erőfeszítés mértéke; összegző megállapítások és következtetések minősége.

A lektori véleményeket a szerkesztőbizottság továbbítja a szerzőnek. A lektori véleményben foglaltakat a szerzőnek követnie kell. Amennyiben a szerző nem ért egyet a lektori véleménnyel, azt külön meg kell indokolnia és jeleznie kell a tudományterületi felelős szerkesztőnek, aki mérlegeli a véleményeltérés okát és dönt annak elfogadásáról. Ha a lektor jelentősebb átdolgozást kér, úgy a módosított kézirat, megküldése után, újbóli lektorálásra kerül. A lektorálás kettős anonim rendszerben történik (sem a szerző nem értesül a lektor személyéről, sem a lektor a szerző azonosságáról).

A lektori vélemény alapján módosított kéziratot a tudományterületi felelős szerkesztő vizsgálja felül, és amennyiben megfelel a lektori kéréseknek, illetve a szerzői útmutatóban foglaltaknak, úgy szerkesztésre küldi a kéziratot és megjelenteti a lapban.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága minden, a kézirat benyújtásával, lektorálással kapcsolatos információt bizalmasan kezel.

Az Erdélyi Jogélet szerkesztőbizottsága szigorúan követi a COPE (Committee on Publication Ethics) által kiadott iránymutatásokat és ajánlásokat. A COPE által kiadott iránymutatások és ajánlások angol nyelven elérhetőek a következő linken: <https://publicationethics.org/resources>.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.
Tel./fax: +40-364-401454
E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro
www.scientiakiado.ro

Felelős kiadó:

Sorbán Angella

Kiadói koordinátor:

Szabó Beáta

Korrektúra:

Szenkovics Enikő

Műszaki szerkesztés:

Metaforma Kft.

Tipográfia:

Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

F&F INTERNATIONAL Kft.

Felelős vezető: Ambrus Enikő igazgató